Acad. V. Malinschi

ECONOMIȘTII la ACADEMIA ROMÂNĂ

*

Editura Academiei Române

Scanned with OKEN Scanner

Acad. V. MALINSCHI

ECONOMIȘTII LA ACADEMIA ROMÂNĂ

Evocări și restituiri

vol. I

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
București, 1990

Scanned with OKEN Scanner

ECONOMISTS AT THE ROMANIAN ACADEMY

— RECOLLECTIONS AND RESTITUTIONS —

vol. I

LES ÉCONOMISTES À L'ACADÉMIE ROUMAINE

— ÉVOCATIONS ET RESTITUTIONS —

1er vol.

ЭКОНОМИСТЫ В РУМЫНСКОЙ АКАДЕМИИ

— ВОСПОМИНАНИЯ И ВОЗВРАЩЕНИЯ НАСЛЕДИЯ —

ТОМ 1

ISBN 973-27-0192-7
ISBN 973-27-0193-5

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
R—79717, București, Calea Victoriei 125

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

Cuvînt înainte 7

I. **Ființa și vocația Academiei Române** 13

II. **Primii economiști la Academie** 25

Ion Ghica 33

Petru S. Aurelian 42

George Barițiu 51

Ion Ionescu de la Brad 60

Visarion Roman 69

III. **Noua generație** 77

Alexandru C. Cuza 89

Gheorghe Tașcă 98

Vintilă Brătianu 109

Ion Răducanu 119

Victor Slăvescu 131

Ion I. Lapedatu 144

Victor Bădulescu 151

IV. **Economiștii străini la Academia Română** 161

Friedrich Kleinwächter 161

Andréas Andréades 168

Werner Sombart 175

Charles Rist 186

Résumé 197

Scanned with OKEN Scanner

CUVÎNT ÎNAINTE

Studiul de față reprezintă continuarea pe alt plan și într-o nouă viziune a unor cercetări mai vechi, cuprinse în cîteva eseuri, cu privire la: tradițiile progresiste în domeniul gîndirii economice naționale; premisele social-economice ale Unirii Principatelor; locul lui Ion Ghica în cultura economică română, — publicate în volumul *Studii Economice* (1967). Un altul, referitor la Ion Ionescu de la Brad — ca economist agrar și precursor al sociologiei rurale — , a apărut în *Studii Agrare* (1968).

Toate aveau unul și același țel comun, și anume, de a învedera specificul și originalitatea gîndirii și culturii economice naționale, confirmate și ilustrate prin evocarea contribuției unor precursori, precum și a celor două personalități de seamă, menționate, reprezentanți ai primei generații de economiști membri ai Academiei Române.

În ansamblu, gîndirea economică românească a receptat și asimilat doctrine, teze și idei din patrimoniul culturii economice universale, dar ea și-a menținut și afirmat originalitatea și caracterul specific, pentru motivul că preocuparea ei de căpetenie era realitatea națională. Cultura economică a constituit o parte vie și dinamică a culturii sociale române, contribuind la dezvoltarea și afirmarea conștiinței naționale, iar în măsura în care a promovat idei înaintate, ea a fost forța primordială a progresului social al României moderne.

Această convingere, asociată cu o profundă gratitudine, a determinat elaborarea monografiei *Profesorul Virgil Madgearu. Contribuții la dezvoltarea gîndirii economice* (1975). Pe prof. V. Madgearu l-am cunoscut vreme îndelungată și tot mai aproape, în anii de licență și apoi de doctorat, la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București (1931—1939); a fost îndrumătorul meu științific la redactarea tezei de doctorat. În seminarul pe care l-a inițiat și condus au

fost dezbătute, an de an, variate teme, unele de real interes teoretic, cum au fost cele privitoare la noile idei și curente în gîndirea economică, altele de actualitate politică, în acei ultimi ani de fragilă pace și primul an al noului război mondial, (economia dirijată; autarhia economică; economia și finanțele de război; aspecte ale crizei sistemului economic mondial).

Personalitate multilaterală, complexă și dinamică, V. Madgearu s-a afirmat cu succes deopotrivă ca cercetător, dascăl, conferențiar, publicist și organizator. El a cuprins în sfera preocupărilor sale tot ce putea înlesni analiza și interpretarea celor mai complexe fenomene social-economice, căutînd să fixeze într-o viziune de ansamblu evoluția economiei românești între cele două războaie mondiale. A ținut succesiv, cu egală competență, cursuri de întreprinderi și transporturi, de istorie a gîndirii și sistemelor economice, de economie națională și de politică economică și socială. Mereu prezent în publicistica vremii, prof. V. Madgearu a fost unul dintre fondatorii și co-redactorii permanenți, timp de mai bine de două decenii, ai prestigioasei reviste „Independența Economică". Tot el a pus bazele Oficiului de Studii al „Casei centrale a meseriilor și asigurărilor muncitorești", inițiind și publicarea unui Buletin periodic informativ, iar în calitate de Secretar general a fost un adevărat animator, unanim recunoscut, al „Asociației pentru Studiul și Reforma Socială". În ultima parte a vieții sale, prof. V. Madgearu a reușit să organizeze „Asociația pentru Studiul Conjuncturii Economice", sub egida căreia au fost elaborate primele studii de acest gen în România antebelică, concepute într-o viziune interdisciplinară.

În studiul următor, *Din trecutul învățămîntului economic* (1978), am căutat să înfățișez principalele forme și etape ale acestui învățămînt, parte componentă a culturii economice. După cum s-a putut constata, predarea unor cunoștințe economice elementare, în contextul altor materii, datează de aproape două secole. Mai distincte și relativ mai bine conturate, disciplinele economice se afirmă în perioada de constituire a învățămîntului național în cele două Principate, Moldova și Țara Românească, mai cu seamă în preajma Unirii, cînd încep să apară lucrări cu caracter economic mai originale.

Prin N. Suțu, aceste preocupări capătă un caracter mai larg și mai sistematic. Acordînd o deosebită importanță studiului economiei politice, el preconiza introducerea acestei discipline în învățămînt, considerînd-o drept „unul din primele elemente necesare a forma judecata politică, a spori facultățile de înțelegere, a lămuri spiritele asupra nevoilor sociale, asupra mijloacelor de a le satisface și asupra procedeelor celor mai indicate spre a face o națiune înfloritoare și prosperă". La rîndul său, I. Ghica, care a avut o contribuție de seamă la popu-

larizarea cunoştinţelor economice prin ale sale „Convorbiri Economice" şi a ţinut primele prelegeri de economie politică la Academia Mihăileană, considera că economia politică reprezintă, „cea mai sigură cîrmă întru căutarea intereselor noastre materiale şi morale".

Şi mai categoric se pronunţa în acelaşi sens D.P. Marţian, care considerînd, într-o viziune mai largă, că problemele economice sînt probleme politice şi că de rezolvarea lor atîrnă viitorul ţării, afirma în paginile revistei fondate de el, „Analele Economice", că pentru poporul român, „toate grelele păcate ce s-au comis şi se comit" sînt datorate faptului că, „în politica noastră nu e economie şi în economia noastră nu e politică". Economia politică este prezentată astfel într-o accepţiune relativ nouă, mai largă, ca disciplină de interes public, menită să contribuie la dezvoltarea economiei naţionale, printr-o politică economică adecvată, după o prealabilă cunoaştere a nevoilor sociale ale ţării. În această privinţă o însemnătate tot mai largă va căpăta în perioada de după Unire publicistica social-economică şi, în mod cu totul deosebit, revistele „Economia Rurală" şi apoi „Economia Naţională", fondate şi conduse de P.S. Aurelian.

Sub Cuza-Vodă, economia politică este introdusă ca materie obligatorie la facultăţile de drept ale celor două universităţi, din Iaşi şi Bucureşti, şi asociată cu alte discipline economice începe să fie predată şi în şcolile comerciale înfiinţate din iniţiativa sa, iar mai tîrziu la Şcoala centrală de agricultură de la Herăstrău şi apoi şi la Şcoala administrativă de stat. Chiar în primul său mesaj adresat ţării, Domnitorul declara că, deşi „importante şi trebuincioase sînt literele, ştiinţele (naturale, *n.n.*), dreptul şi medicina, starea de azi a României şi viitorul ei, cer numaidecît o facultate de ştiinţă agronomică, industrială şi comercială", — adică, cum se subînţelegea în acea vreme, „economică". Acest deziderat, însă, nu a putut fi realizat decît mult mai tîrziu.

Dezvoltarea şi diversificarea vieţii economice, în deceniile următoare, a impus şi grăbit înfiinţarea unei instituţii de învăţămînt economic superior — Academia de Înalte Studii Comerciale şi Industriale din Bucureşti (1913), chemată, după cum se preciza în legea de organizare, să pregătească specialişti de înaltă calificare, „pentru carierele comerciale, industriale şi financiare, precum şi pentru funcţiile administraţiei publice cu caracter economic".

Academia Comercială (cum era denumită prescurtat) a atins cel mai înalt nivel al devenirii sale (ca structură şi dotare, corp profesoral, materii predate, documentare şi metode didactico-pedagogice), în perioada interbelică, furnizînd efective de tineri economişti tot mai numeroase, temeinic şi multilateral pregătiţi, ce au reuşit să se afirme cu succes în întreprinderi economice, instituţii publice, învăţămînt,

Scanned with OKEN Scanner

cercetare științifică și publicistică social-economică, contribuind alături de dascălii lor la creșterea și consolidarea prestigiului acestei instituții și implicit a culturii economice. Un rol important în această privință l-a avut „Asociația Generală a Economiștilor", al cărui nucleu și conducere erau formate din profesorii Academiei Comerciale. Tot ei, urmați de unii licențiați și doctori ai Academiei Comerciale, au avut contribuții importante la dezvoltarea publicisticii social-economice și la desfășurarea activității Institutului Economic și a Institutului Social Român.

Din sînul Academiei Comerciale au pornit o seamă de inițiative, cu efecte pozitive asupra gîndirii și practicii economice, cum a fost înființarea Școlii de statistică și a „Asociației pentru Cultura Comercială", sub auspiciile căreia a funcționat Școala superioară de tehnică comercială.

Importanța economiei politice, și a altor discipline economice, a început să se bucure de recunoașterea tot mai largă în învățămîntul superior, universitar și tehnic, iar apoi, treptat, și în sînul Academiei Române. O atenție sporită li s-a acordat în programele facultăților de drept, în institutele de agronomie și în școlile politehnice. Astfel, la Școala politehnică din Timișoara, s-a inițiat chiar organizarea unei Secții economice, pentru ca inginerul „să fie apt de a distinge lucrările rentabile de acelea nerentabile".

N. Iorga, în toamna anului 1935, cu prilejul deschiderii cursurilor la Academia Comercială, unde a ținut prelegeri de istorie contemporană generală și diplomatică, subliniind importanța științelor economice, insista în mod deosebit asupra necesității de a se elabora o Enciclopedie a științelor economice.

O schimbare de atitudine s-a putut constata și în sînul Academiei Române, unde decenii de-a rîndul se menținuse o rezervă puternică față de științele economice. Dacă în prima perioadă după înființarea înaltului for al științei și culturii naționale au fost aleși trei membri titulari (George Barițiu, Petru S. Aurelian, Ion Ghica) și doi membri corespondenți (Ion Ionescu de la Brad și Visarion Roman), aceasta se datora în bună măsură și unor multiple calități notorii „extra-economice" a celor aleși. Abia după trecerea a 50 de ani a fost ales ca membru corespondent prof. Gheorghe Tașcă, urmat la un interval de zece ani de colegii săi de la Academia Comercială, profesorii Ion Răduceanu și Victor Slăvescu, ultimul fiind ales după cîțiva ani membru titular.

Faptul că A.C. Cuza, de la Universitatea din Iași, a fost ales și el în 1903 membru corespondent, n-a putut să însemne vre-o schimbare de mentalitate în rîndurile membrilor Academiei Române și aceasta

datorită atît pregătirii sale mai mult juridico-sociologice, ca și absenței totale, de la ședințele Academiei, pînă în 1936, cînd a fost ales membru titular, ca „decan de vîrstă al economiștilor".

Chiar și prof. Victor Bădulescu, ultimul membru corespondent, care a predat economia politică și alte materii economice la Facultatea de Drept a Universității din București, debutase în cariera didactică la Academia Comercială, iar unul dintre cei doi membri onorari, Ion Lapedatu, era profesor de finanțe la Academia Comercială din Cluj.

Studiul de față, prin care se încheie ciclul cercetărilor anterioare, are drept țel prezentarea contribuției economiștilor membri ai Academiei Române, în perioada 1866—1946, la dezvoltarea gîndirii, învățămîntului, cercetării, publicisticii și, în general, a culturii economice naționale.

AUTORUL

Scanned with OKEN Scanner

I. FIINȚA ȘI VOCAȚIA ACADEMIEI ROMÂNE

Începuturile Academiei Române — născute din năzuința de afirmare superioară a conștiinței naționale — se regăsesc în trecutul îndepărtat, în multiple antecedente și repetate inițiative ale numeroșilor săi precursori. Într-o succesiune impresionantă de eforturi, tot mai ample și mai energice în deceniile ce-au premers Unirii, iau ființă societăți, uniuni, asociații, atenee, cenacluri, menite să contribuie la afirmarea și propășirea culturii naționale, prin propagarea cunoștințelor, dezvoltarea învățămîntului, promovarea pe diferite căi a literelor, științei și artelor.

Astfel, concepută drept întrupare a mișcării ideologice, politice și culturale, promovată de corifeii Școlii Ardelene, „Societatea Filozofică a Neamului Romănesc în Marele Principatul Ardealului" — cu sediul la Sibiu —, înființată în anul 1795, își propunea efectuarea de studii și cercetări în domeniile: teologiei, geografiei, fizicii, științelor matematice, istoriei naționale și a economiei. Urma să se editeze și o publicație periodică „Vestiri filozofice și moralicești".

Despre această instituție cultural-științifică, D. Gusti putea afirma mai tîrziu, pe bună dreptate, că ea este „una din cele mai vechi societăți, care s-ar putea considera o venerabilă străbună a Academiei" [1].

În 1822, la Brașov se pun bazele unei „Societăți Literare", întemeiată de un grup de boieri refugiați din Țara Românească — în urma evenimentelor de la 1821 —, împreună cu unii intelectuali români băștinași. Continuarea acesteia, pe scară mai largă, o reprezintă „Societatea Literară", înființată la București în anul 1827, de două dintre cele mai cunoscute personalități politice și culturale ale timpului: Dinicu Golescu și Ion Eliade Rădulescu. Țelul societății era destul de ambițios: dezvoltarea și transformarea Școlii de la „Sf. Sava" în colegiu; înființarea unor școli normale în fiecare capitală de județ; deschiderea

---

[1] Gh. Mihoc, *Academia Republicii Socialiste România. Scurt istoric*, 1981.

de şcoli primare la sate; dezvoltarea literaturii naţionale; editarea de ziare în limba română; înfiinţarea unui teatru naţional; încurajarea traducerii operelor literare străine mai însemnate.

Sub egida acestei societăţi, Eliade reuşeşte să publice în 1828 la Sibiu *Gramatica Română*, în prefaţa căreia, între alte deziderate, se reclama înfiinţarea unei Academii ai cărei membri să aibă sarcina de a contribui la dezvoltarea limbii române, elaborînd în acest scop şi un dicţionar. Tot el va întreprinde în anul următor editarea gazetei ,,Curierul Român''.

În perioada 1833—1838, funcţionează la Bucureşti ,,Societatea Filarmonică'', al cărei iniţiator a fost, alături de I. Cîmpineanu şi C. Aristia, acelaşi neobosit cărturar patriot, deschizător de noi drumuri, Ion Eliade Rădulescu, viitorul preşedinte al Academiei Române. Aceasta reprezenta de fapt o continuare a ,,Societăţii Literare'', avînd drept ţel dezvoltarea literaturii române, a muzicii vocale şi instrumentale, formarea unui teatru naţional. Prin legăturile statornicite cu George Bariţiu la Braşov şi cu Timotei Cipariu la Blaj, se urmărea, totodată, extinderea unei activităţi similare şi în Transilvania.

O nouă orientare vor imprima mişcării cultural-ştiinţifice organizaţiile profesionale. Astfel, în 1833, la Iaşi, se constituie ,,Societatea Medicilor şi Naturaliştilor'', înfiinţată din iniţiativa lui Iacob Cihac, medicul şef al armatei, în vederea promovării prin cercetări, studii şi conferinţe a ştiinţelor naturale. Cu sprijinul lui Gheorghe Asachi, societatea a devenit treptat o adevărată Academie ,,medico-naturalistă'', care a elaborat studii de medicină şi alte studii cu privire la flora şi fauna ţării [2].

Tot în 1833 se înfiinţează la Cluj o instituţie similară, cu un program relativ mai redus, dar cu o frumoasă activitate, ,,Societatea Medicilor'', din Transilvania. La Craiova, în 1834, în urma stabilirii în oraş a cărturarului transilvănean I. Maiorescu, se constituie Societatea ,,Junimea'', în sînul căreia erau desbătute, de către profesorii şcolilor din localitate şi alţi intelectuali, probleme social-politice, pedagogice şi chestiuni literare.

În 1837 N. Kretzulescu şi C. Davila pun bazele ,,Societăţii Medicale Ştiinţifice'' din România. Eforia şcolilor desfăşoară şi ea o acţiune meritorie constituind, la Bucureşti, ,,Comitetul Literar'' care, cu toată titulatura modestă, urma să se ocupe cu cercetarea ,,cu deamănuntul'' a particularităţilor specifice ale limbii române şi să contribuie la dezvoltarea ei ,,prin traduceri sau construcţii de ziceri şi de fraze rezemate pe reguli gramaticeşti şi potrivite cît se poate mai mult cu însuşirea limbii româneşti''.

---

[2] P. Dan, *Asociaţii, Cluburi, Ligi, Societăţi* (Dicţionar cronologic), 1983.

În ianuarie 1844 se înființează „Societatea Literară", transformată mai tîrziu în „Asociație Literară", inițiate de frații Bălești, Golești, Cristian Tell, Grigore Alexandrescu, Eugen Predescu, I. Eliade Rădulescu, Ion Voinescu, pentru a scoate o „mică bibliotecă românească", iar în 1847 să publice „Prietenul Tinerimii".

În această vreme se observă o creștere a interesului față de diferite ramuri ale științei în rîndurile tineretului. O confirmă, printre altele, faptul că, de pildă, în 1854 ia naștere la Iași, din inițiativa și cu sprijinul unor intelectuali ca N. Ionescu — viitor profesor universitar și academician —, I. Lecca, D. Ralet, N. Chinezu, Sc. Vîrnav, „Societatea pentru Încurajarea Junilor Români la Învățătură în Străinătate". Activitatea acestei societăți originale nu se va limita doar la îndrumări, sfaturi și documentare asupra așezămintelor de învățămînt superior din Occident. Va trimite chiar ea mai mulți tineri la studii în străinătate, printre care istoricul V. A. Urechia, viitor membru al Academiei Române, și filosoful V. Conta [3]. Numeroși alții vor pleca pe socoteală proprie. Mai tîrziu, în același scop, se vor acorda burse de stat.

În preajma și în anii de după Unire, o tot mai largă dezvoltare va căpăta publicistica social-politică și, cu deosebire, cea cultural-științifică, printre primele reviste apărute fiind: „Albumul Literar", „Muzeul Național", „Ateneul Român", „Amicul Familiei", „Revista Română", „Instrucțiunea Publică", „Revista Carpaților".

Un eveniment de seamă în viața culturală a țării l-a constituit înființarea în 1860, la Iași, a Societății culturale „Ateneul Român" — fundată de M. Kogălniceanu, Șt. Micle, P. Suciu, V. A. Urechia —, ca societate literară, științifică și artistică. „Gazeta Ateneului" publică sistematic nuvele, poezii, articole pe teme științifice, dezbateri, recenzii și comentarii semnate de M. Kogălniceanu, S. Bărnuțiu, Al. Papiu-Ilarian, I. Strat, Gh. Mîrzescu, Al Donici, V. A. Urechia și alți intelectuali.

Un eveniment și mai important, cu multiple și durabile influențe asupra vieții culturale a țării, l-a marcat de bună seamă „Junimea", Societate literară, științifică și politică, ce a luat ființă la Iași, în anul 1863. Aceasta a avut o contribuție strălucită nu numai la dezvoltarea, dar și la afirmarea prestigioasă a culturii românești, prin personalități, de seamă ca: T. Maiorescu, P. Carp, I. Negruzzi, Th. Rosetti, V. Pogor, N. Burghele și alții. Alături de ei au publicat în revista societății „Convorbiri literare", din operele lor, A. D. Xenopol, V. Conta, M. Eminescu, I. Creangă, I. Slavici, Gh. Panu, Șt. Vîrgolici.

---

[3] Dan Berindei, *Proiecte de înființare a unei Societăți Academice pe vremea lui Al. I. Cuza*, 1961.

După cum se arăta în articolul de fond, programatic, publicat chiar în primul număr al „Convorbirilor Literare", scopul urmărit era acela de a „reproduce și răspîndi tot ce intră în cercul ocupațiunilor literare și științifice; de a supune unei critici severe operele ce apar din orice ramură a științei; de a da seamă despre activitatea și producerile societăților literare, în special a celei din Iași, și de a servi ca punct de întîlnire și de înfrățire pentru autorii naționali"[4].

Tot în 1863, se constituie, la București, „Societatea Română de Științe", inițiată și susținută de I. Felix, P. S. Aurelian, Em. Bacaloglu, Șt. Fălcoianu, I. Barasch.

În Ardeal își desfășoară activitatea, lărgindu-și mereu gama manifestărilor, „Asociația Transilvăneană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român", înființată în 1861, la Sibiu, cunoscută mai tîrziu sub denumirea de „Astra". Era o organizație culturală cu un vast program de preocupări, orientată spre probleme literare, sociale și economice. Alături de cărturarii din Transilvania — G. Barițiu, T. Cipariu, A. Șaguna, I. Pușcariu —, în asociație vor fi cooptați, ca membri, reprezentanți de frunte ai vieții culturale, științifice și politice din Principatele Unite ca: Al. Odobescu, C.A. Rosetti, C. Hurmuzachi.

În accepțiunea curentă a vremii, „literatura" cuprindea toate manifestările culturale, adică, în fond, toate disciplinele umaniste, iar a doua parte a titlului „Astrei", referitoare la „cultura poporului român", avea înțelesul de culturalizare, adică de acțiune în ordinea spirituală și materială deopotrivă, adică de răspîndire a cunoștințelor de agricultură, industrie, comerț, meserii, higienă, deci a factorilor materiali și a condițiilor care pot asigura un nivel de viață mai ridicat unui popor[5].

Întemeietorii „Astrei" au încercat, în 1864, să organizeze în sînul acesteia, în vederea adîncirii și sistematizării activității desfășurate, niște secțiuni, care de fapt prefigurau fidel structura viitoarei Academii Române, a cărei înființare era la ordinea zilei: istorică, filologică, și științifică, dar care, însă, nu și-au putut începe activitatea. În schimb, în deceniile următoare, „Astra" a reușit să editeze revista „Transilvania", a clădit și înzestrat primul gimnaziu românesc de fete, a publicat o colecție de documente și studii de istorie în 10 volume, a început să editeze „Biblioteca poporului" în sute de mii de exemplare, a înființat Muzeul de Istorie și Etnografie din Sibiu.

---

[4] „Convorbiri Literare", an. I, nr. 1/1867.

[5] Bucur Țincu, *Ființa și menirea „Astrei". Cîteva repere*, „Viața Românească", nr. 10/1986.

Un grup de oameni de știință (C. Davila, N. Kretzulescu, C. Esarcu, Gr. Ștefănescu, Em. Bacaloglu și alții), înființează în 1865, „Societatea de Științe Naturale", în scopul „de a conlucra la înaintarea științelor în general și în special a face să se cunoască producțiunea solului României în sine însuși și în raporturile sale cu artele, industria și agricultura". Cu alte cuvinte, judecînd și după unele prelegeri ținute, era vorba de a se contribui la dezvoltarea agriculturii, prin aplicarea unor metode agrotehnice mai avansate.

Tot la București, în 1865, ia ființă Ateneul Român, care a desfășurat o activitate multilaterală pe plan cultural, științific și artistic. După cum se arăta în Programul Ateneului, scopul urmărit era acela de a oferi „cetățenilor doritori" diferite cunoștințe prin: lecturi, ședințe de discuții, conferințe și publicații, folosindu-se în primul rînd propria-i revistă. Activitatea Ateneului urma să se desfășoare în trei secțiuni: de științe naturale, fizică și matematică; de științe morale și politice; de litere și arte[6].

Inițiat, susținut și dezvoltat de o seamă de intelectuali de înalt prestigiu ca: C. Esarcu, P. S. Aurelian, B. P. Hașdeu, N. Kretzulescu, V. A. Urechia, Em. Bacaloglu, Th. Aman, Gr. Ștefănescu, Ateneul a reprezentat timp de decenii o adevărată Universitate populară. Exemplul său a fost urmat, pe scară mai redusă, în multe capitale județene. Din sînul acestui prodigios așezămînt de cultură națională, cit și al acelui de la Iași, vor ieși numeroși membri titulari și corespondenți ai Academiei Române.

Raporturi și mai strînse, mai durabile și mai fructuoase, de continuă și tot mai intensă reciprocitate, se vor stabili între Academie, pe de o parte, și Universități și alte instituții de învățămînt superior, pe de altă parte, însuflețite de aceleași interese și nobile aspirații. Întemeierea celor două Universități — la Iași și la București —, se înscrie în rîndul marilor ctitorii din anii domniei lui Al. I. Cuza. Tot sub el vor fi elaborate diverse proiecte pentru înființarea Academiei Române, deocamdată tot sub forma unei societăți.

Chiar din aceste evocări sumare se poate constata, nu numai dorința de care era pătrunsă tot mai mult intelectualitatea română de a se întemeia o Academie, nu numai necesitatea și rostul acesteia, ci și existența unor condiții și premise tot mai certe pentru înfăptuirea acestui deziderat.

Academia Română a luat ființă la 1 aprilie 1866 — sub denumirea inițială de „Societate Literară Română" —, prin Decretul Loco-

---

[6] „Ateneul Român", Revistă lunară, Științe—Litere—Arte, nr. 1, din 30 iunie 1866. Ulterior s-a publicat și un Anuar.

tenenței Domnești, emis în baza Raportului prezentat de către ministrul cultelor și al instrucțiunii publice C.A. Rosetti și contrasemnat de V. A. Urechia, în calitate de director al acestui departament [7]. După cum se arăta cu acest prilej, „în mijlocul preocupărilor de reforme regeneratoare ale țării noastre, nu trebuie să uităm ceea ce datorăm limbii și literaturii noastre naționale. Limba poporului român, eterna dovadă a latinității noastre, reclamă imperios cultul ei, sub pedeapsa de a nu mai putea servi de vehicol cugetării naționale în noua sa dezvoltare" [8].

Întemeierea Academiei Române, la cîțiva ani după Unirea Principatelor, alcătuirea și orientarea activității sale chiar în primii ani de existență, după cum s-a putut observa, reprezenta în desfășurarea luptei pentru unitate națională a poporului român un însemnat act de afirmare a intelectualității progresiste românești și a hotărîrii sale de a duce pînă la capăt această luptă. În condițiile date, noua instituție urma să fie nu numai un înalt for științific, ci, totodată, și un centru al unității culturale a poporului român.

Primii membri sînt desemnați prin cîteva decrete succesive, din rîndurile intelectualilor fruntași din toate regiunile locuite de români. Următorii vor fi aleși, prin vot secret, la propunerea cîtorva dintre membrii considerați fondatori. În general, noua instituție se va structura și-și va desfășura activitatea folosindu-se în bună măsură de procedura și uzanțele academice franceze.

Din primul efectiv de membri ai Academiei cu o participare mai activă, judecînd după datele cuprinse în *Analele Academiei* — la care se mai adaugă și cei ce, prin prestigiul lor și activități în alte domenii, s-au afirmat în viața publică —, se numără: Vicențiu Babeș, Ion Hodoș, Ion Eliade Rădulescu, George Barițiu, Alexandru Roman, Alexandru Hurmuzachi, Timotei Cipariu, Costache Negruzzi, Nicolae Ionescu, A. T. Laurian, C. A. Rosetti, Ion C. Massimu, V. A. Urechia, Alexandru Hașdeu, Titu Maiorescu, Gabriel Munteanu, Vasile Alecsandri [9].

Sesiunea festivă inaugurală a avut loc la 1 august 1867, sub președenția primului ministru interimar Ștefan Golescu. Cu acest prilej, „Societatea Literară" a fost declarată „Societatea Academică Română", cu sediul la Universitatea din București. Aceasta, pînă în 1890, cînd se va muta în localul propriu. Sînt adoptate și Statutele,

---

[7] Academia Română, *Informatiuni asupra trecutului și membrilor săi*, 1903.

[8] *Ibidem*.

[9] *Analele Academiei Române*, Seria II, Tomul XLI, 1920—1921, partea administrativă și dezbaterile, *Începătorii Academiei Române*, cuvîntare de I. Bianu, Ședința din 9 iunie 1921.

elaborate între timp, prin care urmau să se constituie cele trei secţiuni: literar-filologică; istorico-arheologică; a ştiinţelor naturale. Drept prime sarcini se stabileau: determinarea ortografiei limbii române; elaborarea unei gramatici; începerea lucrărilor pentru elaborarea unui dicţionar al limbii române [10]. Procedîndu-se la alegerea conducerii, I. Eliade Rădulescu este ales preşedinte, T. Cipariu, vicepreşedinte, iar A. T. Laurian, secretar.

După cum arăta cu acest prilej Timotei Cipariu, ,,simţămîntul naţional s-a dezvoltat în toată românimea. Naţiunea română a venit la conştiinţa poziţiei care i se cuvine între naţiunile Europei; ea va face toţi paşii cuveniţi pentru a ocupa această poziţie cu demnitate".

Dar, cu tot entuziasmul şi optimismul iniţial, activitatea societăţii academice este confruntată cu multe dificultăţi şi, mai cu seamă în primul deceniu, progresele sînt destul de reduse, activitatea sa limitîndu-se aproape exclusiv la traduceri. Pesimismul pe care il împărtăşeau în aceşti ani unii membrii de frunte ai ,,Junimii" nu era cu totul nejustificat. Se vorbea de indiferenţa, delăsarea şi chiar de absenteismul în sînul societăţii academice. Într-adevăr, cu tot efectivul de aproape 30 de membri, la sesiuni luau parte doar 8—10. Din afară începeau să se audă chiar şi unele observaţii ironice şi încă din partea unor cercuri culturale de necontestată competenţă [11].

Titu Maiorescu ajunsese să afirme chiar, în aceiaşi tonalitate critică cu care ataca fenomenele de ,,formă fără fond", că însăşi organizarea societăţii academice ar fi total neîntemeiată. ,,Înainte de a avea o cultură abundentă, — scria el — am făcut Ateneul Român şi asociaţiuni de cultură. Înainte de a avea o umbră măcar de activitate ştiinţifică originală, am făcut « Societatea Academică Română » cu secţiunea filologică, istorico-arheologică şi ştiinţifică şi am falsificat ideea Academiei. Înainte de a avea artişti, am făcut Conservatorul de Muzică, înainte de a avea o singură pictură de valoare, am făcut Şcoala de Belle Arte" [12].

În general, activitatea Societăţii Academice în primii ani s-a concentrat mai mult pe probleme organizatorice, administrative şi gospodăreşti. Au început să crească resursele ei financiare pe seama donaţiilor; de importante completări a avut parte biblioteca. Urmări şi mai însemnate a avut alegerea noilor membri titulari şi corespondenţi.

---

[10] *Analele Societăţii Academice Române*, Tomul I, Sesiunea din 1 august 1867.

[11] ,,Convorbiri Literare", anul I, nr. 15 din 1 oct. 1867, Articol editorial; *Idem*, nr. 16 din 16 oct. 1868 şi nr. 15 din 1 oct. 1870.

[12] ,,Convorbiri Literare", an II, (1 martie 1868 — 1 martie 1869), nr. 19 din 1 dec. 1869, T. Maiorescu, *În contra direcţiunii de astăzi a culturii române*.

Astfel, printre alţii au intrat ca membri titulari, în societate: M. Kogălniceanu, P. S. Aurelian, Al. Odobescu, I. Ghica, N. Kretzulescu, Şt. Fălcoianu, P. B. Haşdeu, iar ca membru corespondent I. Ionescu de la Brad.

După cucerirea Independenţei se înregistrează o anumită înviorare şi în sfera activităţii academice. În noile condiţii, prin Legea din 29 martie 1879, „Societatea Literară" este declarată Institut Naţional, purtînd denumirea de Academia Română. Investită cu personalitate morală, avînd patrimoniu propriu, independentă în activitatea sa, ea ţinea legătura cu guvernul ţării prin intermediul Ministerului Cultelor şi al Instrucţiunii Publice. Pentru desfăşurarea activităţii se prevedea anual un fond special în bugetul statului.

Prin noile Statute erau definite mai precis atribuţiile secţiilor, prevăzîndu-se că: [13]

— *Secţia literară* se ocupă cu diverse chestiuni literare şi lingvistice, mai ales cele destinate a cultiva limba română; face publicaţiuni critice şi organizează misiuni lexicografice pentru compunerea unui dicţionar român, care să poată fi îndreptarul limbii; încurajează şi recomandă spre premiere opere literare meritorii;

— *Secţia istorică* se ocupă .cu diverse chestiuni de istorie şi de ştiinţe sociale, culege documente importante, ia iniţiativa pentru explorarea arheologică a ţărilor române; face publicaţiuni, încurajează opere meritorii de istorie şi ştiinţe sociale;

— *Secţia ştiinţifică* se ocupă cu lucrările de ştiinţe exacte şi fizice, care au drept scop utilitatea generală.

Atribuţiile Academiei Române se vor extinde treptat, pe măsura creşterii numărului de reprezentanţi ai diferitelor discipline ştiinţifice, proveniţi, cei mai mulţi, din rîndurile profesorilor universitari. În general, între Academie, pe de o parte, Universităţi şi alte instituţii de învăţămînt superior, pe de alta, se vor stabili, cum era şi de aşteptat, cele mai strînse raporturi, astfel încît, cu trecerea timpului şi dezvoltarea învăţămîntului universitar şi a celui tehnic superior, anume aceste instituţii vor furniza tot mai numeroşi academicieni.

În următorii ani, în atribuţiile Secţiei istorice va intra, într-o enumerare mai amplă, pe lîngă cercetarea în domeniul istoriei şi cea din sfera ştiinţelor geografice şi sociale (juridice, economice, financiare şi sociologice). Cît priveşte Secţia ştiinţifică, ea urma în noua formulare să se ocupe cu dezvoltarea „activităţii ştiinţifice în toate ramurile ştiinţelor pure şi aplicate şi să îndrumeze cercetările în acest scop, să ia iniţiativa pentru explorarea ţării din punct de vedere antro-

[13] *Legi, Statute, Regulamente şi Deciziuni ale Academiei Române*, 1896.

pologic, geologic, fiziologic, biologic, agricol, medical, tehnic și economic" [14].

Aparent, științelor economice li se rezerva în preocupările Academiei un loc important, fiind menționate și în cadrul Secției istorice și al Secției științifice; în realitate atenția ce li se va acorda va fi cu totul secundară, chiar și comparativ cu cea acordată științelor juridice. Diferite ramuri ale științei vor continua să constituie obiectul preocupărilor unor asociații și cercuri din afara Academiei, ca de pildă: „Societatea de Geografie", „Societatea de Economie Politică", „Societatea de Fizică, Chimie și Mineralogie", „Societatea de Matematici", „Societatea Științifică și Literară", condusă de A. D. Xenopol.

Cu toate multiplele greutăți, în parte inerente marilor începuturi, Academia Română a înregistrat în scurt timp rezultate tot mai ample și pozitive. Un prim bilanț al activității sale a fost prezentat în cadrul unei Adunări generale festive, cu prilejul împlinirii unui sfert de veac de la înființare. În Darea de seamă întocmită de D. A. Sturdza, în calitate de secretar general, se arată că, în primii ani, Academia s-a ocupat aproape exclusiv de lucrări privitoare la limba română. S-a reușit a se stabili, într-o primă variantă, ortografia limbii, s-au elaborat lucrări de gramatică și s-au început lucrările de întocmire a *Dicționarului limbii române*. Studiile și publicațiile de istorie au fost abordate relativ mai tîrziu, iar cele de științe naturale abia se înfiripau, fiind mai mult concentrate în societăți științifice și în unele facultăți și institute de învățămînt superior.

Pe lîngă lucrările de lingvistică și filologie datorate lui Timotei Cipariu, A. T. Laurian și I. C. Massimu, s-au editat și publicat unele texte vechi: *Codicele Voronețian, Psaltirea Scheiană, Psaltirea lui Coresi, Pravila de la Govora* și altele. Din vara anului 1884 s-a trecut la elaborarea operei monumentale *Etimologicum Magnum Romaniae*. S-au tradus unele din operele mai importante ale autorilor antici: fragmente ale *Iliadei*, scrierile lui Tacit, Sallustiu Cesar, *Filipicele* lui Demostene, *Istoria romană* a lui Titu Liviu și altele.

După lucrările asupra limbii, studiul istoriei naționale a fost, de asemenea, îmbrățișat de Academie. Prima publicație de acest sens au reprezentat operele lui D. Cantemir (apărute în șapte volume), începînd cu *Descriptio Moldaviae*, apoi operele lui Miron Costin și *Istoria Românilor sub Mihai Vodă-Viteazul*, a lui N. Bălcescu, precum și colecția de *Documente privitoare la istoria românilor*, începută cu actele adunate de Eudoxiu Hurmuzachi.

În domeniul științelor naturale se remarcă memoriul lui A. Fătu *Despre încercările făcute pentru dezvoltarea științelor naturale în România*,

[14] Academia Română, *Legi — Statute — Regulamente*, 1942.

ce a reprezentat un fel de sinteză a inițiativelor și realizărilor obținute de unele asociații științifice în diferite domenii. La o anumită activitate a secției științifice a contribuit, printre altele, și înființarea premiului „Gh. Lazăr", ce se putea acorda exclusiv pentru lucrări meritorii din domeniul științelor naturale și al disciplinelor tehnice.

An de an a crescut numărul de memorii și comunicări, nu numai pe teme de filologie, lingvistică, arheologie, istorie, ci și de geologie, matematică, chimie, botanică, zoologie. Pentru stimularea cercetărilor științifice Academia a acordat, în perioada 1868—1890, un număr de 28 de premii, în valoare de 137 000 lei. A crescut și s-a dezvoltat continuu Biblioteca atît prin achiziții din țară și străinătate, cît și, mai cu seamă, prin donații tot mai importante. În 1891, de pildă, Biblioteca Academiei Române dispunea de peste 40 de mii de volume, din care aproape 34 de mii din donații. La acestea se mai adaugă valoroase colecții de manuscrise, hărți geografice, stampe, monezi, portrete etc. Averea Academiei se ridica la 2 456 840 lei (din care 1 125 840 lei în numerar și efecte, iar 1 322 000 lei în imobile). Au fost publicate 46 de volume din *Anale* (cuprinzînd 155 memorii, notițe, comunicări științifice), afară de 14 volume de publicații de limbă română, dicționare, gramatici și texte vechi, 10 volume de opere istorice, 5 volume de studii și colecții de obiceiuri, datini și literatură populară etc. O dovadă tot mai convingătoare a aprecierii pozitive a activității Academiei o reprezintă faptul că numai în perioada 1875—1891 donațiile particulare au reprezentat 1 800 000 lei, față de un buget care în penultimul an al perioadei menționate a reprezentat 121 985 lei.

În această perioadă s-au statornicit și anumite reguli de procedură în ceea ce privește alegerea de noi membrii ai Academiei. Propunerea de noi membri titulari, corespondenți și onorari se făcea de către fiecare secție, întocmindu-se în acest scop un referat cu privire la calitățile științifice ale candidatului. Supus votului secret al Adunării generale, acesta trebuia să întrunească o majoritate de 2/3 din numărul total al membrilor titulari. Se încetățenise treptat și practica ținerii de către membrii titulari a unui discurs de recepție, consacrat de regulă activității științifice a predecesorului al cărui loc i se atribuia noului ales. Acesta era salutat printr-un răspuns al unui membru mai vechi al Academiei. Atît discursul de recepție, cît și răspunsul erau publicate în *Analele Academiei Române*.

În ce privește ierarhia titlurilor academice, pe primul loc erau clasați membrii titulari, singurii care aveau dreptul de a fi numiți — academicieni. În prima perioadă de existență a așezămîntului academic se mai practica, de asemenea, desemnarea unor membrii — drept „fondatori" —, primii numiți sau cooptați, și membrii „donatori", ce s-au remarcat prin valoarea deosebită a donațiilor făcute. Ambele titluri

au căzut însă destul de repede în desuetudine. La început, membrii onorari se considerau superiori membrilor corespondenţi, treptat însă acest privilegiu s-a încetăţenit pentru membrii corespondenţi, al căror număr fusese limitat, ca şi cel al titularilor. Numărul membrilor titulari, timp de aproape şapte decenii, s-a menţinut la 12 de fiecare secţie (total deci — 36), iar al membrilor corespondenţi era de cîte 15, adică în total 45. La un nivel apropiat s-a stabilizat şi numărul membrilor onorari.

Ca membri titulari puteau fi aleşi exclusiv cetăţenii români, din rîndul membrilor corespondenţi şi, în mod excepţional, din al celor onorari, din ultimele categorii putînd face parte şi cetăţeni străini, oameni de ştiinţă şi cultură. La alegerea de noi membrii, mai cu seamă a celor titulari şi corespondenţi, se ţinea seama mai presus de toate de meritele ştiinţifice şi culturale ale fiecărui candidat. Cazurile de excepţie au fost cu totul rare. Ceva mai îngăduitor erau trataţi membrii străini.

Deşi structura organizatorică a Academiei Române a rămas aproape neschimbată în tot decursul existenţei sale, iar numărul membrilor săi activi (titulari şi corespondenţi) a înregistrat o anumită creştere doar în ultimul deceniu, prin majorarea locurilor admise, activitatea academică a cunoscut o continuă extindere şi diversificare în cadrul secţiilor existente. Astfel, de pildă, în ceea ce priveşte ştiinţele sociale, de o solicitudine crescîndă s-au bucurat studiile de istorie, concepute iniţial ca o firească continuare şi adîncire a studiilor de filologie şi lingvistică, iar apoi ca o completare şi desăvîrşire a rosturilor Academiei. După cum arăta atît de grăitor George Bariţiu, care în această privinţă a avut un rol de seamă, înainte de toate prin însăşi exemplul său propriu, „dacă limba este sufletul unui popor, istoria este diploma pe baza căreia el este primit în rîndurile celorlalte popoare"!

Studiile de istorie au scos la iveală originalitatea vechiului drept românesc, stimulînd cercetările juridice, după cum punerea în valoare a elementelor de folclor au stimulat explorările etnografice şi apoi cercetările geografice. Ceva mai greu şi relativ mai tîrziu au fost acreditate psihologia, filosofia şi sociologia şi, îndeosebi, după cum s-a mai arătat, ştiinţele economice.

Academia Română, pe lîngă cercetările proprii executate de proprii săi membri, a avut un rol tot mai important în stimularea cercetărilor prin sistemul de premii şi pregătirea unor cadre de înaltă calificare prin acordarea de burse speciale.

Premiile răsplăteau lucrările cele mai valoroase din diferite ramuri ale ştiinţei. De o atenţie deosebită se bucurau lucrările executate

pe teme enunțate de secțiile Academiei, care în acest fel promovau o anumită politică în cercetarea științifică, stimulînd lucrările ce corespundeau unor nevoi reale, de actualitate. Membrii Academiei nu aveau dreptul la premii. Bursele se acordau pe baza unei selecții riguroase și, în mod deosebit, pentru desăvîrșirea studiilor în instituțiile de învățămînt superior fruntașe, din străinătate. Pînă în 1941, Academia Română a acordat 1 062 burse, totalizînd aproape 5,5 milioane, iar valoarea celor 745 premii a depășit această cifră [15].

În realitate, valoarea premiilor, ca și cea a burselor acordate, era mult mai mare dacă ținem seama de faptul că puterea de cumpărare a leului, înainte de primul război mondial, era de 5—6 ori mai mare decît după acesta.

Din rîndul bursierilor și premianților Academiei au ieșit numeroși dascăli și cărturari de prestigiu, care au făcut cinste științei și culturii naționale, inclusiv învățămîntului superior și nu puțini au devenit membri ai înaltului for.

---

[15] *75 de ani de la înființarea Academiei Române*, Ședința festivă, din 29 mai 1941.

II. PRIMII ECONOMIȘTI LA ACADEMIE

După cum arăta P. S. Aurelian, cu vădit regret, „între științele care au fost introduse mai greu și mai tîrziu la români, fără îndoială este economia politică. Cu treizeci de ani în urmă, de abia numele științei era cunoscut" [1].

Aceasta cu toate că unele cunoștințe economice, sub formă de indicații și sfaturi, pentru „buna păstrare și folosirea roadelor și bunurilor", s-au predat în școli, începînd cu primele decenii ale secolului trecut. Astfel, atît la Școala națională din Iași, condusă într-un timp de neobositul cărturar și dascăl umanist Gheorghe Asachi, cît și la Școala din București, de la „Sf. Sava", unde începuse să-și desfășoare cu succes activitatea neînduplecatul fecior de țăran din Avrig, Gheorghe Lazăr, pentru care învățămîntul avea drept țel formarea de „oameni buni, lucrători harnici, economi, credincioși patrioți și oameni întru știință luminați", putem identifica printre materiile de învățămînt și una destinată a se ocupa de economie [2].

Ceva mai tîrziu, la Școala Națională de la Iași, mutată la Trei Ierarhi, la „Școala înaltă", care purta titlul de gimnaziu, se preda, pe lîngă alte materii, și „economia pămîntească și politicească", adică, economia rurală și elemente de economie politică" [3].

S-a plănuit chiar, fără însă a se fi putut realiza, înființarea unui Institut „agronomo-iconomicesc". În schimb, în programul de învățămînt al Academiei Mihăilene, economia politică fusese înscrisă printre disciplinele obligatorii, iar Ion Ghica reușise să-și inaugureze cursul prin trei lecții succesive.

---

[1] P. S. Aurelian, *Elemente de economie politică*, 1882.
[2] N. Iorga, *Istoria învățămîntului românesc*, 1928.
[3] V. A. Urechia, *Istoria școalelor*, vol. II, 1892.

În viaţa de toate zilele, pe măsura dezvoltării schimburilor, prin economie în accepţiunea curentă se înţelegea înainte de toate cormeţul şi, îndeosebi, comerţul exterior. Chiar I. Eliade Rădulescu, abordînd problema comerţului modern, în comparaţie cu cel antic, mai rudimentar, scria: „Comerţul nou este singura speranţă a popoarelor, este politica adevărată a statelor [...]. Statele ce îl înţeleg şi îl practică, acelea, — după părerea sa — vor domina universul''. Atribuind comerţului un rol deosebit în viaţa popoarelor şi chiar anumite virtuţi de armonizare a intereselor sociale, Eliade considera comerţul ca fiind „ştiinţa înavuţirii tuturor oamenilor fără dăunarea nimănui'' [4].

Dar recunoscînd importanţa crescîndă a comerţului internaţional Eliade nu ajunsese să recunoască şi „dreptul pe cetate'' economiei politice, disciplină care se ocupa şi de comerţ, ca una din formele activităţii economice. El o va recunoaşte mai tîrziu dar, deocamdată, adresîndu-se unei rude ale sale, — tînărului Pacotă — ce studia la Paris agronomia, el îi dădea următorul sfat: „Te bine cuvînt, copilul meu, pentru ştiinţele ce ţi-ai ales a urma, toate ştiinţe exacte şi folositoare, ştiinţe adevărate. Cit pentru filozofie, însă, şi economie politică să nu-ţi prea pierzi timpul, căci unde auzi de sisteme şi doctrine, acolo nu e adevărul [...]. De vei asculta filozofie şi economie politică, ascultă, numai ca să aibi ideie, dar nu ca să devii fanatic pentru nişte păreri sau umbre de adevăruri'' [5].

După cum se vede, Eliade privea, cu multă neîncredere economia politică, la fel ca şi filosofia, considerîndu-le ca discipline prin excelenţă speculative şi abstracte. Opinia marelui cărturar iluminist, primul preşedinte al instituţiei ce urma să devină în scurtă vreme Academia Română, avea desigur o anumită „greutate specifică'' în rîndurile intelectualilor şi, în primul rînd, în sînul noului for cultural şi ştiinţific, alimentînd rezervele faţă de noua ramură a ştiinţelor sociale. În realitate, însă, lucrurile se înfăţişeau cu totul altfel. Poate că în condiţiile rudimentare de informaţie a opiniei publice din epocă era aproape inevitabil să se treacă cu vederea, sau în orice caz să nu fie apreciată, apariţia unor studii pe teme social-economice. Prin Nicolae Şuţu, aceste preocupări cuprind o sferă tematică mai largă, iar o dată cu *Studiile sistematice în economie politică* (1858), ale lui D. P. Marţian, ele încep să se distingă şi prin originalitate. În scurtă vreme vor apare primele reviste economice şi statistice. Economia politică ca materie obligatorie se predă în primele şcoli superioare de comerţ, la Şcoala superioară de agricultură şi la Şcoala de poduri şi şosele, viitoarea Politehnică.

---

[4] V. Jinga, *Principii şi orientări ale comerţului exterior al României (1859–1916)*, 1975.

[5] E. Demetrescu, *Liberalismul economic în dezvoltarea României moderne*, 1940.

Catedre de economie politică iau ființă la facultățile de drept ale celor două universități, din Iași și București. Titularul catedrei de economie politică de la Universitatea din Iași, I. Strat, cu studii juridice făcute în Germania, adept tardiv al liberalismului economic, reușește chiar să elaboreze un amplu manual de economie politică, în care declara, printre altele, că influența exercitată de economia politică asupra destinelor omenirii „este mai presus de tot ce ne-am putut închipui. Nu rămîne, — afirma I. Strat — nici o îndoială, că din toate științele cunoscute astăzi, economia politică este aceea care, în privința rezultatelor ei finale, a adus cel mai mare folos omenirii", iar în ce privește România „nu este nici o știință, care în starea actuală a patriei noastre, să poată da rezultate mai splendide în privința culturii și întăririi noastre naționale, ca economia politică" [6].

Manualul lui I. Strat, care într-un anumit fel, completa un gol resimțit în învățămîntul secundar și, mai cu seamă, în cel universitar, a fost însă aspru criticat de către C. Dobrogeanu-Gherea. Fără a intra în prea multe amănunte, Gherea folosește prilejul de a înfățișa în linii mari teoria economică marxistă, declarînd că I. Strat a fost prea mult influențat de Bastiat și de alți economiști francezi, exponenți ai „economiei politice vulgare", și că ceea ce a scris el, „n-a fost decît expunerea vitejiilor acestora" [7].

Dar, și mai necruțător, cel puțin în expresii, s-a devedit a fi B. P. Hașdeu. În recenzia sa, deși destul de sumară, el formulează necruțătoarea sa sentință declarînd că: „Tratatul e lipsit de orice ideie nouă, de orice concepție viguroasă, de orice al său [...]. Oriunde d-l Strat se bizuie a spune ceva din capul său, o scrîntește cu naivitatea cea mai elementară. Într-un cuvînt, autorul nostru este foarte nenorocit, cînd nu traduce, și cînd nu compilează, este foarte de prisos" [8].

În fond, ambii critici aveau și nu aveau dreptate. Primul îi imputa autorului faptul că s-a lăsat influențat de „economiști vulgari", în loc să expună tezele teoriei economice marxiste, ceea ce acesta nu ar fi putut s-o facă la nivelul unei catedre universitare, chiar de ar fi dorit-o. B. P. Hașdeu, la rîndul său, nu a putut să-i ierte lui Strat faptul că acesta, ca „liber-eșanjist" convins, susținea că România va rămîne multă vreme țară agrară și numai o treptată creștere demografică, creînd excedente de brațe de muncă în agricultură, va permite trecerea

---

[6] I. Strat, *Tratat de economie politică sau simpla expunere a modului cum se formează, se distribuie și se consumă bogățiile*, 1870.

[7] C. Dobrogeanu-Gherea, *Karl Marx și economiștii noștri*, în *Opere complete*, vol. I.

[8] „Columna lui Traian", an I, nr. 40/1870.

la dezvoltarea unor ramuri industriale. Hașdeu, care alături de P. S. Aurelian și de A. D. Xenopol, admiratori ca și el ai doctrinei „protecționismului educativ" menit să asigure industrializarea țării, nu-i putea ierta lui I. Strat acest „păcat". Nu-l va ierta el, din aceleași considerente, nici pe colegul său de Academie — Ion Ghica.

Manualul lui I. Strat a fost recenzat și de A. D. Xenopol. Se atrăgea atenția, de la bun început, că elogiul la adresa economiei politice reprezintă o vădită exagerare, deoarece la noi, „trebuie să mărturisim, că ea se află încă în pruncie". Principala acuzație se referea la faptul că Strat a neglijat contribuția pe care au adus-o „mai în urmă, două mari geniuri economice — List și Carey", care, — potrivit părerii sale — „au deschis o perspectivă nouă în această știință". În încheierea studiului, urmează o caldă pledoarie în favoarea dezvoltării industriei naționale „prin aplicarea unui sistem protecționist, înțelept" [9].

Potrivit unei cercetări mai ample a întregei opere a lui I. Strat, întreprinse mai tîrziu, se va ajunge la concluzia, că el „n-a dovedit vreo gîndire originală în cîmpul științei economice. Sub înrăurirea concepțiilor școlilor liberale, el a rămas credincios maestrului său, care pare a-l influența mai mult, J. B. Say, ale cărui păreri el a căutat să le răspîndească de pe catedra universitară și prin tratatul de economie politică ce ne-a lăsat" [10].

Criticele care s-au formulat la adresa cursului de economie politică a lui Strat nu l-au afectat pe acesta cu nimic. Mai mult chiar, sub regele Carol I, ajunge, într-un guvern liberal, ministru al cultelor și instrucțiunii publice. Economia politică, „oficială", universitară a avut, însă, de suferit o anumită discreditare, fie și vremelnică, cel puțin în rîndurile membrilor corpului didactic universitar și ai Academiei Române.

Titu Maiorescu, de pildă, a încercat chiar să desființeze catedra de drept public și administrativ și de economie politică de la Facultatea Juridică a Universității din Iași. În primul caz era vizat Șimion Bărnuțiu care, în prelegerile sale, cuprinse în volumul *Dreptul public al Românilor*, atacă religia, preconizează exproprierea marilor moșieri și împroprietărirea mai largă a țărănimii și cere ca țara să fie declarată republică, renunțîndu-se la regimul monarhic. El este aspru criticat de către T. Maiorescu, iar ideile sale sînt calificate drept revoluționare [11].

---

[9] A. D. Xenopol, *Tratatul de economie politică al lui I. Strat*, în „Convorbiri Literare", nr. 17/1870.

[10] V. Slăvescu, *Ion Strat (economist—financiar—diplomat)*, vol. I, 1946.

[11] T. Maiorescu, *Contra Școalei Bărnuțiu*, în „Convorbiri Literare", an I, nr. 20—21—23—24/1868.

Aceleași învinuiri sînt aduse și titularului catedrei de economie politică, prof. Gheorghiu. În ședința Camerei, din ziua de 27 iunie 1871, Titu Maiorescu — la ordinea zilei fiind problema bugetului școlilor — declara: „Nu cred că trebuie să admitem a se introduce teorii, a căror tendință manifestă este surparea oricărei ordini de lucruri constituite în Stat și provocarea chestiunilor sociale într-un mod cum nu a venit încă timpul, și cum poate nu va veni niciodată a se rezolva. Se știe, însă, că fracțiunea liberală și independentă, prin acțiunea în Universitatea din Iași, introduce principii răsturnătoare într-un mod manifest" [12].

După dezbateri pasionate și prelungite, amendamentul privind desființarea catedrei vizate, propus de T. Maiorescu, este respins. D. A. Lahovary, raportorul Comisiei bugetare, sugerează totuși, în final, că „faptele denunțate se recomandă serioasei atenții a Ministerului Instrucțiunii Publice".

După cîțiva ani, T. Maiorescu va reveni din nou asupra acestei probleme. „Sunt unii care contestă — susținea el — chiar însușirea de știință sigură economiei politice și aceasta pentru că sînt în ea chestiuni atît de controversate, încît trebuie ca profesorul să fie un om cu maturitate științifică consumată, cu o autoritate puternică, pentru a expune junimii știința sa cel puțin cu atîta prudență, încît să nu facă mai mult rău decît bine" [13].

Ceea ce nu-i prea convenea marelui critic, era faptul că într-o măsură și mai mare, decît de pildă la istorie, erau abordate frecvent aspectele relațiilor de producție, inclusiv ale celor agrare și situația nu era deloc favorabilă marilor moșieri. Dar nici de această dată el nu a avut parte de succes, problema pînă la urmă fiind abandonată.

O contribuție cu totul deosebită, în promovarea cunoștințelor economice, ca și în afirmarea viziunii industrialiste a avut-o marele istoric A. D. Xenopol. El a urmat studiile istorice, economice și sociologice, în universitățile din Germania, împărtășește pe deplin concepția școlii neo-istorice germane, iar întors în țară apreciază în mod deosebit pe D. P. Marțian, considerîndu-l „singurul adevărat economist". În repetate rînduri, cu aceiași intransigență, el a criticat doctrina liberului schimb, care mai avea destul de numeroși adepți în România. „Țările care o împărtășesc și o practică, o apără cu stăruință și o propagă — afirmă el — , nu fac decît să răspîndească niște principii foarte profitabile stării lor actuale, dar ucigătoare pentru orice popor ce nu este în stare să concureze cu dînsele" [14].

---

12 T. Maiorescu, *Discursuri Parlamentare, (1866—1876)*, vol. I, 1897.

13 *Ibidem.*

14 A. D. Xenopol, *Laissez faire, laissez passer*, în „Studii Economice", 1882.

Nefiind antrenat și absorbit în activitate politică, cum era cazul lui M. Kogălniceanu, și apoi și al lui P. S. Aurelian, A. D. Xenopol, ca istoric, își putea permite o mai mare libertate în exprimarea opiniilor și apărarea convingerilor. Examinînd evoluția și starea de lucruri, din principalele țări, el ajunge la o concluzie aproape surprinzătoare, formulînd-o cu mult curaj în felul următor: „Economia politică a Franței și Angliei nu merită numele de știință, ea este o teorie pusă în serviciul unei practici și fiindcă practica este profitabilă țărilor acestora, teoria trebuie să vină, să susțină, pe baza unor așa numite principii, interesul curat material al acelor state, spre a-i da, astfel, o aparență mai puțin urîcioasă" [15].

În final, A. D. Xenopol arăta, pe baze de date concrete, faptul că aceste țări ce promovează ideile liberului schimb s-au dezvoltat o bună vreme practicînd un sistem de „ingerințe guvernamentale", adică aplicînd, în fond, măsuri protecționiste în viața economică și, separat, în materie de finanțe, credite și circulație bănească, concretizate în politica mercantilistă.

Purtătorii ideei de industrializare, tot mai numeroși și mai dinamici, încep să se bucure și de adeziunea unor cercuri mai largi. După reforma agrară, problema independenței economice naționale începe să fie dezbătută cu tot mai multă ardoare. Începută din inițiativa lui P. S. Aurelian, la „Societatea de Economie Politică" problema ajunge să fie abordată și în cadrul unor congrese, începînd cu „Congresul economic", care a avut loc în octombrie 1882 la Iași, cu care prilej s-a dezbătut critic convenția comercială cu Austro-Ungaria, considerată drept o adevărată servitute. Participă, printre alții, și doi aprigi militanți ai abrogării acestei convenții atît de dezavantajoase — B. P. Hașdeu și A. D. Xenopol. În 1884 are loc un congres similar, tot la Iași, iar în 1886, un altul la Galați [16].

Pe măsura dezvoltării economice a țării și a modernizării ei instituționale, devenea tot mai simțită necesitatea unui personal mai temeinic pregătit, pentru administrația de stat, ca și pentru întreprinderile economice. Așa se și explică participarea deosebită de care s-a bucurat Școala liberă de științe de stat, înființată în 1872, după cum se vede din inițiativă particulară. În 1893 este recunoscută de stat purtînd denumirea de Școală superioară de științe de stat. La început erau primiți în școală numai absolvenții liceelor, mai tîrziu, însă, dată fiind nevoia acută de personal pregătit, s-au primit și cei cu studii

---

[15] *Ibidem.*

[16] C. Botez, I. Saizu, *Pagini uitate de cultură economică. Congresele economice din România,* 1982.

medii, gimnaziale sau echivalente. Școala a introdus în programul său de învățămînt, chibzuit întocmit, materii ca: economie politică, economie națională, istoria doctrinelor economice, sociologie, finanțe, statistică, contabilitate iar din disciplinele juridice: drept civil și procedură civilă, drept constituțional și administrativ, drept comercial, drept internațional, drept penal, legislație financiară, și chiar un curs de medicină legală [17].

După cum se poate constata, programul de învățămînt al acestei originale școli era mult mai bogat decît al facultăților de drept și nici nivelul cadrelor didactice nu era mai prejos. Printre ei se număra de pildă: Andrei Rădulescu, viitor prim-președinte al Înaltei Curți de Casație, și Justiție și președinte al Academiei Române, Stanislav Cihoski, viitor rector al Academiei Comerciale și Industriale, I. Ionescu-Dolj, membru corespondent al Academiei Române. Prestigiul școlii poate fi judecat și după faptul că ea a ajuns treptat să aibe dreptul de a acorda absolvenților nu numai titlul de licențiați, dar și cel de doctori (aceasta după procedura obișnuită universitară). Licența se putea acorda numai după trecerea unui examen final susținut în fața unei comisii. În perioada 1880—1910, Școala administrativă a dat 322 de licențiați și 11 doctori [18]. Mai toți au putut să funcționeze în aparatul administrativ, contribuind la o anumită perfecționare a acestuia.

Și mai important prin numărul efectivelor de absolvenți a fost rolul școlilor superioare de comerț. Aici s-au predat ca materii de bază: economie politică, finanțele, statistica, geografia economică, istoria comerțului și industriei, studiul comerțului și transporturilor; merceologia, elemente de legislație comercială, industrială, vamală și fiscală, drept civil și drept administrativ. Într-un timp, s-au predat și elemente de istorie a doctrinelor economice. Probleme economice se desbăteau în sînul Camerelor de Comerț și Industie.

Numai în sînul Academiei Române, științele economice nu s-au bucurat multă vreme de atenție. De altfel, după cum s-a văzut, nici Statutele înaltului for nu le menționau decît în treacăt, în contextul unor preocupări secundare încadrate cu alte discipline.

Aproape aceeași atitudine față de științele economice și de economiști au manifestat-o și cele mai vechi Academii din Apus. Mai bine de trei sute de ani, Academia de Științe a Franței nu avea o secție economică. Secția de economie rurală se ocupa în realitate de probleme de agronomie și agotehnică, dar nu și de relații agrare [19]. Chiar înfiin-

---

[17] Școala superioară de științe de stat, *Regulamentul și Programul de cursuri*, 1915.

[18] „Anuarul școlii superioare de stat din București", 1911.

[19] Institut de France, *Academie de Sciences. Troisième Centénaire (1666—1966)*, Paris, 1967.

Scanned with OKEN Scanner

țarea Academiei de Științe Morale și Politice, în 1795, a constituit doar o soluție parțială cel puțin pentru științele economice. Pe primele locuri în structura ei organizatorică figurează filosofia, apoi științele sociale și legislația și abia mai la urmă economia politică [20].

Chiar și în Germania, unde atenția față de reprezentanții științelor economice era ceva mai vizibilă, în ultimul secol Academia de Științe a ales doar doi economiști: G. Schmoller (1908) și W. Sombart (1933) [21]. La fel se înfățișează lucrurile și în Marea Britanie și Italia.

Dacă ținem seama că în decursul primilor 10 ani, de la înființarea înaltului for academic în România, au fost aleși trei membri titulari și doi membri corespondenți, economiști, situația poate să pară mai mult decît satisfăcătoare. Această imagine se schimbă însă radical, dacă ținem seama de faptul că în următorii 50 de ani s-au ales doar doi membri corespondenți, tocmai într-o perioadă cînd și în cercetare și în învățămînt se afirmau economiști de înaltă valoare.

Cît privește pe primii economiști, aleși inițial la Academia Română, va trebui să se țină seama de faptul că ei toți aveau calități și merite ce depășeau cu mult calitatea lor de economiști. I. Ghica era inginer de mine, P. S. Aurelian, agronom. Ambii lideri ai „partidei liberale", în repetate rînduri miniștri și chiar șefi de guverne. Aurelian a fost ales fără să fi împlinit 38 de ani, iar „Convorbirile Economice" ale lui Ghica abia fuseseră începute, fiind publicate în capitole succesive. Ionescu de la Brad era considerat, înainte de toate, „decan al agronomilor români". Toți trei, apreciați ca oameni de știință, au fost propuși, aleși și încadrați în Secția științifică. George Barițiu și Visarion Roman, considerați, prin excelență, ca publiciști, autori ai unor studii pe teme social-economice și istorice și exponenți ai intelectualității progresiste transilvănene, au făcut parte din Secția de istorie, din care vor face parte toți membrii titulari, corespondenți și onorari, din rîndul economiștilor, în toată perioada ce va urma.

Personalități de seamă ale intelectualității românești, primii economiști de la Academia Română au beneficiat de un înalt și binemeritat prestigiu și în sînul său. Toți trei membrii titulari — Ion Ghica, P. S. Aurelian și George Barițiu — au ajuns chiar să fie aleși președinți (primul chiar repetat) ai înaltului for al științei și culturii naționale.

Cu toate aceste, ei n-au reușit decît temporar să acrediteze, prin prezența și aportul personal, științele economice în sînul acestei instituții academice. Însăși calitatea lor de economiști, fără a li se tăgădui cîtuși de puțin alte calități și merite, le-a fost definitiv confirmată mult mai tîrziu.

---

[20] Institut de France, *Lois, Statuts et Reglements*, 1889.

[21] „Oekonomen-Lexicon", Berlin, 1989.

ION GHICA

Născut la 16 august 1816 la Bucureşti, ca fiu al Banului D. S. Ghica şi al soţiei acestuia Maria, fiica lui Scarlat Cîmpineanu, Ion Ghica, după o perioadă de pregătire în casa părinţilor, sub îndrumarea lui Eliade, intră în 1830 la Şcoala lui Vaillant. Trece apoi la Colegiul ,,Sf. Sava", iar în 1837 pleacă la Paris pentru a-şi continua studiile. După ce reuşeşte la examenul de bacalaureat urmează Şcoala de mine. În 1841, la vîrsta de 25 de ani, îşi dobîndeşte titlul de inginer.

În anii studenţiei urmăreşte şi cursurile de economie politică ţinute la Sorbona de J. B. Say şi, deseori, însoţit de Theodor Diamant — viitorul iniţiator al falansterului de la Scăieni —, asistă la conferinţele publice ale lui Ch. Fourrier, unul dintre cei mai de seamă reprezentanţi ai socialismului utopic. După cum reiese din însăşi scrisorile sale de mai tîrziu, Ion Ghica reuşise să se familiarizeze, de asemenea, cu operele unor economişti ca Blanqui, Rossi sau Garnier; relativ mai puţin şi aceasta ceva mai tîrziu, cu cele ale lui Adam Smith, David Ricardo sau J. St. Mill. Interesul său pentru problemele social-economice este confirmat şi de alegerea sa ca membru al ,,Societăţii de Economie Politică" din Paris.

În 1841 Ghica se întoarce în ţară, bine pregătit profesional, cu o frumoasă cultură generală, pătruns de ideile liberale — politice, sociale şi economice — ale timpului. Se va declara şi va rămîne pînă la sfîrşitul vieţii sale adept ferm al principiului larg acreditat pe vremea sa în Occident, cel al liberului schimb, căruia urma să i se subordoneze atît politica economică internă a naţiunilor, cît şi schimburile internaţionale. Cercetările de mai tîrziu, cînd şi în aceste domenii s-au impus noi principii şi noi orientări şi opţiuni, au avut darul să confirme faptul că decenii de-a rîndul principiul liberului schimb s-a dovedit a corespunde cu necesităţile dezvoltării economice a Principa-

Scanned with OKEN Scanner

telor Române, chiar și în anii imediat următori de după Unire, avînd, deci, un caracter vădit progresist pentru perioada istorică respectivă [1].

Revenit la București plin de speranțe, Ion Ghica se vede confruntat cu unele dificultăți neprevăzute, fiind nevoit să plece la Iași. Aici Beizadeaua Nicolae Șuțu, postelnic și efor al Școlilor din Moldova, cunoscînd pregătirea temeinică a tînărului inginer de mine, îi propune și acesta acceptă să predea unele discipline din domeniul științelor naturale și, totodată, să facă și cursuri de economie politică la Academia Mihăileană [2].

Introducerea în Programul de învățămînt al Academiei Mihăilene a unui curs de economie politică, din inițiativa lui N. Șuțu — el însuși autor al unor scrieri însemnate cu privire la economia și statistica Moldovei —, reprezenta, după cum s-a putut aprecia mai tîrziu, o inovație îndrăzneață și bine venită, deoarece, chiar în Apus învățămîntul economic nu primise decît o consacrare parțială.

Așa se face că I. Ghica, pe lîngă cursurile de geologie și mineralogie, inaugurează și unul de economie politică, la care, după cum își va aduce aminte la bătrînețe, cu vădită mulțumire, „începuseră a veni mulți boieri și ascultau cu atenție" [3].

Au rămas consemnate atît lecția de deschidere, intitulată *Despre importanța economiei politice* — publicată în revista „Propășirea" [4] —, cît și lecția a doua: *Trebuințele omului în societate; averile lui; valoarea ce au lucrurile*, și lecția a treia: *Ce trebuie să înțelegem prin producția bogățiilor* [5].

Prelegerea de deschidere a cursului de economie politică ținută de Ion Ghica, la 23 noiembrie 1843, la fel ca și lecția de deschidere a cursului de istorie națională a lui Mihail Kogălniceanu, pe care acesta o ținuse cu o zi mai înainte, au rămas celebre. Atît Kogălniceanu, cît și Ghica, și-au început cursurile prin a arăta importanța disciplinelor predate, ca apoi să-și concentreze atenția asupra foloaselor directe ce puteau fi trase de pe urma studiului acestor discipline, pentru justa înțelegere și promovarea intereselor naționale.

Chiar în prima sa prelegere, I. Ghica sublinia necesitatea de a se studia economia politică, pentru că aceasta, după părerea sa, „reprezintă cea mai sigură cîrmă în stare să lumineze întru căutarea inte-

---

[1] E. Demetrescu, *Liberalismul economic în dezvoltarea României moderne*, 1940.

[2] Ion Ghica, *Scrieri Economice*, 1937, ediția in 3 volume, îngrijită și comentată de Ion Veverca, cu un studiu introductiv de prof. Victor Slăvescu.

[3] Ion Ghica, *Scrisori către Vasile Alecsandri*, Scrisoarea din 2 iunie 1882.

[4] „Propășirea", an I, nr. 8 din 27 februarie 1844.

[5] Gh. Zane, *Economia politică la Academia Mihăileană*, Iași, 1943.

reselor noastre materiale și morale". În mod deosebit, atrăgea el atenția asupra însemnătății primordiale, printre factorii de producție, a muncii, considerate drept „o chestiune mare, foarte mare, cea mai mare dintre toate, o chestiune care primează totul" [6].

Cît privește obiectul economiei politice, Ghica, ca adept al liberului schimb, afirma că: „Această știință ni se pare, că pînă acum stă în două principiuri: 1) ca fiecare nație să producă obiectele la care are mai multă înlesnire locală și să le schimbe cu ale celorlalte, și 2) a se lăsa să treacă slobod o materie de la un loc la altul". El arăta într-o formulare hedonistă proprie reprezentanților școlii liberale că anume aceste două principii sînt acelea care „făgăduiesc să înmulțească binele omului și să-l aducă la cea mai desăvîrșită fericire" [7].

Cît a stat la Iași, Ion Ghica, împreună cu alți tineri intelectuali moldoveni, a înființat revista „Propășirea" — de orientare vădit progresistă —, în care va publica, printre altele, și studiile sale *Ochire asupra științei* și *Uniunea Vamală între Moldova și Valachia*. În primul studiu se arată progresele înregistrate în domeniul cercetării științifice mondiale și însemnătatea crescîndă a științei în toate sferele vieții sociale; în cel de-al doilea se susține necesitatea instituirii unei uniuni vamale între cele două provincii românești pentru a facilita schimburile comerciale.

La sfîrșitul anului 1844, I. Ghica, chemat de familie, revine la București, iar după moartea tatălui său întreprinde o lungă călătorie în Apus. Vizitează Italia, Franța, Anglia. Multe din observațiile și impresiile sale de călătorie vor îmbogăți conținutul scrierilor sale de mai tîrziu.

În scurtă vreme, în viața sa va surveni o nouă schimbare. Implicat în evenimentele din 1848, el este nevoit să părăsească țara, refugiindu-se la Constantinopol. Fiind numit guvernator al insulei Samos, el reușește să se afirme ca un bun administrator, priceput și energic. Contribuie, printre altele, și la lichidarea pirateriei, care în această vreme făcea ravagii prin împrejurimi, periclitînd navigația în zonă. Drept recunoaștere a meritelor sale i se conferă titlul de „Prinț de Samos".

Reîntors în țară în 1857, după o absență prelungită, I. Ghica ia parte la toate evenimentele politice ce au urmat. Sub Domnitorul Al. I. Cuza, a ocupat cele mai importante funcții: a fost ministru și apoi președinte al Consiliului de Miniștri în Moldova și în Muntenia. Mai tîrziu, însă, se îndepărtează de domnitor, luînd chiar parte la detro-

---

[6] Gh. Zane, *Cursul de economie politică al lui Ion Ghica la Academia Mihăileană*, în vol. *Studii*, 1980.

[7] *Ibidem*.

narea acestuia. Unul din motivele ce au determinat această schimbare radicală a atitudinii sale pare să fi fost nemulțumirea sa față de modul în care s-a legiferat și tradus în viață reforma agrară, cu încălcarea dreptului de proprietate, considerat de el drept intangibil.

Timp de cîțiva ani, continuă să joace și sub noua domnie un rol important în viața politică a țării, ajungînd din nou prim-ministru în cîteva rînduri. Nu părăsește, însă, nici un moment preocupările sale științifice, fiind absorbit tot mai mult de problemele social-economice pe care le tratează într-o seamă de studii, cele mai multe fiind cuprinse în ale sale „Convorbiri Economice". Ion Ghica a avut fericita idee de a fi adoptat o formă proprie de expunere, aceea de convorbiri cu cititorul, luminîndu-l asupra unor teme de actualitate, într-o manieră cînd glumeață, cînd subtil ironică, într-o prezentare cursivă, accesibilă, presărată de amintirile omului care a călătorit mult, a văzut și a înțeles multe, vădind totodată și remarcabile calități literare, ce fac atît de agreabilă lectura scrierilor sale.

Revenind asupra importanței deosebite a muncii, el arăta că: „fără muncă, omul nu este nimic în lume; fără muncă omul nu-și poate mulțumi nici trebuințele instinctive, nici pe cele sociale. Dreptul de a trăi trage după sine datoria de a munci".

Militînd pentru dezvoltarea științei, ca o condiție esențială a progresului, Ghica afirma: „Cu cît un popor are prejudecăți mai puține, cu cît cunoaște adevăruri mai multe, într-un cuvînt, cu cît are mai multă știință, cu atît este mai luminat și mai înaintat pe calea progresului și a civilizației" [8].

Pentru el, „știința, în accepțiunea cea mai largă a cuvîntului, este cunoștința legilor naturii fizice și morale a lucrurilor și ființelor universului". Adversar neîmpăcat al tendinței de a îndrepta tineretul spre slujbe de stat, Ion Ghica îndemna „părinții care își iubesc patria" să-și îndrepte fiii lor „la știință, la litere, la arte, la meșteșuguri, la industrie, la agricultură, la comerț și să nu-i arunce în prăpastia cancelariilor, căci acolo nu este nici renume, nici averi; nu este nici liniștea sufletească, nici mulțumirea inimii".

În sprijinul acestei recomandări asupra căreia va reveni și în alte ocazii, Ghica ar putea invoca și propria-i experiență în îndelungata sa activitate practică de neobosit cercetător al realităților social-economice cu care este confruntat. Apreciind, în mod deosebit, înalta misiune a oamenilor de știință, el sublinia rostul acestora, declarînd, că: „Un popor care nu are oameni de știință, oameni care să se identifice cu respectarea și propagarea preceptelor științei morale și politice, care nesocotește artele și meșteșugurile, nu poate fi decît un popor necivilizat, ce

---

[8] „Convorbiri Economice".

se conduce de erori și prejudecăți, este expus în tot minutul a deveni victima lingușirii, a pasiunii și a instinctelor celor rele, de care numai absolutismul și demagogia pot profita" [9].

Om practic și realist, el nu se mărginea la enunțarea unor principii și teze. Astfel, Ghica nu a contestat niciodată necesitatea dezvoltării unei industrii naționale, dar a crezut că în primul rînd va trebui încurajată prelucrarea producției agricole, spre a se valorifica munca și evita exportul de produse în stare brută. Nefirească și contrară convingerilor sale i se părea subvenționarea unor ramuri industriale pentru care nu erau întrunite condițiile și premisele unei sănătoase dezvoltări. O asemenea subvenție el o socotea că nu ar reprezenta, în fond, altceva decît un impozit la care era supusă populația.

Obiectivul final al activității economice consta, în opinia sa, în satisfacerea maximă a necesităților unei națiuni. În strînsă legătură cu urmărirea acestui țel era apreciat și rolul economistului și înalta lui răspundere. „Bogăția unui popor — afirma Ion Ghica — se măsoară după mărimea trebuințelor ce își satisface. Adevăratul merit al omului de stat, al economistului și al financiarului este de a ști să satisfacă trebuințele naționale, una după alta, in ordinul cel mai priincios și cel mai folositor dezvoltării politice și economice a națiunii. Împlinirea lor — sublinia el totodată — nu trebuie să fie nici rezultatul impunerilor din afară, nici al prejudecăților și impacienţelor din lăuntru" [10].

După cum se poate observa, in viziunea lui Ghica, omul de stat este aproape sinonim, sau în orice caz, înainte de toate, un economist. În întreaga literatură social-economică din vremea sa, cu greu se va putea găsi o recunoaștere atît de categorică și clară a înaltei misiuni a economistului în îndrumarea activității sociale și economice a unei țări. Implicit, deși nu și declarat, era recunoscut locul și funcția factorului economic în viața socială, rolul său primordial și pre-determinant.

În lumina acestei declarații se va putea înțelege ușor mulțumirea și căldura cu care Ghica va saluta apariția unor scrieri economice de reală valoare. Astfel, recenzînd lucrarea lui A. D. Xenopol, *Studii economice*, el sublinia în final: „Cărțile de asemenea natură sunt încă foarte rare la noi și ar fi de dorit ca publiciștii noștri să facă mai puțină politică și mai multă economie. Românii de toate clasele nu ar avea decît să cîștige". Referitor la pledoaria autorului în favoarea politicii de încurajare a industriei naționale, Ghica se arată înțelegător și, dînd dovadă de largă „îngăduință academică", conchide: „Să fie oricine încredințat,

---

[9] Ibidem.

[10] Ibidem.

că un popor care muncește, produce și păstrează, nu poate să nu prospereze, fie el supus liberului schimb, fie el supus protecționismului" [11].

În același spirit este pozitiv comentată și lucrarea lui P. S. Aurelian, *Terra nostra*, arătîndu-se că autorul, „deși partizan al sistemului protecționist și doritor impacient de a vedea înființîndu-se industria, ca să nu mai fim tributari străinului, totuși recunoaște că în condițiile în care ne aflăm, agricultura merită locul cel dintîi în programul social și economic al României și zice că ar fi un ce artificial a se ocupa de industria propriu-zisă, înainte de a satisface mai întîi cerințele unei dezvoltări agricole împreună cu industriile accesorii" [12].

El recomandă chiar traducerea lucrării în limba franceză sau germană, pentru a „putea fi consultată și în străinătate". Tot la propunerea sa ambele lucrări recenzate au fost premiate de Academia Română. Sînt primele lucrări economice ce au beneficiat de înalta distincție academică.

Pentru a completa portretul intelectual de economist al lui Ion Ghica vom apela și la alte scrieri ale sale, afară de, „Convorbiri Economice", de care ne-am folosit aproape exclusiv pînă acum. În această privință un interes deosebit îl trezesc scrisorile sale către V. Alecsandri, cu atît mai mult că acestea, în cea mai mare parte, țin de o perioadă de încheiere a activității sale publicistice și, prin însăși natura genului, sînt pătrunse de o notă de prietenească intimitate *.

Reconfirmînd, și cu acest prilej, convingerile sale, Ghica nu ezită să declare ferm, că: „Precum nici un corp nu se poate sustrage acțiunii gravitațiunii, asemenea nici societatea nu se poate sustrage de la legile schimbului", și în continuare adaugă: „Cît pentru mine, orice s-ar zice, declar sus și tare că sunt liber-eșanjist, pentru toate țările în general și mai cu deosebire pentru România, care numai prin liberul schimb poate ajunge a avea, într-o zi, o industrie națională, să ajungă a fabrica astfel ca fără subvențiune să poată concura înăuntru, cît și în afară, pentru obiecte, cu fabricile străine".

Principiul liberului schimb, fără a contraveni, în perspectivă, dezvoltării industriale, „se impune a fi respectat de orice țară aflată într-un stadiu asemănător de dezvoltare". Are deci o valabilitate universală

---

[11] *Analele Academiei Române*, Seria II, Tomul II, partea administrativă și dezbaterile, Ședința din 9 aprilie 1880.

[12] *Ibidem*, Tomul III, Ședința din 2 aprilie 1881.

* După cum declară I. Ghica, chiar la începutul corespondenței sale cu V. Alecsandri: „Mie nu-mi este iertat să scriu decît numai atunci cînd pot să spun un adevăr. Țin mult, dar foarte mult a nu-ți spune decît ceea ce a fost și așa cum a fost".

pentru o anumită perioadă istorică a dezvoltării social-economice. De data aceasta, cu obstinația unui neofit al fiziocraților, el declară că: „Nimeni nu are dreptul de a opri omenirea din mersul ei progresiv, care este tras de natura fizică și morală a omului; nimeni nu are dreptul de a-i impune sisteme oricît de geniale ar fi acele combinațiuni".

Această afirmație lapidară era îndreptată, după cît se pare, nu atît, sau poate chiar deloc împotriva epigonilor socialismului utopic, cît împotriva celor care fără prea mult discernămînt se erijau în campioni necondiționați ai industrializării, în conformitate cu principiile și îndrumările enunțate sub forma „protecționismului educativ" de către Fr. List, în al său *Sistem național de economie politică*, apărut în traducere, prefațată elogios de către P. S. Aurelian. Pe de altă parte, nu este nicidecum exclus ca această declarație să fi cuprins și o aluzie dezaprobativă la adresa anarhismului și marxismului, pe care, deși tratate superficial și în treacăt, neacordîndu-le o atenție deosebită, totuși le respinge categoric.

În ultimele sale scrieri vor apare și unele teze și orientări mai noi. Astfel, în lucrările sale *Insula Prosta* și *Două călătorii în vis*, Ion Ghica descrie, cu multe amănunte, o organizare ideală, pe baze cooperatiste, lăsînd să se înțeleagă — cam în ce direcție socotea el — că ar trebui îndrumată organizarea țării sub aspect social-economic. Realitățile pe care le evocă sînt ușor de localizat: e vorba în fond de cele observate în răstimpul șederii sale la Londra, ca ambasador.

În 1889 Ion Ghica se întoarce, de astă dată definitiv, în țară, se retrage la moșia sa din Ghergani, unde în primăvara anului 1897 se stinge, după o grea suferință, la vîrsta de 80 de ani.

Moartea sa a reprezentat o grea pierdere pentru țară, fiind resimțită și în sînul Academiei Române, al cărui președinte a fost în repetate rînduri, dar lucru aparent bizar — dat fiind prestigiul său cu totul deosebit —, n-a avut parte de atenția postumă de care au beneficiat alți economiști ai generației sale ca George Barițiu și P. S. Aurelian. În schimb, puțini membri ai înaltului for al științei și culturii naționale s-au bucurat de o prețuire și stimă aleasă ca I. Ghica și aceasta chiar în scurtă vreme după alegerea sa ca membru titular.

Înalta sa erudiție, ca și multiplele sale calități intelectuale, au fost surprinse și consemnate în cel mai fericit mod, în spiritul deplinei nepărtiniri, de însuși B. P. Hasdeu, — fapt cu atît mai semnificativ dacă se ține seama de unele deosebiri de vederi și chiar de relațiile personale, nu prea călduroase, ce-i despărțeau de mai multă vreme. În răspunsul său la discursul de recepție rostit de Ion Ghica, la intrarea sa în Academie, B. P. Hasdeu declara: „Ca bărbat căruia îi este deopotrivă drag a urmări, în strînsa lor înrudire, toate verigile desfășurării minții omenești — matematic, economist, istoric, cunoscător al artelor — locul d-tale era

aici, aici unde universalitatea cunoștințelor, fără a pretinde fiecare la vreo superioritate feudală sau la o egoistă izolațiune, și-au dat mîna pentru a păși braț la braț, luminîndu-se una pe alta și luminînd în unire, prin intreite raze, depărtatul orizont al viitorului nostru național" [13].

Cu o incomparabilă măiestrie și subtilitate a știut B. P. Hasdeu în scurte, dar atît de grăitoare cuvinte, să evoce toate laturile personalității lui I. Ghica, pînă și talentul său literar și faptul că într-o vreme a fost și director al Teatrului Național.

După trecerea a mai bine de două decenii de la rostirea acestor cuvinte, C. I. Istrate, ales în locul devenit vacant în urma decesului lui Ion Ghica, va arăta, în discursul său de recepție, că Ion Ghica, „pe lîngă Gh. Asachi, este al doilea enciclopedist al neamului nostru. El a fost un pionier din cei mai importanți ai Renașterii noastre culturale, sociale, politice și naționale. Operele sale literare și științifice, pe cît de variate, pe atît de importante, vor trăi și vor face astfel parte din tezaurul prețios al cugetării și muncii românești; ele constituie o glorie și un titlu de mîndrie pentru numele său și neamul nostru" [14].

Cu acest prilej s-a subliniat în mod deosebit și marele merit al lui Ion Ghica în efortul său de popularizare a cunoștințelor economice. Într-adevăr, cercetările de mai tîrziu au confirmat faptul că în această privință el a avut o contribuție și mai mare decît s-a putut bănui. Economia politică a fost introdusă în școlile superioare de comerț și apoi în liceu. Din lipsă de manuale se recomanda, chiar prin programele de învățămint, să se folosească „lecturi din scrierile economiștilor români ... și, desigur, cele mai accesibile s-au dovedit a fi „Convorbirile Econo ... ce"

Răspunzînd noului academician, D. A. Sturdza arăta în compl ... are, evocînd pregătirea-i multilaterală, calitățile sale intelectuale și op ... a sa polivalentă, că Ion Ghica, „în mijlocul Academiei, el singur ar fi ... utut ocupa cu egală competență un loc de onoare în fiecare din cele tr ... secțiuni ale acestui institut cultural" [15].

Dar cu toate aprecierile atît de măgulitoare, de altfel pe deplin justificate, numele lui Ion Ghica va fi treptat dat uitării. „Convorbirile Economice", depășite, în ce privește valoarea științifică, de tot mai numeroase scrieri social-economice tot mai bogate în conținut, sînt considerate aproape exclusiv drept operă literară. Era firesc, pe de altă parte, într-o anumită măsură, ca și autorul adept declarat al liberalis-

---

[13] Ion Cimpineanu, *Discurs de recepție la Academia Română*, rostit de Ion Ghica și răspunsul lui B. P. Hasdeu, în ședința publică din 28 martie 1880.

[14] Academia Română, Discursuri de recepție, vol. XXIV/1902; C. I. Istrati, *Activitatea științifică a lui Ion Ghica*.

[15] *Ibidem*.

mului economic să pară desuet în împrejurările cînd intervenţia statului în viaţa economică, ca şi prioritatea dezvoltării industriale sînt tot mai larg recunoscute. Prea numeroase şi însemnate erau problemele economice curente, în deceniile ce-au urmat, ca să nu se justifice amînarea şi întîrzierea unor reconsideraţii, evocări şi restituiri. Şi este, fără îndoială, cu totul semnificativ că acest act de dreptate s-a realizat sub egida „Asociaţiei Generale a Economiştilor Români", din iniţiativa profesorului Victor Slăvescu, prestigiosul preşedinte al acesteia.

Cercetările mai recente, abordate într-o nouă viziune ştiinţifică şi într-un cadru mai larg, îl situează pe Ion Ghica, ca precursor, la izvoarele gîndirii economice naţionale, memorialistica reprezentînd, într-adevăr, prima formă în stadiul iniţial al istoriei economice în România modernă [16].

[16] C. Murgescu, *Mersul ideilor economice la Români*, 1987.

PETRU S. AURELIAN

Petru S. Aurelian s-a născut la 13 decembrie 1833, la Slatina, unde tatăl său era învăţător. La terminarea şcolii primare din localitate, el îşi continuă studiile ca bursier al Eforiei Şcoalelor la Colegiul „Sf. Sava" din Bucureşti şi apoi, tot ca bursier pleacă în Franţa, în 1855, pentru a urma la Grignon cursurile Şcoalei Naţionale de Agronomie. Manifestînd un viu interes pentru problemele economice, el reuşeşte să se familiarizeze, în anii studenţiei, cu operele lui Bastiat, Garnier, Rossi, Chevalier, Molinari, fiind, ca şi Ion Ghica, la timpul său, membru al „Societăţii de Economie Politică" din Paris.

La terminarea studiilor, P. S. Aurelian întreprinde o călătorie de cîteva luni prin sudul Franţei şi apoi în Italia, pentru a cunoaşte mai de aproape diferitele sisteme agrotehnice. În toamna anului 1860 se întoarce în ţară. Este numit şef de birou la „Monitorul", ziar oficial al Ţării Româneşti şi apoi, în scurtă vreme după aceasta, profesor la Şcoala de agricultură de la Pantelimon, unde va preda lecţii de agricultură, silvicultură şi economie agrară [1].

Ca redactor la „Monitorul comunelor", o altă publicaţie oficială, P. S. Aurelian se consacră propagandei metodelor moderne de cultivare a pămîntului şi de creştere a animalelor, aşa cum avusese prilejul să le cunoască aplicîndu-se în Occident. El susţinea extinderea predării cunoştinţelor agricole în şcolile normale spre a putea fi introduse apoi şi în şcolile primare la sate, sugerînd ca acestor şcoli să li se atribuie şi cîte un lot de pămînt pentru aplicaţii practice. El însuşi va elabora mai tîrziu un manual de agricultură pentru clasele primare, iar în „Calendaru plugarului", ce-l va redacta, vor fi înfăţişate sistematic şi lămurite lucrările agricole şi gospodăreşti ce urmau să fie efectuate în cursul fiecărei luni.

---

[1] Petru S. Aurelian, *Repere economice. Texte alese*, Studiu introductiv de Costin Murgescu, ediţie îngrijită, cu comentarii şi adnotări, de Mihai C. Demetrescu, 1967.

Numit director al Şcoalei de agricultură, în august 1863, P. S. Aurelian, trece la reorganizarea ei, o dezvoltă transformînd-o în Şcoala centrală de agricultură şi silvicultură, reuşind s-o mute apoi într-un local mai corespunzător, la Herăstrău, şi să completeze programul de învăţămînt cu noi materii.

Ia parte la organizarea unui serviciu departamental menit să se ocupe pe plan central de agricultură, în cadrul Ministerului Lucrărilor Publice. În 1864 reuşeşte să organizeze primul concurs agricol din ţară, la Fălticeni, apoi un concurs horticol în Cişmigiu, iar în 1865 este alături de Ion Ionescu de la Brad, printre organizatorii şi membrii juriului primei mari expoziţii economice la Bucureşti.

Mereu preocupat de răspîndirea cît mai largă, sub diverse forme, a culturii în mase, Aurelian iniţiază în toamna anului 1865 organizarea Ateneului Român, fiind şi primul preşedinte al acestui aşezămînt, al cărui program de activitate a fost preluat în numeroase capitale de judeţe. După cum se arată în Programul Ateneului din Capitală, scopul urmărit era acela de a răspîndi în rîndul cetăţenilor cunoştinţe prin: lecturi, şedinţe de discuţii pe diferite teme, conferinţe, broşuri, jurnale şi revista proprie a Ateneului. Pentru a se asigura o muncă mai sistematică urmau să ia fiinţă trei secţiuni: de ştiinţe naturale, fizică şi matematică; de ştiinţe morale şi politice; de litere şi arte [2].

Activitatea Ateneului a fost inaugurată chiar de P.S. Aurelian, care timp de aproape trei decenii a rămas principalul animator al acestei cu adevărat prime Universităţi Populare. Tot el a ţinut în sînul ei conferinţe, printre care şi comunicarea sa făcută la Academia Română, avînd ca subiect *Agricultura la romani*" [3].

În dorinţa de a face ţara sa cît mai cunoscută şi peste hotare, Aurelian, cu prilejul Expoziţiei Internaţionale de la Paris, din 1867, fiind membru în Comitetul de organizare a pavilionului românesc, redactează împreună cu Al. Odobescu şi publică broşura *Notice sur la Roumanie, principalement au point de vue de son économie rurale, industrielle et commerciale, avec un carte de la Principauté de Roumanie.*

În toamna anului 1871, este ales membru titular al Academiei Române, în sînul căreia va desfăşura o rodnică activitate, ce se va încheia prin alegerea sa după mai bine de trei decenii, ca preşedinte al înaltului for al culturii naţionale. Era, după George Bariţiu, al doilea economist al Academiei.

Neobosit în iniţiative, Aurelian a fost unul din organizatorii ,,Societăţii Geografice", iar ca membru al Comitetului de conducere al ,,Socie-

[2] ,,Ateneul Român", Revistă lunară, Ştiinţe—Litere—Arte, nr. 1, din 30 Iunie 1866.

[3] Idem, nr. 7, din 15 iulie 1894.

tății Agricultorilor" redactează personal Statutul acestei societăți, menite să contribuie la dezvoltarea agriculturii prin introducerea unor metode agrotehnice și zootehnice avansate. „Societatea Geografică", la rîndul său, avea drept scop să contribuie la progresul științelor geografice, să organizeze cercetări în acest domeniu, să răspîndească cunoștințe geografice prin publicarea unui Buletin și să încurajeze învățămîntul științelor geografice [4]. Sub auspiciile acestei societăți, P.S. Aurelian va ține conferințe și va publica o frumoasă monografie asupra Bucovinei [5], dînd dovadă de o deosebită competență de agronom și economist, iar cu alt prilej va înfățișa situația agricolă și socială din Rusia pe care avusese prilejul s-o viziteze cu ocazia unei expoziții [6].

Nu mai puțin susținută va fi și activitatea sa în sînul „Societății de Economie Politică," al cărei vicepreședinte a fost de la înființare. În general, în tratarea oricărei probleme sociale sau politice Aurelian va acorda o atenție prioritară aspectelor și fenomenelor economice. Chiar în cazul în care se ocupă de învățămînt, primul loc este rezervat învățămîntului economic. „Învățătura unui popor — scria el — , trebuie să corespundă cu nevoile și aspirațiile sale; nevoile și aspirațiile românilor atît economice, cît și naționale, reclamă ca copii lor să cunoască cum se mărește dezvoltarea economică a unui popor și aceste cunoștințe le dă studiul economiei politice" [7].

Aspectele menționate și altele noi vor fi tratate mai amplu și temeinic în revista „Economia Rurală", pe care, după cum va mărturisi chiar în primul număr al publicației, o va scoate „fiind îndemnat de dorința ce am de a contribui la răspîndirea cunoștințelor de agricultură progresivă și de economie națională între compatrioții mei" [8].

Însușirea cunoștințelor de economie politică este, susținea el, necesară pentru toți ce au parte de o instruire sistematică, organizată. Aflat în fruntea învățămîntului agricol, P. S. Aurelian își dădea seama de importanța dezvoltării și a acestui învățămînt, pentru care, a elaborat personal manuale [9].

---

[4] „Societatea Geografică Română", fondată la 15 iunie 1975, Statute.

[5] P. S. Aurelian, *Bucovina*, descriere economică însoțită de o hartă, 1876.

[6] P. S. Aurelian, *Economia rurală a Rusiei*, conferință ținută la „Societatea Geografică Română", 1886.

[7] P. S. Aurelian, *Despre importanța învățămîntului economic politică*, „Revista Științifică", nr. 15/1870.

[8] *„Economia Rurală"*, revistă bi-lunară de agricultură, comerț și industrie agricolă, nr. 1/1876.

[9] P. S. Aurelian, *Importanța învățămîntului agricol*, în „Revista Științifică", nr. 10–11/1871.

Din experienţa dobîndită în anii studenţiei şi din observaţiile instructive cu care s-a ales de pe urma călătoriilor sale, Aurelian şi-a dat seama că însăşi dezvoltarea agriculturii este strîns condiţionată de dezvoltarea industriei, în primul rînd a industriei de prelucrare a materiilor prime agricole, prin introducerea căreia, după părerea sa, se vor obţine efecte binefăcătoare multiple: se va îmbunătăţi poziţia cultivatorului, adică şi starea ţăranilor, se va da de lucru populaţiei rurale peste an, se va mări volumul produselor prelucrate care în trecut trebuiau să fie importate, se va asigura formarea unui personal ce va fi necesar viitoarelor fabrici şi, în final, va contribui la înaintarea agriculturii [10].

În afară de numeroase articole speciale pe teme de agronomie, Aurelian va redacta personal „Cronica agricolă şi economică", ce va oglindi sistematic şi aspecte din agricultura altor ţări. În studiile sale el va acorda o atenţie tot mai mare problemelor sociale, analizînd efectele absenteismului, traiul ţărănimii, deficienţele legii tocmelilor agricole etc. Şi mai bogată va fi tematica altei reviste pe care o va edita, „Economia Naţională", ce va continua să apară şi după moartea sa. În centrul atenţiei sale va rămîne mereu problema dezvoltării industriale a ţării, considerînd, într-o formulare mai generală, că: „Existenţa industriei este condiţia de viaţă pentru toate popoarele libere şi civilizate şi nici că se poate concepe o civilizaţie temeinică, fără ca agricultura să fie completată prin industrie" [11].

Autoritatea ştiinţifică a lui P. S. Aurelian şi prestigiul crescînd al revistei i-au asigurat acesteia o tot mai largă contribuţie a unor economişti străini, printre care se numărau: A. Wagner, M. Sering, L. Brentano, W. Sombart, G. Schmoller, P. Blondel şi alţii. Această participare a avut un dublu efect, în ambele cazuri fiind apreciat pozitiv şi binevenit. Pe de o parte, economiştilor străini li se oferea prilejul de a se familiariza cu diferite aspecte ale realităţilor social-economice româneşti iar, pe de alta, şi economiştii români puteau cunoaşte opiniile şi punctele de vedere ale unor reprezentanţi de seamă ai gîndirii economice universale.

Pe lîngă revistele pe care le-a iniţiat şi condus („Revista Ştiinţifică", „Economia Rurală", „Economia Naţională"), Aurelian a elaborat o seamă de lucrări economice mai ample, cu dublu scop: de a trezi şi menţine interesul pentru problemele economice naţionale şi de a-şi exprima opinia asupra unora dintre ele, militînd pentru dezvoltarea industriei, ca premisă majoră a progresului întregii economii naţionale.

---

[10] P. S. Aurelian, *Necesitatea industriei şi a industriilor agricole în particular, pentru agricultura României*, în „Revista Ştiinţifică", nr. 17/1874.

[11] „Economia Naţională", revista intereselor economice române, nr. 1, din 15 Ianuarie 1890.

Scanned with OKEN Scanner

Dar, pentru aceasta trebuiau să fie cunoscute cît mai temeinic realitățile social-economice ale țării. După cum arată el, de pildă în *Terra nostra* (1875), cea dintîi datorie a unui cetățean este de a-și cunoaște țara. A fi român și a nu cunoaște istoria și geografia României, forțele sale de producție, starea sa economică, avuțiile naturale cu care este înzestrată este a dovedi o indiferență pentru cea mai sfîntă din datoriile unui adevărat cetățean.

Cunoașterea istoriei, geografiei, a bogățiilor naturale ale țării nu era însă singurul scop și nicidecum scopul principal urmărit de P.S. Aurelian care, în tot ce întreprindea, avea în vedere și o finalizare practică, fie și una obținută în etape succesive. După cum va mărturisi, după cinci ani, cînd va scoate o a doua ediție, revăzută, a scrierii sale, „scopul acestei publicațiuni a fost a atrage atenția asupra îmbunătăților de ordine economică ce sunt de introdus în țara noastră". Fără a tăgădui unele ecouri pozitive în opinia publică și începuturi de preocupări în această direcție, acestea sînt departe de a-l satisface, întrucît, „deși românii pare că simt mai mult ca oricînd trebuința de a se aplica la lucrările privitoare la organizarea noastră economică, totuși mărturisesc cu adîncă durere, am pășit prea încet pe această cale" [12].

Acest profund regret n-a putut fi desigur atenuat nici de primirea de care a beneficiat lucrarea sa distinsă, la propunerea lui Ion Ghica, cu premiul „Gh. Lazăr".

Dîndu-și seama de faptul că problemele economice continuau să fie insuficient cunoscute, el inițiază înființarea „Societății de Economie Politică", participă la elaborarea Statutelor acestei societăți, este mereu principalul ei animator, dar se mulțumește doar cu rolul aparent modest de vicepreședinte. Scopul acestei societăți era de „a discuta în sînul ei chestiuni economice atît din punct de vedere teoretic, cît și practic, și de a îmbunătăți mijloacele de persuasiune de care va dispune, pentru a face ca principiile economiei politice să se propage și să se aplice". Societatea urma să aibă și o publicație proprie periodică. Pentru a se sublinia spiritul de disciplină în sînul ei, se prevedea că cinci absențe sau neplata la timp a cotizației atrăgeau după sine pierderea calității de membru al acesteia [13].

Unul din primele subiecte dezbătute în sînul Societății, la propunerea lui Aurelian, a fost acela cu privire la condițiile pentru înființarea industriei în România. Tema fusese mai amplu dezvoltată de el însuși într-un studiu special [14].

---

[12] P. S. Aurelian, *Terra nostra*, ed. II, 1880, *Prefața*.

[13] Statutele „Societății de Economie Politică", 1885.

[14] P. S. Aurelian, *Cum se poate fonda industria în România și industria română față cu libertatea comerțului internațional*, 1881.

Treptat, prin condei și viu grai, el a reușit să-și asigure o adeziune tot mai largă, într-o vreme cînd partizanii liberului schimb dețineau încă poziții destul de puternice în viața obștească, ca și în publicistica social-economică și politică. ,,Lipsa unei industrii naționale este în timpul de față — arăta el — o cauză de slăbiciune economică pentru țară, iar în viitor o amenințare pentru interesele sale cele mai vitale" [15].

Chiar după ce a putut să se convingă că ideea dezvoltării industriale începea să capete o tot mai largă recunoaștere, Aurelian nu înceta să sublinieze necesitatea extinderii cunoștințelor de economie politică pe scară tot mai largă. După cum arăta el, într-o altă lucrare a sa, ,,trăim într-un timp și în niște împrejurări care ne impun cunoștința cel puțin a elementelor științei care se ocupă cu regulile generale cărora sunt supuse producțiunea, repartițiunea, circulațiunea și consumațiunea bunurilor. Lipsa unor asemenea cunoștințe nu numai că este vătămătoare pentru cetățean, dar înlesnește, cît nu s-ar crede, propagarea erorilor asupra chestiunilor celor mai vitale pentru societate" [16].

Cu alte cuvinte, economia politică este o știință de cel mai mare folos atît pentru societate, în ansamblu, cît și pentru fiecare cetățean. În susținerea tezelor enunțate, el recurge nu numai la autoritatea lui A. Smith și mai cu seamă a lui J. B. Say — ca în alte scrieri — , ci și la cea a lui W. Roscher, fruntaș al școlii istorice germane.

Revine asupra acestei probleme și cu alt prilej, acceptînd să scrie o prefață la *Sistemul național de economie politică* a lui Fr. List, în traducerea lui I. N. Papiniu. Și de data aceasta se arăta, cu vădit regret, că: ,,Între științele care au fost introduse mai greu și mai tîrziu la români, fără îndoială este economia politică. Cu treizeci de ani în urmă, de abea numele științei era cunoscut". Subliniind cu multă obiectivitate meritul lui N. Șuțu, a lui D. P. Marțian, și în mod deosebit contribuția unor ,,economiști distinși ca Ion Ghica și Ion Ionescu" la răspîndirea cunoștințelor economice, Aurelian constata că, în ciuda acestor eforturi, atenția ce se acorda predării economiei politice în învățămîntul de toate gradele era cu totul insuficientă, iar în unele școli această materie în scurt timp după ce s-a introdus a fost scoasă din programul de învățămînt [17].

Familiarizarea cu principiile ,,protecționismului educativ", formulate de List, era de natură să-l întărească în convingerea justeței propriei sale orientări în ce privește industrializarea, înarmîndu-l cu noi

---

[15] *Ibidem.*

[16] P. S. Aurelian, *Elemente de economie politică*, 1882, *Prefața.*

[17] Fr. List, *Sistem national de economie politică*, traducere de I. N. Papiniu, cu prefața de P. S. Aurelian, 1887.

argumente, pentru a combate și mai energic curentul liber schimbist „ce se prăsise în țară". „Au trecut peste 45 de ani de la apariția operei lui Fr. List, — scria Aurelian în continuare — și nu am cunoscut altul să fi formulat în mod mai complet principiile de economie națională. Un curent puternic, capabil de a rupe orice stavile i s-ar pune, îndreptează pe toți românii spre întemeierea industriei naționale".

Opera economistului german, mult timp subestimată chiar în propria sa țară, este apreciată și sub alt aspect și anume că ea marchează o reorientare a economiei politice de la modul de tratare general și abstract, la unul concret, național-economic, care era atît de caracteristic și la P. S. Aurelian în tratarea problemelor economice. El face observația că, ceea ce caracterizează și deosebește modul cum sînt studiate chestiunile economice de vreo cîțiva ani încoace este analiza, în special din punct de vedere național, spre deosebire de trecut, cînd economia politică se studia mai mult ca știință teoretică, trecîndu-se pe al doilea plan sau înlăturîndu-se cu totul partea aplicativă. În fond, această latură constituia una din trăsăturile caracteristice nu numai a școlii economice istorice germane, ci și a viziunii economice a lui Aurelian însuși. Influența lui Fr. List asupra orientării sale teoretice nu poate fi, prin urmare, decît destul de limitată [18].

Eforturile sale neprecupețite, timp de mai mulți ani, sînt pînă la urmă încununate de succes. Proiectul de lege elaborat de el pentru aprobarea tarifului vamal protecționist este votat la 9 mai 1884, iar la 21 aprilie 1887 este adoptată și legea cu privire la „Măsuri generale spre a veni în ajutorul industriei naționale".

În baza prevederilor acestei legi, oricine înființa o întreprindere industrială cu un capital de cel puțin 50 000 lei și cu un număr de 25 de muncitori și se obliga să întrebuințeze mașini în procesul de producție se bucura din partea statului de scutiri de impozite, de taxe de vamă pentru importul mașinilor și al materiilor prime, de reduceri considerabile de taxe la transportul pe căile ferate, avînd dreptul de a primi 1—5 ha de teren — pentru amplasarea fabricii — , în folosință gratuită pe o perioadă de 90 de ani [19].

În preocupările sale reapar unele chestiuni mai vechi, de care s-a mai ocupat, și se ivesc altele noi. Dîrz și deosebit de tenace în susținerea și promovarea ideilor și punctelor sale de vedere, Aurelian a dat dovadă de cea mai largă înțelegere și a opiniilor altora fie și fără a le împărtăși.

Astfel, el militează energic în favoarea înființării „creditului agricol" și reușește să învingă opoziția de care se izbește proiectul său

---

[18] V. Vasiloiu, *Influența lui Fr. List asupra gîndirii lui P. S. Aurelian*, 1939.
[19] „Monitorul oficial", nr. 62/1887.

de lege cu privire la repaosul duminical. În cursul dezbaterilor parlamentare, fiind acuzat că acest proiect ar avea un caracter vădit socialist, Aurelian răspunde cu multă fermitate: „Se combate acest proiect de lege că ar fi socialist [...]. Cuvîntul socialism nu înspăimîntă pe nimeni, deoarece astăzi este o pornire generală pentru ameliorarea stării celor mai încercați de soartă și împrejurări" [20].

Era exprimată în acest chip opinia sa mai veche cu privire la natura și cauzele mișcărilor muncitorești tot mai ample și puternice. „Cei care nesocotesc neastîmpărul claselor muncitoare, — scria Aurelian — cei care și-au pus încrederea în forță pentru a păstra liniștea și ordinea dovedesc că nu cunosc cele petrecute în dezvoltarea economică și socială a omenirii. Nu există forță materială care să poată împiedica realizarea ideilor mari, cînd acestea sînt expresiunea aspirațiilor juste și legitime ale unei întregi clase" [21].

Faptul că în ultima perioadă a vieții sale P. S. Aurelian a acordato atenție mărită problemelor agriculturii, inițiind chiar el, pe lîngă altele, proiectul de lege pentru înființarea „Casei Rurale", a putut să creeze impresia că el revenea astfel la vechile preocupări. S-a încercat chiar să se împartă activitatea sa în trei perioade distincte, în prima și ultima predominînd interesul pentru agricultură și starea țărănimii, cea de mijloc, mai îndelungată, fiind exclusiv consacrată luptei sale pentru industrializarea țării [22].

În realitate, însă, P.S. Aurelian a acordat aceeași atenție ambelor probleme, iar dezvoltarea industriei reprezenta în concepția sa o condiție prealabilă de ridicare a agriculturii, ca și a tuturor celorlalte sfere de activitate social-economică. Desigur că pe parcurs această concepție se îmbogățea prin noi argumente, ținîndu-se seama și de împrejurările istorice, social-politice și economice.

O îndelungată și rodnică activitate a desfășurat Aurelian și în sînul Academiei Române. Ales cînd nu împlinise încă 38 de ani, el a condus Secția științifică, a fost vicepreședinte în repetate rînduri și, la urmă, președinte al înaltului for al culturii naționale. A susținut alegerea unor noi membri titulari și corespondenți din rîndurile economiștilor și agronomilor. Cu toate că a fost, nu o dată, ministru și într-un timp s-a aflat și în fruntea guvernului țării era un om de o rară modestie.

Privit în ansamblu, pentru neobosita sa activitate pe diverse planuri, P. S. Aurelian a fost caracterizat în modul cel mai potrivit de

---

[20] „Monitorul oficial", *Dezbateri parlamentare.* Ședința din 27 Ianuarie 1897.

[21] „Economia Rurală", nr. 17—18/1893.

[22] *Analele Ateneului Român*, Cuvîntarea prof. Gh. Tașcă pentru comemorarea lui P. S. Aurelian, 1934.

către Ion I. C. Brătianu, care a putut să afirme cu deplină îndreptățire: „Numele lui Petre Aurelian va rămîne pururea legat de renașterea noastră economică. El a pus temelia învățămîntului nostru agricol și a contribuit puternic la organizarea întregei noastre economii naționale. Prin studiile sale, cu vorba, cu pana și cu fapta, Aurelian a luptat pentru a deschide noi căi activității și energiei românești. În această acțiune n-a fost mînat de dorul succeselor trecătoare, ci a urmărit cu răbdare calea sănătoasă și sigură a muncii încordate, în care modestia se întrecea cu perseverența. Activitatea sa era însuflețită de două mari idei, de un democratism sincer și de un naționalism cald!" [23].

La un an după moartea sa, tot în revista fondată de el, va apare un studiu mai amplu consacrat marelui economist și patriot, arătîndu-se, printre altele, că a fost „un om de fapte și de acțiune, ordonate de un judicios spirit științific. Opera lui Aurelian, ca om politic și ca economist, va rămîne un monument necontestabil în dezvoltarea economică a țării, iar numele său a cîștigat un loc de onoare în Pantheonul Gloriei țării" [24].

---

[23] Revista „Economia Națională". P. S. Aurelian — omul și opera nr. 1/1909.
[24] „Economia Națională", nr. 1/1910.

GEORGE BARIȚIU

George Barițiu, unul dintre cei mai fecunzi și multilaterali publiciști români din Transilvania epocii moderne, s-a născut la 24 mai 1812, în Jucul de Jos, nu departe de Cluj. Tatăl său, originar din districtul Chior, era preot greco-catolic, iar mama sa era moldoveancă. Primii ani de școală (1820—1824) G. Barițiu i-a urmat la Trăscău. Din 1824 pînă în 1827 a învățat la Gimnaziul din Blaj, apoi urmează cursurile Colegiului catolic din Cluj, la terminarea căruia este numit, în 1834, profesor de fizică — de care se pasiona în acel timp — , la Facultatea Filozofică a Liceului din Blaj [1].

În vara anului 1836, el, împreună cu Timotei Cipariu, face o călătorie în Țara Românească. Cu acest prilej vizitează orașele București, Tîrgoviște, Giurgiu și Curtea de Argeș. La București ei au avut întîlniri și consfătuiri cu conducătorii vieții culturale de aici: I. Eliade Rădulescu, Petrache Poenaru, I. Văcărescu, Cezar Bolliac. Aici a încolțit și ideea înfățișării în Transilvania a unei gazete cultural-politice, după modelul celor din Țara Românească.

Tot în 1836 G. Barițiu se mută la Brașov fiind numit, de Epitropia școlilor, profesor secundar. În 1838, cu sprijinul mai multor negustori români brașoveni, el reușește să înființeze primele gazete politice românești în Transilvania: „Gazeta de Transilvania" și „Foaia pentru minte, inimă și literatură". G. Barițiu a înțeles înaltul rost al muncii de gazetar și publicist în „lățirea științelor și cunoștințelor, împărtășirea ideilor la toate clasele (categoriile sociale, *n.n.*), de oameni", căutînd să facă din gazetele sale o școală cetățenească care, după concepția sa, aveau menirea să formeze „părerea obștească", adică opinia publică asupra diferitelor chestiuni ale vieții sociale [2].

[1] George Bariț, *Scrieri social-politice*, Studiu și antologie de Victor Cherestețiu, Camil Mureșan, George Em. Marica, 1962.

[2] „Gazeta de Transilvania", nr. 1/1838.

George Bariţiu, energic şi hotărît in urmărirea ţelului ce-şi propusese, a ştiut să adune în jurul său colaboratori de valoare ca, de pildă, fraţii Andrei şi Iacob Mureşanu, asigurîndu-şi în acelaşi timp, treptat, şi o colaborare mai largă. În gazetele sale au apărut scrieri sociale şi istorice ale lui N. Bălcescu, M. Kogălniceanu, Ion Ghica, Ion Maiorescu, A. T. Laurian, Ion Ionescu de la Brad şi alţi autori.

Ca şi „Gazeta de Transilvania", „Foaia pentru minte, inimă şi literatură" a contribuit la popularizarea literaturii române, prin reproducerea de poezii şi a altor scrieri din operele lui V. Alecsandri, Gr. Alexandrescu, D. Bolintineanu, Cezar Bolliac, Al. Donici, Andrei Mureşanu, Costache Negruzzi. Publicarea lor a îmbogăţit limba cărturarilor şi publiciştilor români din Transilvania, contribuind la unificarea şi apropierea limbii literare şi, prin aceasta, la creşterea şi întărirea conştiinţei naţionale.

În timpul evenimentelor din 1848, G. Bariţiu, urmărit de autorităţi, este nevoit să se refugieze în Ţara Românească. În februarie 1850 el a fost îndepărtat de la conducerea publicaţiilor iniţiate şi organizate de el şi acum suspendate. După reapariţia, în septembrie 1850, a „Gazetei de Transilvania", de această dată sub redacţia lui Iacob Mureşan, G. Bariţiu îşi reia activitatea. Din 1852 pînă în 1865, el mai editează o nouă publicaţie „Călindarul pentru poporul românesc", prima publicaţie de acest gen în Transilvania, în paginile căreia combate superstiţiile, militează pentru ridicarea culturală a poporului, pentru deschiderea de noi şcoli, scoaterea de noi ziare, ridiculizează moravurile vechi, răspîndind cunoştinţele practice şi informaţiile folositoare într-o formă simplă şi accesibilă.

În perioada 1850—1857, G. Bariţiu funcţionează ca secretar şi, totodată, ca notar al „gremiului" „Asociaţiei Negustorilor Români din Braşov". În 1852 face parte din grupul de comercianţi care au luat iniţiativa înfiinţării unei fabrici moderne de hîrtie la Zărneşti, al cărei director va fi mulţi ani de zile. În vederea realizării acestui proiect, Bariţiu face o călătorie în Belgia, vizitînd pe parcurs Budapesta, Viena, Praga, Dresda, Colonia. O parte din constatările şi impresiile ce-au contribuit în mare măsură la lărgirea orizontului său şi îmbogăţirea sa cu noi cunoştinţe social-economice vor fi reproduse în publicaţiile sale.

În repetate rînduri, Bariţiu ridică problema dezvoltării învăţămîntului profesional, cerînd chiar înfiinţarea unui Institut Comercial, „cel puţin la Braşov". Printre caracteristicile esenţiale ale publicisticii sale, chiar din primii ani, va trebui reţinut, în primul rînd, profundul său democratism. „Căci noi ştim — scria el — cum că mulţimea noro-

dului face nația, iar nu cîteva persoane trufașe întru vechimea familiilor sale"[3].

Studiile sale se remarcă prin temeinicia informației și obiectivitatea cu care sînt tratate problemele abordate. Adversarii săi politici și ideologici au intentat împotriva sa numeroase procese, dar cu toată părtinirea unora dintre instanțele judecătorești, tentativele de acest gen s-au încheiat cu achitarea „inculpatului". Pentru G. Barițiu, mai presus de toate, era adevărul în toate chestiunile și cu atît mai mult în cele cu caracter istoric. „Unui istoric — scria el — nu-i este iertat nicidecum a se orbi de prejudețe *, de partide politice sau religioase, nici de vaza persoanelor, ci trebuie să se înalțe mai presus de toate aceste și adevărul să-l cunoască de adevăr pretutindeni și în tot timpul"[4].

Activitatea publicistică a lui Barițiu a cuprins cele mai variate probleme ale vieții sociale, politice și culturale a Transilvaniei, cînd imperiul habsburgic era frămîntat de contradicțiile din ce în ce mai ascuțite dintre relațiile sociale de tip feudal, încă destul de persistente, și noile forțe de producție în dezvoltare. Născut în lumea satelor, era firesc ca Barițiu, atunci cînd a intrat în viața publică, să fie în primul rînd preocupat de problema relațiilor agrare, susținînd cu tărie dreptul iobagilor la pămîntul pe care-l munceau fără nici o despăgubire a moșierimii. El, chiar după reformele ce au urmat, nu socotea că problema agrară ar fi fost definitiv și complet soluționată. A semnalat și a criticat, nu o dată, faptul că „nobilii stăpînitori", ca și reprezentanții autorităților locale aflați în slujba lor, căutau a descoperi sau imagina situații și motive de restrîngere a suprafețelor de pămînt cuvenite, chiar prin dispoziții legale, foștilor iobagi.

Este semnificativ și în același timp edificator pentru poziția etică și obiectivitatea lui Barițiu, faptul că, atunci cînd se referea la situația grea a unor pături rurale, o făcea indiferent de naționalitatea acestora, după cum urmărea cu aceiași atenție particularitățile și specificul problemei agrare și ale situației păturilor largi ale țărănimii în Țara Românească, în Moldova, ca și în alte regiuni de atunci ale Austro-Ungariei. Astfel, el arăta, de pildă, că în Principatele Române, chiar după 1864, problema agrară, după părerea sa, nu a căpătat decît un început de soluționare.

Așezat la Brașov, G. Barițiu a fost mereu preocupat de problemele comerțului, ale meseriilor și tot mai multă atenție acorda dezvoltării industriale a Transilvaniei. Brașovul întreținea legături comerciale active

---

[3] „Foaie pentru minte, inimă și literatură", nr. 11—12/1839.

* Prejudecăți, idei preconcepute.

[4] Idem, nr. 49/1845.

cu țările române de la Dunăre, cu Turcia, cu Orientul apropiat și cu Rusia. De aici se exporta mai ales făina, articolele de lemnărie, mobilă, cherestea, lînă, stofe, pînzeturi, piele, încălțăminte, sticlărie și alte articole. Se importau: cereale, zahăr, cafea, orez, pescărie, mătase, unele fructe etc. [5].

Dezvoltarea comerțului a adîncit, pe de o parte, conflictul cu vechile corporații de meseriași, iar, pe de altă parte, a trezit interesul capitalului comercial pentru întemeierea de întreprinderi mai mari, manufacturiere, iar mai tîrziu de fabrici la început relativ mai modeste, cu folosirea muncii salariate. Noua tendință și-a găsit un strălucit exponent în persoana aceluiași G. Barițiu, care după ce semnala, cu regret, că „industria mare o vei afla în patria noastră numai ca de sămînță" [6], — explicînd faptul prin nivelul încă destul de slab al dezvoltării științei, insuficiența capitalurilor, lipsa unei legislații care să favorizeze dezvoltarea mai rapidă a industriei, — declara ferm, ceva mai tîrziu, că fără inbustrie „orice popor va fi și va rămîne totdeauna șerbul altor popoare dogate" [7].

G. Barițiu era un temeinic cunoscător al operelor economice ale lui Fr. Quesnay, Adam Smith, Fr. List, J. B. Say, A. Müller, dar în ceea ce privește reorientarea sa de la principiile liberului-schimb — adept al căror, ce-i drept fără deosebită fermitate de convingere a fost în tinerețe, — spre o politică de industrializare, le datorează, — pe lîngă înțelegerea necesităților reale ale dezvoltării economice a Transilvaniei — lui D. P. Marțian, P. S. Aurelian și A. D. Xenopol, cu care a întreținut corespondență și le-a publicat părți din operele lor în ziarele sale.

Recunoaște importanța prioritară a lui A. Smith în gîndirea economică universală considerînd că, îndeosebi de la el încoace, economia politică „este tratată ca știință neatîrnată și cuprinde următoarele ramuri: a) izvoarele bogăției naționale; b) mijloacele de a le înmulți; c) chipul cum să se întrebuințeze spre scopul societății" [8].

Relativa destindere politică de după 1861 îi prilejuiește un nou moment de afirmare în activitatea sa social-politică. Este ales deputat în Dieta de la Sibiu (1863—1864) și reprezentantul Transilvaniei în Senatul Imperial din Viena. Participă activ la întemeierea „Astrei" („Asociațiunea Transilvăneană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român") care, prin însuși denumirea prescurtată, avea sensul

---

[5] Gr. Mladenatz, *Contribuții la cunoașterea operei economice a lui G. Barițiu* în „Probleme Economice", nr. 12/1957.

[6] *Politica cea mai bună — economia națională*, în „Gazeta Transilvaniei", nr., 10/1978.

[7] *Luptele pe terenul național-economic*, în „Observatorul", nr. 87/1880.

[8] Al. Bărbat, *Problemele social-economice în opera lui G. Barițiu*, 1965.

simbolic de far călăuzitor al românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș [9].

După cum s-a arătat cu drept cuvînt, termenul „literatură" din titlul ei este folosit în înțelesul tradițional de manifestare spirituală, nu în sensul restrîns de beletristică. Literatura cuprindea în accepțiunea ei din trecut nu numai beletristică propriu-zisă, ci și toate disciplinele umanistice ale unei culturi, iar acestea cuprindeau acțiunea de culturalizare, adică de răspîndire în mase și a cunoștințelor de știință, de industrie, de comerț, meserii, agricultură rațională, igienă. În 1864 „Astra", organizată ca o adevărată academie, avea trei secții: istorică, filologică și științifică [10].

În conferința sa „Științele tehnice", pe care a ținut-o în a doua ședință a „Astrei" la Abrud, în august 1865, publicată în „Gazeta Transilvaniei", G. Barițiu, scoțînd în relief importanța deosebită a științelor naturale și tehnice, declara: „Astăzi popoarele cele luminate merg subjugînd pe cele necultivate cu matematica și cu chimia, mai mult decît cu *Corpus juris* sau chiar cu cărțile rituale bisericești".

În calitate de președinte al acestei asociații (1886—1893), el desfășoară o vastă activitate. În general „Astrei", pe lîngă înaltu-i prestigiu cultural, i se datorează multe și frumoase realizări. De-ar fi doar să cităm dintre ele: primul gimnaziu românesc de fete la Sibiu, editarea colecției de cărți de istorie în 10 volume; *Enciclopedia Română*, în trei volume (1898—1904); organizarea repetată a unor expoziții de industrie casnică și meșteșuguri, la Sibiu și la Brașov; Muzeul de Istorie și Etnografie din Sibiu; începutul editării „Bibliotecii poporului" etc.

Părăsind Brașovul, G. Barițiu întemeiază la Sibiu în 1878 ziarul „Observatorul", care apare pînă spre mijlocul anului 1885. Ca și în publicațiile anterioare, el militează pentru dezvoltarea economică a țării, pentru ridicarea ei culturală. În studiile sale vom afla o vastă gamă de probleme abordate de pe poziții patriotice, naționale și democratice, în tendința sa, după cum se exprima el, de „a sparge drum adevărului" [11].

Adversar hotărît al lui Malthus, G. Barițiu se ocupă de problema populației, exprimîndu-și punctul de vedere cu privire la politica statului în acest domeniu. La întrebarea „care este datoria primară a guvernelor în privința impoporării? A înmulți sau a împuțina pe oameni?", el

---

9 Bucur Țincu, *Ființa și menirea „Astrei"*, în „Viața Românească", nr. 10/1966.

10 *Ibidem*.

11 G. Barițiu, *Studii și Articole*, cu o prefață de I. Lupaș, 1912; *Viața și ideile lui George Barițiu*, studiu introductiv, antologie și note de Radu Pantazi, 1964.

răspunde : „Nici una, nici alta din acestea, ci a se sili să-i facă fericiți prin determinarea unei depline securități în toată privința" [12].

Școlilor clasice, el le preferă pe cele reale și tehnice. În ce privește dezvoltarea căilor ferate în Transilvania, el — de parcă ar fi prevăzut viitorul — le vedea racordate la sistemul de căi ferate din Principate, acordînd o deosebită însemnătate Dunării. „Să nu zică nici un ardelean sau sălăjan — scria el — că Dunărea nu curge pe la poarta lui. Fără Dunăre liberă nu poate să existe România; fără comerț danubian și maritim, industria și comerțul ardelean nu va exista niciodată [13]".

După cum se vede, G. Barițiu nu concepea dezvoltarea economică a Transilvaniei decît asociindu-o cu dezvoltarea căilor de comunicație spre sud, cu folosirea liberă a Dunării scutită de servituți internaționale și cu accesul nestingherit spre Marea Neagră.

Dincolo de interesele naționale, G. Barițiu acorda o atenție permanentă și evenimentelor, mai cu seamă celor social-economice — internaționale. Astfel, în articolele sale vom găsi dese referiri critice la tratamentul inuman al populației băștinașe din America și, la fel, din India. Iar în ce privește pe egipteni, el susținea că populația Egiptului, prin politica colonială ce i s-a impus, suferă de o exploatare nu mai puțin cruntă decît acea suportată în perioada domniei faraonilor. Idealul unei țări rațional, democratic și sănătos organizată îl reprezenta pentru el Elveția.

Printre altele, G. Barițiu se remarcă și printr-un deosebit talent de portretist și povestitor. Remarcabile și pline de simțire sînt studiile sale consacrate lui Horia, Gh. Șincai și Avram Iancu. Rareori recurge el la ironie, însă cînd o folosește, în unele situații, o face cu mult tact și bun simț literar.

Ca unul din cărturarii de frunte și reprezentanți ai culturii naționale, George Barițiu a fost numit prin decret în 1866, împreună cu Timotei Cipariu, Iosif Hodoș, Alexandru Roman și Gavril Munteanu, membru al recent înființatei Societăți academice, devenită în 1877 Academia Română. Ani de zile el a condus Secția istorică, din care făcea parte după constituirea acesteia, iar cu două luni înainte de a se stinge din viață (mai 1893) a fost ales președinte al înaltului for științific și cultural, căruia i-a lăsat prin testament întreaga sa arhivă personală, cuprinzînd și unele studii nepublicate.

Lua parte regulat la sesiunile Academiei și a ținut o comunicare amplă avînd ca subiect *Noțiuni relative la economia socială și la istoria*

---

[12] „Gazeta de Transilvania", nr. 37—38/1864.
[13] „Observatorul", nr. 44/1881.

civilizațiunii în Transilvania[14], cuprinzînd descrierea geografică, resursele naturale, populația, starea țărănimii și necesitatea dezvoltării ei economice, în primul rînd a căilor ferate. A elaborat, de asemenea, un studiu — *Părți alese din Istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă.*

Situat ferm pe poziții materialiste, G. Bărnuțiu și-a dat seama de însemnătatea științifică a descoperirilor lui Ch. Darwin, consacrînd marelui naturalist englez o amplă comunicare la Academie. Cu acest prilej a ținut să lămurească cît mai clar că principiul „selecției naturale" nu este aplicabil la viața socială, criticînd aspru „darwinismul social", care va căpăta o tot mai largă dezvoltare în contextul unor teorii și doctrine reacționare de mai tîrziu.

Cu aceeași intransigență se va ridica el și împotriva unor curente filosofice pe care le considera dăunătoare. Nu a ezitat, de pildă, să ia o atitudine fermă împotriva lui Titu Maiorescu, cînd acesta, considerînd pe Schopenhauer drept „aristocratul gîndirii filozofice în secolul nostru, spirit liber de orice prejudecăți sociale, religioase, naționale; idealist în toată puterea cuvîntului", a început să-i traducă și să-i publice aforismele în cîteva numere succesive ale „Convorbirilor Literare", iar mai tîrziu să le reproducă într-un volum intitulat *Aforisme asupra înțelepciunii în viață.* Barițiu a combătut concepția filosofului german, considerînd că propagarea pesimismului său „ar fi un venin pentru națiunea română, și mai cu seamă pentru tineret". Această comunicare a ținut s-o publice în cîteva numere ale „Observatorului".

Și în sînul Academiei Române, G. Barițiu se bucura de o deosebită stimă. Caz unic în practica instituției, în 1892, la împlinirea a 80 de ani, se bate o medalie comemorativă ce purta inscripția: „Academia Română — nemuritorului George Barițiu".

El a înțeles și a căutat să facă să înțeleagă și semenii săi însemnătatea factorilor economici, explicîndu-le în forma cea mai accesibilă posibilă: „Bani, negoț, economie, cîștig, împrejurul acestora se întoarce ca pe lîngă niște osii lumea fizică și cea morală în zilele noastre. În zilele noastre? Ba din cele mai bătrîne veacuri pînă astăzi[...]"[15].

În învățămînt, tot din asemenea considerente practice, cerea să se introducă, pe lîngă materiile uzuale, economia politică și cunoașterea dreptului și legilor țării. Folosea adesea în scrierile sale și metode statistice. Astfel, recurgînd la date oficiale, el a demonstrat că impozitele percepute în Ardeal la bugetul central depășeau cu mult fondurile ce se alocau pentru cheltuieli locale.

---

[14] *Analele Societății Academice Române*, Seria I, Tomul X, Secția a II-a, 1877 și tomul XI, Secția a II-a 1878.

[15] V. Netea, *George Barițiu, Viața și activitatea sa*, 1966.

Mînuia ironia cu multă subtilitate. Astfel, deși urmase în tinerețe teologia, nu se sfia să-i opună concepția sa materialistă, scriind cu umor: „Numai teologii, dacă n-ar duce frică așa mare de științele fizice, poporul ar fi și mai deștept, ar și flămînzi mai puțin" [16].

Combătînd iluziile adepților liberului schimb, Barițiu arăta că: „Această teorie poate să fie foarte frumoasă ca ideal, în realitate, în viața practică a celor mai multor popoare și state, aplicarea ei ar denota sclavia crîncenă și moartea națională foarte sigură prin sărăcirea sistematică a poporului respectiv" [17]. Condamnînd iobăgia, el scria: „Piară-i și numele și toată suvenirea ei; de trei ori piară acel blestem de robie păgînească înfierătoare de oameni și creștini"[18].

Economia politică era pentru el mai presus de toate economia națională, și, în acest sens, se sugera repetat „generațiunii june" să se dedice „cu tot dinadinsul studiului teoretic și practic al economiei naționale".

Ca și Visarion Roman, de care îl lega o trainică prietenie, George Barițiu era om modest ce propaga cumpătarea pînă și în viața de toate zilele, ca o „regulă indiscutabilă a unei bune conduite". Tot ca Visarion Roman, întemeietorul primelor instituții de credit din Transilvania, George Barițiu a dat dovadă și el de calități deosebite de organizator practic, în calitate de co-fondator și timp de 25 ani, director al Fabricii de hîrtie din Zărnești, care ajunsese să aibe depozite de desfacere nu numai la Sibiu, dar și la București, Iași, Ploiești.

Vorbind despre probitatea cercetării științifice, el sublinia faptul că istoricul trebuie să distingă „între istorie și fabule": deoarece în istorie „nu încap scorniturі, fabule, povestiri romantice, sau romane", ci numai „faptele și evenimentele care nu suferă nici o îndoială" fiindcă „istoria fără adevăr își pierde toată însemnătatea".

A fost, fără îndoială, personalitatea cea mai bine dotată și pregătită pe terenul practicii, deoarece el poseda nu numai un excepțional simț economic, o adîncă cunoaștere a realităților transilvane, dar și o experiență îndelungată. Iată de ce s-a bucurat de dragostea și prețuirea contemporanilor, binemeritîndu-le pe deplin. Cum arăta V. A. Urechia, în ședința de doliu a Academiei Române, din 21 aprilie 1893, „Academia

---

[16] G. Barițiu, *Scrieri social-politice.*

[17] „Gazeta de Transilvania", nr. 9—10/1886.

[18] „Foaie pentru minte, inimă și literatură", nr. 49/1845.

Română a pierdut în persoana lui G. Barițiu pe cel mai zelos și mai venerat dintre membrii săi. Barițiu nu a fost numai un membru al Academiei, el a fost un mare și neobosit muncitor de frunte al culturii naționale cu mult înainte de înființarea Academiei. Pe terenul muncit și pregătit de el s-a înființat Academia. Națiunea română întreagă jelește pentru pierderea marelui ei învățător, care de la 1835 pînă în ajunul morții sale a lucrat neobosit cu zelul cel mai nobil pentru luminarea neamului românesc prin grai și scris" [19].

[19] *Analele Academiei Române*, Tomul XVI (1893 – 1894).

Scanned with OKEN Scanner

ION IONESCU DE LA BRAD

Ion Ionescu de la Brad s-a născut la 24 iunie 1818 la Roman. Trimis la Iași, a urmat la început Școala secundară de la Trei Ierarhi, unde a avut ca profesor, printre alții, pe Gh. Asachi. Trece apoi la Academia Mihăileană și, în scurtă vreme, la recomandarea și cu sprijinul Rectoratului acestei instituții, pleacă în 1835 în Franța, unde se înscrie la celebra Școală și fermă agricolă de la Roville, în apropiere de Nancy.

În anii studiilor a mai frecventat și alte școli și ferme de agronomie și viticultură din Franța, iar în timpul șederii la Paris a audiat pe lîngă cursurile de fizică, chimie, istorie naturală și prelegeri de economie politică la Conservatorul de arte și meserii. Vasta sa pregătire teoretică și practică de agronom, el a căutat s-o complecteze prin muncă asiduă cu noi cunoștințe de economie, finanțe, statistică și contabilitate [1].

Cu același scop de a-și îmbogăți mereu cunoștințele și, totodată, de a se familiariza cît mai temeinic cu practica agricolă, Ion Ionescu de la Brad întreprinde o serie de călătorii prin diferite regiuni din Franța, Belgia și Elveția. Aceste călătorii, departe de a reprezenta simple „excursii agricole", cum le denumea el uneori mai tîrziu, erau, de fapt, adevărate călătorii de studii, de cele mai multe ori făcute pe jos, cu sacul în spinare, „apostolește", cum se exprima el în una din scrisorile sale către Ion Ghica.

Întors în țară în 1841, el este numit administrator al unei moșii domnești din Moldova, preocupîndu-se în mod deosebit de creșterea vitelor. Apreciindu-i-se zelul și priceperea, primește în scurtă vreme sarcina de a administra toate domeniile domnești și, totodată, de a ține cursuri de științe agricole la Academia Mihăileană. Publică în 1844 în revistele „Propășirea" și „Povățuitorul sănătății și economiei" articole cu privire la îmbunătățirea modului de cultivare a pămîntu-

[1] Ion Ionescu de la Brad, *Viața mea*, 1889.

lui și de creștere a vitelor, prin folosirea metodelor mai înaintate. În anul următor, el editează „Calendarul pentru bunul gospodar", în care arată amănunțit tot ce crede că e folositor de a se ști și aplica pentru un cultivator în cursul anului. Calendarul a fost tipărit pe spezele statului spre a fi distribuit la sate, fiind considerat drept „una din operele cele mai importante, necesare pentru răspîndirea cunoștințelor agricole"[2].

Un nou pas în promovarea metodelor avansate în agricultură îl constituie elaborarea de către Ionescu de la Brad, în 1847, a lucrării sale originale *Ferma model și Institutul de Agricultură din Moldova*, în care se indică cum ar trebui organizată o fermă agricolă experimentală, pe lîngă care să funcționeze și o școală agricolă[3].

În centrul preocupărilor pentru ridicarea agriculturii va figura în permanență atenția sa față de țărănime și nevoile ei. Încă înainte de revoluția din 1848, Ionescu de la Brad făcuse cunoștință cu Nicolae Bălcescu și cu alți revoluționari-democrați ai vremii. Stima sa deosebită față de eminentul revoluționar, el o va păstra întreaga sa viață, considerîndu-l, pe drept cuvînt, ca „cel dintîi care s-a luptat în zilele noastre pentru emanciparea și împroprietărirea țăranilor; cel dintîi care a scos la lumină istoria stării sociale a muncitorilor plugari și cu aceasta a binemeritat dragostea și recunoștința țăranilor"[4].

După înfrîngerea revoluției, Ion Ionescu de la Brad, refugiindu-se, ajunge la Constantinopol, unde, datorită și sprijinului lui Ion Ghica, de a cărui prețuire va beneficia și mai tîrziu, el reușește să scrie o seamă de studii, printre care se numără *Excursia agricolă la Brussa* (1849), apoi *Excursia agricolă în Dobrogea* (1850), elaborate în urma călătoriei sale în aceste regiuni. Scrierile, pe lîngă aspecte agricole, cuprind și o seamă de observații cu privire la particularitățile geografice, etnice, obiceiuri etc. Urmează studiul asupra Thesaliei (1851), unde timp de un an, datorită reputației sale profesionale, i se încredințase administrația moșiilor marelui Vizir, fiind chemat adesea pentru consultații și expertize la unele domenii ale Sultanului. Aprecierea de care se bucură în cercurile oficiale otomane îi aduce numirea în Consiliul imperial de agricultură și ca director al Școlii de agricultură din San-Ștefano. În acest timp el elaborează și publică alte două lucrări: *Economia agricolă în Asia Minoră* (1855) și *Studii asupra domeniului imperial din Hairler Kiflar* (1856).

Întors în Moldova, după ce a cîștigat în timpul refugiului prelungit o nouă experiență prețioasă, Ion Ionescu de la Brad își reia activitatea

---

[2] P. Bogdan-Duică, *Viața și opera întîiului țărănist român*, 1921.

[3] Ion Ionescu de la Brad, *Opere* (2 volume), editate de Societatea Inginerilor Agronomi, cu un studiu introductiv de Gh. Ionescu-Sisești, 1943.

[4] „Foaie de agricultură practică", mai, 1859.

publicistică, întemeind în 1857 „Jurnalul de agricultură" urmat de „Foaia de agricultură practică", în care tratează diferite chestiuni de tehnică agricolă, precum și unele probleme cu caracter social-agrar. După o prealabilă cercetare la fața locului, publică studiul *Coloniile agricole din Sudul Basarabiei* (1858).

În anul 1858 este numit de Domnitorul Alexandru I. Cuza director al Statisticei din Moldova, iar după Unire, venind la București, întemeiază publicația periodică „Țăranul Român" — jurnal politic, economic, literar și comercial (1861—1863), în care publică o serie de articole remarcabile în susținerea drepturilor țăranilor clăcași, cerînd efectuarea cît mai grabnică a reformei agrare, prin care să se pună capăt iobăgiei. La revistă colaborează reprezentanți de seamă ai intelectualității românești, printre care Ion Ghica, P.S. Aurelian, N. Filimon, P. Ispirescu.

În octombrie 1859, în urma ofertei sale, este desemnat prin decret domnesc să predea „cunoștințe de contabilitate, economie politică și finanțe celor chemați în administrația publică". Dar la cîteva zile, cînd abia începuse cursul de finanțe, este destituit. Unele afirmații ale sale, de felul aceleia că „cei tari și bogați au asuprit pe cei slabi și săraci", au fost considerate drept „sedețioase". Din această vreme ne-a rămas manualul de finanțe a lui Garnier, tradus de Ion Ionescu de la Brad, în vederea ținerii cursurilor sale [5].

În 1862, Ion Ionescu de la Brad întreprinde o călătorie în Anglia pentru a vizita Expoziția Universală din Londra, spre a studia, după propria-i expresie, „partea relativă la agricultură și îndeosebi mașinile și instrumentele agricole". În această vreme, in Occident se înregistrează noi progrese și în acest domeniu. Întors în țară, el inițiază deschiderea unei agenții de procurare și desfacere a unor mașini agricole perfecționate.

După adoptarea legii pentru reforma agrară din 1864, este numit, la propunerea lui M. Kogălniceanu, Inspector general unic pentru agricultură, avînd drept principală sarcină supravegherea modului de aplicare a reformei. Începe cea mai intensă și mai rodnică perioadă din viața sa. Timp de cinci ani (1864—1869), Ion Ionescu de la Brad desfășoară o muncă neobosită, elaborează proiecte de organizare agricolă, se ocupă de învățămîntul agricol, de manuale, inițiază în repetate rînduri expoziții agricole și concursuri de mașini și unelte agricole. În aceeași ordine de idei și preocupări, el publică impresiile sale în urma vizitării Expoziției agricole din Franța, cu care prilej arată avantajele agriculturii intensive [6].

---

[5] V. Slăvescu, *Ion Ionescu de la Brad — profesor de economie politică, octombrie 1859*, 1942.

[6] Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura franceză la Expoziția Universală din 1867*.

Deplasările sale repetate în diferite regiuni ale țării i-au dat putința de a se familiariza cu realitățile social-economice și particularitățile locale. În baza materialului adunat cu multă grijă, el a elaborat cunoscutele monografii ale județelor: Dorohoi (1866), Mehedinți (1868), Putna (1869), care conțin date prețioase surprinse într-o perioadă, cînd în mediul rural, după reforma agrară, se statorniceau elementele unor noi relații de producție.

Apreciind insemnătatea statisticii în cercetarea fenomenelor social-economice — după cum reiese și din monografiile sale — , Ion Ionescu de la Brad participă la lucrările Congresului Internațional de Statistică din 1869, la Haga. Cu acest prilej el prezintă o comunicare amplă cu privire la dezvoltarea statisticii în țară, subliniind în mod deosebit necesitatea și rostul recensămintelor periodice. În cadrul comunicării el prezintă și o seamă de date și informații asupra realităților social-economice românești (populația, producția agricolă, căile de comunicație, comerțul etc.) [7]. Cu acest prilej, va ține să declare că România „nu are gînd a fi țară manufacturieră''. Aceste cuvinte nu exprimau atît convingerile sale de adept al liberului schimb, cît faptul — potrivit a fi amintit în împrejurările în care se afla — că produsele industriale ale țărilor mai avansate vor afla debușeu sigur în România. Implicit se avea în vedere și faptul că și produsele românești vor putea fi desfăcute pe scară tot mai largă în Occident.

După suprimarea postului de inspector general al agriculturii, începe o nouă perioadă în viața sa cînd, instalîndu-se pe moșia de la Brad, din județul său natal, el dă dovadă deplină că agronomul și economistul, care de-a lungul anilor formulase atîtea îndrumări prețioase, este el însuși un bun agricultor. În scurtă vreme el obține rezultate frumoase de pe o moșie pînă atunci prost gospodărită, care prin truda sa, numai în cîțiva ani, este ridicată la nivelul unei gospodării model.

Ocupațiile sale nu-l îndepărtează însă nici de vechea sa pasiune de ridicare și luminare a țărănimii. Ales și reales deputat al țărănimii în perioada 1876—1883, el, atît în dezbateri parlamentare, cît și în dările de seamă către alegători, se preocupă de cele mai importante aspecte ale vieții rurale (producția, schimbul, impozitele, sistemul de credite etc.), fiind precursorul mișcării de mai tîrziu pentu înființarea băncilor populare și a dezvoltării cooperației sătești [8].

---

[7] Ion Ionescu de la Brad, *Rapport de délegué officiel du Gouvernement Roumain au Septième Congrès International de Statistique sur le Progrè statistiques accomplis en Roumaine dépuis le dernier Congrès de Florence jusqu'à celui de le Haye (1869).*

[8] Gr. Mladenatz, *Ion Ionescu de la Brad și cooperația*, 1939.

Ceea ce îl caracterizează pe Ion Ionescu de la Brad, pe lingă alte frumoase calităţi ale personalităţii sale, este şi modestia, virtute care se pare că nu totdeauna s-a bucurat pe deplin de aprecierea contemporanilor, exagerîndu-i-se adesea predilecţia sa pentru aspectele practice, aplicative ale activităţii sale. Deşi, după cum o dovedesc cu prisosinţă scrierile sale, el era un temeinic cunoscător al problemelor economice, îndeosebi al celor de economie agrară şi nu mai puţin şi de sociologie rurală, el, într-un răspuns adresat lui Ion Ghica, care-l aprecia şi ca economist, scria: „Mă rog, domnul meu, de ce mă numeşti profesor de economie politică? Diplomă n-am [...]. Zi-mi ucenicul dumitale şi mă crede că asta mult m-ar linguşi" [9].

Cu alte cuvinte, el s-ar simţi mîndru şi flatat de recunoaşterea simplei calităţi de ucenic al lui Ghica, deşi erau aproape de aceeaşi vîrstă şi debutaseră cam în acelaşi an, ţinînd cursuri la Academia Mihăileană. De altfel, chiar ale sale *Lecţii elementare de agricultură*, destinate iniţial elevilor din şcolile normale, cu tot titlul atît de modest, sînt, de fapt, prelegeri de înalt nivel, prezentate într-o aleasă formă literară şi cu totul remarcabile prin originalitatea — pentru timpul respectiv — a viziunii sale asupra materiei tratate. Astfel, de pildă, studiul agriculturii — după părerea sa — cuprinde trei părţi deosebite, şi anume: Fitologia sau plugăria, Zootehnica sau păstoria, adică creşterea vitelor, şi Economia rurală, ultima cuprinzînd contabilitatea, statistica, organizarea şi valorificarea producţiei.

În organizarea raţională şi eficientă a agriculturii un rol deosebit, în viziunea sa, era rezervat mereu aspectelor economice. Chiar monografiile celor trei judeţe, scrieri bazate pe cercetări şi observaţii atente, reprezentînd pentru timpul său adevărate enciclopedii social-economice, cu numeroase date cu privire la geografie, climă, populaţie, meserii şi industrii, agricultură, comerţ, obiceiuri etc., sînt intitulate doar: *Agricultura română din judeţul....* În fond, prin aceste monografii, care ocupă un loc deosebit în publicistica noastră social-economic a secolului al XIX-lea, se face joncţiunea dintre economie agrară şi sociologie rurală, autorul fiind pe deplin îndreptăţit a fi socotit nu numai agronom, economist, ci şi sociolog.

Una din principalele sale calităţi era aceea de a fi reuşit să expună cu deplină claritate problemele aparent mai complexe, avînd mereu în vedere auditoriul căruia i se adresa, constituit de marea masă a plugarilor.

Ion Ionescu de la Brad a fost profund convins de însemnătatea deosebită a ştiinţei, ca şi a rolului acesteia în dezvoltarea societăţii. În

---

[9] V. Slăvescu, *Corespondenţa între Ion Ionescu de la Brad şi Ion Ghica (1846–1874)*, 1943.

accepţiunea sa, ştiinţa trebuie să fie legată cît mai strîns de practică, de cerinţele concrete ale vieţii. Această idee străbate toate scrierile sale, după cum activitatea sa practică este mereu bazată pe cunoaştere, pe ştiinţă. „Ştiinţa — spunea el — nu este opusă practicii, ştiinţa nu este altceva decît explicaţia şi generalizarea multor fapte, care vin din practică. Ştiinţa nu înseamnă să răsturnăm, să desfiinţăm fără înţelegere tot ceea ce am moştenit bun şi folositor. Ceea ce am moştenit trebuie să fie supus unei verificări şi să vedem dacă se potriveşte cu timpul de faţă. Ceea ce este bun se păstrează, ceea ce este rău se înlocuieşte"[10].

Dar, după cum sublinia el, această verificare şi înlocuire „tot pe baza practicei se face". Deseori în scrierile lui Ion Ionescu de la Brad vom găsi, după enunţarea unei teze, unei recomandări sau prescripţii agrotehnice şi explicarea practică asupra modului în care trebuie să se procedeze. Astfel, de pildă, chiar în Introducerea la *Lecţiuni elementare de agricultură* (1869) el arăta: „Nu mă voi mărgini numai a vă spune ce este de făcut ci spre a vă arăta şi cum să se facă: căci această demonstraţie practică este aceea care vă dă încrederea ce trebuie să aveţi în ştiinţă. Ştiţi bine că, fară demonstraţie practică, fără experienţă, toate lucrurile cele noi se trec în rîndul himerelor şi utopiilor. De aceea, dau acelaşi interes pentru expunerea ştiinţei, ca şi pentru demonstrarea ei".

Dintre toţi factorii de producţie, el sublinia în mod deosebit însemnătatea primordială a muncii. Munca este considerată drept factorul determinant, izvorul de prosperitate naţională, ca şi de bunăstare a membrilor societăţii. De aici şi grija lui permanentă pentru ridicarea şi luminarea cultivatorilor agricoli, prin răspîndirea cunoştinţelor şi însuşirea experienţei agricole înaintate. Referindu-se la cultivatorul de pămînt, adică la ţăran, el susţinea că: „Într-un cuvînt, putem zice, că toate îmbunătăţirile din agricultura noastră trebuie să înceapă de la îmbunătăţirea însăşi a cultivatorului, de la îmbunătăţirea acelui chemat a lua razele luminii şi a le îndrepta spre pămînt şi spre îndestularea tutuoror nevoilor omului. Cultivînd şi îmbogăţind mai întîi omul, toate le vom putea apoi cultiva şi îmbunătăţi în ţara noastră".

Deşi partizan al reformei agrare în favoarea ţăranilor, Ion Ionescu de la Brad, pledînd cauza gospodăriilor mici şi mijlocii, îşi dădea seama în mod realist şi de rostul marilor gospodării, dar în sensul dezvoltării lor pe baze noi, progresiste. În viziunea sa agricultura ţării urma să cuprindă „cultura mare după modelul celei din Anglia", cu folosirea muncii salariate, şi „cultura mică", după modelul celei din Franţa şi Belgia, „mărginite însă în fărămiţarea lor"[11].

---

10 Gh. Ionescu-Siseşti, *op. cit.*

11 *Ibidem.*

Dar și într-un caz și în altul, în organizarea fiecărei ramuri de producție agricolă și îmbinarea lor rațională se recomanda, și în acest context, să se recurgă la economia rurală. „Economia rurală — scria el — caută împrejurările cele mai favorabile pentru ca producerea plantelor și înmulțirea vitelor să ducă cît se poate mai mult folos, cu cheltuieli cît mai mici. Aici se studiază pămîntul, capitalul, însușirile cultivatorului, organizarea moșiei, alegerea sistemului de cultură, administrația moșiei și, în fine, — contabilitatea".

Chiar în gospodării țărănești, el recomanda insistent ținerea sistematică a socotelilor. Printre alte lucrări, îi aparține și una de contabilitate elementară. „Contabilitatea, — scria el — punînd calculul și ordinea în locul hazardului și a confuziei, dă producătorului adevăruri exprimate în cifre care îl sfătuiesc în toate prejurările sale". Ținerea unei evidențe contabile era, după părerea sa, una din premisele organizării raționale a producției, indiferent de mărirea gospodăriei, deoarece: „Fiecare cultivator trebuie să-și aibă planul său de cultură. Acesta se face alegînd plantele ce au să se semene și potrivindu-le cu firea pămîntului, cu împrejurările climei, cu cererea compărătorului și mai ales cu prețul produselor".

Examinînd atent felul de viață și starea materială a maselor largi ale țărănimii, Ion Ionescu de la Brad se preocupă și de regimul alimentar cu totul nesatisfăcător la sate. Iată o relatare dureroasă, din multe altele, consemnată de el: „Cînd cineva ia în băgare de seamă hrana poporului nostru și o compară cu munca lui, nu știe de ce să se minuneze mai mult, de sobrietatea sau de învîrtoșirea lui la muncă. Mai jumătate din zilele anului, românul postește: și ce post! Legume fierte și mămăligă: un regim vegetal, înadins comandat pentru a slăbi puterile, a mortifica corpul" [12].

Investigațiile sale cu privire la condițiile de viață și alimentația cu totul nesatifăcătoare a țăranului român s-au bucurat de o înaltă apreciere din partea lui B. P. Hașdeu care, elogiindu-l, l-a calificat, într-una din publicațiile sale, drept „ilustru decan al agronomilor români". Cu acest titlu va intra Ionescu de la Brad la Academia Română, iar apoi și în istoria gîndirii și acțiunii economice naționale progresiste, cu aplicare mai cu seamă în agricultură.

Profund cunoscător al realităților social-economice, el își dădea seama în deplină cunoștință și de cauzele care fac să se mențină „mizeria unora și prosperitatea altora". Abordînd problema impozitului funciar și a caracterului inechitabil și oneros al acestuia pentru majoritatea populației rurale, Ion Ionescu de la Brad, arăta cu mult curaj: „Drep-

---

[12] Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura română din județul Mehedinți*, 1868.

tatea cere, ca cel ce are mult, mult să dea; cel ce are puţin, puţin să dea, şi cel ce nu are nimic, să nu dea nimic [...] Cei mici, care au fost totdeauna împilaţi de cei mari şi puternici, au fost supuşi la impozitul funciar ca şi cei mari. Şi această egalitate este o monstruoasă inegalitate, este o inegalitate strigătoare la cer, căci se ia de la cel sărac tot atît cît şi de la cel bogat. Nu pot să admit o asemenea nedreptate". El cerea în Camera deputaţilor revederea sistemului de impunere şi aşezarea impozitelor potrivit cu veniturile reale, pentru a se uşura situaţia ţărănimii exploatate de moşieri şi spoliate de stat: „Asta, — scria el — n-are încă nume în regimul constituţional! Aceasta-i despotismul pe faţă şi fără nici o sfială. Despotismul cel mai împeliţat şi mai făţarnic" [13].

Pentru completarea concepţiei social-economice a lui Ion Ionescu de la Brad, mai trebuie adăugat un aspect. Poate cu excepţia lui D. P. Marţian, el este primul economist român care a avut viziunea unui sistem al ştiinţelor social-economice, în care locul determinant îl ocupă economia politică. „Faptele sociale — scria el — sînt de resortul economiei politice şi celorlalte ştiinţe morale şi politice, iar faptele sociale exprimate prin cifre constituie domeniul propriu-zis al statisticii. De aci urmează, că cel ce se ocupă cu statistica trebuie să se povăţuiască de economia politică" [14].

La 7 septembrie 1871, Ion Ionescu de la Brad, la propunerea lui Al.Roman, este ales în unanimitate membru corespondent al viitoarei Academii Române (pe atunci încă „Societatea Academică Română"), „pentru frumoasa activitate scriitoricească şi pentru meritele sale ntru îndrumarea agriculturii româneşti".

Era, cronologic, după George Bariţiu, al doilea economist ce intra în Academie. Primul, ca membru fondator, cel de-al doilea, ca membru corespondent, calitate în care nici statutar nu a avut de desfăşurat o activitate academică deosebită. De altfel, era mereu absorbit de alte preocupări şi, în primul rînd, de ferma sa. Mai tîrziu, la propunerea lui Ion Ghica şi P. S. Aurelian, care îl considerau nu numai decan al agronomilor dar şi al economiştilor, Ion Ionescu de la Brad a fost ales membru onorar, titlu considerat, în acea vreme, ierarhic superior celui de membru corespondent. După cît se pare, nu a putut fi propus membru titular — ceea ce ar fi meritat pe deplin — din lipsă de locuri vacante, dar şi datorită împrejurării că fratele său, N. Ionescu, profesor universitar, fusese ales titular, cu mulţi ani mai înainte. Este adevărat, însă, că nu

---

[13] Ion Ionescu de la Brad, *Bugetul statului*, cuvîntare ţinută în Adunarea Deputaţilor, 1883.

[14] *Monografia judeţului Mehedinţi*.

s-a făcut remarcat nici în noua-i calitate academică, astfel că la știrea morții sale în 1891, în cursul unei ședințe de lucru a Academiei, se va consemna, într-o formulare mai modestă, că el „a adus țării mari servicii, atît prin scrierile sale de agricultură, cît și prin răspîndirea prin școală a cunoștințelor agricole" [15].

Calitatea lui Ion Ionescu de la Brad, de economist cu temeinică pregătire, a fost o lungă perioadă de timp omisă, iar în rest el va apare mai mult ca un simplu popularizator al cunoștințelor agricole. În realitate, însă, Ion Ionescu de la Brad a fost o personalitate excepțională. Mai stăpîn decît Ghica pe literatura economică, cu temeinică pregătire și în materie de finanțe, de contabilitate și de statistică, el îl depășea sub acest aspect și pe P. S. Aurelian. De aici și stima ce i-o purtau amîndoi.

El a avut o contribuție cu totul deosebită la răspîndirea și acreditarea nu numai a cunoștințelor agrotehnice, ci și a celor economice, statistice și contabile. Dar meritul său e și mai mare, dacă avem în vedere faptul că el a înțeles specialitatea sa de bază nu numai ca o disciplină tehnică, ci și ca o adevărată știință socială, iar lecțiile sale sînt pătrunse de un suflu nou, spre ceea ce pe la sfîrșitul secolului trecut se contura în unele țări sub titlul de agronomie socială. Cum s-a putut vedea, el, prin ale sale monografii, a făcut joncțiunea între economia agrară și sociologia rurală, anticipînd în acest fel direcția de dezvoltare a cercetărilor economice spre social și interdisciplinar, asigurîndu-le o mai mare cuprindere, o tot mai bună înțelegere și mai justă interpretare, în vederea fundamentării unor acțiuni practice.

Ion Ionescu de la Brad este primul economist din vechea generație care, în noile condiții istorice, a avut parte de recunoaștere și consacrare. Cel mai prestigios liceu agricol, de vechi tradiții, dar și de continue realizări — în pregătirea cadrelor agricole — cel de la Roman, orașul unde s-a născut — îi poartă numele.

---

[15] Arhiva Academiei Române, Dosar A-4, 1882—1894, f. 203.

VISARION ROMAN

Visarion Roman, întemeietorul primelor instituții financiare românești din Transilvania, s-a născut la 5 iulie 1833, în comuna Seuca, de pe malurile Tîrnavei Mari, unde tatăl său, Andrei Roman, era dascăl și cantor al bisericii sătești. Aici, viitorul economist, o dată cu buchiile ceaslovului, se deprinsese în modesta gospodărie a părinților săi și cu muncile cîmpului.

În anul școlar 1841—1842 este înscris la Școala primară confesională romano-catolică din Mediaș, unde limba de predare era cea maghiară. După trei ani, obținînd la toate materiile note foarte bune, continuă studiile la Dumbrăveni și apoi la Sibiu, unde a putut să învețe, în decurs de doi ani, pe lîngă latina începută mai înainte, și limba germană, a cărei cunoaștere îi va fi mai tîrziu de mare folos.

Neputînd să urmeze studiile gimnaziale în continuare, după cum ar fi dorit, Visarion Roman s-a înscris în anul școlar 1852 — 1853 la Institutul de Teologie și Pedagogie din Sibiu, de curînd reorganizat de episcopul Andrei Șaguna, devenit în 1865 mitropolit al românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania. Autor a numeroase și apreciate lucrări științifice și culturale, întemeietor a numeroase școli și publicații românești, personalitate care a reprezentat decenii de-a rîndul „cea mai desăvîrșită personificare a ideii de unitate națională” [1], el a fost ales în 1871 membru de onoare al „Societății Academice Române”, viitoarea Academie Română.

În vara anului 1854, V. Roman termină cu succes ambele cursuri, de cîte doi ani, atît cel de teologie, cît și cel de pedagogie, cu calificativul excepțional („întîia eminență”), ceea ce îi conferea dreptul de a-și alege slujba preferată, cea de preot sau de dascăl-învățător, în mediul rural.

---

[1] *Mitropolitul Andrei Șaguna (1808—1873)*, în I. Simionescu, *Oamenii aleși*, vol. II, 1944.

Apreciat de către A. Şaguna, este numit profesor-suplinitor la catedra de pedagogie a Institutului pe care abea îl terminase [2]. Tot A. Şaguna îl numeşte contabil şi supraveghetor al Tipografiei Arhidiecezane, iar apoi i se încredinţează şi redactarea publicaţiei „Telegraful Român", fericit prilej de a se familiariza cu un gen de activitate căreia îi va consacra întreaga sa viaţă.

În 1855 este numit învăţător la Şcoala din Răşinari, unde în scurtă vreme se căsătoreşte cu o tînără absolventă a aceleiaşi şcoli. De la bun început s-a remarcat prin calităţile sale de dascăl harnic şi bun organizator; în 1861 a fost ales bibliotecar al „Asociaţiunii pentru Literatura şi Cultura Poporului Român din Transilvania". Principala sa preocupare o va constitui redactarea publicaţiei cultural-didactice „Amicul Şcoalei", iar apoi şi a unui „Călindar pentru popor", cu subtitlul „Amicul Poporului".

Ca pedagog, Visarion Roman s-a ocupat în egală măsură atît de probleme de metodologie în pregătirea şi educaţia elevilor, cît şi de continua perfecţionare profesională a personalului didactic. În educarea tineretului, acorda o deosebită atenţie datoriei ce revine în această privinţă familiei, părinţilor, subliniind în mod deosebit rolul femeilor în familie şi societate. De altfel, după cum se poate constata, chiar şi activitatea sa pe plan economic avea un profund caracter educativ, vizîndu-se dezvoltarea în sînul populaţiei rurale a spiritului de prevedere, de unire a forţelor. După el, şi aceasta desigur în sensul cel mai larg, „unirea este locomotiva ce dă repeziciunea cuvenită în drumul progresului!" [3].

Visarion Roman, dînd sfaturi colegilor săi de breaslă, nu înceta el însuşi de a-şi completa cunoştinţele, prin noi date şi metode. El era la curent cu o bună parte din literatura pedagogică mai de seamă a vremii. În afară de revistele de specialitate străine, redacţia de la „Revista Şcoalei" ţinea o strînsă legătură cu cele două publicaţii mai importante, cu caracter pedagogic, din România: „Instrucţiunea Publică", redactată de August Treboniu Laurian şi, îndeosebi, „Buletinul Instrucţiunii Publice", sub redacţia lui V. A. Urechia, organ al Ministerului Învăţămîntului, unde acesta din urmă deţinea într-o vreme funcţia de Director general şi desfăşura o largă activitate de dezvoltare a învăţămîntului de toate gradele.

De altfel, una din acuzaţiile ce i s-au adus în repetate rînduri lui Visarion Roman, de către autorităţi, consta tocmai în pretinsa atenţie, considerată drept „excesivă", pe care o acorda el în publicaţiile sale,

---

[2] I. N. Ciolan, V. V. Grecu, *Visarion Roman — pedagog social*, 1971.

[3] Amicul Şcoalei", II, nr. 31/1861.

realităţilor din Ţara Românească, ne mai vorbind de faptul reproducerii largi a operelor literare din Principate. Într-adevăr, el folosea sistematic ziarele ce apăreau în acest timp la Bucureşti sau la Iaşi, ca de pildă: „Românul", „Naţionalul", „Buciumul", „Tribuna Română", „Conştiinţa Naţională", „Trompeta Carpaţilor" şi altele, reproducînd diferite articole, inclusiv cele privitoare la învăţămînt, programe analitice, metode de predare demne de urmat.

Pentru învăţători şi profesori din învăţămîntul mediu sau liceal, el recomanda studierea operelor lui: Rousseau, Pestalozzi, Greser, Fröbel, Kellner, Niemeyer şi alţii. Unele dintre ideile, considerate mai importante din operele acestora, Visarion Roman le populariza în publicaţiile sale.

În ce priveşte rolul şi funcţia învăţătorului în societatea modernă, el o califica drept o nobilă misiune, denumind-o „o înaltă dregătorie!". De aici şi insistenţa cu care revenea mereu în scrierile sale, asupra necesităţii unei continue perfecţionări a cadrelor didactice, prin studii individuale, prin extinderea largă a practicii conferinţelor periodice comune, pe probleme profesionale, ca şi pe teme de cultură generală (social-economice, istorice, literare etc.).

Un îndreptar preţios şi în această privinţă l-au constituit articolele ce se publicau în revistele şi ziarele ce apăreau în Transilvania, ca de pildă articolele lui George Bariţiu din „Gazeta Transilvaniei" sau cele din „Foaia pentru minte, inimă şi literatură", unele fiind reproduse în „Amicul Şcoalei" sau în „Amicul Poporului", însoţite fiind de obicei de comentarii lămuritoare. Dintre publicaţiile lui Visarion Roman, în care se reproduceau şi fragmente din operele lui D. Bolintineanu, G. Sion, Gr. Alexandrescu, V. Cîrlova, B. P. Hasdeu, Andrei Mureşanu, Iacob Negruzzi, V. Alecsandri, I. Maiorescu, de un succes deosebit se bucura „Amicul Şcoalei" [4].

Multă atenţie a acordat Visarion Roman pînă şi metodelor celor mai potrivite de predare a diferitelor materii în parte: aritmetica, istoria generală şi naţională, geografia, ştiinţele naturale etc. Acelaşi caracter concret şi practic îl aveau şi indicaţiile sale cu privire la modul de predare a cunoştinţelor de agronomie la cursuri populare. A stăruit deseori asupra necesităţii de a se dezvolta în primul rînd învăţămîntul secundar real, manifestînd o vădită preferinţă pentru şcoli profesionale de agricultură, meserii şi comerţ.

---

[4] Revista apărea obişnuit în 800 de exemplare, din care cea mai mare parte revenea abonaţilor, reprezentaţi de: învăţători şi profesorii şcolilor secundare — 224; bibliotecile şcolilor, elevi şi studenţi — 149; preoţi — 130; funcţionari — 75; diverşi — 32 persoane. (Cf. I. N. Ciolan, V. V. Grecu, *op. cit.*).

Militînd pentru o agricultură cît mai avansată, cu scopul de a contribui astfel la îmbunătăţirea stării materiale a ţărănimii, Visarion Roman considera că, în ciuda unor prejudecăţi vechi, nici o profesiune nu necesită atîtea cunoştinţe variate ca aceea a ţăranului. Sînt tratate teme ca: felurile şi calităţile pămîntului, modurile de îmbunătăţire a acestora, plantele cele mai potrivite pentru diferite soluri, însemnătatea îngrăşămintelor şi modul de păstrare şi folosire, creşterea vitelor şi furajarea lor, creşterea viţei de vie, stupăritul etc.

În alte articole, mai cu seamă cele din „Călindar", se arată cum trebuie ţinută evidenţa în gospodărie, modul de păstrare sau de prelucrare a unor produse agricole şi buna organizare a muncilor agricole. Visarion Roman îşi dădea seama de faptul că, pentru a se ajunge la rezultate cît mai bune în agricultura ţărănească, este necesară unirea forţelor răzleţe, individuale, în asociaţii cooperatiste sau alte forme de ajutor reciproc în mediul rural.

În această privinţă el formulează şi unele principii, de care trebuie să se ţină seama în organizarea şi activitatea acestor instituţii. „Orice înjghebare, în special una cooperatistă, — afirma Visarion Roman — pentru a putea fi realizabilă are nevoie de trei condiţiuni indispensabile:

1. Una de ordin politico-social: libertatea de acţiune şi egalitatea între elementele care se asociază;

2. Una de ordin economic: satisfacerea anumitor cerinţe adînc simţite;

3. Alta de ordin cultural: un nivel cultural mai ridicat, care să permită înţelegerea şi pătrunderea necesităţilor economice şi realitatea momentului" [5].

Cu alte cuvinte, o astfel de înjghebare trebuie să-şi desfăşoare activitatea, în mod liber, nestingherit, să aibă un caracter democratic asigurat de egalitatea deplină a membrilor ce o compun, să aibă drept scop satisfacerea unor nevoi materiale de interes comun, iar cei asociaţi să aibă un nivel cultural destul de ridicat pentru înţelegerea atît a nevoilor economice, cît şi a împrejurărilor social-economice în condiţiile cărora urmează să-şi desfăşoare activitatea pentru realizarea ţelului urmărit.

În această enunţare programatică, aflăm o îmbinare a preocupărilor cultural-pedagogice iniţiale ale lui Visarion Roman cu noua sa iniţiativă pe plan economic, prin care se urmărea, în fond, acelaşi nobil ţel de ridicare nu numai culturală, dar şi materială a ţărănimii române din Transilvania, prin organizarea de cooperative, pe care, el le denumea la început, cu modestie, asociaţii de „binefacere". Ajuns redactor la

---

[5] G. Dragoş, *Cooperatia în Ardeal*, 1933.

„Telegraful Român", el publică în trei numere consecutive un adevărat tratat despre reuniunile binefăcătoare, considerate într-o accepţiune mai largă. Acestea sînt împărţite în trei categorii: societăţi de lectură, societăţi de asigurare contra grindinei şi focului, societăţi de meseriaşi. Mai tîrziu se va contura mai distinct orientarea sa spre „societăţile de împrumut". Dar, indiferent de formă, le este comună ideea de bază că „în împreunarea puterilor zace secretul tăriei", adică în unire şi solidaritate [6].

Neobosit era Visarion Roman în efortul său de a insufla optimism în rîndul cititorilor săi, arătînd că, „numai prin tînguire nu dobîndim nimic; nu ne-au dat încă pînă acum pe ea nimeni, nici cît o felie de pâine; nu văicărelile, nu tînguirea moartă, ci făptuirea înţeleaptă poate să ne ajute" [7].

Era un îndemn la mobilizarea energiilor, urmat de sfaturi de modestie, de spirit de agonisire, prin muncă, economie şi cumpătare, chiar la alimente. Combătea, de pildă, fumatul, „pipa blestemată". Tot el, scria: „Învaţă-te să păstrezi, cine cheltuieşte în toate zilele cît cîştigă ajunge în scurt timp la sapă de lemn" [8].

În multe privinţe însăşi felul de a fi a lui Visarion Roman, puterea sa de muncă, conduita, perseverenţa, fermitatea şi cumpătarea, puteau servi de pildă semenilor săi, întărind puterea de convingere a sfaturilor sale.

La 24 aprilie 1867 ia fiinţă la Răşinari prima unitate de acest gen, avînd denumirea de „Societatea de Păstrare şi Împrumut", prin care membrii asociaţi puteau să-şi fructifice economiile sau să obţină, în anumite condiţii, împrumuturi. Valoarea unei părţi sociale nu depăşea 50 de florini, percepîndu-se şi o anumită taxă de înscriere. La depuneri se plătea o dobîndă de 5%; la împrumuturi, care se acordau cu multă grijă, se percepea o dobîndă de 6%, plus 1/3% drept comision. Iniţial capitalul societăţii se reducea la contribuţia membrilor săi [9].

Era un început modest, care însă în scurt timp a servit de exemplu, înfiinţîndu-se, tot cu sprijinul lui Visarion Roman, unităţi similare şi în alte comune (Sacădata, Marpod, Fofoldea, Nucet, Sădăuş etc.). El însă nu se mulţumeşte doar cu atît. Încă de vara anului 1869, Visarion Roman era preocupat de înfiinţarea unui „institut (de credit) curat românesc"; aşa cum, de altfel, îi scrie lui G. Bariţiu: „Lipsa de întreprin-

---

[6] M. D. Drecin, *Banca „Albina" din Sibiu. Instituţie Naţională a Românilor Transilvăneni (1871–1918)*, 1982.

[7] Gh. Zane, *Literatura economică din Transilvania în secolul al XIX-lea*, în vol. *Studii*, 1982.

[8] *Idem*, *Despre regulile unei bune conduite.*

[9] P. Berariu, *Economistul ardelean Visarion Roman (1833–1885)*, 1937.

deri pe terenul material o simt oamenii noştri în tot locul. Eu mă ocup cu compunerea unor statute pentru un Institut curat românesc. La Pesta, voi folosi ocaziunea de a mă informa despre organismul diverselor institute de felul acesta" [10].

Încă înainte de a-şi realiza această intenţie, Visarion Roman este angajat ca inspector la Societatea de Asigurare „Transilvania", cu obligaţia ce s-a dovedit a-i fi atît de folositoare, de a cutreiera Transilvania şi Banatul spre a cîştiga noi acţionari ai acestei Societăţi săseşti. Vizitează Budapesta şi apoi Viena unde, pentru a se familiariza cu problemele, face o practică de cîteva luni la două mari întreprinderi bancare şi, în acelaşi timp, ia lecţii, în particular, de contabilitate.

În iulie 1871, după întoarcerea sa, se constituie Comitetul de iniţiativă în vederea înfiinţării unei bănci româneşti cu sediul la Sibiu, bancă ce va căpăta denumirea de „Albina" şi care a reprezentat decenii de-a rîndul „principala fortăreaţă" financiară românească în Ardeal [11].

Din „Comitetul fundator" făceau parte: Al. Mocioni, preşedinte, Paul Dunca, vicepreşedinte, Ioan Hannia, casier, Visarion Roman, director, interimar şi apoi definitiv, cu rol hotărîtor în activitatea acestei instituţii*. După cum se anunţa în Prospectul tipărit, „scopul principal al institutului acesta este de a da în oraşe şi sate, neguţătorilor, meseriaşilor, plugarilor şi tuturor claselor după putinţă, împrumuturi de bani ieftine şi sub modalităţi uşoare; pe de altă parte, de a primi spre fructificare sumele ce aveau oamenii a le păstra, ca să crească cu interese" [12].

Capitalul iniţial era stabilit de 300 000 fl. În primii ani, manifestîndu-se o anumită prudenţă, banca efectua operaţiuni relativ mai restrînse: primirea de depozite spre fructificare, acordarea de avansuri pe obiecte de valoare, scontarea de poliţe sigure, operaţii de comision, cumpărări şi vînzări de titluri de stat, operaţiuni de încasso etc. În 1874 se trece şi la operaţii de împrumuturi ipotecare, al căror volum creşte pînă în 1883 de la 41 672 fl., la peste 850 000 fl., iar depunerile spre fructificare se ridică de la 37 252 fl. în 1874 la 1 357 885 fl. în 1884. Între timp, se trece şi la operaţii de reescont. În 1882 se deschide filiala „Albinei" la Braşov. Instituţii bancare similare ca gen de operaţii se

---

[10] V. Netea, *Noi contribuţii la cunoaşterea vieţii şi activităţii lui Visarion Roman*; corespondenţa sa cu Gheorghe Bariţiu şi Iosif Hodoş, 1942.

[11] V. Slăvescu, *Banca „Albina" din Sibiu. Cea mai însemnată întreprindere financiară din Transilvania*, 1919.

* Dintre membrii fondatori mai făceau parte: Iacob Bologa, Timotei Cipariu, David Ursu.

[12] Octavian Ludu, *Rolul lui Visarion Roman în viaţa economică a Ardealului*, 1940.

înfiinţează în perioada 1884—1900 şi în alte centre, dintre care relativ mai importante la: Făgăraş, Sălişte, Orăştie, Timişoara, Cluj, Reghin, Blaj, Arad, Turda, Abrud, Sebeş [13].

Banca „Albina", punînd bazele întregului sistem financiar şi de credit al românilor transilvăneni, a constituit un model şi, în dese cazuri, un sprijin nemijlocit în înfiinţarea şi organizarea pînă la 1914 a altor aproximativ 150 de unităţi bancare româneşti în Transilvania. Datorită în primul rînd lui Visarion Roman, „Albina" s-a afirmat continuu şi în acţiuni de binefacere. În acest scop au fost afectaţi, de la înfiinţare şi pînă în 1895, peste 45 000 fl., pe lîngă ajutoarele şi subvenţiile acordate unor şcoli, internate şi cantine. Pe contul băncii au fost tipărite, printre altele, şi lucrări economice: *Introducere în ştiinţele comerciale, Merceologia şi tehnologia pentru şcoli comerciale*, precum şi *Manualul de drept cambial.* Visarion Roman, însă, nu a putut să se bucure decît doar de primele rezultate ale marii opere iniţiate, organizate şi conduse de el. La 1 mai 1885 el cade răpus de o congestie cerebrală; abia împlinise 52 de ani.

În vara anului 1877, la propunerea lui G. Bariţiu, el a fost ales membru corespondent al Academiei Române. Aceasta, după cum se arăta în Diploma semnată de Ion Ghica, preşedintele Academiei, „în consideraţiunea înaltelor merite ce v-au creiat lucrările, studiile şi operele dumneavoastră literare şi ştiinţifice". El va fi primul dintre membrii înaltului for care a avut ideea înfiinţării în cadrul acesteia şi a unei secţiuni economice aparte. A arătat această necesitate lui Gh. Asachi şi, în acelaşi sens, îi scria lui G. Bariţiu: „Citesc cu viu interes lucrările Academiei. Negreşit, Academia va proceda acum şi la formarea unei Secţii de economie naţională" [14].

Din păcate acest deziderat, împărtăşit mai tîrziu şi de alţi membri ai Academiei Române, nu a avut parte de înfăptuire, structura iniţială a înaltului for al culturii naţionale rămînînd neschimbată. N-a ajuns Visarion Roman să-şi vadă realizat nici visul său temerar de înfiinţare a unei puternice instituţii bancare, la Bucureşti, după chipul şi asemănarea „Albinei". Moartea sa prematură l-a privat şi de recunoştinţa contemporanilor, dacă nu şi a urmaşilor mai apropiaţi, pînă a se fi înţeles importanţa şi semnificaţia operei pe care a înfăptuit-o într-un interval de timp atît de scurt.

Meritele lui Visarion Roman vor apare în toată plenitudinea lor mult mai tîrziu. Astfel, cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la naşterea sa, va avea loc la Sibiu, la 22 iulie 1933, o frumoasă solemnitate comemorativă, cu prilejul căreia personalitatea, virtuţile şi activitatea sa vor

---

[13] Octavian Ludu, *op. cit.*

[14] V. Netea, *op. cit.*, scrisoarea din 13 iulie 1879.

avea parte de o largă evocare și recunoaștere. C. Popp, director al Băncii „Albina", sublinia meritele sale ca pionier al cooperației românești din Transilvania, prin care, în felul său, a reușit să realizeze „prima și cea mai veritabilă împroprietărire a țăranilor". Prof. Gr. Mladenatz a arătat și el că: „Mișcarea cooperatistă românească aduce prinosul de recunoștință memoriei marelui înfăptuitor pe tărîmul economic, care a fost Visarion Roman".

Cu același prilej au mai luat cuvîntul Gh. Preda, din partea „Astrei", I. Lupaș, I. Lapedatu, din partea Băncii Naționale și D. Gusti, din partea guvernului. Acesta din urmă, înfățișînd intreaga activitate a lui Visarion Roman — publicistică, pedagogică și social-culturală — , s-a oprit în mod deosebit asupra laturii economice, într-adevăr cea mai bogată, consemnînd, totodată, și înalta-i semnificație națională: „Cîțiva ani de dezvoltare vertiginoasă i-au dat « Albinei» rolul de Stat-Major economic al românilor ardeleni, dăruindu-le un nou principiu de închegare, pe lîngă cele două existente pînă atunci, cel politic și cel bisericesc-cultural pe cel economic" [15].

Cu greu s-ar putea spune ceva mai just, mai esențial și mai bine, despre marele patriot transilvănean.

---

[15] „Revista Economică", Organ Financiar-Economic, Sibiu, nr. 29/1933, închina ca și cel precedent, lui Visarion Roman.

III. NOUA GENERAȚIE

Poziția mai mult decît rezervată a Academiei față de științele economice reflecta în fond atitudinea refractară a oficialităților față de economiști, în pofida unor tot mai profunde mutații în viața economică, în raportul de forțe în arena politică și în opinia publică tot mai preocupată de acuitatea crescîndă a problemelor sociale.

Astfel, de pildă, cu prilejul organizării în toamna anului 1906 a Expoziției Generale, la București, s-au ținut în zilele de 24—27 septembrie lucrările „Întîiului Congres Român de Științe Sociale". După cum se arăta în apelul organizatorilor „cunoașterea de aproape a stării noastre sociale este pentru noi Românii, nu numai de o deosebită însemnătate din punct de vedere al științei, dar am putea zice că de ea este legat viitorul poporului românesc [...]. Într-un cuvînt ne lipsește o lucrare de sinteză care să oglindească starea noastră socială din prezent. Noi pe noi nu ne cunoaștem. Răul trebuie remediat."

Această chemare pornea dintr-o firească dorință ca, după o perioadă atît de densă în evenimente social-economice, politice și culturale din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, să se procedeze la întocmirea unui prim bilanț, nu numai pentru o justă înțelegere și interpretare a noilor stări de lucrări, ci și pentru a se vedea ce urmează a se întreprinde în viitorii ani, începînd cu tot mai alarmanta situație la sate.

Un merit deosebit în această privință îi revine Comisarului General al Expoziției, dr. C. I. Istrati care, pe lîngă altele, a avut grija să întocmească și să difuzeze în prealabil tuturor primarilor și diriginților de școli un chestionar în vederea întocmirii unei anchete asupra stării țărănimii sub toate aspectele, privind munca, condițiile de viață, alimentația, starea sanitară etc. În total s-au primit răspunsuri la 4858

de chestionare, la care s-au mai adăugat şi peste 1200 copii ale contractelor de muncă încheiate între săteni şi proprietarii funciari [1].

Principalele comunicări în Şedinţa generală, avînd ca temă „Viaţa ţărănimii şi îmbunătăţirea ei", au fost prezentate de V. M. Kogălniceanu, N. Lupu, L. Colescu, dr. V. Roşculeţ, D. Comşa şi Stanislav Cihonski, viitor rector al Academiei de Înalte Studii Comerciale şi Industriale.La lucrările Congresului au luat parte personalităţi ale intelectualităţii academice, universitare şi cultural-publicistice, printre care se numărau C. Alimăşteanu, Gr. Antipa, Z. C. Arbore, N. Basilescu, A. C. Cuza, I. G. Duca, C. Dobrogeanu-Gherea, I. Găvănescu, P. Greceanu, Toma Ionescu, M. Minovici, D. Neniţescu, C. Rădulescu-Motru, N. Xenopol.

Evenimentele ce au urmat şi, mai cu seamă, marea răscoală ţărănească din primăvara anului 1907 n-au mai dat răgaz pentru publicarea volumului proiectat, iar unii dintre participanţii la congres au fost trecuţi în rîndul „instigatorilor" şi trataţi ca atare [2].

Afirmarea tot mai categorică în viaţa ţării a clasei muncitoare şi marea răscoală a ţărănimii au dat o grea lovitură grupărilor conservatoare, determinînd înjghebarea unor noi grupări politice de orientare mai progresistă şi o anumită radicalizare a intelectualităţii româneşti.

În aceste împrejurări are loc o reacţie şi în rîndurile economiştilor, manifestată iniţial prin hotărîrea convocării, în toamna anului 1913, a unui congres. Se instituie, în vederea realizării acestui ţel, un Comitet de iniţiativă, din care fac parte, printre alţii: I. N. Angelescu, Constant Georgescu, Ion Răducanu, Virgil Madgearu, Mişu Săulescu, Victor Slăvescu — tineri economişti cu temeinice studii şi titluri academice, obţinute în instituţii universitare de prestigiu din Occident.

Ei redactează un „Act programatic", în care se arăta: „Pentru că în chestiunile economico-sociale se cred îndreptăţiţi să-şi spună cuvîntul şi cei pregătiţi şi cei nepregătiţi, se observă o dezorientare în ţara noastră în acest domeniu; curente greşite îşi fac loc în mase fără participarea celor meniţi să fie îndrumători în dezlegarea problemelor economiei naţionale" [3].

Această stare de lucruri negativă, se arăta în continuare, nu s-ar putea îndrepta decît prin realizarea unor studii serioase, care ar sta apoi la baza politicii economice de stat. După cum sublinia unul din principalii

---

[1] Expoziţia Generală Română din 1906, *Întîiul Congres Român de Ştiinţe Sociale* (24—27 septembrie).

[2] *Ibidem.*

[3] Gh. Dobre, *Actul programatic al Congresului economiştilor din România* (1913), I.C.E. „Studii de istorie a gîndirii economice", XIX, 1971.

organizatori ai Congresului, „puterile răzlețe ale economiștilor români ar trebui să fie adunate, pentru a ajuta și determina politica economică viitoare a României, pe baza rezultatelor obținute în urma cercetărilor economice pozitive" [4].

Această revendicare neuzitată și atît de ambițioasă a economiștilor era în bună parte justificată și inspirată de situația din Germania unde, mai cu seamă după constituirea și afirmarea Asociației pentru politică socială, economiștii, cei mai mulți reprezentanți ai socialismului de stat, au început să se bucure de o tot mai mare solicitudine a oficialităților, fiind desori consultați la elaborarea și promovarea unor măsuri de politică social-economică. O atitudine similară începuse a se contura în Franța și apoi și în Marea Britanie, în urma înjghebării și afirmării treptate în viața obștească a formațiilor reformist-socialiste.

Conform programului stabilit, Congresul urma să dezbată următoarele probleme: metodele științelor economico-sociale; stadiul științelor statistice; stadiul actual al științelor financiare și tendințele lor noi; necesitatea întocmirii unei istorii economice a României și constituirea unui grup de economiști și istorici pentru scrierea acestei opere; reorganizarea învățămîntului economic și necesitatea creării unei secțiuni economice la Academia Română.

În legătură cu ultimul deziderat, se arată pe un ton categoric că: „Rolul Academiei Române în viața socială a poporului nostru nu poate fi decît acela de îndrumătoare a culturii în toate domeniile, în fiecare moment. Dar unele ramuri ale științei și cercetării încă nu au pătruns în sanctuarul celei mai înalte culturi românești. Între aceste ramuri sînt și științele economico-sociale. Academia Română nu are reprezentanți ai acestei științe" [5].

În ordinea de zi a lucrărilor Congresului era înscrisă și înființarea unei Asociații a economiștilor, în a cărei grijă ar intra și publicarea unor studii pe teme social-economice de actualitate.

Unul dintre principalii și cei mai activi inițiatori ai Congresului a fost I. N. Angelescu (1881 — 1930) care, ca bursier al Statului, a făcut temeinice studii la Universitatea din München, unde și-a luat doctoratul în științe economice. Întors în țară el a ocupat prin concurs catedra de istorie a comerțului la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale; într-o vreme a fost rector al acestei instituții și primul președinte al „Asociației Generale a Economiștilor". În mai puțin de două

---

[4] I. N. Angelescu, *Un Congres al economiștilor*, în „Economia Națională", nr. 1/1914.

[5] I. N. Angelescu, *O Secțiune economică la Academia Română*, Editorial, în „Economia Națională", nr. 8—9/1913.

decenii de muncă încordată a elaborat numeroase lucrări de reală valoare ştiinţifică şi documentară, printre care: *Istoria comerţului universal, Începuturile capitalismului modern, Istoria luptelor pentru expansiunea economică, Avuţia naţională a României, Cooperaţia şi socialismul în Europa, Finanţele publice ale României în ultimii 20 de ani.*

Cu toate că, pînă la urmă, Congresul, deloc agreat de oficialităţi, nu s-a putut ţine, poate şi din cauza unor evenimente externe, începînd cu conflictul din Balcani, economiştii s-au ţinut de cuvînt. Programul pe care şi l-au stabilit cu acest prilej a fost, aproape în întregime, deşi fragmentar, împlinit în următoarele decenii. Deocamdată însă, drept rezultat imediat s-a trecut la organizarea, nu fără dificultăţi, a Academiei de Înalte Studii Comerciale şi Industriale din Bucureşti, care a reprezentat timp de decenii cea mai importantă instituţie de învăţămînt economic superior, nu numai în România, ci şi în tot sud-estul Europei, de unde a primit numeroşi studenţi*.

Astfel, cu o întîrziere de mai bine de cinci decenii, se împlinea una din marile dorinţi ale domnitorului Al. I. Cuza, care în mesajul său din 6 decembrie 1859, deşi socotea drept „trebuincioase" literele, ştiinţele, dreptul şi medicina, sublinia în mod deosebit că „starea de azi a României şi viitorul ei cer numaidecît o facultate de ştiinţă agronomică, industrială şi comercială" [6].

Prin prevederile legii de organizare, noua instituţie era menită să pregătească, înainte de toate, specialişti pentru întreprinderi economice şi instituţii publice. Este meritul corpului profesoral, care a ştiut să-i dea, chiar de la început, o orientare mai potrivită atît rosturilor practice, cît şi unor preocupări ştiinţifice, ceea ce a contribuit în mare măsură la ridicarea nivelului culturii economice generale în România. „Viaţa economică de azi — spunea primul rector al Academiei Comerciale şi Industriale, prof. A. Davidoglu, la inaugurarea cursurilor — pretinde specialişti solid pregătiţi; comerţul, industria, agricultura, finanţele îşi sporesc neîncetat cîmpul de activitate şi, lărgindu-şi mereu orizontul, caută mijloace noi de înavuţire [...]. Vom urmări neîntrerupt şi cu toată ardoarea atingerea unei ţinte duble: pe lîngă partea mecanică a pregătirii, vom cultiva în acelaşi timp, în armonie şi cu metodă, gîndirea ştiinţifică, aceasta singură deschizînd orizonturi largi asupra studiului şi alimentînd admirabila putere a generalizării, sprijinită pe intuirea concretă a lucrurilor" [7].

---

* Dintr-un efectiv total de aproape 600 de studenţi înscrişi în primul an de studiu, peste 100 erau străini.

[6] A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza-Vodă*, vol. I, 1903.

[7] „Noua revistă română", nr. 21/1913.

Cu alte cuvinte, noua instituţie de învăţămînt economic superior, pe lîngă pregătirea personalului tehnic necesar întreprinderilor şi instituţiilor publice cu caracter economic, urma să se preocupe şi de dezvoltarea aptitudinilor de cercetare a studenţilor, servind, în acest sens, drept exemplu altor institute de învăţămînt superior. Această precizare, privind rostul noului aşezămînt de instruire şi cultură economică, a fost adesea subestimată. Astfel, se sugera, de pildă, ca Academia de Înalte Studii Comerciale şi Industriale „să rămînă un institut de preparaţie tehnică, iar Universitatea să fie instituţie de cultură ştiinţifică economică" [8]. În fond, acest privilegiu era revendicat în favoarea facultăţilor de drept, deşi acestea erau în restanţă îndelungată în ceea ce priveşte predarea disciplinelor economice.

Chiar şi după mai mulţi ani, invocîndu-se pretextul că fenomenele economice ar trebui studiate din două puncte de vedere diferite, naţional-economic şi privat-economic, se sugera înfiinţarea unor facultăţi economice pe lîngă facultăţile de drept, spre a pregăti economişti cu o viziune mai largă, pentru funcţiuni publice, administrative, Academiei Comerciale (cum era denumită diminutiv noua instituţie de învăţămînt superior) rămînîndu-i doar sarcina, aparent mai modestă, aceea de a pregăti specialişti exclusiv pentru întreprinderi private [9].

La baza acestei discriminări se afla părerea greşită, contrazisă de realităţi, că pentru întreprinderi private ar fi suficiente şi cadre economice cu o pregătire mai sumară. Că pretenţia universitarilor jurişti nu era deloc întemeiată, o dovedeşte cu prisosinţă faptul că, faţă de un singur curs de economie politică, ce se preda la facultăţile de drept, rareori completat cu noţiuni de istorie economică sau de finanţe, programul Academiei Comerciale şi Industriale cuprindea următoarele materii economice: economia politică, istoria doctrinelor economice; economia naţională; politica economică; ştiinţa şi legislaţia financiară; monedă, credit, schimb şi tehnică bancară; cooperaţia; comerţul exterior şi legislaţia vamală; geografia economică; organizarea întreprinderilor şi transporturilor; statistica; istoria comerţului; politica socială; contabilitatea generală şi aplicată; contabilitatea publică; corespondenţa comercială. Nu erau neglijate nici disciplinele juridice, reprezentate prin: drept civil, drept constituţional şi administrativ; drept comercial; drept internaţional public şi privat.

Iniţiativele economiştilor din corpul profesoral al Academiei Comerciale şi Industriale şi chiar desfăşurarea unei activităţi normale

---

[8] I. Vericescu, *Academia Comercială şi Facultatea Juridică*, în „Economia Naţională", nr. 12/1913.

[9] Gr. Mladenatz, *Recenzia lucrării lui G. N. Leon şi A. Cusin, Reforma învăţămîntului economic superior* în „Independenţa Economică", nr. 10–11/1919.

au fost zădărnicite de izbucnirea războiului mondial. Dar şi în condiţiile grele ale retragerii de la Iaşi au fost scoase două reviste economice care au jucat un rol important în dezvoltarea gîndirii şi acţiunii economice în România. Prima a fost editată de I. Răducanu şi V. Madgearu (,,Independenţa Economică") , cealaltă, ,,Analele Economice şi Statistice" avînd ca redactori principali pe I. N. Angelescu, Al. Cusin şi G. N. Leon. Mai tîrziu, după moartea lui I. N. Angelescu, locul său îl va ocupa V. Slăvescu.

Un rol activ, de prim plan, l-au jucat economiştii şi în sînul ,,Asociaţiei pentru Studiul şi Reforma Socială" ce a luat fiinţă îndată după război, din iniţiativa prof. D. Gusti. În apelul asociaţiei, menită să procedeze la studierea sistematică a realităţilor în vederea promovării unor reforme social-economice, se arăta, printre altele, în aceeaşi tonalitate cu a celor ce-au iniţiat, la timpul său, convocarea Congresului economiştilor: ,,Asociaţia corespunde, desigur, unei necesităţi a timpului. Căci, toată lumea va fi de acord a recunoaşte că aproximaţia capricioasă şi improvizaţia haotică a politicii de pînă acum trebuie să înceteze pentru totdeauna" [10].

Asociaţia pentru studiul şi reforma socială din România a fost structurată luîndu-se drept model instituţiile similare, mai vechi, din alte ţări, ca de pildă, ,,Fabian Society" din Marea Britanie, ,,Musée Social" din Franţa, ,,Umanitaria" din Italia, sau ,,Verein für Sozialpolitik" din Germania. Toate aveau drept scop final promovarea unor reforme progresiste în diferite domenii ale vieţii sociale. Cum arăta V. Madgearu, secretar general al asociaţiei, în şedinţa de constituire a asociaţiei ,,aceia care au luat iniţiativa înfiinţării acestei asociaţii au fost călăuziţi de convingerea că, dezvoltarea poporului român, în epoca formaţiunii României moderne, a fost viciată de sistemul politic, care şi-a făcut un crez din cultura incompetenţei şi a avut ca urmare organiaţia legislativă haotică, prin caracterul ei de improvizaţie, şi o administraţie a treburilor publice, în care dispreţul specialităţii, lipsa totală a simţului de responsabilitate şi tendinţa bolnăvicioasă către abuz şi-au dat mîna" [11].

Pe baza acestei asociaţii s-a structurat Institutul Social Român, sub egida căruia s-a ţinut, printre altele începînd din decembrie 1922, un ciclu de conferinţe, sub titlul generic ,,Doctrinele Partidelor politice". După prima conferinţă introductivă *Partidul politic*, a prof. D. Gusti, urmată de o expunere mai generală a lui N. Iorga, despre *Doctrina na-*

---

[10] ,,Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială", organ al ,,Asociaţiei pentru studiul şi reforma socială", nr. 1/1919.

[11] ,,Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială", nr. 2—3/1919.

ţionalistă, au vorbit rînd pe rînd, fruntaşii principalelor partide politice şi exponenţi ai unor doctrine şi curente economice, sociologice şi juridice.

Poziţia liberală fost înfăţişată de I. G. Duca *(Doctrina liberală)*, Gh. Taşcă *(Liberalismul economic)* şi M. Manoilescu *(Neoliberalismul)*. Primul dintre conferenţiarii din grupul liberal a arătat că: „Doctrina liberală crede cu putinţă realizarea progresului cît de înaintat în cadrul concepţiei proprietăţii individuale numai prin ordine, prin democraţie, prin naţionalism şi armonie socială". Această definiţie, de altfel destul de generală şi vagă, a doctrinei liberale a fost făcută la o dată cînd nu se conturase încă noua orientare a partidului naţional-liberal, sintetizată în acel „prin noi înşine", prin care se va caracteriza politica sa economică.

În aceste condiţii, de o deosebită atenţie s-au bucurat — ca fiind mai originale şi mai corespunzătoare spiritului vremii — conferinţele prezentate de I. Răducanu *(Socialismul de stat)*, I. N. Angelescu *(Solidarismul economic)*, A. Teodorescu *(Solidarismul juridic)* şi M. Popovici *(Solidarismul politic)*. Nu putea să nu atragă simpatia auditorului, compus în cea mai mare parte din intelectuali de convingeri democratice, evocarea unor doctrine în numele cărora s-au înfăptuit în Apus reforme destul de radicale şi s-au pus în aplicare programe vaste de politică socială. În această atmosferă nu s-au putut impune atenţiei conferinţele despre *Doctrina ţărănistă* (V. Madgearu) sau despre *Lupta de clasă şi transformarea socială* (I. Moscovici), după cum s-au dovedit tardive şi încercările de reanimare a concepţiei conservatoare.

Dar şi mai semnificativă ca indicator al timpurilor noi a fost conferinţa de încheiere *Evoluţia şi Revoluţia*, pe care a ţinut-o Mircea Djuvara, profesor de drept constituţional şi de enciclopedie a dreptului la Universitatea din Bucureşti. Adept al filosofiei idealiste Kantiene, el a tratat problema sub aspectul luptei dintre idei, al conflictului posibil şi, după părerea sa, pe deplin justificat dintre ideile vechi, anacronice şi ideile noi, superioare, declarînd în final că: „În clipa în care valorile recunoscute nu vor şti să se adapteze valorilor noi, atunci ordinea juridică trebuie să se rupă şi atunci revoluţia trebuie să se întîmple. Din acest punct de vedere dreptul de revoluţie este un drept sfînt şi cu drept cuvînt revoluţiunea franceză l-a înscris în Declaraţiunea drepturilor omului" [12].

Nu numai în organizarea conferinţelor, dar şi într-o anumită măsură în orientarea lor un rol de seamă l-a avut desigur D. Gusti, prin întocmirea şi punerea la îndemîna fiecărui conferenţiar a unei bogate bibliografii. El însuşi era un adept convins al socialismului de stat, nefiindu-i străină nici doctrina solidarismului social.

Tot D. Gusti, cu prilejul alegerii sale la Academia Română, arăta în discursul său de recepţie, că: „Numărul secţiilor Academiei va

---

[12] Institutul Social Român, *Doctrinele partidelor politice*, 1923.

trebui să fie mărit, căci Academia nu poate, împotriva spiritului vremii, să excludă din sînul ei științele sociale și cele filozofice, inclusiv științele economice, juridice, sociologice, politice, etnografice, care cer dreptul la o existență autonomă și nu una tolerată și miluită" [13].

Se propunea totodată ca Academia Română să treacă la elaborarea unor opere colective, ceea ce presupunea înființarea unor institute de cercetare.

Dar nici prima, nici a doua sugestie nu au fost însușite. În ce privește cercetările economice, problema și-a găsit, cel puțin parțial, o soluție prin înființarea Institutului Economic Românesc, în vederea organizării informației și documentării asupra problemelor economice, iar mai tîrziu și a ținerii unor conferințe publice. Pe lîngă un Serviciu de informație, internă și externă, sub-divizat pe ramuri economice, funcționa și un serviciu de studii — cu un birou statistic — și o secție de publicații, cu o bibliotecă mereu completată cu lucrări economice românești și străine. Institutul scotea regulat un Buletin informativ în care se publicau studii și recenzii asupra lucrărilor mai importante [14].

În 1926 s-a împlinit și unul din dezideratele mai vechi ale economiștilor: înființarea „Asociației Generale a Economiștilor din România", care avea drept scop, după cum se arăta în Statute, solidarizarea tututor economiștilor din România pentru susținerea intereselor lor; stăruința ca economiștii să aibă drepturile ce li se cuvin în activitatea economică și socială a țării: stabilirea de relații cu diferite societăți similare din țară sau străinătate. Pentru atingerea acestor obiective, se prevedea: alcătuirea de comisiuni pentru studierea și pregătirea materialului necesar asupra diferitelor chestiuni economice de actualitate; stabilirea punctelor de vedere ale asociației în aceste chestiuni, urmărindu-se astfel realizarea lor; organizarea de cursuri și cicluri de conferințe pentru formarea unei culturi economice; publicarea unui buletin periodic în care să se expună lucrările asociației; organizarea de congrese anuale pentru dezbaterea chestiunilor economice de interes general [15].

În fața atîtor dovezi, tot mai evidente, de afirmare cu succes a economiștilor în viața științifică și culturală a țării, apar cu totul neîntemeiate și aproape stranii unele manifestări de scepticism cu privire la capacitatea lor creatoare. Așa, de pildă, cînd Editura „Cultura Națională" a instituit un premiu special pentru „cel mai bun manual de economie politică", s-au putut găsi publiciști, chiar în rîndurile inte-

---

[13] D. Gusti, *Ființa și menirea Academiilor*, Discurs rostit la 10 iunie 1923 în ședința solemnă a Academiei Române.

[14] Gheron Netta, *Institutul Economic Român*, 1921.

[15] Statutele „Asociației Generale a Economiștilor" din România, 1926.

lectualilor de convingeri democratice, care să se întrebe: „Cum și-a putut cineva închipui că vreun român ar fi în stare să scrie un manual de economie mai bun, sau cel puțin deopotrivă de bun cu cele clasice din străinătate, cum ar fi bunăoară acel al unui Philippovitch, Gide, Conrad sau Marshall?"[16].

Curios este faptul că tocmai acest sceptic de ocazie a fost în stare să susțină la Universitatea din Paris, cu zece ani în urmă, o foarte apreciată teză de doctorat despre D. Ricardo, iar mai tîrziu s-a distins ca autor al unor originale studii de economie și sociologie.

Problema „modernizării" Academiei Române s-a pus din nou în 1929, cînd s-a luat în discuție propunerea dezvoltată de către academicianul E. Racoviță, care arăta, că, organizarea Academiei, cum a fost ea concepută inițial „corespundea admirabil epocii prin care trecea țara atunci: trebuiau apărate limba și istoria românească, trebuiau create știința graiului și știința trecutului nostru", dar că ținînd seama că între timp au mai apărut multe discipline noi, trebuie să li se facă loc și acestora, mărindu-se numărul secțiilor și al membrilor Academiei". Se propunea astfel, înființarea unor noi secții: Secția sociologică și juridică și Secția artelor frumoase. Secția sociologică și juridică urma să se ocupe cu științele sociale, filosofice, juridice, economice, politice, „cu deosebire în aplicarea lor la România, în trecut și în prezent; să ia inițiativa pentru explorarea sociologică a țării, să organizeze misiuni pentru cercetări în domeniile ei; să facă publicitătii, să propună spre premiere lucrări aparținînd sferei sale de acțiune"[17]. Se preciza, totodată, că această secție „va reuni pe reprezentanții diverselor discipline economice, financiare, politice, a geografiilor economice, comerciale și sociale, și categoria antropologiilor și a etnologiilor sociologice".

În mod corespunzător urma să fie mărit numărul locurilor de membri titulari și de membri corespondenți. Pînă la urmă, însă, după lungi dezbateri, neajungîndu-se la nici un consens, s-a decis la propunerea acad. I. Bianu, secretar general al Academiei, că înființarea noilor secții se va realiza „cînd Academia va avea local propriu și fonduri asigurate".

Singura modificare în structura organizatorică a Academiei s-a redus la mărirea în 1935 a numărului de membri titulari, de la 12, la 15 de fiecare secție și de membri corespondenți de la 15 la cîte 25 de secție. În total, deci, numărul membrilor de ambele categorii se ridica la 120. Numărul membrilor onorari, titlul ierarhic inferior celui de membru

---

[16] D. I. Suchianu, *Un manual de economie politică*, în „Viața Românească", nr. 5/1923.

[17] Academia Română, *Anale*, Tomul XLIX, *Reorganizarea Academiei Române*, Propuneri prezentate în Sesiunea generală din 1929.

corespondent, nu era limitat. Aceste schimbări au dat posibilitatea ca în 1936 să fie aleşi din rîndul economiştilor: un membru titular, doi membri corespondenţi şi un membru onorar. Aceasta nu însemna însă şi recunoaşterea deplină a „dreptului de cetate" pentru ştiinţele economice.

Abia în 1940 ştiinţele economice au parte de recunoaştere formală în sînul Academiei Române. Andrei Rădulescu, salutînd alegerea ca membru titular a prof. Victor Slăvescu, declara: „Obligaţia plăcută de a răspunde colegului V. Slăvescu, la primirea în Academie, îşi găseşte explicaţia, între alte motive, şi în raporturile strînse dintre ştiinţele juridice şi economice. Astăzi, aceste raporturi sînt mult mai importante decît acelea dintre ştiinţele filozofice şi cele juridice, astăzi sînt unanim recunoscute numeroasele legături dintre drept şi economia politică şi acestea atît din punct de vedere teoretic, cît şi practic" [18].

Ceea ce a putut contribui la formarea acestei convingeri era probabil şi faptul că acad. Andrei Rădulescu a trăit timp de aproape zece ani în atmosfera Academiei Comerciale şi Industriale, predînd dreptul civil. La o părere asemănătoare asupra importanţei ştiinţelor economice a ajuns şi N. Iorga, care arăta necesitatea de a se trece la elaborarea unei *Enciclopedii a ştiinţelor economice* [19].

Erau recunoaşteri preţioase, cu unele urmări pozitive şi în învăţămîntul universitar, îndeosebi la facultăţile de drept unde ştiinţele economice erau reprezentate doar de economia politică. Aceasta cu toate că au fost şi jurişti de înalt prestigiu, care au subliniat în repetate rînduri necesitatea extinderii predării disciplinelor economice la aceste facultăţi. Astfel, N. Titulescu, dînd dovadă de o adevărată clarviziune şi pornind de la constatarea că, în studiul dreptului „începe să se ţină cont de lumea juridică de partea socială şi economică a chestiunilor ce se discută", conchidea, că în ceea ce priveşte programul învăţămîntului juridic „economia politică domină dreptul, prin ea deci trebuie să începem[...]. După noi, doi ani trebuie neapărat consacraţi materiilor economice". El propunea, ca în primul an de studii să se predea teoria economică, iar în cel de-al doilea economia naţională. În plus, se sugera introducerea unui curs de istorie a doctrinelor economice şi a unuia de sociologie, dreptul însuşi fiind considerat ca o ramură a sociologiei [20].

---

[18] Academia Română, Discursuri de recepţiune, *Viaţa şi opera lui D. P. Marţian*, Discurs rostit la 31 mai 1940 în şedinţa publică solemnă de Victor Slăvescu, cu răspunsul d-lui Andrei Rădulescu.

[19] N. Iorga, *Necesitatea unei enciclopedii economice*, lecţia de deschidere a cursurilor, ţinută la Academia de Înalte Studii Comerciale şi Industriale din Bucureşti, în ziua de 11 noiembrie 1934.

[20] N. Titulescu, *Observaţiuni asupra reorganisării Facultăţilor de drept*, 1904.

Chiar și A.C. Cuza, după aproape douăzeci de ani de experiență universitară, ajunge la concluzia că predarea economiei politice la facultățile de drept trebuie completată. Pe lîngă cursul de economie politică teoretică, trebuia, după părerea sa, introdus și unul de economie națională, să se predea elemente de sociologie și să se țină un curs special consacrat istoriei și organizării cooperației [21].

O sugestie asemănătoare o formulează și profesorul Mircea Djuvara, arătînd că la Facultatea de drept a Universității din Capitală continuă să se predea doar „rudimente" de economie politică. „Cît despre economia națională, necesară spre a familiariza pe student, prin descrieri concrete și conștiincioase, cu marile probleme economice, în zadar am căutat-o printre materiile de predare. Programul o ignoră cu desăvîrșire. Facultatea nu scoate oameni de știință, ea nu scoate nici practicieni pricepuți. O reorganizare întreagă și din acest punct de vedere este, așadar, necesară" [22].

Aceste observații critice, perfect justificate, au avut pînă la urmă rezultatul dorit. Studiile facultăților de drept, începînd cu anul universitar 1932—1933, au fost prelungite cu un an, iar programul de învățămînt a fost completat cu noi materii, inclusiv cu un curs de politică economică. O nouă reglementare a căpătat doctoratul în științe economice, pe lîngă cel în drept.

Situația în care s-a menținut decenii de-a rîndul învățămîntul juridic se datora într-o anumită măsură faptului că structura și programele de învățămînt ale facultăților noastre de drept erau preluate după experiența din Franța, unde predarea economiei politice s-a introdus tîrziu. Astfel, deși încă în 1819 s-a prevăzut, printr-o ordonanță a guvernului, înființarea unei catedre de economie politică la Facultatea de drept a Universității din Paris, ea nu a fost ocupată, pentru ca în 1822 să fie desființată. O soartă ceva mai bună, dat tot temporară, a avut-o catedra de economie politică de la Conservatorul de arte și meserii. Abia prin decretul din septembrie 1864, la propunerea lui V. Duruy, ministru al instrucțiunii publice, ia ființă la Facultatea de drept o catedră intitulată ambiguu Economie politică și drept public, iar în 1877 economia politică este declarată, în sfîrșit, disciplină obligatorie pentru obținerea licenței și există la toate facultățile juridice din Franța. Începînd cu anul 1895 se instituie și doctoratul în științele economice, pe lîngă cel juridic, iar în 1905 cursul de economie politică se completează cu elemente de legislație economică, fiind extins la doi ani.

---

[21] A. C. Cuza, *Proiect de organizare a Facultăților de drept*, raport prezentat adunării Generale a „Asociației Profesorilor Universitari din România", iunie 1920.

[22] M. Djuvara, *Observațiuni asupra cîtorva lipsuri ale Facultăților de drept*, în „Revista generală a învățămîntului" nr. 10/1927.

Relativ mai larg erau reprezentate disciplinele economice la Şcoala liberă de ştiinţe politice, unde s-a predat pe lîngă economia politică, istoria doctrinelor economice şi politice, istoria economică, geografia economică, statistica, finanţele şi contabilitatea publică. Unele materii economice, cu unele adaptări, s-a predat şi la Şcoala naţională de poduri şi şosele. În 1881 se înfiinţează la Paris Şcoala de înalte studii comerciale, iar în 1884 Institutul Comercial, ambele menite să pregătească personal necesar întreprinderilor publice şi private cu caracter economic. Cursuri de economie politică s-au ţinut şi la Şcoala de statistică.

Asemănătoare era situaţia şi în Marea Britanie, pînă la organizarea celebrei „London School of Economics", în care se desfăşurau şi cercetări ştiinţifice"[23].

O atenţie mult mai mare se acorda disciplinelor economice în Germania atît în Universităţi, cît şi în institutele economice de învăţămînt superior. Dacă facultăţile de drept din Franţa — îndeosebi Facultatea de drept a Universităţii din Paris — atrăgeau pe cei mai mulţi dintre studenţii români dornici a urma studii juridice, Universităţile şi unele institute speciale de învăţămînt superior din Germania erau preferate de cei doritori de a urma studii economice.

Cei mai mulţi dintre economiştii din tînăra generaţie, care s-a afirmat în cercetare şi învăţămînt, în perioada interbelică, şi-au făcut studiile în Germania. Ei au fost aceia care au contribuit considerabil la răspîndirea cunoştinţelor economice şi ridicarea culturii economice naţionale, după cum chiar primele promoţii de licenţiaţi ai Academiei de Înalte Studii Comerciale şi Industriale din Bucureşti şi apoi a celei mai noi, din Cluj, au dovedit importanţa practică a ştiinţelor economice, consfinţind prin aceasta locul şi rolul însemnat al economistului în viaţa social-economică a ţării.

---

[23] *L'enseignément économique en France et à l'étranger*, in Cinquantenaire de la „Revue d'Economie politique" (1887—1937).

ALEXANDRU C. CUZA

A. C. Cuza, descendent al unui vechi neam de boieri moldoveni printre care se numărau Miron Costin și Simion Movilă, înrudit fiind și cu Domnitorul Cuza, s-a născut la Iași, la 8 noiembrie 1857 [1].

Copilăria și-o petrece mai mult la moșiile părintești din Lețcani și Spinoasa, iar de la vîrsta de 10 ani urmează studiile la pensionatul francez a lui Anton Frey, din capitala Moldovei. În anul 1871, avînd și o recomandanție a lui M. Kogălniceanu, pleacă la Dresda. Aici va urma la Institutul Krause cursul de artă și literatură elenă. În 1877 pleacă la Paris unde, după cîțiva ani, la terminarea studiilor secundare, reușește să treacă și examenul de bacalaureat.

În scurt timp îl găsim pe A. C. Cuza la Bruxelles, unde se întîlnește cu V. Morțun și C. Mille, fiind animat ca și aceștia de idei socialiste. În 1882 obține titlul de doctor în științele politice și administrative, iar în 1866 și cel de doctor în drept la Universitatea din capitala Belgiei, la care au urmat și alți studenți români, atrași de prestigiul de care se bucura universitatea în această vreme.

Întors în țară, Cuza se stabilește la Iași și colaborează alături de I. Nădejde și L. Veniamin la ziarul „Muncitorul" rezervîndu-și rubrica literară. Începe să publice și la revista socialistă „Contemporanul" versuri cu caracter social, „despre desnădejdea celor obișduiți și suferințele proletariatului nedreptățit" [2].

În această perioadă A. C. Cuza se declară socialist militant, materialist ca vederi filosofice și neîmpăcat ateu, după cum atestă și versurile ce-au provocat, prin ostentația lor, o anumită vîlvă în rîndurile

---

1 Revista „Cetatea Moldovei", vol. I, nr. 5/1942.

2 Gr. V. Coban, *Fenomenul A. C. Cuza*, 1939.

intelectualității ieșene:

La mormîntul meu prieteni, lăsați popii toți să vină,
Dar le spuneți că în viață gîndul meu a fost ateu,
C'am privit religiunea ca o goală comedie,
Spovedania minciună și prohodul o prostie,
Și că cerul pentru mine a fost fără Dumnezeu[3].

Continuă să publice poezii și se remarcă prin epigramele sale destul de apreciate, iar mai tîrziu și prin studii pe teme sociale, afirmîndu-se totodată ca polemist de talent.

Un moment hotărîtor în viața sa va însemna apropierea sa de „Junimea". După mutarea lui I. Negruzzi la București și transferarea „Convorbirilor Literare" în Capitală, A. C. Cuza împreună cu P. Missir, E. Ionescu și N. Volenti continuă să editeze „Era Nouă", care în acest mod devenea moștenitoarea prezumtivă și continuatoarea „Convorbirilor" și a tradițiilor „Junimii", dar cu o orientare mai conservatoare. „Sunt fericit, — scria Cuza, cu vădită mulțumire — că după întoarcerea mea definitivă în țară, la 1866, pot zice că am aparținut ambilor „Junimi" [4].

Ca junimist este delegat în 1890 în Consiliul comunal al orașului Iași, și, în calitate de ajutor de primar, însărcinat cu conducerea Oficiului Stării Civile, studiază mișcarea populației ieșene și publică apoi în „Era Nouă" studiul său despre *Meseriașul român* [5].

În ianuarie 1892, ales deputat-junimist, Cuza intră în arena vieții politice, evoluînd pe linia conservatoare-naționalistă, asemănătoare, însă nu identică cu aceea urmată de N. Iorga, cu care se va împrieteni. Dar, lucru caracteristic pentru spiritul de frondă ce-l va manifesta în diferite ocazii, A. C. Cuza, de la critica orientării „umanist-liberale" a fruntașilor „Junimii", reales deputat, nu ezită să atace în Parlament proiectul de lege al lui P. Carp, cu privire la învățămîntul profesional, pentru că nu ar acorda cuvenita atenție promovării „elementului autohton", iar apoi atacă și proiectul, inițiat de Take Ionescu, asupra organizării învățămîntului primar, cerînd să se prevadă ca străinii să nu poată fi primiți în aceste școli, decît după înscrierea tuturor elevilor români. În același timp, sînt continuate și studiile pe teme sociale. În *Țăranii și clasele dirigente* Cuza, descriind mizeria la sate, declara de pildă că:

---

[3] *Ibidem.*

[4] A. C. Cuza, *Amintiri de la „Junimea" din Iași*, în „Convorbiri Literare", număr jubiliar (1867—1937), ianuarie—mai 1937.

[5] *Ibidem.*

„Nici într-o ţară din lume nu s-a făcut mai puţin pentru clasa ţărănească ca în România".

Articolele şi studiile sale au atras atenţia lui A. D. Xenopol, alături de care activa în cadrul „Asociaţiei pentru Combaterea Alcoolismului". După cum va consemna marele istoric mai tîrziu, el, apreciind cunoştinţele, zelul şi talentul de scriitor al lui Cuza, intuindu-i probabil şi dorinţa îl îndeamnă să elaboreze o lucrare mai importantă, care i-ar permite să se prezinte şi la concurs pentru ocuparea unei catedre universitare, chiar, la Universitatea din Iaşi [6].

Începîndu-şi lucrarea consacrată problemei populaţiei, autorul recunoaşte cu multă obiectivitate că şi în această privinţă K. Marx a avut o contribuţie deosebită, prin analiza modului de producţie capitalist. „Trebuie să recunoaştem — scria A. C. Cuza — în K. Marx pe unul dintre cei mai geniali cugetători ai timpurilor moderne" [7]. Dar, în pofida acestei declaraţii, el va aborda şi trata problema într-o manieră cu totul nemarxistă. Astfel, sub vădita influenţă a lui Sismondi, el susţine într-o formulare destul de confuză că economia politică „luînd ca principiu de sistematizare" avuţia, „element pasiv", în loc de a pleca de la poporaţie, „principiu activ" al economiei sociale, a avut în fond o orientare greşită, deoarece ştiinţa economică este aceea care „determină legile care stăpînesc îndestularea trebuinţelor materiale ale populaţiei umane". În acest fel, el pretinde că ar fi descoperit o nouă formulă a legii populaţiei — care are tendinţa de a trece de limitele deteriminate de mijloacele de existenţă pe care şi le poate procura — şi totodată că ar fi dat economiei politice o nouă definiţie, mai ştiinţifică.

Ceea ce nu a putut însă să nu impresioneze, indiferent de valoarea intrinsecă a acestui voluminos studiu, a fost etalarea unei bogate documentaţii ce trebuia să confirme înalta erudiţie a autorului, care declara că lucrarea ar cuprinde „toată munca unei vieţi întregi", deşi abia depăşise cu puţin vîrsta de 40 de ani. Dar şi mai semnificativ decît această afirmaţie menită, după cît pare, să capteze bunăvoinţa cititorilor, dacă nu şi a unor oficialităţi va rămîne adeziunea sa declarată la doctrina fiziocrată, căreia, cu unele concesii parţiale şi temporare în favoarea şcoalei istorice germane, îi va păstra credinţă în tot restul vieţii. După părerea sa, „promovarea agriculturii faţă de industrie este o dogmă pe care trebuie s-o aplicăm consecvent, dezvoltînd imediat acele industrii mai întîi, care derivă din agricultură".

---

[6] A. D. Xenopol, *Istoria ideilor mele;* I. E. Toruţiu, *Studii şi documente literare*, vol. IV.

[7] A. C. Cuza, *Despre poporaţie. Statistica, teoria şi politica ei. Studiu Economic*, 1899.

Rezultatul final la care s-a ajuns se pare că a depăşit aşteptările sale. După ce, cu cîţiva ani mai înainte, studiile anterioare ale lui C. A. Cuza se bucurau de atenţia Academiei Române, acordîndu-i-se o parte din Premiul „Năsturel", lucrarea *Despre poporaţie* este distinsă cu un nou premiu şi mai important, în valoare de 5 000 lei, Premiul „Gh. Lazăr"[8]. Şi pînă atunci şi mai tîrziu nu s-a mai pomenit un caz similar de o asemenea succesiune rapidă de premiere a aceluiaşi autor.

Dar succesul său surprinzător nu se încheie aici. Peste un an, A. C. Cuza va obţine catedra de economie politică şi finanţe, la Universitatea din Iaşi, iar peste alţi doi, în 1903, va fi ales membru corespondent al Academiei Române. În şedinţa publică, I. Kalinderu, în calitate de raportor, a elogiat lucrările lui A. C. Cuza şi, în mod deosebit, ultima sa operă prin care autorul ar fi reuşit „să dea un caracter naţional predării economiei politice şi să contribuie la răspîndirea cunoştinţelor economice"[9].

Cu toată concizia şi caracterul destul de confuz al acestei caracterizări, A. C. Cuza a fost ales obţinînd o frumoasă majoritate de 21 de voturi, avind doar 3 voturi împotrivă [10].

Intenţia iniţială a lui A. C. Cuza, în debutul carierei sale universitare, era, după cum anunţa el, să predea un curs care să cuprindă un fel de conglomerat: economia politică abstractă (economia politică teoretică şi istoria doctrinelor economice); economia politică naţională, sau concretă (istoria economiei naţionale, statistica economiei naţionale politica economiei naţionale), şi, în plus, prelegeri de finanţe [11].

Cu tot angajamentul şi bunele intenţii el este confruntat cu dificultăţi chiar la prima sa prelegere de inaugurare a cursului de economie politică. Întrebîndu-se în faţa studenţilor: „Ce este economia politică? Care este obiectul cercetărilor ei şi care este definiţiunea acestei ştiinţe?" profesorul răspunde cu seninătate: „Oricît ar putea să vă pară de straniu şi oricît mărturisirea noastră ar fi de umilitoare pentru noi, trebuie să spunem: nu se ştie — „ignorabimus".

După trecerea în revistă a unui şir de definiţii, el se opreşte totuşi la aceea pe care a formulat-o în lucrarea sa *Despre poporaţie* şi anume: „Economia politică este ştiinţa care determină legile şi factorii care stăpînesc proporţia în raport cu mijloacele de subsistenţă" [12].

Cu toate acestea, în scurta post-faţă la această prelegere, de altfel singura care a văzut lumina tiparului, cele următoare ca şi cursurile au

---

[8] Academia Română, *Premiile publicate şi date în anii 1867—1914.*

[9] *Analele Academiei Române*, Tomul XXV, 1902—1903, Şedinţa din 30 martie 1903.

[10] *Ibidem.*

[11] Universitatea din Iaşi, *Anuarul General al jubileului Universităţii (1860—1910)*, 1911.

[12] A. C. Cuza, *Obiectul economiei politice şi însemnătatea ei*, 1901.

fost doar litografiate, A. C. Cuza, referindu-se la un profesor german, citează afirmația acestuia că economia politică după starea în care se găsește este o știință „enigmatică și sinistră" [13].

Aceiași definiție din prima prelegere este menționată și în următoarele sale cursuri, doar cu adăogirea ambiguă că economia politică națională se bazează pe economia politică teoretică, pe arta economică, pe istoria economiei politice și cuprinde: istoria economiei naționale, statistica economiei naționale și politica economiei naționale [14].

Un curs relativ mai sistematic este cel ținut de A. C. Cuza după primul război mondial. Subliniind importanța economiei politice, el arăta că această disciplină, ocupîndu-se de relațiile populației cu mijloacele de existență, devine, astfel, știința fundamentală a tuturor disciplinelor sociale. „Economia politică — încheie A. C. Cuza — este regina științelor sociale". Dezvoltînd, cu alt prilej, această ideie, el va ajunge să susțină teza cu privire la înalta misiune a economiștilor în „conducerea luminată" a statului modern. Pătruns de această convingere, el va propune chiar completarea cu noi discipline economice a facultăților de drept.

Dintre toate încercările de periodizare a istoriei economiei este preferată cea formulată de K. Bücher (economia casnică; economia orășenească; economia națională). Cu alt prilej însă va împărtăși etapizarea mai amănunțită a lui Fr. List. Este acceptată în curs și categoria de clasă socială, dar într-o prezentare proprie, fără însă a se preciza deosebirea între ele: clasa dirigentă; clasa de mijloc și clasa rurală, aceasta fiind considerată ca fiind cea mai importantă. Într-o manieră tot atît de simplistă sînt înfățișați factorii de producție: puterea de muncă, răsplătită prin salariu; capitalul căruia îi revine dobînda; pămîntul, al cărui proprietar încasează, renta; întreprinzătorul, care obține un beneficiu și, în sfîrșit, statul care percepe impozitele [15].

Oarecum diferit față de felul în care este prezentată problema obiectului economiei politice în cursul precedent, se susține că economia politică cuprinde: economia politică generală, abstractă și teoretică, avînd ca subdiviziuni istoria economiei politice și teoria economiei politice, iar, pe de altă parte, economia politică specială, concretă și practică, din care fac parte istoria economiei naționale, precum și statistica economiei naționale. Cu alte cuvinte economia politică în ultimă instanță este o disciplină națională.

---

[13] Hugo Eisenhart, *Geschichte der Nationaloekonomie*, Jena, 1901.

[14] A. C. Cuza, *Curs de economie națională*, litografiat, 1908.

[15] A. C. Cuza, *Curs de economie politică*, 1922, Note scoase de Th. Longhin.

De aici și concluzia că Fr. List, teoreticianul protecționismul educativ, „este cel mai autorizat reprezentant al științei economiei naționale", iar D. P. Marțian, „economist și statistician de mare valoare". Sînt, de asemenea, recunoscute meritele lui S. Bărnuțiu, B. P. Hașdeu, V. Conta și contribuția lor originală la dezvoltarea gîndirii social-economice românești.

Problema crizelor economice este tratată, însă, destul de superficial, acestea nefiind după opinia sa altceva decît „desechilibre temporare între cerere și ofertă".

O mare parte a cursului îl ocupă prelegerile în care A. C. Cuza tratează problema raselor. După părerea sa, de altfel preluată de la unii etnografi și sociologi reacționari, ar exista rase active și altele pasive unele progresive, altele staționare în dezvoltarea lor și, în sfîrșit, ar fi rase materialiste și rase idealiste, deci, în concluzie, rase superioare și rase inferioare. Cu nimic nu este justificată nici afirmația că și în antichitate ar fi existat forme economice capitaliste, iar istoria economică ar cuprinde și un stadiu de dezvoltare cooperatistă.

O atenție relativ mai mare a acordat A. C. Cuza îndatoririlor sale universitare în primii ani de activitate. Într-un timp a inițiat și condus lucrările de seminar în cadrul cărora s-au dezbătut diferite probleme social-economice. Astfel, în perioada 1908—1910, s-au ținut referate pe teme ca: „Socialismul în România", „Despre poporație", „Materialismul istoric", „Legea împroprietăririi țăranilor din 1864", „Evoluția dreptului de proprietate", „Mișcarea cooperatistă în România", „Problema țărănească", „Statistica modernă", „D. P. Marțian — economist", „Bresle și corporații", „Ideile economice ale lui M. Eminescu". Desigur că și cu acest prilej se impunea punctul de vedere al profesorului, care nu putea fi altul decît cel ce se exprimase la cursuri. Deși această experiență a fost relativ de scurtă durată, iar concluziile puteau să fie tendențioase sau părtinitoare, A. C. Cuza este primul profesor economist care a inițiat lucrările de Seminar la o facultate juridică și încă pe teme de reală actualitate.

Rămîne demne de meritat aprecierea și inițiativa sa prin care, în 1912, s-au pus bazele unei „Societăți de Propagandă Cooperatistică", în care au fost antrenați și studenții Facultății de drept. Din cauza evenimentelor ulterioare ce s-au succedat, societatea n-a putut să desfășoare o activitate mai eficientă, dar A. C. Cuza va continua să fie un înflăcărat susținător al mișcării cooperatiste, socotind că și în cadrul modului de producție capitalist s-ar contura o etapă distinctă, anume una cooperatistă.

În general, însă, activitatea universitară a lui A. C. Cuza s-a desfășurat fără mare strălucire, iar cea academică a fost ca și inexistentă. A fost distras și apoi tot mai mult absorbit de viața politică. Debutînd

ca „junimist", el a evoluat apropiindu-se de elementele conservatoare și apoi reacționare. În 1906, împreună cu N. Iorga, înființează Partidul Național Democrat, ca, mai tîrziu, să înființeze un partid propriu, care apoi fuzionează cu Partidul Național Agrar al lui O. Goga și-și încheie sinuoasa carieră politică în calitate de vicepremier în Guvernul de scurtă durată ce-a precedat instaurarea dictaturii regale. Și evoluția sa pe arena politică și rezultatele finale sînt modeste, ca și bilanțul activității sale științifice.

Toate studiile sale au putut să încapă într-un singur volum, ceea ce A. C. Cuza a și realizat el însuși [16].

Drept „motto", el a ales definiția sa mai veche a economiei politice, cu o mică inovație în final: „Economia politică este știința legilor și factorilor, care stăpînesc poporația umană în raport cu mijloacele de subsistență, avînd ca scop cunoștința și conducerea luminată a economiei națiunilor". Urmează apoi reproducerea în ordine cronologică a studiilor publicate de-a lungul anilor.

Astfel, în studiul *Meseriașul român*, apărut în 1890 în „Era Nouă" este analizată situația grea a meseriașilor, demonstrîndu-se necesitatea eliminării elementelor străine și a ridicării prin școli profesionale a elementelor autohtone, considerîndu-se că: „naționalitatea este cuvîntul de ordine al veacului". În cadrul unui studiu mai amplu, se arată starea grea a populației rurale, agravarea exploatării țăranilor „gîtuiți de tocmeli", răscoalele fiind socotite drept „un simptom grav, justificat", subliniindu-se vina statului de a nu fi întreprins nimic pentru a redresa situația și nevoia unei acțiuni ample, începînd cu învățămîntul la sate. În strînsă legătură cu această problemă este abordată și acțiunea de combatere a alcoolismului. Urmează reproducerea primei prelegeri de economie politică și cîteva articole consacrate organizării meseriilor, reorganizării școlilor de arte și meserii.

Ca sprijinitor al mișcării cooperatiste, A. C. Cuza a abordat problema cooperației, la seminar, apoi într-un studiu *Rostul cooperației în România*, publicat în „Neamul Românesc", editat de N. Iorga, consacrîndu-i și o amplă introducere la lucrarea lui N. I. Angelescu *Cooperația și socialismul în Europa* (1931), cu titlul *Către un nou avînt al cooperației*. Apreciind lucrarea drept o „adevărată comoară de informații", A. C. Cuza sugera continuarea unei cercetări și mai ample asupra teoriei, istoriei, formelor și politicii în domeniul cooperației.

În volum este reprodus și un chestionar cu privire la starea populației rurale, menit să servească la întocmirea unei cercetări monografice; o propunere pentru îmbunătățirea predării economiei politice; un

---

[16] A. C. Cuza, *Studii Economice—Politice (1890—1930)*, 1930.

proiect de reorganizare a facultăţilor de drept şi cîteva articole cu privire la carteluri, trusturi şi sindicate.

Volumul se încheie cu un studiu intitulat *Criza generală a economiei naţionale româneşti*, care reprezintă o recenzie, înaintată Academiei Române, asupra unei lucrări cu privire la încurajarea industriei naţionale. Drept „motto" sînt citate ca un aforism cuvintele lui Fr. Quesnay: „Pămîntul este unica sursă de bogăţie, tot el le multiplică". Trecînd în revistă diferitele aspecte ale crizei economice (agricole, industriale, comerciale, bancare, valutare, financiare), A. C. Cuza încheie cu îndemnul „îndărăt la agricultură", deoarece agricultura este „izvorul general al tuturor bogăţiilor".

În finalul acestui studiu, care se referă, în fond, la întregul volum, se subliniază că: „E timpul să dăm o deosebită atenţie studiilor de economie politică, căutînd să ridicăm nivelul acestei ştiinţe de la propăşirea căreia depinde, ca de la nici o altă ştiinţă, întregul nostru viitor".

Ideea preconcepută că pămîntul este nu numai sursa primordială, dar şi unică a avuţiei naţionale, îi va servi drept argument pentru a preconiza luarea de măsuri pentru dezvoltarea agriculturii şi îmbunătăţirea stării maselor rurale prin dezvoltarea industriei, însă, limitînd-o aproape exclusiv la prelucrarea materiilor prime agricole şi la industria casnică. Şi mai neexplicabilă, sub acest aspect, rămîne opoziţia sa faţă de proiectul de lege cu privire la impozitul pe capital, iniţiat de N. Titulescu, în 1921.

Dintre scrierile de mai mică amploare, care n-au intrat în volum la care s-ar mai adăuga şi discursurile parlamentare, face parte şi prefaţa la un studiu cu privire la greve [17]. A. C. Cuza se declară adversar neîmpăcat al oricăror greve, nefiind permis, după părerea sa, ca „o minoritate să terorizeze şi să păgubească imensa majoritate a tuturor claselor muncitoare". Greva, pentru el, reprezintă o acţiune subversivă şi statul este dator să intervină „prompt şi energic" pentru a pune capăt unui fenomen păgubitor ce duce la dezagregarea societăţii".

Dintre multiplele scăderi ce concură la diminuarea simţitoare a personalităţii atît de complexe şi contradictorii a prof. A. C. Cuza, din capul locului şi apoi pe tot parcursul carierei sale universitare şi politice, se vădeşte goana sa după originalitate, asociată cu o anume doză de neostoită agresivitate şi gust de frondă.

Alegerea lui A. C. Cuza, ca membru titular al Academiei Române, în sesiunea din mai 1936, a fost facilitată atît de mărirea numărului de locuri pentru fiecare din cele trei secţii — măsura adoptată cu un an înainte — , cît şi de vechimea sa de mai bine de trei decenii ca membru corespondent.

---

[17] E. C. Decusară, *Dreptul la grevă*, cu o prefaţă de A. C. Cuza, 1920.

În recomandarea Secției de istorie prezentată în adunarea generală de N. Iorga se arăta că: „Decenii întregi, ca profesor la Universitatea din Iași, A. C. Cuza, temeinic pregătit prin studii în Apus, a cercetat probleme esențiale din viața poporului românesc, întrebuințînd — în deosebire de alți economiști care pleacă de la rigide postulate metafizice, — datele istoriei, căreia i-a păstrat un statornic și viu interes. Pentru această parte din activitatea fără oprire a unei lungi vieți închinate neamului său așa cum i-a înțeles rostul, cu o subiectivitate curajoasă, dornică de a se cheltui, alegerea noastră s-a îndreptat asupra aceluia care e și cel mai vechi din membrii noștri corespondenți" [18].

Dar cu tot prestigiul marelui istoric, care în această elegantă prezentare — nelipsită de altfel de multiple și subtile aluzii — a căutat să scoată în evidență maximum din ce s-ar fi putut invoca în favoarea candidatului la titularizare academică, el n-a reușit să întrunească majoritatea statutară de două treimi decît a doua zi cînd, contrar uzanțelor, votarea a fost repetată.

Luînd cuvîntul în ședința următoare și exprimîndu-și „recunoștința sinceră", îndeosebi celor ce l-au propus, A. C. Cuza a arătat că „alegerea sa tîrzie are, pentru el, o însemnătate pe care n-ar fi avut-o de s-ar fi făcut mai devreme". Convins că teoriile și ideile propovăduite de el încă din tinerețe au fost confirmate ca juste, el a încheiat spunînd, într-o tonaltiate voit glumeață: „Am prevăzut că voi intra tîrziu aici, dar mi-am luat măsuri de a-mi păstra sănătatea ca să pot rezista spre a vă aduce aici întreagă puterea mea de muncă tinerească".

Nici de această dată el n-a putut, însă, să-și aducă la începlinire angajamentul luat: se afla în preajma împlinirii vîrstei de 80 de ani, prin care se și justifica titlul de onoare, formulat binevoitor, de către unul între colegii săi de academie, acel de „patriarh al economiștilor români".

[18] Academia Română, *Anale*, Tomul LVI, Ședințele din 1935—1936.

GHEORGHE TAŞCĂ

Gheorghe Taşcă s-a născut la 30 ianuarie 1875, în satul Bălăbăneşti (jud. Tutova). Tatăl său, Gheorghe I. Taşcă, descendent al unei vechi familii de răzeşi băştinaşi — fiu al preotului Ioan Taşcă — gospodar harnic şi stimat de consăteni, s-a distins prin ţinuta sa civică şi morală, calităţi, de altfel, consemnate, la vremea sa, în unele publicaţii periodice judeţene. El a fost ctitorul şi susţinătorul şcolii din Bălăbăneşti, care decenii de-a rîndul i-a purtat numele. Pe la sfîrşitul secolului trecut, satul se plasa pe primul loc în judeţ, ca număr al ştiutorilor de carte. Mama viitorului economist era fiica lui Vasile Dabija, printre ai cărui strămoşi se numărau cărturari şi curteni de vază ai Moldovei [1].

După terminarea şcolii primare din satul natal, Gh. Taşcă continuă studiile liceale la Bîrlad, iar după trecerea examenului de bacalaureat se înscrie, în 1896, la Facultatea de drept a Universităţii din Bucureşti. Obţine licenţa în baza unei teze de drept comparat asupra evoluţiei formelor de proprietate şi de folosinţă a pămîntului. Problema relaţiilor agrare şi starea populaţiei rurale vor intra definitiv în tematica viitoarelor sale studii şi prelegeri.

Remarcat de preşedintele Comisiei de examinare, prof. N. Bazilescu, titularul catedrei de economie politică şi viitor decan al Facultăţii de drept, Gh. Taşcă devine secretarul său şi se înscrie în baroul de avocaţi — în care acesta se afirma cu mult succes — ,cîştigînd în scurt timp o recunoaştere tot mai largă, mai cu seamă în procesele civile.

Din această perioadă datează şi unele trăsături caracteristice ale stilului său de predare. Deprins cu elocinţa judiciară, el va căuta nu numai să instruiască pe studenţii săi, transmiţîndu-le anumite cunoştinţe, ci să-i şi convingă de justeţea tezelor şi ideilor pe care le enunţa. De o şi mai pronunţată tonalitate pasională vor fi pătrunse concluziile sale în cadrul lucrărilor de seminar, pe care le va iniţia şi conduce cu vădită

---

[1] George-Felix Taşcă, *Întinse rădăcini adînci. Un lung filon genealogic Moldav (1270—1984)*, text litografiat, 1985.

plăcere, precum și conferințele publice care atrăgeau prezențe tot mai numeroase.

Cu toată satisfacția, inclusiv de ordin material, pe care i-o oferea tot mai larg avocatura, Gh. Tașcă și-a îndreptat atenția într-o nouă direcție, insuflețit de dorința de a-și realiza vocația sa universitară. Dar pentru aceasta se cerea îndeplinirea unei condiții stricte, introduse sub ministeriatul lui Spiru Haret, și anume, titlul de doctor într-o anumită disciplină. Pentru a o îndeplini, pleacă la Paris, se înscrie la cursurile de doctorat ale Facultății de drept și în mai 1907 susține cu succes teza de doctorat pe o temă înrudită cu lucrarea sa de licență.

Întors în țară, el obține posibilitatea de a ține un ciclu de prelegeri la Facultatea de drept a Universității din București, încă înainte de a se fi prezentat la concurs. Cu acest prilej va vorbi despre obiectul economiei politice, principalele școli și curente în istoria gîndirii economice, manifestînd o vădită și apoi o durabilă preferință pentru școala economică liberală post-clasică [2]. În acest context se înregistrează și adeziunea sa la doctrina solidaristă „rezumată în chip admirabil de Léon Bourgeois", sub a cărei vrajă, după cît se pare, a căzut în timpul șederii sale în Franța.

Nu era singurul. Mai toți tinerii care și-au urmat studiile de drept, economie, științe politice sau sociologie în Franța au împărtășit această doctrină, într-o măsură sau alta. Nicolae Titulescu, de pildă, cu cîțiva ani mai înainte, declarase concis (iar peste zece ani mai dezvoltat) că: „Mulți filosofi vizează armonia universală; toți trebuie să dorim solidaritatea" [3]. Mai tîrziu, o declarație de adeziune și mai categorică o va face Anibal Teodorescu, profesor de drept constituțional și administrativ, viitor membru corespondent al Academiei Române, în conferința sa *Solidarismul juridic*, apoi prof. I. N. Angelescu, rectorul Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București, care, în conferința sa publică *Solidarismul social-economic*, va declara: „Doctrina politică a cărei înfăptuire o impune civilizația timpului nostru este doctrina solidaristă" [4]. Li se alătură, pe lîngă alții, și unul din fruntașii Partidului Național, Mihai Popovici, prin declarația sa publică în conferința *Solidarismul politic* [5].

Doctrina solidaristă a avut numeroși precursori, dar cel ce a reușit să formuleze o teorie mai coerentă a solidarității sociale a fost

---

[2] Gh. Tașcă, *Lecțiuni de introducere în economie politică*, predate la Facultatea de drept a Universității din București, 1908.

[3] N. Titulescu, *Observațiuni asupra reorganizării Facultății de drept*, 1904.

[4] Institutul Social Român, *Doctrinele Partidelor Politice*, 1923.

[5] *Ibidem*.

L. Bourgeois, şef al Partidului Radical-Socialist din Franţa. Pornind de la *Armoniile Economice* ale economistului francez Fr. Bastiat şi scrierile sociologului A. Comte, Bourgeois socotea că, numai din lipsa unei legislaţii corespunzătoare cu privire la producţia şi repartiţia bunurilor materiale, „bunăstarea imensei majorităţi a oamenilor, cu toate cuceririle minunate ale ştiinţei, nu a crescut cum era de aşteptat, ci s-a ajuns chiar la mizeria multora, cu atît mai cruntă, cu cît se compară şi se măsoară cu extraordinara creştere a avuţiei altora". De aceea, statul, după opinia sa, are nu numai dreptul, dar şi datoria de a interveni în viaţa socială pentru a restabili „echilibrul social", impunîndu-şi la nevoie prin forţă „regula de justiţie, înfrîngînd egoismul unora, asigurînd astfel fiecăruia partea legitimă în muncă şi producţie" [6].

La acreditarea doctrinei solidariste a contribuit în mare măsură şi cunoscutul economist Ch. Gide, teoretician şi militant al mişcării cooperatiste, conducătorul Şcolii de la Nimes, care sugera elaborarea unui vast program de asigurări sociale şi de măsuri menite să garanteze un minim de existenţă pentru toţi membrii societăţii.

Pe plan politic, L. Bourgeois a reuşit să iniţieze o seamă de reforme sociale cu privire la impozitul progresiv pe venituri mari, reglementarea sistemului de pensii, reorganizarea învăţămîntului. El şi-a cîştigat un considerabil prestigiu şi pe plan internaţional, ca militant pentru cauza păcii. Pentru multiplele sale merite, a fost ales membru al Institutului Franţei, fiind calificat, cu acest prilej, ca „om politic dublat de un apostol" [7].

Timp de mai bine de un sfert de veac, doctrina solidaristă era acreditată în rîndurile intelectualităţii din diferite ţări ale Europei, iar în ceea ce priveşte Franţa, părea să devină un fel de „filosofie oficială" [8].

Gh. Taşcă va reveni şi mai tîrziu asupra principiilor solidariste, promovîndu-le în două domenii de preocupări: cooperaţia şi politica socială.

Lecţiile de economie politică pe care le-a ţinut la Facultatea de drept l-au întărit şi mai mult în decizia luată de a se consacra carierei universitare, ca economist. Pentru aceasta, însă, s-a considerat că nu este suficient un doctorat juridic. Pleacă din nou la Paris, elaborează şi susţine cu succes o nouă teză de doctorat, cu un conţinut economic mai pronunţat: *Noile reforme agrare în România* [9].

---

[6] L. Bourgeois, *Solidarité*, ed. III, Paris, 1902.

[7] C. Barrière, *Notice sur la vie et les travaux de L. Bourgeois*, Paris, 1928.

[8] C. Bouglé, *Le solidarisme*, ed. II, Paris, 1924.

[9] Gh. Taşcă, *Les nouvelles reformes agraire en Roumanie*, Paris, 1910.

În toamna anului 1911 este numit conferenţiar la catedra de economie politică a Facultăţii de drept la Universitatea din Bucureşti, fiind definitivat ca profesor la aceeaşi catedră în 1920. Între timp a luat parte la organizarea Academiei de Înalte Studii Comerciale şi Industriale. Este numit profesor de economie politică şi istoria doctrinelor economice, ajungînd să fie ales, mai tîrziu, rector al acestei prime instituţii de învăţămînt economic superior.

În timpul războiului, Gh. Taşcă este mobilizat şi în perioada refugiului de la Iaşi a fost ataşat ca ofiţer pe lîngă Statul-Major. Încă înainte de 1916 a militat pentru intrarea României în război de partea Antantei, iar după victoria francezilor în bătălia de la Marna ţine o conferinţă publică *Moartea unei legende* (referitor la pretinsa invincibilitate a trupelor germane).

Adept al liberalismului economic, Gh. Taşcă nu excludea nici intervenţia statului în viaţa economică, dar repudia excesele etatismului. În viziunea sa, principiile de bază ale liberalismului constau din: acceptarea conceptului de legi economice naturale; concepţia statului modern cu rosturi şi funcţii multiple şi principiul utilităţii sociale, căruia urma să i se subordoneze orice măsură în domeniul vieţii sociale, economice şi politice [10].

Ordinea naturală, după părerea sa, se află la temelia întregului edificiu social. Au înţeles acest lucru toţi gînditorii de seamă, de la Heraclit şi filosofii stoici, pînă la Hugo Grotius, teoreticianul dreptului natural, al cărui aplicare la fenomenele economice se datorează lui Locke şi Quesnay — întemeietorul şcoalei fiziocrate — , părinţii individualismului liberal în istoria gîndirii social-economice. După principiile dreptului natural, demnitatea persoanei umane impune respectul libertăţii tuturor de a urmări realizarea scopurilor legitime. Faptul că fiecare membru al societăţii este liber să producă ce vrea, cum vrea şi cît vrea, nu duce însă la o anarhie a producţiei, căci aici intervine legea cererii şi ofertei, legea concurenţei şi legea debuşeelor. „Nimic, susţinea prof. Taşcă, nu ajută la desăvîrşirea acestui echilibru economic, ca libertatea de schimb, libertatea de circulaţie, libertatea de muncă, libertatea de contractare şi înlăturarea oricărei constrîngeri" [11].

Aceasta, însă, nu înseamnă negarea rolului pe care statul modern îl are de jucat în viaţa social-economică. Repudiind anacronica concepţie a statului redus la rol de „paznic", el, menţionînd contribuţia pozitivă şi inovatoare a lui Jellinek din Germania şi a lui Duquit şi Saleilles din Franţa, arată că la baza statului se află voinţa colectivităţii, iar actele de guvernămînt trebuie să corespundă unei justificate

[10] Gh. Taşcă, *Liberalismul economic*, 1923.

[11] *Ibidem.*

„utilităţi sociale". Chiar şi dreptul de proprietate — instituţie de primă importanţă pentru viaţa social-economică — trebuie supus acestui principiu pentru a-şi justifica existenţa.

În această viziune, libertăţile individuale pot şi trebuie să fie supravegheate şi, în anumite cazuri, îngrădite. Astfel, referindu-se la libertatea contractuală, Taşcă observa că nu poate contracta, liber, de pildă, un muncitor fără lucru, ai cărui copii mor de foame. „Contractul încheiat de un astfel de muncitor, afirma el, era exact la fel cu obligaţia luată de individul prins de piraţi şi căruia i se pune să-şi dea semnătura, cu cuţitul la gît. După cum acest contract, smuls prin violenţă, este considerat ca nul — de legea civilă — , tot astfel contractul încheiat de muncitorul în mizerie nu poate fi un contract valabil!" [12].

În legătură cu aceasta este aspru criticat faptul că pînă şi în anii revoluţiei franceze, burghezia a putut ajunge la adoptarea faimoasei legi „Le Chapelier", din 1791, prin care se interzicea asocierea muncitorilor, dar nu şi a patronilor, măsură asupra căreia se va reveni abea în 1884 prin legea adoptată sub guvernul Waldeck — Rousseau. Şi mai binevenite au fost — aprecia prof. Taşcă — măsurile de politică socială şi de asigurări muncitoreşti adoptate succesiv în unele state occidentale.

Profesorul Gh. Taşcă făcea mereu o netă deosebire între ştiinţa economică şi politica economică sau arta economică: „Adevărurile ştiinţei economice — arăta el într-unul din cursurile sale — sînt în parte cel puţin, absolute şi universale, acelea ale artei economice sînt întotdeauna relative şi schimbătoare, deoarece, pentru a le aplica în cazuri concrete, trebuie neapărat să se aibe în vedere diversele condiţiuni de timp şi spaţiu, geografice, etnografice" [13].

Sînt amplu tratate în curs şi metodele de cercetare a fenomenelor social-economice. În ce priveşte materialismul istoric, Taşcă, recunoscînd importanţa „factorului economic", în cursul întregii istorii economice a omenirii, pe care succint o trece în revistă, atrage totuşi atenţia în final, afirmînd: „Din cele arătate, aţi putut vedea că înrîurirea fenomenelor economice asupra desfăşurării evenimentelor istorice este dintre cele mai puternice. Dar nu unica!"

Cît priveşte teoria marxistă a valorii, problema va fi tratată asemănător; în determinarea ei munca va fi recunoscută cu rol precumpănitor, dar nu unic. În această privinţă se va plăti şi un anumit tribut, de scurtă durată, teoriei subiective, psihologice, a utilităţii finale, prin afirmaţia că la baza schimbului ar sta legea „echivalentului de utilitate".

Tot la Academia de Înalte Studii Comerciale şi Industriale, prof. Gh. Taşcă a ţinut timp de cîtiva ani şi prelegeri de istorie a doctrinelor eco-

[12] *Ibidem.*

[13] Gh. Taşcă, *Introducere în ştiinţele economice, (1929—1930)*, editat de T. Stanciu.

nomice. Era un curs sistematic, dar fără pretenţii de originalitate, care oferea studenţilor putinţa de a se familiariza cu principalele şcoli, teorii şi curente ale doctrinelor economice. Problemele mai importante erau dezbătute la seminar, în cadrul căruia, profesorul, fără a împieta prea vizibil asupra liberei exprimări de păreri ale participanţilor la dezbateri seminariale, — în general foarte vii şi deseori contradictorii — îşi afirma, prin observaţii şi concluzii finale, preferinţele sale teoretice şi simpatiile ideologice, ca şi dezacordul faţă de tezele considerate neştiinţifice.

În această privinţă, în propria-i evoluţie teoretico-ştiinţifică şi orientare ideologică nu se observă oscilaţii principiale. Adept al liberalismului într-o accepţiune modernizată şi, în acelaşi timp, mai adaptată la condiţiile naţionale aşa cum le interpreta el, prof. Gh. Taşcă s-a manifestat ca un adversar ferm al fascismului în orice variantă, militînd neobosit pentru dezvoltarea cooperaţiei şi a unui vast sistem de măsuri de politică socială. Astfel, într-una din mult apreciatele conferinţe publice, el arăta că reforma agrară a deschis noi posibilităţi pentru dezvoltarea cooperaţiei în toate formele, la sate, dar că în această sferă de activitate, toate iniţiativele sînt paralizate de intervenţiile necompetente ale oficialităţilor, de numeroasele dispoziţii contradictorii şi confuze, rod al unei politici neconsecvente.

Cu mult simţ realist preciza el poziţia, natura şi rostul cooperaţiei în condiţiile modului de producţie capitalist. Supunînd criticii iluziile unor doctrinari, care începînd cu reprezentanţii socialismului utopic vedeau în cooperaţie un panaceu, şi terminînd cu reformiştii de dată mai recentă — cu referire la Vandervelde, Gide, Kautsky — care credeau în posibilitatea instaurării unui „socialism cooperatist" — , prof. Gh. Taşcă, considerînd drept eroare ideea că prin cooperaţie s-ar ajunge la desfiinţarea modului de producţie capitalist, arăta: „Cooperaţia este o mişcare economică al cărei scop este: organizarea unui sistem de producţie, în care păstrîndu-se structura capitalistă şi proprietatea individuală, să se ajungă la o mai bună şi echitabilă împărţire a bunurilor" [14].

Democrat convins, Taşcă a combătut energic şi fără menajamente doctrinele reacţionare, care începuseră să-şi facă apariţia — mai întîi sub forma corporatismului, aparent mai inofensiv. Tăgăduindu-i orice temei ştiinţific şi demascînd caracterul său profund reacţionar, antipopular, el arăta că în ultima instanţă, „aici nu mai este vorba de o doctrină, de o construcţie juridică, ci de un fapt brutal, de voinţa dictatorului, care caută să-şi creeze un suport al politicii sale dictatoriale" [15].

Analizînd aspectele şi consecinţele sociale ale măsurilor de politică economică, ale metodelor anti-democratice, abuzive şi discreţionare

---

[14] Gh. Taşcă, *Capitalismul român şi cooperaţia*, 1926.
[15] Gh. Taşcă, *Liberalism şi corporatism*, 1937.

din Italia și Germania, prof. Gh. Tașcă demasca și tendințele lor agresive, pregătirile lor de război. „Dictaturile fasciste și național-socialiste, scria el, — Italia și Germania—care cultivă un naționalism, bolnăvicios, țin popoarele sub o continuă presiune și in continuă fierbere, ținînd in chipul acesta lumea într-o continuă temere de război" [16].

Cu același prilej este arătat și țelul urmărit în Germania hitleristă prin politica autarhică. Nu era deloc vorba de măsuri de „protecționism educativ" preconizate de Fr. List, ci de o intensă pregătire de război. Tot atît de curajos este reluată această problemă în studiul comparat următor [17].

Capitole aparte sînt rezervate criticii fascismului, și într-un curs de economie politică, în care, pe lîngă reproducerea capitolelor din cursurile anterioare, sînt mai dezvoltate părțile privitoare la trusturi, carteluri, prețuri, comerț exterior, crize economice. De o tratare mai amplă se bucură și de această dată problema cooperației, sub diversele ei forme [18].

În vara anului 1926, Gh. Tașcă a fost ales membru corespondent al Academiei Române. Faptul a constituit, de bună seamă, un adevărat eveniment nu numai pentru noul ales, ci și pentru înaltul for al culturii naționale. Doar au trecut aproape cinci decenii de la alegerea în aceeași calitate a lui Visarion Roman, iar A. C. Cuza, ales în 1903, n-a călcat pragul Academiei decît în 1936, cind a fost ales membru titular, dar n-a activat nici după aceasta.

Prezentîndu-l pe prof. Gh. Tașcă, acad. Andrei Rădulescu arăta că acesta „este una din personalitățile distinse din lumea noastră culturală și economică. Este profesor de economie politică cu aplicare la legislația rurală și industrială și istoria doctrinelor economice la Facultatea de drept, Academia Comercială și la Școala superioară de geniu. Conferențiar apreciat și neobosit cercetător al problemelor economice". După enumerarea principalelor lucrări, se arăta că: „În toate scrierile sale el a dovedit, pe lîngă o bogată cultură, o riguroasă metodă, o continuă preocupare în domeniul științelor sociale și un spirit pregătit pentru a ataca problemele grele ale acestei materii" [19].

În sesiunea din toamnă, Gh. Tașcă, mulțumind pentru alegerea sa, a ținut să sublinieze că aceasta a însemnat înainte de toate recunoașterea importanței științelor economice, care de multă vreme nu au fost reprezentate la Academie, arătînd că „Academia Română a voit, desigur,

---

[16] *Ibidem.*

[17] Gh. Tașcă, *Liberalism, Corporatism, Intervenționism*, 1938.

[18] Gh. Tașcă, *Economia Politică*, 1940.

[19] Academia Română, *Anale*, Tomul XLVI, (1925—1926), Ședința din 4 iunie 1926.

Scanned with OKEN Scanner

să arate prin această alegere, locul pe care urmează să-l ocupe, de aci înainte, ştiinţa economică în dezvoltarea noastră culturală. Sarcina aceasta de a reprezenta ştiinţa economică ce abia îşi face drum în ţara noastră, în mijlocul ilustrei societăţi în care se găseşte elita intelectualităţii româneşti, ar putea fi covîrşitoare şi dacă îmi iau curajul de a o asuma, este că, pe de o parte, mă sprijin pe bunăvoinţa membrilor Academiei, iar pe de altă parte, pe munca fără preget ce voi căuta să pun pentru desăvîrşirea cercetărilor ştiinţifice începute de mine cu atîta rîvnă'' [20].

Angajamentul luat a fost îndeplinit cu prisosinţă prin noi cursuri, studii, conferinţe şi comunicări. Unele lucrări au fost menţionate; la acestea se mai adaugă: *Problema stabilizării monetare, Un deceniu de politică socială românească, Liberalism şi corporatism. Studiu critic, Probleme economice şi financiare, Viaţa şi opera lui Ricardo, Sindicalism şi socialism, Recentele îndrumări ale politicii noastre comerciale.*

Prof. Gh. Taşcă a fost un foarte apreciat conferenţiar. Multe din studiile sale sînt conferinţe publice mai importante, redate într-o formă mai dezvoltată. În rîndul lor un loc deosebit de important, prin conţinut, poziţie patriotică şi puternicul ecou, îl ocupă conferinţa cu privire la situaţia României, îndată după Conferinţa de la München, prin care se consfinţea tragedia Cehoslovaciei. Semnalind pericolul tot mai ameninţător al expansiunii Germaniei hitleriste, el arata că: ,,În urma Conferinţei de la München, sistemul politic sub care trăim de 20 de ani s-a prăbuşit [...]. Mica Înţelegere, care stătea în calea desfăşurării imperialismului german, s-a desfiinţat''. În aceste condiţii, în cadrul atmosferei revanşarde, noi forme, tot mai virulente, căpătau tendinţele revizioniste. ,,Interesul nostru — spunea Taşcă — este de a păstra neştirbită integritatea noastră teritorială şi independenţa noastră politică şi economică''.

Invocînd cele mai categorice argumente în favoarea integrităţii teritoriale şi a independenţei naţionale, prof. Gh. Taşcă îşi încheia conferinţa, în puternicele aplauze ale auditoriului, declarînd cu fermitate: ,,De la început trebuie să declarăm că la orice cerere de revizuire, de oriunde ar veni, noi trebuie să răspundem printr-un ,,nu'' categoric [...]. La orice pretenţie de revizuire ori de rectificare de graniţă, noi cu toţii trebuie să opunem o rezistenţă îndîrjită. Nici o brazdă din hotarul ţării, cîştigat cu atîta trudă, nu trebuie pusă în discuţie'' [21].

Prestigiul universitar şi academic, ca şi calitatea de preşedinte — ales cu un an în urmă — al ,,Asociaţiei Generale a Economiştilor din

---

[20] Academia Română, *Anale*, Tomul XLVII, (1926—1927), Şedinţa din 1 octombrie 1926.

[21] Gh. Taşcă, *România în urma Conferinţei de la München*, 1938.

România", pe care o deținea conferențiarul, au imprimat o deosebită valoare și greutate morală declarației sale. Conferința ținută inițial, în ziua de 17 noiembrie 1938, la Societatea franco-română „Louis Barthou", a fost repetată în aula Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București.

Opera cea mai importantă, a prof. Gh. Tașcă, este cea consacrată problemelor de politică socială, care se aflau în centrul preocupărilor sale. După enunțarea unor principii economice mai generale, în spiritul celor formulate anterior, în cursurile sale, prof. Gh. Tașcă înfățișează evoluția problemei în Franța și în alte cîteva țări, ca să se concentreze în mod deosebit și mai amplu asupra României, unde prima lege pentru constituirea asociațiilor profesionale — în parte asemănătoare cu legea adoptată în 1884 în Franța — a fost votată cu mare întîrziere, abea în 1921. Urmează o perioadă de aplicare defectuoasă a legii, ca abea mai tîrziu să se treacă la înființarea primelor Camere de muncă, iar în 1938 se adoptă legea pentru funcționarea breslelor.

În lucrare se arată că, datorită condițiilor tot mai grele, în România se înregistrează, în anii 1935—1938, în total 1 170 conflicte de muncă, la care iau parte aproape 286 mii de muncitori. În perioada 1936—1938 numărul de zile în care s-a întrerupt munca era de aproape 200 000. Sînt arătate în continuare deficiențele în practica concilierilor și a arbitrajului, datorate înainte de toate patronilor și oficialităților. Este criticată, de asemenea, lipsa de atenție în ce privește învățămîntul profesional și ucenicia, ca și practica abuzivă a denunțării de către patroni a contractelor colective de muncă [22].

În sînul Academiei, prof. Gh. Tașcă a ținut cîteva comunicări și a avizat favorabil, propunînd-o spre premiere, o lucrare cu privire la *Votul plural în societățile pe acțiuni*.

Prima comunicare *Cum a evoluat claca de la începutul înființării ei și pînă azi* reprezenta un original studiu juridico-economic al unei chestiuni relativ mai puțin cercetate. După o analiză istorică a problemei, se arată în final că nici în legea de la 1864 și nici în cele imediat următoare „nu se punea nici o restricție în ceea ce privește quantumul prestațiunilor datorat de țărani în favoarea proprietarului". Nici răscoalele țărănești n-au convins pe guvernanți să schimbe situația și chiar „după aplicarea legei de împroprietărire din 1921, invoiala aceasta sub formă de clăcuire, adică, ca în schimbul unei bucăți de pămînt, țăranul pe lîngă dijma din bucate să muncească pentru proprietar o bucată de pămînt, a existat și mai continuă să existe" [23].

---

[22] Gh. Tașcă, *Politica socială a României. Legislația muncitorească*, 1940.

[23] Academia Română, *Memoriile Secțiunii istorice*, Seria III, Tomul XIX, mem. 12.

Tot unei probleme agrare îi este consacrată și o altă comunicare, de data aceasta cu privire la prețul produselor agricole. Din 1860 și pînă azi, arăta prof. Gh. Tașcă, țăranul este nevoit să-și vîndă produsele sub prețul de cost. Chiar pe baza datelor pe anul 1940 această constatare este confirmată pe deplin. Reforma agrară de după primul război mondial n-a fost urmată și de alte măsuri de politică economică. Se poate constata că țăranul român plătește pentru un plug mult mai mult decît cei din unele țări vecine. Și dacă nu părăsește agricultura, este fiindcă „se simte legat de brazdă și aceasta-i adevărată robie". În final se arată că: „Sărbătoarea agricultorului care ar trebui să fie minutul cînd culege fructele muncii și ale strădaniei lui de un an, este mai întotdeauna ceasul cel mai trist și mai descurajant din tot timpul anului" [24].

Desigur că în aceste condiții, arată Gh. Tașcă, nu se poate vorbi cu adevărat despre o ridicare a producției agricole și nici despre îmbunătățirea soartei producătorului agricol.

Cea de-a treia comunicare, ținută în februarie 1944, avea ca subiect *Unitatea economică a Transilvaniei cu România* [25].

Textul comunicării n-a fost găsit dar, cu toate acestea, o reconstituire, cel puțin parțială este posibilă, pe baza unui studiu anterior, căruia autorul îi acordase o deosebită importanță, dovadă fiind că o redactase în limba franceză, în intenția de a-și face cunoscut și peste hotare punctul său de vedere în problema abordată. Era vorba despre „spațiul economic al României".

Invocînd autoritatea științifică a unor savanți de renume mondial, în frunte cu eminentul geograf francez de Martonne, prof. Gh. Tașcă arăta că înainte de Marea Unire de după primul război mondial, consființită prin tratate internaționale, centrul geografic al României, într-un fel „analog cu centrul său de gravitație", se afla în afara granițelor țării, prezentînd astfel o anomalie cu multiple consecințe negative. În același timp, după cum o confirmau cele mai certe dovezi, economia Transilvaniei gravita tot mai mult spre sud și sud—est, spre Dunăre și Marea Neagră. Această împrejurare explică și progresele rapide pe care le înregistrează în urma integrării sale organice în spațiul economic reîntregit.

Se arăta, cu acest prilej, că în perioada 1919—1939 valoarea materiilor prime folosite în unitățile industriale din Transilvania și

[24] Gh. Tașcă, *Influența prețului asupra produsului solului*, în *Memoriile Secțiunii istorice*, Seria III, Tomul XXIV, 1942.

[25] *Analele Academiei Române, Desbaterile*, Tomul LXIV (1934—1945), Ședința din 11 februarie 1944.

Banat a crescut de la 2 miliarde lei la 13 miliarde. Valoarea combustibilului utilizat a crescut și ea de la 292 milioane lei, la 1,5 miliarde. A crescut considerabil în această perioadă numărul personalului tehnic și al muncitorilor calificați, iar valoarea producției industriale s-a mărit și ea, reprezentînd peste 25 miliarde în 1939, față de numai 4,5 miliarde, în 1919. A crescut, de asemenea, și producția agricolă, în urma promovării reformei agrare și a altor măsuri de ordin economic și agrotehnic. Toate acestea confirmau în modul cel mai evident afinitatea organică a acestor provincii cu celelalte regiuni ale țării [26].

Lucrarea, editată în toamna anului 1940, reprezenta un protest categoric, bazat pe temeinice argumente economice — ce se alăturau celor etnice și istorice —, împotriva odiosului dictat de la Viena, prin care noua entitate național-economică, ce se sudase organic, era crunt mutilată.

Cu această comunicare sobră, de înaltă ținută patriotică, se încheia prodigioasa activitate universitar-academică a prof. Gheorghe Tașcă

[26] Gh. Tașcă, *L'éspace économique Roumain*, 1940.

VINTILĂ BRĂTIANU

Vintilă Brătianu s-a născut la București, la 16 Septembrie 1867. După terminarea studiilor liceale la „Sf. Sava", trecerea examenului de bacalaureat și executarea serviciului militar, pleacă în toamna anului 1886 la Paris, unde după un an de pregătire la Liceul Saint-Louis, se înscrie la Școala Centrală de Arte și Manufacturi. În anii studenției manifestă o deosebită predilecție pentru științele tehnice, îndeosebi pentru metalurgie și construcții de mașini, remarcîndu-se, după mărturia colegilor săi, prin putere de muncă, disciplină și sîrguință [1].

La încheierea studiilor obține titlul de inginer și, înainte de a se întoarce în țară, întreprinde o călătorie în Italia, vizitează principalele orașe, interesîndu-se în mod deosebit de aspectele de arhitectură, urbanistică și instituții edilitare, de organizarea serviciilor publice. Cu alt prilej va vizita fabricile Krupp din Essen și Uzinele de la Duisburg, familiarizîndu-se cu modul de organizare a acestor uriașe întreprinderi.

După o scurtă perioadă de activitate, alături de Anghel Saligny, la lucrările de construcție a podului Fetești-Cernavodă, lui Vintilă Brătianu i se încredințează Direcțiunea Regiei Monopolurilor Statului, în care era încadrat și Serviciul de navigație fluvială pe Dunăre. În fruntea acestei instituții el s-a aflat timp de mai bine de doi ani și jumătate (din aprilie 1897 pînă la finele anului 1899), dînd dovadă de remarcabile calități organizatorice și financiare; reușește să mărească desfacerea produselor R.M.S., recurgînd la serviciile orificiilor poștale în condiții de remiză.

În următorii doi ani și mai bine (1900—1902), V. Brătianu se afirmă într-o nouă calitate, fiind numit secretar general al Ministerului Finanțelor. Dînd dovadă de spirit de ordine, disciplină și exigență, el

---

[1] Așezămîntul cultural Ion C. Brătianu, XXXII, *Viața și Opera lui Vintilă I. C. Brătianu* (văzute de prietenii și colaboratorii săi), 1936.

reușește, în ciuda rutinei birocratice și a abuzurilor de tot felul, să introducă unele elemente noi în selecția și promovarea personalului, să pună bazele unei statistici financiare și să întărească simțitor controlul financiar, începînd cu îmbunătățirea metodelor de evidență contabilă și introducerea unui spirit de strictă raționalizare a cheltuielilor.

Chiar dacă împrejurările nu i-au permis să ducă la îndeplinire și alte măsuri proiectate, cum ar fi de pildă asigurarea unei pregătiri mai sistematice a personalului financiar la toate nivelele, Vintilă Brătianu a reușit să se familiarizeze destul de temeinic cu structura organizatorică, deficiențele și problemele celui mai important departament al aparatului de stat.

După alegerea sa ca deputat, el se dedică activității politice, luînd parte activă, mai cu seamă după marea răscoală țărănească din 1907, la elaborarea unor proiecte de legi cu privire la reglementarea învoielilor agricole, constituirea de izlazuri comunale, organizarea Consiliului superior al agriculturii, înființarea Casei Rurale.

În perioada următoare, din iunie 1907 pînă în februarie 1910, îl găsim pe V. Brătianu într-o nouă funcție, aceea de primar al Capitalei. În noua sa calitate el a știut să imprime în această instituție un spirit de ordine, disciplină și chibzuință în folosirea resurselor materiale și a fondurilor financiare. S-a ocupat mereu de sistematizarea capitalei, lărgirea și alinierea străzilor, deschiderea de noi artere, asanarea unor cartiere și pavarea altora, tipizarea unor construcții, îmbunătățirea transporturilor și a alimentației cu apă, deschiderea de noi școli și amenajarea unor spitale.

În vederea executării acestui ansamblu de lucrări edilitare a trimis, rînd pe rînd, pe cei mai competenți colaboratori ai săi în străinătate pentru o documentare mai temeinică. În același scop a vizitat și el orașele: Zürich, Breslau, Berlin, Leipzig, Praga și alte centre urbane. Pentru completarea fondurilor necesare efectuării acestor lucrări, V. Brătinau a recurs și la lansarea unui împrumut special pe o perioadă mai îndelungată și în condiții destul de avantajoase, realizînd pe această cale 10 500 000 lei.

Cît de mult a ținut el la munca sa de primar, o dovedește și faptul că și după încetarea mandatului, rămînînd doar simplu „consilier comunal", a acceptat să conducă lucrările Comisiei tehnice a Primăriei, în a cărei competență intra aprobarea executării unor lucrări mai importante.

Activînd în sînul organizației liberale din Capitală, el a fost inițiatorul unui Cerc de studii, în care să se examineze, apelîndu-se la persoane competente, variate probleme social-economice mai importante și urgente. Treptat, au luat ființă secțiunile axate pe principalele

domenii de activitate. V. Brătianu sublinia necesitatea și rostul Cercurilor de studii, în general, pentru partidele politice, spre a se cunoaște orientarea și obiectivele lor, programele lor de acțiune. „Pentru a se judeca seriozitatea programelor partidelor politice — spunea el —, trebuie să se țină seama nu numai de opera lor de guvernămînt la un moment dat, dar și de continuitatea principiilor pe care ea se bazează" [2].

În limitele programatice ale Partidului liberal, el era un partizan hotărît al reformei agrare și al introducerii votului obștesc. Subliniind repartiția nedreaptă a pămîntului și necesitatea exproprierii marilor moșieri, socotea că „împroprietărirea țăranilor nu este doar nevoia unei clase, ci o adevărată nevoie națională" [3]. Combătînd părerea unor elemente conservatoare că nu ar trebui grăbită introducerea votului obștesc, V. Brătianu a justificat această necesitate în cîteva conferințe ținute la Cercul de studii, arătînd că această măsură politică atît de importantă are și un țel educativ pentru acei care au fost lipsiți de acest drept, spre a-i deprinde cu viața parlamentară.

Din inițiativa lui V. Brătianu au fost organizate cicluri de conferințe publice pe teme ca: „Reforma agrară și exproprierea", „Utilitatea exproprierii", „Modalitatea exproprierii", „Considerațiuni asupra reformei electorale" și altele. Pentru lămurirea și mai largă a opiniei publice, la stăruința lui începe să apară, din aprilie 1913, „Democrația", revista cercului de studii al Partidului liberal, din al cărui Comitet de redacție, pe lîngă V. Brătianu , făcea parte și I. G. Duca.

Experiența sa financiară V. Brătianu a putut s-o îmbogățească lucrînd alături de Eugeniu Carada, primul director al Băncii Naționale, ca după un an, să fie numit administrator-delegat (1912—1916) al Băncii Românești, una din cele mai mari bănci comerciale din acea vreme.

Încă mult înainte de declanșarea primului război mondial, a intervenit nu o dată în Parlament, propunînd măsuri în vederea întăririi capacității de apărare a țării. Revenind la această problemă în primăvara anului 1916, V. Brătianu, în discursul rostit în Camera deputaților, venea cu propunerea de reducere a unor cheltuieli mai puțin urgente, pentru a se putea mări bugetul armatei. Printre altele, el cerea reducerea numărului de funcționari, combătînd „plaga funcționarismului", care a dus la situația că în diferite ministere, în fruntea unor Servicii, se afla un director, un sub-director și numai doi funcționari de execuție (iar pensiile au înregistrat, în perioada 1901—1916, o creștere de 120%).

---

[2] V. Brătianu, *Scrieri și Cuvîntări*, vol. III (ian. 1912 — dec. 1914), 1940.

[3] V. Brătianu, *Foloasele exproprierii*, 1914.

Intrarea României în război îl găsește pe V. Brătianu în fruntea Ministerului de război iar mai tîrziu, după retragerea guvernului la Iași, el conduce Ministerul Munițiilor. În lipsa altor posibilități tehnice a recurs la mobilizarea tuturor atelierelor de căi ferate. El s-a ridicat cu toată hotărîrea împotriva condițiilor germane de pace, arătînd într-o amplă și temeinică analiză consecințele sociale, economice și politice dezastruoase ale dictatului impus [4].

Cea mai însemnată perioadă din viața și activitatea lui Vintilă Brătianu este aceea cînd a fost chemat să preia portofoliul Ministerului de Finanțe, la începutul anului 1922. Situația economică și financiară a țării era deosebit de grea. La condițiile de ordin obiectiv se mai adăuga și faptul că în decursul celor trei ani anteriori (ianuarie 1919—ianuarie 1922), în fruntea Ministerului de Finanțe s-au perindat nu mai puțin de 9 titulari. Producția agricolă, ca și cea industrială erau în continuă scădere. Creștea inflația și deficitele bugetare. Datoria publică de la 1 aprilie 1921 se ridica la 20,7 miliarde lei, din care, 4,6 miliarde — datorie externă. La aceasta se mai adăugau aproape 1 miliard lei valoarea bunurilor rechiziționate și alte 2 miliarde creanțe ale furnizorilor interni neachitați [5].

În același timp creștea vertiginos volumul circulației monetare: în 1922 depășise 15 miliarde, față de 578 mil. cît era în 1914. Deprecierea leului înregistra un ritm accelerat. Inflația a crescut și ca urmare a preschimbării monedelor străine aflate în circulație pe teritoriul țării. În acest scop, guvernul a contractat la Banca Națională două împrumuturi, în valoare de 7,5 miliarde lei [6].

La baza politicii financiare promovate de V. Brătianu, sub cunoscuta lozincă „prin noi înșine", sta doctrina Partidului liberal, ale cărei principii, într-o formă mai largă, au fost enunțate în felul următor: „Doctrina liberală crede cu putință realizarea progresului cît de înaintat, în cadrul proprietății individuale, numai prin ordine, numai prin democrație, prin naționalism și prin armonie socială". Se preciza în același context, că: „Liberalismul nu crede posibil progresul, decît întemeiat pe dezvoltarea forțelor naționale. Fiecare națiune este un tot, fiecare națiune a ieșit din frămîntările ei istorice, cu însușirile, cu scăderile, cu trăsăturile ei caracteristice. A face politică, adică a guverna o asemenea națiune, făcînd abstracție de toate aceste elemente constitutive

---

[4] V. Brătianu, *Pacea de robie*, 1919.

[5] M. Maievschi, *Contribuții la istoria finanțelor publice ale României. 1914—1944*, 1957.

[6] *Ibidem*.

ale ființei sale, e a încerca o contradicție logică. Firește, naționalismul nu trebuie luat în înțelesul său restrîns, intransigent sau intolerant"[7].

Fără a atribui lui Vintilă Brătianu — după maniera unora dintre prietenii și admiratorii săi — meritul excepțional de a fi asigurat refacerea economică a țării în anii ministeriatului său (1922—1926) și fără a trece cu vederea și peste unele efecte pozitive ale relativei stabilizări și asanări a economiei mondiale și, în primul rînd, a celei europene, cea mai elementară obiectivitate va putea scoate în evidență și contribuția lui personală în această privință.

Una din calitățile incontestabile de care a dat dovadă V. Brătianu a fost și priceperea cu care a știut să-și aleagă colaboratorii. Astfel, chiar la elaborarea primului proiect de lege pentru unificarea contribuțiilor directe și înființarea impozitului pe venitul global, au fost antrenați specialiști de seamă ca: I. N. Angelescu, Al. Ștefănescu, Gr. Dumitrescu, Victor Bădulescu, C. Arion, Oscar Chiriacescu, Constant Georgescu și alții, la care s-au adăugat, în etapa finală, reprezentanți ai diferitelor ramuri ale industriei, comerțului, finanțelor. Comisiile instituite pe probleme au avut răgazul să lucreze începînd din luna mai 1922 și pînă în decembrie, cînd proiectul de lege a fost depus la Parlament, fiind votat în ianuarie 1923.

Principiul de bază al proiectului era impunerea venitului. În acest scop, toate veniturile erau împărțite în șapte categorii de venituri elementare: din proprietăți agricole, din clădiri, din valori mobiliare, din comerț și industrie, din salarii, din profesiuni, din orice alte venituri necuprinse în alte categorii. În afară de aceste impozite reale, proporționale, se mai prevedea un impozit personal progresiv, ce se aplica asupra totalității veniturilor unui contribuabil. S-a mai introdus și un impozit pe lux și cifra de afaceri, precum și scutirea de impozit a unui venit considerat drept „minimum de existență".

Și de această dată, luînd în primire Ministerul Finanțelor, el a căutat, înainte de toate, să restabilească o anumită ordine și disciplină financiară. Cheltuielile ministerelor au fost reduse drastic. Ordonanțările se puteau efectua doar sub cel mai strict control al Ministerului de Finanțe sau în unele cazuri, în funcție de cuantumul sumei, de către Înalta Curte de Conturi. Disciplina financiară este întărită prin adoptarea legii contabilității statului, iar disciplina personală a salariaților publici se asigura prin legea statutului funcționarilor

---

[7] I. G. Duca, *Doctrina Liberală* în vol. *Institutul Social Român. Doctrinele Partidelor Politice*, 1923.

publici, prin care se stabileau criteriile de angajare, selecție, promovare, cu precizarea drepturilor și datoriilor ce le incumbă [8].

La întocmirea primului său proiect de buget, V. Brătianu se limita deocamdată la două obiective: evaluarea veniturilor după încasările anului precedent și menținerea cheltuielilor ordinare în marginile stricte ale veniturilor realizate. „Prefer — afirma Vintilă Brătianu — un buget de cheltuieli și de venituri comprimate, care să-mi aducă surpriza excedentelor, decît un buget umflat, care mă antrenează la cheltuieli și-mi aduce surpriza unui deficit" [9].

Numai treptat a trecut el și la unele noi măsuri cu privire la contribuțiile directe, la tariful vamal mai protecționist pentru industria națională, stimularea exporturilor, înzestrarea căilor ferate, amenajarea porturilor. Moștenind un buget al cărui deficit era de aproape 3,5 miliarde lei, el a reușit ca la expirarea mandatului său ministerial să asigure un excedent de peste 18,6 miliarde, o balanță comercială și de conturi excedentară, iar datoria flotantă, în bună parte, consolidată [10].

Vintilă Brătianu și în calitate de ministru și în următorii ani a inițiat și sprijinit organizarea unor instituții economice, ca de pildă: „Societatea Națională de Credit Industrial", „Industria Aeronautică Română", „Societatea Copșa-Mică—Cugir", „Uzinele Chimice Române", „Societatea Națională de Gaz Metan", „Societatea de Navigație pe Mare", „Petrolul Românesc", începuturile amenajării unor centre balneare, înființarea „Societății Govora—Călimănești" etc.

A fost printre inițiatorii organizării Institutului Economic Român, pentru documentare asupra celor mai importante probleme social-economice și dezbaterea acestora. Institutul a organizat conferințe pe teme social-economice de actualitate, apelînd la competențe recunoscute. În cadrul unei conferințe *Asupra stabilizării monedei românești* (1928), V. Brătianu a formulat o idee, care într-un fel confirmă orientarea sa, în genere democratică. „În mijlocul luptelor politice pasionate, — spunea el —, omul de stat nu poate găsi criterii mai sigure pentru a judeca dacă a ales calea cea bună, decît încredințînd cercurilor principale interesate, soluția ce ia!". În acest scop, el a recurs periodic la consultarea, într-o problemă economică sau alta, a conducătorilor de întreprinderi și instituții economice mai reprezentative. Tot pe această linie de preocupări se plasează și îndemnul său cu privire la activitatea Cercului de studii, ținînd în acest scop personal, cîteva conferințe și atrăgînd atenția asupra unor probleme care vor face

---

[8] Constant Georgescu, *Vintilă Brătianu. Om de stat, Economist și Financiar, Concepțiunile și înfăptuirile sale*, 1936.

[9] Constant Georgescu, *op. cit.*

[10] *Enciclopedia României*, vol. IV. *Economia Națională.*

parte din tematica de conferințe, referate și dezbateri printre care figurau: organizarea statului; cultura națională și însemnătatea ei; dezvoltarea industrială a țării; agricultura; politica socială; cultura juridică; politica externă [11].

V. Brătianu a susținut în Parlament organizarea Institutului de Cercetări Agronomice al României, care avea sarcina de a întreprinde cercetarea diferitelor probleme ale științelor agricole și aplicarea în practică a rezultatelor obținute, agricultura fiind socotită drept „o ramură economică de căpetenie". Printre măsurile preconizate de el, mai figura și dezvoltarea creditului atît prin cooperație, cît și prin societăți înființate în acest scop, precum și pentru valorificarea produselor agricole. Urmau să ia ființă stațiuni agronomice experimentale în același timp cu mărirea rolului și răspunderilor Camerelor agricole județene [12].

Politica economică promovată de V. Brătianu avea un pronunțat caracter etatist, în sensul că întreprinderile mixte (parțial finanțate de stat și în rest funcționînd cu fonduri private), erau supuse controlului de stat. Acest control și supraveghere se exercitau fie prin organele financiare, fie prin cenzori sau delegați ai Ministerului de Finanțe, sau prin instituțiile bancare în rîndul cărora un rol important îi revenea „Societății Naționale de Credit Industrial", Băncii Naționale, Băncii Românești etc. În întreprinderile de importanță majoră, statul își rezerva o participare prioritară. Astfel, de pildă, la „Societatea Națională de Gaz Metan", 80% din capital era asigurat de stat și numai 20% se oferea spre subscriere publicului, adică capitalului privat. În alte întreprinderi pe acțiuni, pentru a se evita o anumită monopolizare prin concentrarea acțiunilor în mîinile unui grup restrîns, se prevedea ca subscrierile individuale să fie limitate la anumite sume. În același scop, la emisiunea de noi acțiuni, vechii acționari aveau dreptul la cel mult 50% din noile acțiuni sau obligații. În alte cazuri se stabilea statutar plafonarea numărului de voturi de care putea să dispună un acționar, indiferent de numărul și cuantumul lor.

Aceste măsuri restrictive n-au putut însă să prevină, nici să împiedice esențial, concentrarea de acțiuni și obligații în mîinile reprezentanților marei finanțe și nici să reducă din rolul său în viața economică și financiară a țării, în vădită creștere.

---

[11] V. Brătianu, *Rolul Cercului de Studii al unui Partid de Guvernămînt*, Conferințe, 1926.

[12] Înființarea Institutului de Cercetări Agronomice al României. Expunere de motive și discursurile rostite în Parlament, la 9 aprilie 1927.

În viziunea financiară a lui Vintilă Brătianu nu era exclusă nici posibilitatea cooperării, în anumite condiții, cu capitalul străin dar cu condiția ca statul român să dețină majoritatea acțiunilor, în fruntea întreprinderii și în funcții mai importante să fie numiți specialiști români, iar nu mai puțin de 75% din totalul muncitorilor să fie români [13].

În general, însă, el manifesta față de capitalul străin o anumită atitudine de rezervă și de precauțiune. Astfel, într-un discurs rostit în Parlament, în 1924, el declara: „A spune creditorilor din străinătate să ne refacem decît prin buna voință a lor constituie o adevărată cerșetorie, care nu corespunde cu situațiunea unui stat bogat și independent. Aceasta duce la discreditarea țării" [14]. În același timp el atrăgea atenția colaboratorilor săi, ca și finanțiștilor de altă orientare politică, să evite stăruitor, chiar în caz de justificată nevoie, de a solicita credite externe în perioadele cele mai grele, cînd creditorii își puteau dicta condițiile [15].

Nu o dată și-a exprimat V. Brătianu, în mod public, nemulțumirea față de atitudinea părtinitoare a marilor puteri, reflectată, de altfel, pînă și în Statutul „Societății Națiunilor". Astfel, el declara în Parlament, în sesiunea din februarie 1925: „Trebuie să luptăm a se introduce în viața statelor sufragiul universal, adică egalitatea drepturilor tuturor statelor. Nu există state cu interese limitate și altele cu interese nelimitate, după cum nu există în statul modern cetățeni liberi cu drepturi și cetățeni iobagi fără drepturi" [16].

V. Brătianu a întreprins demersuri repetate spre a se face respectate drepturile juste ale țării, dar cînd s-a cerut de către unele țări creditoare, ca România să-și achite cu precădere datoriile contractate în cursul războiului, el a declarat categoric: „Comisiunea reparațiilor este chemată să acorde României o cotă mai mare de despăgubiri și mai ales să nu aibă pretențiunea absurdă ca România să-și execute obligațiile financiare, prevăzute în tratatele de pace, înainte de a i se fixa și achita despăgubirile" [17].

Încrezător în virtuțile parlamentare el, nu o dată a înfruntat oratori mai dotați și mai iscusiți învingînd o anumită timiditate de care suferea, ori de cîte ori se ridica la tribună, pentru a lămuri conținutul unui proiect de lege, sau punctul său de vedere într-o problemă considerată mai importantă. „Parlamentul — afirma el —, fără să

[13] Constant Georgescu, *op. cit.*
[14] *Ibidem.*
[15] *Ibidem.*
[16] C. Georgescu, *op. cit.*
[17] *Ibidem.*

devină o Academie ştiinţifică, trebuie să cunoască în mod desăvîrşit cauzele reale ce pot avea vreo influenţă asupra vieţii atît de complicate a statului modern. Numai prin discuţii în Parlament se lămureşte o lege şi membrii Parlamentului capătă deplină cunoştinţă de legile propuse". O mărturie din cele mai veridice şi preţioase asupra stilului de muncă al lui Vintilă Brătianu, ne-a lăsat unul din apropiaţii săi colaboratori, acad. L. Mrazec, eminent geolog, într-un timp preşedinte al Academiei Române. „Structura gîndirii sale — consemna el în volumul colectiv deseori citat pe parcursul acestui studiu — era ştiinţifică. Metoda sa de lucru era ştiinţifică, pentru cazurile cunoscute mie: adîncirea problemei, alcătuirea unui plan general şi al unui program de execuţie!".

Convingerea sa asupra rolului deosebit ce revine Parlamentului l-a făcut să insiste asupra necesităţii de activizare a Comisiilor parlamentare, după cum înclinaţia spre economii cu orice preţ care, şi pentru apropiaţi părea să pară o manifestare de înnăscută avariţie, l-a determinat să le refuze chiar acestora orice apel la visteria statului. Astfel, la insistenţa unui grup de „reprezentanţi ai poporului", de a se mări diurnele, el le-a atras atenţia că, întrucît deputaţii şi senatorii sînt chemaţi să exercite o parte din suveranitatea poporului pe care îl reprezintă, sarcină de mare cinste şi răspundere „parlamentarii trebuie să dea pilda dezinteresării; a fi parlamentar nu este o meserie, fecare parlamentar trebuie să aibă o ocupaţie din care să trăiască" [18].

Nu puteau să nu fie crezute asemenea sfaturi, pe care le dădea fostul primar al Capitalei care, cînd se deplasa să vadă şi alte centre urbane din Europa în calitate de edil, o făcea exclusiv pe socoteală proprie.

Tot din considerente democratice „educative" el saluta orice studiu sau lucrare prin care erau lămurite prevederile unor legi. Astfel prefaţînd o asemenea lucrare el scria: „Nu-mi fac iluzie că, de la prima aplicare a legii, cunoştinţa ei va fi desăvîrşită, dar cu cît vom contribui mai mult la lămurirea opiniei publice, cu atît vom înlesni chiar în aceste condiţiuni, o mai bună aplicare a ei" [19].

Într-un memoriu cu privire la activitatea Partidului liberal, publicat cu puţin timp înainte de a muri, V. Brătianu afirma că în

---

[18] Constant Georgescu, *Legea pentru unificarea contribuţiilor directe şi pentru înfiinţarea impozitelor pe venitul global*, cu prefaţa de V. Brătianu, 1923.

[19] Memoriul d-lui Vintilă I. Brătianu, prezentat Comitetului Central al Partidului Naţional Liberal, în şedinţa din 23 septembrie 1930.

timpul guvernării s-a reușit să se realizeze în domeniul financiar, „prin eforturi proprii": echilibrul bugetar; reglarea datoriilor cu străinătatea și asigurarea unei balanțe comerciale active [20].

Desigur, că la aceasta a contribuit, într-o anumită măsură, după cum s-a mai arătat, conjunctura economică mondială, în perioada cînd V. Brătianu a deținut portofoliul finanțelor (1921—1926), dînd dovadă de calități de bun vistiernic. Faptul va fi consemnat pozitiv și în unele aprecieri de mai tîrziu. Obținerea unor excedente bugetare, ce totalizau în perioada 1923—1926 peste 15 miliarde lei, era o realizare cu atît mai memorabilă, cu cît în anii guvernului Averescu (1927—1928), s-a ajuns la un deficit de 2,5 miliarde [21].

Cu toate acestea, într-o apreciere de ansamblu, se va arăta și faptul că „politica monetară a guvernului liberal va avea urmări defavorabile. Plecată de la dorința de revalorizare a leului depreciat, se va împotmoli într-o serie de contradicții indisolubile, care vor avea drept unică urmare sporirea continuă a costului vieții" [22].

O apreciere și mai categorică a guvernării liberale și, în primul rînd, a activității personale a lui V. Brătianu, sub aspectul fiscalității introduse de el, o aflăm și din atitudinea electoratului. Astfel, după cum rezultă din datele oficiale, Partidul Național Liberal n-a reușit să obțină în alegerile din mai 1926, decît 7,34% din totalul voturilor exprimate, ceea ce îi dădea dreptul doar la 16 mandate în Camera deputaților [23]. În alegerile din 1928 rezultatele au fost și mai proaste.

...Faptul că Vintilă Brătianu nu a avut lucrări publicate, decît cîteva conferințe, discursuri parlamentare și articole, fiind considerat deci, înainte de toate și aproape exclusiv, un „practician", a făcut ca pînă și Academia Română să-și mărginească atenția sa la acordarea, în vara anului 1929, a titlului de membru onorar, ceea ce era, în ordinea ierarhiei academice, mult mai puțin decît titlul de membru corespondent.

În iarna anului următor el a avut parte de funerarii naționale, în calitate de fost prim-ministru.

---

[20] *Enciclopedia României*, vol. I, *Statul*.

[21] *Ibidem*.

[22] *Ibidem*.

[23] I. Teodorescu, *Considerațiuni statistice asupra rezultatelor alegerilor din 25 mai 1926*, în Analele economice și statistice", nr. 7—8/1926.

ION RĂDUCANU

Ion Răducanu s-a născut la 20 martie 1884 la București, unde tatăl său, fiu de țăran din comuna Grindu (jud. Ialomița), după o perioadă de ucenicie în ale negoțului, ca „băiat de prăvălie", remarcat de cunoscutul fruntaș al comerțului românesc N. Hagi-Stoica și cu sprijinul acestuia reușise să deschidă un magazin de marchitănie pe cont propriu. După ani de muncă neostenită este ales în fruntea Bursei din Capitală, iar apoi și deputat. Cu toate acestea, dînd dovadă și de modestie, el va refuza repetatele propuneri de a accepta numirea sa ca primar, pe motiv că, neștiind „a vorbi franțuzește", nu va putea primi în mod cuvenit eventualii oaspeți de peste hotare.

După terminarea studiilor secundare la Liceul „Matei Basarab", I. Răducanu pleacă, în vara anului 1901, în Austria, unde studiază la Academia Comercială din Graz, pe care o absolvă ca diplomat al „cursului de bacalaureat". Urmează apoi cursurile Secției de științe sociale (Staatswissenschaften), din cadrul Facultății de filosofie a Universității din Berlin [1].

Audiază prelegerile profesorilor Adolf Wagner, Max Sering și Gustav Schmoller, luînd parte și la lucrările de seminar, cu participare relativ mai restrînsă și benevolă, conduse de acesta din urmă. După o primă familiarizare cu disciplinele economice, va frecventa cursurile de filosofie și sociologie ale profesorilor Simmel, Paulsen, Stumpf, precum și cele de cooperație ale lui K. Fassbender și H. Crüger, în a cărui revistă, I. Răducanu va publica unul din primele studii — *Organizarea mișcării cooperatiste în România*.

La sugestia lui M. Sering, unul din cei mai reputați cunoscători ai problemelor agrare și ai cooperației rurale, el, folosind perioada vacanței de vară, urmează cursurile „Școalei cooperatiste" din Darm-

[1] Theodor Ludu, *Economistul Ion Răducanu*, eseu documentar, 1946.

stadt, reușind să viziteze și cîteva cooperative. Convins tot mai mult de importanța cooperației, Răducanu, pe baza datelor culese, redactează și trimite lui Spiru Haret, ministrul instrucțiunii publice, un raport asupra necesității introducerii în România a învățămîntului cooperatist, ca premisă pentru dezvoltarea mișcării cooperatiste.

În august 1905 el susține cu succes, în fața Comisiei prezidate de conducătorul său științific A. Wagner și avînd ca membri pe Sohmoller, Sering, Stumpf și Dilthey, teza de doctorat *Datoriile de Stat ale României*.

O anumită influență asupra formației și orientării sale ideologice l-a avut faptul că majoritatea celor mai de seamă economiști universitari din Germania se numărau printre fondatorii asociației Verein für Socialpolitik, în ale cărei preocupări figura și promovarea unor măsuri de politică socială — etichetată mai întîi drept ,,socialism de catedră'' (cu aluzie la inițiatorii universitari) și definitiv încetățenită în istoria gîndirii și acțiunii economice sub denumirea de ,,socialism de stat''. Convingerile sale cooperatiste i-au facilitat adoptarea principiilor socialismului de stat, considerînd că acesta reprezintă ,,nu numai o doctrină economică, ci este în același timp o doctrină morală și națională'' [2].

După terminarea studiilor universitare din Germania, I. Răducanu întreprinde o călătorie la Londra, unde timp de mai multe luni studiază asiduu principalele scrieri economice ale autorilor englezi la celebrul ,,British Museum''. Tot din această vreme datează și familiarizarea sa cu operele unor economiști nord-americani, relativ mai puțin cunoscuți pe atunci pe vechiul continent.

Întors în țară, Ion Răducanu este numit, în primăvara anulu 1906, la ,,Creditul Viticol'', ca șef al contabilității. După un an, apreciindu-i-se calitățile și munca, este avansat sub-inspector și apoi și inspector titular la Centrala Băncilor Populare, conduse de I. G. Duca, susținător entuziast al mișcării cooperatiste. De altfel, însăși teza sa de doctorat susținută cu cîțiva ani mai înainte la Facultatea de drept a Universității din Paris era consacrată unor probleme de teorie și practică cooperatistă.

Împreună cu cîțiva colegi, I. Răducanu elaborează ,,Calendarul cooperatorilor români'' în care, pe lîngă multe date și informații utile, era menționată sumar și experiența cooperatistă din alte țări. Pentru a-l putea edita — după cum își va aminti mai tîrziu —, va recurge la un împrumut, — ,,semnează prima sa poliță'' [3].

În februarie 1911, reușind la concurs, este numit în calitate de docent la catedra de economie politică a Facultății de drept la Universitatea din București, unde va ține un ciclu de prelegeri despre *Istoria*

---

[2] I. Răducanu, *Socialismul de stat*, 1922.

[3] I. Răducanu, *Din amintirile unui septuagenar*, 1955.

și doctrina cooperației, repetate mai tîrziu și la Școala centrală de agricultură. În 1915, reușind la cel de-al doilea concurs, își inaugurează primul său curs de știință și legislație financiară la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale [4].

În perioada refugiului de la Iași, I. Răducanu inițiază, împreună cu V. Madgearu și Victor Slăvescu, editarea revistei economice ,,Independența Economică", în al cărei articol editorial din primul număr, apărut la 19 februarie 1918 — cînd cea mai mare parte a țării se afla sub ocupație străină —, se arăta cu mult curaj și demnitate patriotică, combatîndu-se condițiile grele ale armistițiului de la Buftea: ,,Nu poate să se gîndească nimeni la pace care să nu fie o chezășie deplină a independenței economice a României, singura bază reală a independenței politice, căci întreaga istorie, ca și istoria contemporană a țării noastre, ne învață că vasalitatea economică este preludiul vasalității politice".

Consolidarea și apărarea independenței economice a României vor constitui principala preocupare a revistei pe toată durata existenței sale.

Tot la Iași, Ion Răducanu, alături de Virgil Madgearu și Vasile Pârvan, răspunzînd inițiativei lui D. Gusti, pun bazele Asociației pentru studiul și reforma socială. După cum va menționa mai tîrziu, după trecerea unui sfert de veac, D. Gusti, ,,Ion Răducanu și-a adus contribuția nu numai în materie de finanțe, fiind conducătorul Secției financiare, ci și în ce privește întreaga concepție de organizare a acestei asociații; el a luat parte nu numai ca specialist, dar și ca sfătuitor, ca ctitor, ca stîlp al acestei asociații, împreună cu nedespărțitul său prieten V. Madgearu" [5].

Comportarea sa din timpul războiului, în calitate de comandant de companie al unui regiment din Tecuci, i-a atras stima îndelungată a ostașilor, exprimată și prin adeziunea multora dintre ei la mișcarea cooperatistă, ceea ce a făcut posibilă deschiderea primei școli cooperatiste județene.

La încheierea războiului, I. Răducanu se consacră activității profesionale la catedra de finanțe a Academiei Comerciale (cum era denumită prescurtat Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale) și la nou înființata din inițiativa sa Școală centrală de studii cooperatiste.

Publică studii în diferite reviste din țară și străinătate și ține conferințe publice pe o largă gamă de teme economice, financiare și de cooperație. Reușește să înființeze la Academia Comercială o catedră

---

[4] ,,Independența Economică", Revistă de studii economice și sociale, nr. 2—3, închinată profesorului Ion Răducanu, 1946.

[5] D. Gusti, *Cuvînt omagial*, ,,Independența Economică", nr. 2—3/1946.

Scanned with OKEN Scanner

pentru „Studiul cooperaţiei", pe care o va ilustra strălucit Gromoslav Mladenatz, personalitatea de înalt prestigiu, fruntaş al Alianţei cooperatiste mondiale. Va acorda mereu şcolii, învăţămîntului, cea mai mare atenţie, convins fiind că, „în vremurile de faţă transformările adinci din viaţa economică nu pot lăsa la o parte contribuţia posibilă a şcolii. Şcoala şi viaţa economică se influenţează reciproc. Mai ales acesta este cazul în învăţămîntul economic şi tehnic" [6].

În această privinţă va avea numeroase iniţiative în cursul activităţii sale şi, la încheierea acestei bogate şi multilaterale desfăşurări ale calităţilor sale, va declara cu deplină îndreptăţire: „În toată viaţa mea de dascăl, am avut convingerea că şcoala este, mai mult decît orice alte instituţii, menită să înfăptuiască reforma socială prin reforma omului" [7].

Pe lîngă cursul său de finanţe, I. Răducanu a mai ţinut şi unul de *Istorie a doctrinelor economice*, prezentînd într-o formă clară şi cu multă obiectivitate principalele doctrine, teorii, şcoli şi curente de idei în gîndirea economică universală. Cu toată preferinţa vizibilă faţă de reprezentanţii Şcolii neo-istorice germane şi ai socialismului de stat, sînt înfăţişate atît contribuţia fundamentală a Şcolii clasice engleze în devenirea economiei politice ca ştiinţă, cît şi aportul inovator al lui K. Marx, la dezvoltarea generală a gîndirii economice universale, arătîndu-se că economiştii de altă concepţie „care au socotit întreaga teorie a lui Marx ca fiind o erezie, nu l-au înţeles". Observaţia ironică era perfect justă deoarece cei mai înverşunaţi critici ai lui K. Marx erau din rîndul acelora care nici nu s-au ostenit, sau nu au fost în stare să-l înţeleagă, după cum, cam în aceeaşi situaţie se aflau şi unii admiratori pripiţi. „Nu este nevoie — spunea profesorul Răducanu — să te declari adversar al lui K. Marx, mai ales cînd nu l-ai înţeles. Poţi să-l înţelegi, fără să fii adeptul lui Marx, dar mai ales pentru economişti, studiul operei lui K. Marx, este absolut necesar" [8].

Printre efectele pozitive ale acestei atitudini se înscrie şi atenţia deosebită ce s-a acordat Bibliotecii instituţiei, dotate cu cele mai noi lucrări economice, inclusiv reviste, din ţară sau străinătate, iar Buletinul bibliotecii cuprindea ample recenzii, multe redactate chiar de studenţi şi doctoranzi. Din rîndul lor au ieşit şi o seamă de colaboratori la „Independenţa Economică" şi la alte publicaţii economice.

Prof. I. Răducanu a dat dovadă de cea mai largă înţelegere a părerilor altora şi chiar a salutat şi încurajat confruntarea de opinii şi idei, iniţiind în acest scop un seminar special, relativ mai restrîns, format

---

[6] I. Răducanu, *Şcoala şi viaţa economică*, în „Revista generală a învăţămîntului", nr. 1—2/1936.

[7] „Independenţa Economică", nr. 2—3/1946.

[8] I. Răducanu, *Istoria doctrinelor economice*, curs litografiat, 1932.

din studenți cu preocupări teoretice mai vădite — denumit inițial seminar de „Teorie și Metodă", condus de el personal. Programul de lucru și tematica se alcătuiau în urma consultării tuturor membrilor seminarului, fiind de regulă reținute subiectele legate de noile curente și lucrări mai noi din domeniul gîndirii economice. De aici au pornit și primele lucrări de revalorificare a gîndirii economice române. Aproape toți membrii acestui seminar erau bursieri, iar ca secretar-coordonator, în primul an, a funcționat Ioan Veverca, viitor asistent la catedra de economie națională a prof. Virgil Madgearu și autor a numeroase cercetări și studii de reală valoare. Tot el a ținut și unul din primele referate-comunicări despre *Sistemul național de economie politică*, al lui Fr. List.

În acest seminar fiecare participant era liber să-și susțină părerea desigur însă cu argumente potrivite și fără a cădea în dogmatism. În cadrul unei discuții mai vii asupra elementelor definitorii ale unui „Sistem economic", cînd unul dintre opinenți continua să susțină cu obstinație punctul său de vedere, chiar atunci cînd toți erau de altă părere, prof. Răducanu, mereu binevoitor, spunea în concluzie că nici un student nu este obligat să preia mecanic părerile profesorului, „dar nici acesta nu poate fi obligat să împărtășească orice punct de vedere al studentului".

Și cu alt prilej era subliniată necesitatea pentru un cercetător al fenomenelor social-economice de a le examina cu toată obiectivitatea, fără idei preconcepute. Deseori se atrăgea atenția asupra faptului că, pentru desăvîrșirea pregătirii profesionale a economistului, este absolut necesar studiul unor lucrări de filosofie, de istorie economică, de sociologie, ca și cunoașterea evidenței contabile și statistice, precum și însușirea temeinică a unor limbi străine ce se predau la Academia Comercială. De aceeași solicitudine s-au bucurat lucrările de seminar ce s-au ținut la catedra de finanțe, iar mai tîrziu și cele ale seminarului de doctorat.

Prof. I. Răducanu are o mare contribuție la pregătirea cadrelor de economiști și, în mod cu totul deosebit, a specialiștilor pentru sistemul financiar central și cel din județe. În 1932, el a organizat împreună cu prof. V. Madgearu, pentru prima dată în România, un concurs pentru întinerirea aparatului financiar, ceea ce a permis îmbunătățirea metodelor de lucru, a exigenței și a spiritului de răspundere [9].

Convingerile sale democratice și-au găsit reflectarea și în dezbaterile parlamentare, pe probleme financiare, la care a luat parte activă și competentă. Astfel, în legătură cu discutarea proiectului de lege a lui N. Titulescu — prin care se completa cel elaborat inițial de prof. I. N.

---

[9] I. Stan, *Contribuția profesorului Ion Răducanu la progresul științei financiare publice în România*, „Independența Economică", nr. 2—3/1946.

Angelescu, asupra impozitului direct și progresiv —, Răducanu arăta: „Politica noastră financiară, plină de inconsecvențe din timpul războiului se caracterizează printr-o dezorientare desăvîrșită și un șir de opere de cîrpaci [...]. Impozitele indirecte au fost arma fiscală a claselor stăpînitoare, pentru exploatarea celor de jos. Aceste impozite trecute sînt de nedreptate strigătoare".

În ce privește impozitul cedular, el declara, cu toate protestele gălăgioase ale reacțiunii parlamentare, că aici „nu poate fi vorba de nici un privilegiu, de sus pînă jos", și că aceste impozite trebuie plătite de toți membrii familiei regale, fără excepție [10].

Chiar în scurta perioadă (noiembrie 1928 — iunie 1930), cînd a fost ministru al Muncii, Cooperației și Ocrotirii Sociale, pe lîngă faptul că a așezat cooperația pe temelii democratice, reușind să treacă o seamă de legi, printre care: legea pentru reglementarea conflictelor de muncă, legea sindicatelor profesionale, a repaosului duminical, a protecției muncii minorilor și femeilor etc. S-a consacrat dreptul muncitorilor la concedii legale, s-a asigurat respectarea termenului obligatoriu de preaviz în caz de concediere și plata daunelor în caz de abuzuri și concedieri nejustificate.

Cu toată lipsa de colaboratori, prof. Răducanu a reușit să facă ordine și în Casa asigurărilor muncitorești, unde s-au constatat mari abuzuri și nereguli financiare. Tot din inițiativa sa a luat ființă, pentru prima dată în istoria presei românești, Casa de retrageri și pensiuni a ziariștilor [11].

Din păcate, tot acest ansamblu de măsuri nu s-a bucurat decît de o realizare parțială și vremelnică. Mai toate au fost „revizuite și completate", altele au căzut pur și simplu în desuetudine, cum a fost cazul proiectatelor școli și cămine pentru ucenici. Temporară a fost și mulțumirea sa de a fi elaborat și trecut în Parlament legea pentru organizarea cooperației.

Inițiată și elaborată pe baza unui bogat material faptic, sub îndrumarea prof. I. Răducanu și cu concursul celor mai buni cunoscători ai teoriei și practicii cooperatiste din diverse țări, legea cooperației din 28 martie 1929 a avut ca principal obiect o largă autonomie a cooperației, prin stabilirea unui cadru legal, necesar unei libere desfășurări a acțiuni cooperatiste, emancipînd-o de tutela Statului și de influența politicianistă. Potrivit acestei legi, cooperativele erau obligate să se constituie în „Uniuni", care aveau atribuții de organizare și control, și în „Federale" care aveau atribuții economice.

---

[10] Ministerul Finanțelor, *Reforma financiară din 1921*, vol. I. Discuțiunea generală în Camera deputaților.

[11] I. Setlacec, *Contribuții la realizările profesorului Ion Răducanu în domeniul politicii sociale*, în „Independența Economică", nr. 2—3/1946.

Pentru finanţarea mişcării cooperatiste s-a creat Banca Centrală Cooperativă — Institut de credit al cooperaţiei, care prelua atribuţiile fostei Centrale a Băncilor Populare. Preşedinte a fost numit profesorul de mari însuşiri universitare şi juridice în materie de drept constituţional şi administrativ — Cesar Partheniu.

Ca instituţie supremă a mişcării cooperatiste, s-a înfiinţat Oficiul Naţional al Cooperaţiei, sub conducerea prof. Gramoslav Mladenatz, care urma să funcţioneze numai pînă cînd Uniunile cooperative aveau să-şi constituie o centrală a lor, proprie. Raportorul proiectului de lege, în Parlament, a fost prof. Gh. Zane, care a luat parte şi la elaborarea ei.

Desigur, cel puţin o parte din bunele intenţii manifestate pe atîtea planuri nu s-au putut realiza pînă la capăt şi datorită marei crize economice mondiale ce se declanşase în S.U.A., în toamna anului 1929, şi se abătuse în curînd şi asupra Europei. Din puţinul ce s-a putut înfăptui pînă la capăt şi chiar a i se întredeschide şi un viitor, un prim loc va ocupa legea privitoare la recensămîntul general al populaţiei, iniţiată şi elaborată sub îndrumarea prof. I. Răducanu, publicată în Monitorul oficial nr. 66 din 21 martie 1930, care prevedea efectuarea obligatorie a unor asemenea recensăminte la fiecare zece ani pe tot cuprinsul ţării. Era o măsură salutară cu multiple efecte social-economice, etnografice şi politice, pozitive. Doar ultimul recensămînt de acest gen în Vechiul Regat nu se efectuase din 1912, în Transilvania şi Bucovina din 1910, iar cel din Basarabia data din 1897. Recensămîntul din 1930 a fost executat în condiţii optime datorită competenţei şi calităţilor organizatorice ale eminentului statistician, care a fost Sabin Mănuilă, viitor membru corespondent al Academiei Române.

După 1930, prof. I. Răducanu, fiind şi rector al Academiei Comerciale pe o perioadă de aproape 10 ani, s-a dedicat exclusiv acestei instituţii, în continuare ca profesor şi apoi ca organizator şi mult apreciat conferenţiar. Din vara anului 1936 a trebuit să facă faţă şi noilor sale sarcini, suplimentare, fiind ales membru corespondent al Academiei Române.

Ca o primă măsură, de mult aşteptată, s-a introdus la propunerea sa un an de studii nou, „preparator", menit să asigure o anumită omogenizare a nivelului diferit de pregătire al studenţilor, unii provenind din liceele moderne sau reale, alţii mai apropiaţi de profilul economic — absolvenţi al liceelor comerciale. Programului de învăţămînt i s-au adăugat noi materii, iar corpul didactic a fost completat cu noi cadre, ceea ce a permis mai mare atenţie acordată practicii în diferite întreprinderi, în cursul vacanţelor de vară.

Între timp, s-a putut obţine pentru Academia Comercială şi dreptul, de care în mod cu totul nejustificat a fost lipsită înainte vreme, de a organiza, pe lîngă principalele catedre de profil, doctoratul, şi de a

elibera diplome de doctor în științe economice. Cît de bine venită a fost această măsură, pentru ridicarea nivelului general al pregătirii economice, o dovedește și faptul că pînă în anul 1940 au fost susținute aproape 100 de teze, multe de reală valoare științifică.

Pe lîngă cursul său de bază *Știința și legislația financiară*, prof. I. Răducanu a ținut și cicluri de prelegeri de tehnică bancară, de monedă, credit, schimb, un curs despre băncile de emisiune, un altul *Introducere în științele economice* și cîteva cursuri de istorie a doctrinelor economice.

Cursul său de finanțe, deși doar litografiat, a apărut în cîteva ediții mereu actualizate.

În această perioadă s-a întărit și baza materială a Academiei Comerciale, prin lărgirea printr-o nouă aripă a palatului acesteia.

În rîndul inițiativelor meritorii ale rectorului și ale corpului profesoral se înscrie și sprijinirea înființării Școalei de statistică, ce funcționa sub egida Ministerului Muncii, al Sănătății și Ocrotirilor Sociale.

Mai tîrziu, în cadrul unei acțiuni mai largi, cu participarea Corpului profesoral al Academiei Comerciale, a luat ființă „Asociația pentru Cultura Profesională". Ea a pus bazele Școlii superioare de tehnică și practică comercială (durata studiilor fiind de doi ani), — în care erau primiți și „profesioniștii fără certificate de studii, dacă făceau dovada unui stagiu de cel puțin doi ani de activitate într-o unitate economică de stat sau particulară". Școala era menită să asigure pregătirea pe un front mai larg a cadrelor medii, necesare economiei naționale, apelîndu-se la concursul absolvenților Academiei Comerciale. „Dacă nu vrem să devenim o colonie economică — spunea prof. I. Răducanu la inaugurarea cursurilor — sîntem datori să mobilizăm toate forțele de elită, ieșite din Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale, ca să înființeze cît mai curînd școli libere de practică comercială în diferite centre ale țării".

Un țel asemănător era urmărit, pe alt plan, prin așa-numitele „Cursuri de vară", ce se țineau timp de cîteva săptămîni în timpul vacanțelor de vară. Inaugurate în vara anului 1933, cursurile erau menite să contribuie, în primul rînd, la perfecționarea profesorilor liceelor comerciale. Treptat, însă, succesul de care se bucurau le asigura un auditoriu tot mai larg. Astfel, la cursuri participau nu numai unii studenți, ci și economiști din întreprinderi și din unele instituții publice, doritori de a-și completa și împrospăta cunoștințele pe teme profesionale sau de cultură generală, de actualitate. Cu acest prilej, au ținut conferințe, unii chiar în repetate rînduri: N. Iorga, D. Gusti, C. Rădulescu-Motru, P. Andrei I. Răducanu, V. Madgearu, Gh. Tașcă, Gr. Mladenatz, I. Gr. Dumitrescu, Gh. Zane, S. Mănuilă, Andrei Rădulescu,

C. Bungețeanu, G. G. Antonescu, Gr. Trancu-Iași, Sp. Iacobescu și alți reprezentanți ai intelectualității universitare și academice. De regulă, asemenea manifestări se încheiau cu vizitarea unei întreprinderi mai importante.

În palatul Academiei Comerciale erau nu numai găzduite, ci și efectiv sprijinite: Institutul Social Român, Asociația generală a economiștilor din România, Școala superioară de științe de stat (pentru pregătirea cadrelor medii ale administrației de stat), redacțiile revistelor „Independența Economică" și „Analele statistice și economice", precum și „Asociația" și „Societatea cooperativă" a studenților și licențiaților. Alături de clădirea principală se afla căminul și cantina pentru bursierii Academiei Comerciale, cu o sală de lectură și bibliotecă proprie.

Un anumit rol l-a avut Academia Comercială și în dezvoltarea legăturilor culturale cu străinătatea, prin intermediul Asociațiilor de prietenie cu diferite țări, în mod deosebit cu țările membre ale Micii Antante și ale Înțelegerii Balcanice. Au fost organizate excursii și chiar schimburi de experiență, de mai lungă durată, în condiții de reciprocitate, cu studenții institutelor de învățămînt superior. Pe de altă parte, un număr important de studenți din țările vecine au preferat să urmeze cursurile Academiei Comerciale, atrași de prestigiul tot mai recunoscut al acestei instituții.

La aceasta au contribuit, fără îndoială, profesorii și, în primul rînd, însuși rectorul Academiei Comerciale, solicitat în dese rînduri de diferite instituții de cercetare științifică și învățămînt. Astfel, la invitația Facultății de drept din Istambul, el a tratat problema *Economiei dirijate*. La Universitatea din Sofia, va conferenția în două rînduri, mai întîi despre *Criza economică în țările din sud—estul Europei* și apoi despre *Interesele culturale comune bulgaro-române*. La Praga va vorbi despre *Antanta Economică*, iar la Atena va aborda tema „Către o economie concentrată a țărilor balcanice". Răspunzînd la invitația prestigioasei „Weltwirtschafliche Gesellschaft" din Berlin, va dezvolta, în sesiunea din 1934, tema „Raporturile economice dintre Germania și sud-estul Europei", în ședința prezidată de fostul său profesor Max Sering.

În afară de comunicări și conferințe, prof. I. Răducanu a publicat numeroase studii în cele mai prestigioase reviste de economie, finanțe, sociologie sau cooperație din Europa. A fost ales membru la destul de exigenta și pretențioasa „Royal Economic Society", de la Londra, și apoi la „Societatea Economiștilor Germani", cu sediul la Leipzig [12].

În mai 1936, I. Răducanu a fost ales membru corespondent al Academiei Române. În recomandarea de propunere, prezentată de

[12] Th. Ludu. *op. cit.*

Scanned with OKEN Scanner

către D. Gusti, se arată că prof. Răducanu „a desfășurat o continuă și foarte prețioasă activitate științifică în cîmpul științelor economice și financiare". După ce se menționează principalele lucrări elaborate în decursul celor peste trei decenii de activitate științifică, sînt subliniate în mod deosebit contribuțiile teoretice și practice aduse în domeniul cooperației și al politicii sociale [13].

Noul ales a desfășurat și în sînul Academiei Române o bogată activitate. A întocmit și ținut comunicări abordînd o gamă tematică largă și, totodată, originală: *Adam Smith* (O comemorare), *Economiștii streini la Academia Română*, *H. Ch. Carey — doctrinar al naționalismului economic și spiritualitatea românească*, *Ideea națională în gîndirea economică a lui Fr. List*, *Economia de războiu*.

Vor reține atenția mai cu seamă ultimele trei comunicări, dintre care în primele două se arată cum, și într-un caz și în altul, ideea națională a dus la dezvoltarea economică vertiginoasă a Germaniei și a Statelor Unite ale Americii, precum și influența pozitivă pe care au exercitat-o ambii economiști asupra evoluției gîndirii economice în România. La o examinare mai atentă se poate observa că aceste două comunicări ar putea constitui — dacă nu o introducere, fiind ținute mai tîrziu — o accentuată confirmare a ideilor cuprinse în cea din urmă comunicare asupra „economiei de război".

După cum se arată în această coumunicare, ideea că economia de război este o disciplină distinctă de alte materii economice îi aparține economistului german Otto Neurath, cu puțin înainte de declanșarea primului război, sub denumirea de Kreigswirtschaftslehre *. Ulterior, au contribuit nu numai la încetățenirea noului concept, ci și la o tot mai amplă aplicație practică în domeniul politicii economice și alți economiști. Măsuri similare au fost intreprinse, cu oarecare întîrziere, în Franța și Marea Britanie, după cum se poate vedea și din lucrarea *The political economy of war* a lui A. C. Pigou. Dar, și într-un caz și în altul se aveau în vedere, sau cel puțin se pretextau de o parte sau de alta, scopuri defensive.

Economia de război cuprinde o gamă vastă de măsuri de finanțare, aprovizionare, de readaptare cel puțin parțială a producției industriale și agricole, asigurarea de stocuri de rezervă de materiale și armament etc.

Cu tot tactul impus de împrejurări și de ambianța academică, în comunicare se arăta clar pericolul ce amenința țara și de unde vine acest

---

[13] Academia Română, *Anale*, Tomul 56, Sesiunea din mai 1936.

* Sub această denumire, economia de război va figura și în „Weltwirtschaftliches Arhiv", 1913.

pericol, ca și necesitatea unor măsuri defensive adecvate. Comunicarea, cum era și firesc, s-a bucurat de călduroasă primire atît în sînul Academiei Române — unde a fost elogiată de R. Rosetti, Sc. Lambrino, Gh. Tașcă, I. Nistor și N. Iorga, care a propus să fie tradusă în limba franceză —, cît și în rîndurile opiniei publice — meritînd-o pe deplin.

Semnificația profund patriotică a acestei comunicări mobilizatoare a fost recunoscută mult mai tîrziu, atestată fiind și de o revistă istorică de un anumit prestigiu [14].

În rîndul numeroaselor cursuri, pe cele mai variate teme, pe care le-a ținut prof. I. Răducanu, un loc cu totul deosebit îl vor ocupa prelegerile cuprinse în Cursul de finanțe de război pe care le-a ținut în anul universitar 1942 — 1943. După cum se arată în prima prelegere, cursul reprezenta o continuare mai dezvoltată și în fond mult mai îndrăzneață a comunicării ținute cu ani în urmă la Academia Română. Rînd pe rînd se arăta cum economia de război își subordonează întreaga viață economică, socială, politică, culturală, și, desigur, finanțele. Producția bunurilor de consum este diminuată treptat, prin însăși mobilizarea forței de muncă, care trebuie hrănită, deși este împiedicată să producă: „Se reduc două brațe în producție, dar se adaugă noi guri de hrănit"!

Anarhia duce la degradarea calității produselor, după ce a provocat reducerea sortimentelor. Finanțele țării sînt secătuite, fie prin creșterea impozitelor, fie prin recurgerea la împrumuturi forțate sau inflație.

După aceste enunțări generale, autorul trece, dînd dovadă de un curaj cu totul deosebit, la înfățișarea metodelor și procedeelor de finanțare a războiului de către guvernul Germaniei naziste, cînd pe primul plan apar „contribuțiile" țărilor învinse. Franței i se impune plata a sute de milioane de franci, „pentru întreținerea trupelor de ocupație". Același pretext va fi folosit și în alte țări, pe lîngă rechiziții, parțial camuflate prin emiterea de bilete de bancă, cu circulație limitată și cu putere de cumpărare mult supraevaluată.

În ce privește contribuțiile, după cum se arăta în curs, numai în primii 2 ani și jumătate de război ele au depășit 10 miliarde mărci! Cu toate acestea și emisiunea monetară pe teritoriul Germaniei a crescut în cursul anului 1942 cu peste 5,5 miliarde mărci, față de anul anterior, ajungînd la peste 27 miliarde [15].

---

[14] P. Popescu-Gogan, *Academia Română condamnă nazismul*, în „Magazin istoric" nr. 8/1979.

[15] Ion Răducanu, *Finanțe de război*, curs litografiat, 1943.

Dar la finanţarea războiului erau obligate nu numai ţările învinse. Procedeul folosit pare simplu: se procedează la supraevaluarea considerabilă a valutei germane, în comparaţie cu alte monezi. Aşa s-a procedat şi cu leul românesc. Contravaloarea exporturilor noastre se înscrie în contul de clearing, în schimb însă nu se poate importa mai nimic din Germania: totul este extrem de scump în condiţiile noii parităţi, iar pe de altă parte nici nu prea existau produse exportabile.

În toate împrejurările vieţii, prof. I. Răducanu s-a dovedit a fi un convins democrat şi nu a ezitat nici un moment să ia cea mai fermă atitudine împotriva curentelor fasciste. Numai refugiindu-se temporar în Bulgaria, unde a fost găzduit de unul din foştii săi studenţi, a putut să evite moartea violentă, prin care a fost curmată viaţa altor doi profesori ai instituţiei de învăţămînt economic superior la a cărei propăşire şi înălţare a contribuit ca nimeni altul...

VICTOR SLĂVESCU

Victor Slăvescu s-a născut la 23 mai 1891, la Rucăr (jud. Muscel). Tatăl său, fiind ofițer, deseori transferat în interes de serviciu, V.Slăvescu, după absolvirea școlii primare din Slatina, își continuă studiile secundare la Liceul din Pitești (1902—1908), iar ultimele clase la Liceul „Gh. Lazăr" din București, inclusiv bacalaureatul (1910).

Încă din liceu obișnuia să audieze și prelegerile unor profesori de la Universitate ca: Titu Maiorescu, Nicolae Iorga, Simion Mehedinți, Dimitrie Onciul, Gheorghe Murnu, Pompiliu Eliade, G. G. Antonescu, Ovid Densușianu, Mihai Dragomirescu, precum și conferințele publice pe teme mai interesante ce se țineau sistematic la Ateneul Român.

După efectuarea stagiului militar — completat ceva mai tîrziu la Școala de artilerie, la terminarea căreia obține gradul de ofițer —, V. Slăvescu se înscrie în toamna anului 1911 ca student la Facultatea de filosofie din Göttingen, iar în anul următor pleacă la Universitatea din München, unde studiază timp de două semestre științele economice, avînd ca profesori personalități de seamă ai vieții universitare din Germania, printre care: Lujo Brentano, la economie politică, Wilhelm Lotz la finanțe, George von Mayer și alții, cei mai mulți adepți ai „protecționismului educativ" al lui Fr. List și ai politicii socialismului de stat.

Reușește, înainte de a opta definitiv pentru studii economice în Germania, să întreprindă și o călătorie de cîteva luni la Paris, unde audiază, printre altele, conferințele economiștilor Charles Gide, șeful recunoscut al Școlii de orientare solidarist-cooperatistă de la Nîmes, ale lui P. Leroy-Beaulieu și Charles Rist, coautor al unei larg răspîndite și traduse în multe limbi istorii a doctrinelor economice.

În toamna anului 1913, Victor Slăvescu își continuă studiile, de astă dată la Universitatea din Halle, urmînd doctoratul cu unul din cei mai cunoscuți și apreciați, nu numai în Germania, specialiști în probleme

Scanned with OKEN Scanner

agrare, Johann von Conrad. Sub conducerea acestuia elaborează teza de doctorat pe tema: *Die Agrarfrage in Rumänien* [1].

Teza sa, pe care o susţine cu succes la 1 august 1914, obţinînd titlul de doctor în ştiinţe economice la vîrsta de 23 de ani, cuprinde o amplă prezentare retrospectivă a evoluţiei şi particularităţilor relaţiilor agrare, a formelor de proprietate şi de folosinţă a pămîntului, a mişcărilor ţărăneşti, a politicii agrare şi a măsurilor ce s-au întreprins şi ar mai trebui să fie aplicate în acest domeniu, după părerea sa. În viitor, va continua să acorde atenţie problemei agrare, interesul faţă de care i l-a trezit marea răscoală ţărănească din 1907: va elabora chiar un amplu proiect de organizare a creditului funciar şi va sprijini dezvoltarea cooperaţiei în mediul rural.

Pentru perioada respectivă, teza lui V. Slăvescu reprezenta o temeinică analiză economică consacrată uneia din cele mai actuale şi, totodată, acute probleme social-economice din România. Studiile sale din Germania şi, mai cu seamă, elaborarea tezei de doctorat, l-au deprins cu rigurozitatea ştiinţifică şi temeinicia documentării, ce vor caracteriza viitoarele sale lucrări.

Întors în ţară, este confruntat cu unele dificultăţi chiar în ceea ce priveşte posibilitatea de a găsi o aplicaţie cunoştinţelor sale profesionale. Deocamdată este nevoit să se mulţumească cu publicarea unor articole, studii şi recenzii cu privire la probleme de politică economică şi socială, în presă, în primul rînd în apreciata revistă ,,Economia Naţională", şi în ziarele ,,Universul" şi ,,Democraţia".

La intrarea României în război, Victor Slăvescu se înrolează ca voluntar în armată, ia parte la campania din toamna anului 1916, este rănit şi spitalizat timp de cîteva luni. În perioada retragerii, aflat la Iaşi, ia parte împreună cu Ion Răducanu şi Virgil Madgearu la editarea ziarului, devenit apoi revista de mare prestigiu — ,,Independenţa Economică". În februarie 1918 este demobilizat, avînd gradul de căpitan de artilerie.

La încheierea războiului, ,,Banca Românească", avînd în vedere extinderea operaţiunilor şi în noile provincii, îi dă misiunea să viziteze principalele centre unde urma să ia fiinţă noile sucursale, să studieze condiţiile şi posibilităţile locale, ceea ce o şi face într-un mod care-i asigură o avansare succesivă pînă la funcţia de subdirector în Centrala ,,Băncii Româneşti". Cu prilejul îndeplinirii acestei misiuni, Victor Slăvescu a putut să cunoască multe din problemele social-economice din diferitele regiuni ale ţării şi să studieze activitatea unor instituţii bancare locale, oglindite şi în unele monografii pe care le va elabora.

---

[1] *Problema agrară în România. Expunere istorică a relaţiilor agrare în România.*

În noiembrie 1923 Victor Slăvescu este numit director la „Societatea Națională de Credit Industrial", înființată în același an, ca instituție bancară pentru finanțarea industriei. Prestigiul său de specialist de înaltă competență în probleme economico-financiare este în continuă creștere. Este avansat în cadrul acestei instituții, în 1927, subdirector general. În anii 1925—1926 colaborează, în calitate de Consilier tehnic, la Ministerul Finanțelor (Direcția datoriei publice). Sub îndrumarea lui Vintilă Brătianu, titularul Departamentului, desfășoară o intensă activitate în vederea reglementării datoriei pe care România o avea din timpul războiului, precum și în problema reparațiilor [2].

Ca subdirector general al „Societății Naționale de Credit Industrial", în toată perioada 1927—1933, caracterizată prin mari dificultăți, mai cu seamă după declanșarea crizei economice mondiale, V. Slăvescu a cîștigat o bogată experiență economico-financiară. La 11 noiembrie 1933 este numit Subsecretar de Stat la Ministerul de Finanțe, iar în perioada 4 ianuarie 1934—1 februarie 1935 deține funcția de titular al acestui minister. Demisionează, nefiind de acord cu unele atitudini necorecte ale Palatului și revine la „Societatea Națională de Credit Industrial", în februarie 1935, încredințîndu-i-se de această dată postul de director general.

În general, deși este recunoscut ca cel mai competent și experimentat economist și om de finanțe al Partidului Național Liberal, însăși scurtele sale prezențe ministeriale par a dovedi că V. Slăvescu, ca om realist și tocmai datorită cunoașterii profunde, multilaterale și îndelungate a relațiilor economice și financiare, ca și a realităților politice, nu a manifestat un interes deosebit de afirmare pe planul vieții politice, deși în perioada 1927—1940 a fost ales de 6 ori deputat, încheindu-și activitatea parlamentului, în 1939, ca senator ales de către bresla industriașilor. Nu era deloc amator de discursuri parlamentare. Ca unui intelectual de înaltă ținută morală, după cum rezultă, de altfel, și din amintirile sale, nu putea să-i fie deloc pe plac atmosfera de brutalitate, violență și meschinării ce predomina în rîndurile unei bune părți a „aleșilor poporului". Poate a fost printre puținii demnitari de care nu s-a prins nici o calomnie. Semnificativ este faptul că, dată fiind cinstea sa, nici nu s-au prea înregistrat asemenea tentative.

Activitatea universitară a prof. Victor Slăvescu s-a desfășurat aproape exclusiv în cadrul Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București. A predat, rînd pe rînd, cele mai importante dintre disciplinele economice, începînd din iulie 1925, în calitate de con-

---

[2] Academia de Studii Economice București, *După 55 de ani*, seria 1931—1935, Reuniunea jubiliară din 29 mai 1986; Dr. Ilie Marinescu, *Profesorul Victor Slăvescu*.

ferențiar, apoi, din 1928, ca profesor agregat și, în sfîrșit, din 1930 ca profesor titular la catedra de monedă-credit-schimb și tehnică bancară.

Chiar primele sale prelegeri ale cursului de întreprinderi se remarcă printr-o bogată documentare. Astfel, în cursul său *Obiect, metodă și doctrină în știința întreprinderilor* (1927) se arată cum s-a constituit și format această disciplină economică, principiile de organizare și funcționare a întreprinderilor. Sînt analizate și comentate principiile formulate, ca și metodele sugerate de reprezentanții cei mai de seamă ai gîndirii teoretice și acțiunii practice în acest domeniu: H. Nicklish, J. Fr. Shär, Fr. Leitner, Schmalenbach, G. Obst, Taylor, Fayole, W. Rathenau. Sînt arătate și caracteristicile specifice ale diferitelor categorii de întreprinderi, subliniindu-se în mod deosebit importanța contabilității în desfășurarea și aprecierea rezultatelor finale ale activității întreprinderilor pe bază de bilanț.

Anual, prelegerile sale erau completate cu noi elemente sau extinse la noi sfere de activități. Astfel, în decurs de cțiva ani, de lîngă *Cursul de întreprinderi*, au apărut și: *Cursul de transporturi; principii generale; căi ferate; navigație fluvială și maritimă*, *Cursul de întreprinderi comerciale*, *Finanțarea întreprinderilor economice; Analiza critică a bilanțului unei întreprinderi; Asanarea întreprinderilor economice*, iar pentru un auditoriu mai larg a ținut și cîteva conferințe publice pe tema: „Ce este o întreprindere economică".

În șirul numeroaselor cursuri pe teme speciale ale prof. V. Slăvescu, un loc deosebit îi revine cursului său *Elemente de economie politică* (1936), care ne oferă în linii esențiale viziunea sa generală asupra celor mai importante aspecte principiale ale științelor economice. Referindu-se la obiectul Științei economice, autorul îl definește drept „cercetarea și cunoașterea activității omenești în vederea satisfacerii nevoilor materiale (economice) ale fiecărui individ sau ale unor colectivități sociale". În mod sistematic sînt expuse metodele de cercetare a fenomenelor social-economice (deducția, inducția, metoda istorică, statistică etc.). În această privință este evidențiat rolul deosebit al reprezentanților școlii istorice germane, în frunte cu cel mai strălucit dintre ei, Gustav Schmoller. Este pozitiv apreciată și folosirea metodelor matematice.

Urmează prezentarea diferitelor periodizări ale istoriei economice, formulate de Fr. List, Hildebrand, Bücher, cu o manifestă preferință pentru schema acestuia din urmă. La fel de obiectiv, sînt înfățișate principalele doctrine economice. Școala clasică și, îndeosebi, A. Smith și D. Ricardo se bucură de o atenție mai mare, iar teoria lui Th. Malthus asupra populației este categoric repudiată ca neștiințifică. Cîteva prelegeri sînt consacrate „doctrinelor socialiste", începînd cu reprezentanții socialismului utopic (Saint-Simon, Fourier, Owen). Despre K. Marx se afirmă că este „reprezentantul cel mai puternic

al gîndirii socialiste și anume în forma ei cea mai pură". Este înfățișată atît concepția materialistă a istoriei, cît și conceptul luptei de clasă, ambele fără a fi contestatate în formă expresă și nici criticate, doar consemnate ca atare.

O parte originală a acestui curs o reprezintă capitolele consacrate analizei factorilor de producție. Clar, deși sumar, este redată teoria rentei funciare și apoi formele, subdiviziunile și funcțiile capitalului; de o atenție deosebită se bucură „factorul muncă", diviziunea muncii și metodele de ridicare a calificării profesionale. Dar, pe lîngă acești trei factori „clasici" (natura, munca și capitalul), prof. V. Slăvescu dezvoltă pe larg rolul statului, al întreprinzătorului și al ceea ce numește el, „ideii tehnice", adică al spiritului de inventivitate, principala pîrghie a progresului tehnic și a eficienței economice.

În întreaga sa activitate practică, el va căuta să stimuleze mereu inițiativele și propunerile originale în diverse domenii.

Prof. V. Slăvescu a mai ținut și un curs special de istorie a doctrinelor monetare, care poate fi considerat ca o valoroasă completare la istoria doctrinelor economice și, în același timp, la șirul de lucrări financiare și valutare proprii.

Acestea s-ar putea împărți în lucrări cu caracter istoric, cuprinzînd monografii, consacrate diferitelor instituții bancare din România, structurii funcțiilor și evoluției lor, și lucrări, dintre care și cursurile sale, fundamentale, de specialitate, de monetă, credit și schimb.

În prima categorie s-ar încadra monografiile elaborate încă înainte de a debuta în activitatea didactică universitară, cum sînt: *Banca Generală Română și războiul național*, *Băncile comerciale mijlocii din România*, *Banca Albina din Sibiu*, *Creditul funciar în România*, *Marea finanță în vreme de război*, *Marile bănci comerciale din România*, *Necesitatea reglementării comerțului de bancă în România*, *O victorie a capitalului românesc*, *Politica bancară a României și depresiunea economică mondială*, *Contribuțiuni la istoria noastră monetară*, precum și una din operele sale capitale *Istoricul Băncii Naționale din România*. Bazată pe o vastă și temeinică documentare, lucrarea, pe lîngă aspecte economice, monetare și financiare, reușește să înfățișeze rolul deosebit al acestei instituții în susținerea, promovarea și consolidarea independenței financiare și politice a țării.

Simpla enumerare a acestor lucrări, la care se mai adaugă și numeroase studii apărute în diferite reviste de specialitate, confirmă puterea de muncă cu totul deosebită a prof. Victor Slăvescu, temeinicia informației științifice și a datelor statistice folosite la elaborarea cursurilor sale universitare, ca și competența sa economico-financiară ce i-a adus o largă și îndelungată recunoaștere și prețuire. Cursurile și

Scanned with OKEN Scanner

tratatele sale financiar-bancare erau considerate ca opere de referință. Este vorba, îndeosebi, de cursurile *Tehnica bancară* (1929); *Tratat de bancă. Tehnica operațiunilor bancare* (1930); *Curs de monedă, credit, schimb* (1932).

Primul, după o scurtă introducere, privind principalele etape ale evoluției instituțiilor bancare, înfățișează detaliat operațiile bancare, metodele folosite în diferite categorii de instituții bancare de stat sau particulare, inclusiv cele cooperatiste.

A doua lucrare este o dezvoltare mai amplă și detaliată a celei dintii, cu adăugirea unei prezentări teoretice. Ultimul reprezintă cursul de bază pe care prof. Victor Slăvescu l-a predat la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale, ca titular al catedrei cu aceiași denumire ca și cursul pe care l-a ținut, organizînd și un seminar-colocviu pentru doctoranzi.

În toamna anului 1937, prof. Victor Slăvescu a fost invitat să țină un curs special pentru comandanții de mari unități militare, la Școala Superioară de Război. Cu acest prilej el a tratat, într-o serie de prelegeri, problema „Potențialului de război economic și financiar al României".

Definind noțiunea de potențial de război, drept „capacitatea ce are o țară de a întrebuința, la un moment dat și pentru un timp determinat, toate puterile spirituale, morale și materiale de care dispune prin populația, teritoriul și organizația ei, în vederea apărării granițelor", el sublinia faptul că o problemă de asemenea amploare și importanță nu poate fi lăsată pe seama improvizației. Și în acest domeniu este necesară întocmirea unui plan și a unui program de acțiune. Sînt arătate, totodată, și rezervele susceptibile de a fi mobilizate, începînd cu alfabetizarea și încheind cu organizarea economiei naționale, pe ramuri și sectoare.

În final, Victor Slăvescu sugera ca asemenea cursuri să fie organizate și în celelalte țări membre ale „Micii Înțelegeri", în vederea consolidării apărării lor naționale. Sugestia sa n-a avut parte de realizare, în schimb cursul s-a dovedit a fi extrem de util pentru auditoriu, iar însuși el s-a ales cu o seamă de noi cunoștințe pe care va ști să le folosească din plin ca ministru al înzestrării armatei.

O vastă și neobosită activitate a desfășurat Victor Slăvescu și într-un domeniu mai puțin cunoscut, cel al istoriei gîndirii economice naționale, în tot ce conținea ea mai original, prin evocarea biografică a celor mai de seamă reprezentanți ai ei. Iată, cele mai importante dintre ele: *Viața și opera economistului Nicolae Suțu, Ion Ionescu de la Brad, profesor de economie politică, Economistul Bogdan Petriceicu Hașdeu, Două centenare: Partenie Cosma și Eugeniu Carada, Viața*

și opera lui Mavrogheni, Viața și opera economistului Alexandru Moruzi, Ion Strat, economist—financiar—diplomat și altele. Multe din articolele și studiile sale se regăsesc în reviste și alte publicații, ca: „Renașterea Română", „Economia Națională", „Arhiva pentru știință și reforma socială", „Buletinul Institutului Economic Românesc". Împreună cu G. N. Leon a fondat și condus ani de zile „Analele economice și statistice".

Drept recunoaștere a meritelor sale științifice, Victor Slăvescu fusese ales în sesiunea de vară din 1936 membru corespondent al Academiei, prilej cu care tratează, în ședința din 29 ianuarie 1937, subiectul „Opera economică a lui Ion Ghica", care a constituit studiul introductiv al principalelor lucrări ale acestuia, alese și îngrijite după o muncă migăloasă de către Ioan Veverca.

În 1939 Victor Slăvescu este ales membru titular al Academiei Române, iar la 31 mai 1940 el rostește discursul său de recepție, consacrat „Vieții și operei lui Dionisie Pop Marțian" [3].

... Născut în satul Ponor (Transilvania), în anul 1829, D. P. Marțian, după terminarea studiilor secundare, pleacă la Viena unde lucrează sub îndemnul și cu sprijinul cunoscutului economist austriac Lorenz von Stein, izbutind în 1857 să dobîndească diploma de licențiat în „drepturi și științele politice". Vine apoi la București și, dornic de a-și pune în valoare cunoștințele, dă la iveală prima și cea mai importantă dintre scrierile sale *Studii sistematice de economie politică. Partea primă. Economia Socială.*

Intenția sa era de a elucida „principiile și doctrinele intereselor materiale ale societății", pentru a putea lumina astfel „cărările și mijloacele care conduc la avere și putere națională", socotind că „nu există un cîmp mai lipsit de activitate și mai presant de a-l remedia, ca introducerea științelor economice-politice în patria națiunii mele". În august 1859 este numit director al recent înființatului în Țara Românească, „Oficiu Central Statistic", avînd sarcina de organizare a tuturor serviciilor statistice din întreg cuprinsul țării. Realizează în anul următor primul recensămînt al populației și scoate în 1860 cea dintîi revistă economică „Analele Statistice", sub forma unor publicații trimestriale, iar apoi și „Analele Economice", în care publică o seamă de articole cu privire la diferite aspecte ale economiei țării. Se ocupă rînd pe rînd de problema monetară, de creditul agricol, de transporturi, de nevoia înființării unei bănci etc. În toate aceste studii el dovedește

---

[3] Academia Română, Discursuri de recepțiune, LXXVII, *Viața și opera lui Dionisie Pop Marțian*, discurs rostit la 31 mai 1940 în ședința publică de Victor Slăvescu, cu răspunsul lui Andrei Rădulescu, 1940.

întinse cunoştinţe, o judecată sănătoasă şi realistă. Pătruns de un sentiment de profund patriotism, el indică căile şi metodele cele mai potrivite, după el, pentru dezvoltarea forţelor economice naţionale, la adăpostul unui sistem vamal protecţionist.

D. P. Marţian pleca de la convingerea că problemele economice reprezintă probleme politice, de a căror rezolvare atîrnă întregul viitor al ţării. El arăta în paginile revistei sale „Analele Economice", că pentru poporul român „toate grelele păcate ce s-au comis şi se comit" sînt datorate faptului că „în politica noastră nu e economie şi în economia noastră nu e politică". Munca fără preget pe care a desfăşurat-o îi slăbeşte treptat sănătatea. La începutul lunii iulie 1865 încetează din viaţă, în vîrstă de numai 36 de ani. Cu toate acestea a lăsat o operă de mare valoare.

După cum sublinia Victor Slăvescu în încheierea discursului său de recepţie, „tot ce a scris şi propovăduit D. P. Marţian în scurta, dar bogata lui activitate, îi dă dreptul să fie socotit ca *întemeietorul şi doctrinarul naţionalismului economic românesc*. Este cea mai dreaptă şi mai completă formulă prin care se poate rezuma personalitatea impunătoare a lui Dionisie Pop Marţian".

În răspunsul său, Andrei Rădulescu, după ce în prealabil a reamintit principalele scrieri şi realizări economice şi financiare ale noului academician, spunea printre altele: „Ai dreptul să fii mulţumit de onoarea ce ţi s-a acordat şi de modul cum eşti primit. Înzestrat cu alese însuşiri şi cu o bogată şi vastă cultură, profesor distins, publicist de seamă, conducător de mari întreprinderi şi priceput înfăptuitor, spirit călăuzit de idealul progresului neamului românesc şi pe tărîm economic, om de ştiinţă şi practică, eşti primit astăzi cu deosebită simpatie la Academia Română".

Alegerea prof. Victor Slăvescu mai avea, însă, cum se sublinia în final, şi o altă semnificaţie: „Prin alegerea d-tale au fost cinstite în chip deosebit şi ştiinţele economico-financiare care au fost aşezate statornic în cel mai înalt Institut de cultură. Cercetătorii în acest domeniu pot fi mîndri de această onoare".

... Una din marile probleme ce l-au preocupat pe Victor Slăvescu şi sub aspect teoretic, ca profesor, dar şi sub aspect practic, în virtutea sarcinilor sale, a fost marea criză economică mondială şi influenţa acesteia asupra economiei naţionale româneşti. Încă la începutul anului 1932, cînd multe din aspectele crizei economice mondiale nu erau cunoscute, iar altele, deşi cunoscute, nu au ajuns să fie înţelese, el arăta, că: „De obicei, crizele economice, cunoscute pînă astăzi, aveau numai aspecte sau loveau numai anumite regiuni sau eventual atingeau numai anumite domenii de activitate economică. De data

această criza economică este generală, și, în același timp, este mondială, căci lovește deopotrivă de grav toate țările și toate economiile naționale. Ea este generală în adîncime și universală în suprafață"[4].

După cum se arăta, cu toate că unele premise ale crizei se găseau și în interiorul economiei naționale, care se afla în plină perioadă de adaptare și reorganizare urmărită prin stabilizarea monetară începută în 1929, ca amploare și gravitate, criza economică pentru România este în fond „un articol de import". De aici și concluzia firească că pentru redresarea situației și combaterea efectelor crizei sînt necesare pe lîngă eforturi pe plan național și măsuri coordonate internaționale".

Drept exemplu de gîndire concretă, adecvată împrejurărilor, de care a dat dovadă Victor Slăvescu și în alte împrejurări, se poate menționa faptul că și de data aceasta el, care o viață întreagă s-a ocupat mai mult de dezvoltarea industriei, acum considera că în ordinea preferinței agricultura trebuie să fie inițial în centrul atenției și aceasta fiindcă, într-adevăr, agricultura a fost afectată mai grav de criză și apoi refacerea acesteia va ușura redresarea și a altor ramuri și sfere de activitate economică.

Evaluînd lucid situația, el nu-și făcea nici o iluzie asupra posibilităților unei imediate acțiuni concentrate pe plan internațional, preconizînd luarea de măsuri imediate pe plan intern, afirma că: „În consecință, în ceea ce privește țara noastră, credem că, pînă la formularea unor soluții de colaborare internațională, sînt necesare, și mai ales sînt urgente, anumite măsuri generale, care înseriate, armonizate și concepute într-un *plan unitar*, și aplicate cu continuitate ne pot duce, cu siguranță, la înlăturarea multora dintre fenomenele de criză de astăzi".

Aceste sugestii precaute erau cu atît mai justificate, cu cît pe plan internațional în loc de înțelegere și colaborare, se afirmau tot mai larg tendințele centrifuge, începînd cu extinderea unor măsuri protecționiste, de contingentare a importului și de trecere spre o politică autarhică. Amintind critic de practica greșită și deloc eficientă, de „legiferomanie", de care țara a suferit timp îndelungat, V. Slăvescu afirma că trebuie, mai mult ca oricînd, revenit la cuvîntul de ordine: „prin noi înșine".

Într-un timp, cînd se formulau atîtea „soluții magice" de refacere economică rapidă, el, cu simțul său de răspundere, atrăgea atenția asupra acestui aspect, afirmînd, că: „Cine lasă să se întrevadă că

[4] V. Slăvescu, *Probleme economice actuale*, conferință ținută la Cernăuți în ziua de 10 ianuarie 1932; V. Slăvescu, *Criza noastră economică și soluțiile ei*, conferință ținută la Cîmpulung, în ziua de 13 martie 1932.

opera de redresare economică, de convalescență economică va fi de scurtă durată, hrănește lumea cu iluzii. Dimpotrivă, trebuie să ne așteptăm la o perioadă mai lungă, care va fi cu atît mai lungă, cu cît vom fi izolați în sforțările noastre" [5].

În calitate de președinte al „Asociației Generale a Economiștilor din România" (1930—1937), Victor Slăvescu a organizat, sub auspiciile acestei asociații, ținerea unui ciclu de conferințe consacrate aspectelor crizei economice în România. Pe baza comunicărilor au avut loc dezbateri, la care au participat economiști profesori universitari, șefi de instituții și întreprinderi economice, publiciști, printre care deosebit de activi au fost: Gh. Tașcă, E. Ene, Gh. N. Leon, C. Georgescu, G. Strat, N. Arcadian, N. Cornățeanu, P. H. Suciu, Șt. Dumitrescu, D. Pascu, L. Miclescu, V. Ioachim, B. Solacolu, A. Galan [6].

Victor Slăvescu n-a fost numai un distins economist, un strălucit profesor universitar, un profund și multilateral cercetător și cunoscător al marilor probleme economice naționale și mondiale ale epocii sale, dar și un adevărat erudit în materie de circulație monetară, credit și finanțe, un excelent organizator, animator și conducător al unor mari întreprinderi și instituții publice economice.

În afară de activitatea sa vădit preferată, cea universitară și academică, prof. Victor Slăvescu a desfășurat și o intensă activitate în cadrul unor instituții economice și financiare de prim rang, începînd cu „Societatea Națională de Credit Industrial". Înființată prin legea din 19 iunie 1923, Societatea avea drept scop sprijinirea industriilor existente și dezvoltarea unor noi ramuri industriale noi, în spiritul unei politici de naționalizare. Prin mijloacele puse la dispoziție de stat și cele împrumutate de la Banca Națională, Societatea a avut o contribuție importantă la dezvoltarea și întărirea industriei naționale. Numărul întreprinderilor finanțate a crescut de la 243 în 1924, la 466 în 1938, reprezentînd 28% din activitatea întregii industrii naționale, iar volumul creditelor acordate în această perioadă s-a ridicat la peste 10,5 miliarde lei [7].

Din totalul creditelor acordate în 1941, industria mecano-metalurgică, deci industria grea, ocupa primul loc, cu 47%, urmată de cea minieră și petrolieră, cu 18,7%. Grosul mijloacelor financiare se obținea cu sprijinul Băncii Naționale, prin reescont.

O activitate, deși relativ pe o durată mai scurtă, dar tot cu rezultate pozitive, a fost aceea de ministru de finanțe (3 ianuarie 1934 — 1 februarie 1935).

---

[5] *Ibidem.*

[6] *Aspectele crizei românești în cadrul crizei mondiale (1936—1937).*

[7] *Enciclopedia României*, vol. IV.

Îndată după numirea sa la Ministerul de Finanțe, Victor Slăvescu a expus la Uniunea Camerelor de Comerț și Industrie programul său de degrevare fiscală, considerînd că, într-o țară ruinată de efectele crizei economice, nu este cu putință să se asigure un buget echilibrat. Singura soluție era degrevarea fiscală, prin revederea cotelor rămase în vigoare încă din 1923. A atras în același timp atenția că măsura, avînd și un profund caracter etic, impune obligații tuturor reprezentanților industriei, comerțului, băncilor, peste orice considerente de ordin politic. ,,Economicul — declara Victor Slăvescu — trebuie să învingă politicul'' [8]. Măsura a dat rezultate pozitive.

Cu alt prilej, Victor Slăvescu a atras atenția în modul cel mai categoric asupra fenomenului tot mai extins al evaziunii fiscale cînd, după expresia sa, ,,cei ce nu pot, plătesc, iar cei ce pot, nu plătesc impozitele cuvenite'' [9].

Victor Slăvescu a reușit să lanseze și un împrumut pe piața internă, ,,împrumutul înzestrării'', pentru a consolida creanțele flotante, a achita angajamentele statului față de Banca Națională și a asigura efectuarea unor lucrări legate de apărarea națională, agricultură și sănătate [10].

La 9 decembrie 1936, prof. Victor Slăvescu a fost ales președinte al U.G.I.R-ului (Uniunea Generală a Industriașilor din România), post pe care l-a deținut pînă la numirea sa ca Ministru al Înzestrării Armatei. Potrivit Statutelor, U.G.I.R.-ul avea drept principal scop ,,reprezentarea sistematică și unitară a tuturor intereselor profesionale ale industriei naționale''. La alegerea sa ca președinte, Victor Slăvescu declara: ,,Socotesc că industria românească îndeplinește în cadrul economiei noastre naționale un rol de seamă și că, prin urmare, este îndreptățită să se bucure de o deosebită solicitudine. Interesele ei se împletesc cu interesele economiei naționale, după cum toate sforțările întreprinderilor industriale sunt îndreptate în sensul deservirii tuturor nevoilor economiei noastre naționale''. În acest fel, recunoscîndu-se oficial deosebita importanță a industriei, se atrăgea, totodată, atenția și asupra faptului că însăși în virtutea solicitudinei de care beneficiază, industria este datoare să răspundă tuturor nevoilor economiei naționale.

Ultimul curs pe care l-a ținut prof. Victor Slăvescu la Academia Comercială, prin care de fapt se încheia activitatea sa universitară,

---

[8] Uniunea Camerelor de comerț și industrie, *Degrevarea comercială și industrială*, declarația d-lui V. Slăvescu, ministrul finanțelor, la 10 februarie 1934.

[9] V. Slăvescu, *Din amintirile unui fost ministru de finanțe*, 1936.

[10] V. Slăvescu, *Politica financiară a Partidului Național Liberal. Discursurile rostite în Camera Deputaților cu ocazia prezentării bugetului general al statului pe anul 1934—1935*.

a fost *Cursul de Economie Națională*. În fond, cursul aborda și problemele principale de istorie și gîndire economică, cît și, mai amplu, problemele de politică economică.

Prima parte este consacrată economiei și politicii agrare, cea de-a doua, economiei și politicii industriale. În ultimele prelegeri sînt tratate problemele comerțului intern și ale schimburilor internaționale, unele aspecte financiare și de credit, precum și considerațiuni cu privire la studiul conjuncturii economice. Cursul are și un pronunțat caracter comparativ, aspectele teoretice, ca și cel de ordin practic, mai importante, fiind analizate în lumina experienței și a altor țări. De fapt, el reprezintă un adevărat tratat amplu de economie și politică economică.

În afară de U.G.I.R., Victor Slăvescu a jucat un rol important și în calitate de membru în Consiliul Superior Bancar (creat prin Legea pentru organizarea și reglementarea comerțului de bancă, din 8 mai 1934), care alături de Banca Națională exercita controlul și supravegherea organizației creditului bancar.

Un rol excepțional l-a avut prof. Victor Slăvescu în activitate, în fruntea Ministerului Înzestrării Armatei în anii premergători declanșării celui de-al doilea război mondial. Ministerul Înzestrării Armatei, înființat prin decret la 14 februarie 1938, avea atribuția „de a înzestra armata cu tot armamentul și echipamentul necesar pentru apărarea națională". Aproape predestinat prin tot trecutul său și vasta sa experiență economico-financiară, spre a conduce noul minister, prof. Victor Slăvescu, cu deplină obiectivitate, va consemna în amintirile sale împrejurările numirii sale. „În momentul chemării mele ca ministru al înzestrării armatei — nota el mai tîrziu — nu mai făceam politică militantă de partid, întrucît activitatea partidelor a fost oprită și mă ocupam ca director general al „creditului industrial" și ca președinte al U.G.I.R.-ului — Uniunea Generală a Industriașilor din România. Faptul că știam bine industria țării — fiind clienta „Creditului Industrial" — și faptul că cunoșteam personal pe toți industriașii ale căror interese generale le apăram față de departamentele economice, ca președinte al U.G.I.R.-ului, explică de ce am fost chemat ca financiar și economist la conducerea Ministerului Înzestrării Armatei" [11].

Dar și în aceste împrejurări el găsește timp și loc de a-și aminti deseori de Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale și de Academia Română. Consemnează începerea sau închiderea cursurilor,

---

[11] V. Slăvescu, *Note și însemnări zilnice.*

întrevederile frecvente cu doctoranzii, unele chiar la domiciliul său. Chiar regretul de a fi lipsit la curs, din cauza unei ședințe în altă parte...

Iată cîteva rînduri din amintirile sale, care credem că redau tot ce era intim, esențial, în personalitatea sa: „Deschid cursul la Academia Comercială. Sunt foarte fericit că m-am regăsit iarăși între studenții mei" [...]. Prins în altă parte: „Regret că nu mi-am putut face azi dimineață cursul la Academia Comercială" [...]. „După masă, acasă, citesc și lucrez în liniște. Gust tot farmecul vieții de bibliotecă"...

Din fondurile „Creditului Industrial" s-au asigurat numeroase acțiuni de binefacere, inclusiv burse pentru studenții merituoși; cîțiva au fost trimiși pentru desăvîrșirea studiilor și în străinătate.

A fost profund emoționat la știrea că Secția de istorie a Academiei Române l-a propus membru titular. La aflarea acestei știri nota, vădit mulțumit: „Profundă emoție și mare satisfacțiune morală și personală [...]. Consider că este una din cele mai frumoase zile din viața mea".

Salutat la prima ședință plenară de președintele Academiei, C. Rădulescu-Motru, prof. Victor Slăvescu scria: „Răspund profund emoționat, arătînd că aceasta este cea mai frumoasă zi din viața mea [...]. Atît de mare cinstea ce mi s-a făcut și atît de neașteptată răsplată ce primeam încît, cum era firesc, am fost cuprins de adîncă emoție" [12].

Pînă și aceste evocări discrete și sumare sînt de natură să confirme faptul că dominanta bogatei personalități, care a fost prof. Victor Slăvescu, a constituit-o: vocația sa inițial universitară și apoi cea academică. Anume în aceste domenii, mai presus de toate, își afla el suprema satisfacție și mulțumire intelectuală și morală. Lor le-a consacrat el cu abnegație și ultima parte a vieții sale...

---

[12] *Ibidem.*

ION I. LAPEDATU

Ion I. Lapedatu s-a născut la 2 septembrie 1876 în Cernatul Săcelelor, jud. Braşov, într-o veche familie de cărturari transilvăneni. Tatăl său, Ion Alexandru Lapedatu (1844—1878), originar din comuna Colun, jud. Sibiu, a urmat Facultatea de litere a Universităţii din Bucureşti şi, ca bursier al Societăţii „Transilvania", a continuat studiile la Collège de France şi la Sorbona, iar apoi la Universitatea din Bruxelles, obţinînd în anul 1871 — „cu mare distincţie" — titlul de doctor în litere şi filosofie. Reîntors în ţară, el este numit profesor de filologie clasică la Liceul ortodox român din Braşov, în care calitate a activat din toamna anului 1871, pînă în primăvara anului 1878, cînd moartea l-a răpus în plină afirmare, la vîrsta de 33 de ani.

Pe lîngă activitatea sa didactică, mult apreciată, Ion Al. Lapedatu a desfăşurat şi o prodigioasă activitate publicistică, fiind prim-colaborator la „Orientul Latin" a lui Aron Densuşeanu, ce apărea la Braşov, redactor al revistei „Albina Carpaţilor", care a apărut la Sibiu (1877—1878), în editura lui Visarion Roman; a colaborat, de asemenea, la ziarul „Traian" al lui B. P. Haşdeu, la „Albina Pindului" şi la „Revista Literară ştiinţifică", precum şi la alte publicaţii de acest gen.

Un distins cărturar a fost şi celălalt fiu al său — geamăn cu economistul — Alexandru I. Lapedatu, apreciat elev al lui N. Iorga, D. Onciul şi I. Bogdan, licenţiat în istorie şi geografie *(magna cum laudae)* al Universităţii din Bucureşti, distins profesor universitar, ales în 1910 membru-corespondent, în 1918 membru titular al Academiei Române, iar în 1935 şi preşedinte al acestei instituţii.

Ion I. Lapedatu, după terminarea şcolii primare din comuna natală, a urmat Liceul „Andrei Şaguna" din Braşov, apoi liceul real şi a terminat studiile secundare la Şcoala comercială superioară, unde în

iunie 1898 a trecut examenul de maturitate (bacalaureatul) clasificat, printre primii, „cu distincţie" [1].

Şcoala comercială i-a trezit un viu şi durabil interes pentru problemele economice şi financiare, începînd cu cele transilvănene. Astfel, de pildă, chiar în prima sa conferinţă publică — pe care a ţinut-o încă înainte de a fi terminat studiile — , el tratează tema „Braşovul industrial şi comercial", iar în cea următoare: — „Jumătate de veac de viaţă economică a poporului nostru", temă ce cuprinde o analiză a evoluţiei social-economice a Transilvaniei în epoca de după 1848.

Tot în timpul în care se mai afla la Braşov, Ion I. Lapedatu a început activitatea publicistică la „Gazeta Transilvaniei", la „Telegraful Român" şi la „Tribuna".

În toamna anului 1898 el se înscrie la Universitatea din Budapesta, urmînd în acelaşi timp cursurile Seminarului economic, destinat pregătirii profesorilor pentru şcolile superioare de comerţ. În timpul studiilor universitare a luat parte la toate manifestările culturale şi naţionale ale studenţimii române din capitala Ungariei, iar în 1901 a fost ales preşedinte al Societăţii studenţeşti „Petru Maior", din Budapesta. În 1902 îl găsim alături de Octavian Goga, Aurel Bănuţ, Ion Lupaş, Vasile Moldovan şi alţi tineri, printre fondatorii revistei „Luceafărul".

În scurt timp, în ciuda unor dificultăţi financiare, „Luceafărul", care a avut un rol de seamă în viaţa românilor din Transilvania, se afirmă ca o revistă matură, cîştigînd un număr tot mai mare de cititori, se bucură de aprecierea celor mai de seamă reviste din Moldova şi Muntenia, fiind calificată, după cîţiva ani, de G. Ibrăileanu drept „cea mai bună revistă a românilor din Ungaria şi, totodată, cea mai răspîndită". Alături de scrierile literare, în versuri şi proză, un loc tot mai însemnat îl vor ocupa articolele în care este oglindită viaţa ţărănimii, a micilor meseriaşi şi, în general, aspecte din cultura maselor populare, mai cu seamă după mutarea revistei la Sibiu, cînd va avea parte de noi colaboratori şi contribuţii periodice.

În cîteva numere consecutive ale acestei reviste, Ion Lapedatu analizează cu multă competenţă şi subtilitate *Avuţia Naţiunilor*, a lui Adam Smith. După cum arată el, deşi în timpul studiilor sale universitare, ca şi colegii săi „ne-am simţit mult mai atraşi de şcoala germană, totuşi credem că A. Smith va fi încă multă vreme vrednic de studiat. Nu credem — continuă Ion Lapedatu — în fine, ca cineva să poată

---

[1] Volumul omagial *Fraţilor Alexandru şi Ion I. Lapedatu, la împlinirea vîrstei de 60 de ani*, lucrare colectivă, Bucureşti 1936. Printre autori se numără: Ion Agîrbiceanu, I. C. Filitti, D. I. Herţea, Gh. Taşcă, Gh. Ionescu-Siseşti, N. Iorga, Th. Capidan, I. Lupaş, Şt. Meteş, Aurel Mureşan, P. P. Panaitescu, R. Rosetti, G. Sofronie, C. Popp, H. Georgescu şi alţi numeroşi intelectuali.

aprofunda chestiuni cu caracter social-economic, fără să cunoască și fără să admire pe părintele economiei politice" [2].

La data respectivă aceasta era cea mai categorică recunoaștere și confirmare — consemnată în publicistica social-economică română —, cu privire la locul și rolul lui A. Smith în gîndirea economică universală — cunoscut pînă atunci aproape exclusiv prin intermediul economiștilor francezi.

Sînt apoi imparțial redate și recunoscute meritele precursorilor lui A. Smith și, în primul rînd, ale fiziocraților. Dar, spre deosebire de modul, uneori cam exagerat, în care se trata, în unele studii, influența exercitată de aceștia asupra gîndirii economice și aupra sistemului smithian, autorul precizează răspicat: „Cu Smith, însă, începe o nouă epocă. El privește și examinează lumea de pe un piedestal cu mult mai înalt ca predecesorii săi [...]. Filozofia din studiile sale exercită o influență uriașă asupra lumii economice, încît îl ridică deasupra tuturor predecesorilor și contemporanilor săi, și-l înalță la rangul de șef al unei școli, care în curînd devine stăpînă pe cugetul unei lumi întregi".

Originalitatea operei economice a lui A. Smith este scoasă în relief, subliniindu-se faptul că, „el rupe cu modul de cugetare al antecesorilor săi, percepe lucrurile într-o formă nouă și în chipul acesta pune baza unui nou sistem de economie politică".

Urmează o prezentare rezumativă a structurii și conținutului *Avuției Națiunilor*, subliniindu-se că primele capitole — după părerea lui Ion Lapedatu — ar forma, prin conținutul lor, teoria economică, ultimele fiind consacrate mai mult părții practice, adică politicii economice. Este reliefată, de asemenea, însemnătatea deosebită a muncii, considerată ca factor esențial al producției, ca și schimbul de produse, care contribuie la dezvoltarea diviziunii muncii.

În concluzie, autorul susținea că nici adversarii lui A. Smith nu vor putea aprofunda chestiuni social-economice, fără să cunoască principiile esențiale ale sistemului său și că, în fond, tot ce s-a produs pe terenul economiei politice de la Smith încoace trebuie privit ca o dezvoltare a ideilor sale. „Această afirmație — susținea Ion Lapedatu — s-a dovedit adevărată, căci chiar dacă unii economiști nu s-au mișcat în spiritul ideilor lui A. Smith, de la el au învățat ei a cugeta și judeca chestiunile social-economice".

Într-adevăr, chiar școala istorică germană, inclusiv Fr. List, care se remarcase prin tonul deosebit de vehement al criticii sale la adresa școlii clasice, nu a reușit totuși s-o discrediteze și nici să renunțe cu totul la categoriile ei economice esențiale.

---

[2] I. Lapedatu, *Adam Smith*, în Revista „Luceafărul", nr. 7, 8, 9, 10, 11, 12/1902.

În studiul analitic al lui Lapedatu nu sînt trecute, însă, cu vederea și unele neajunsuri ale operei lui A. Smith, ca de pildă „ne-istorismul" său, dorința sa de a-și impune teoriile tuturor timpurilor și oricăror forme de orînduiri social-politice, indiferent de stadiul lor de dezvoltare.

În legătură cu teoria smithiană despre „valoare-muncă", Ion Lapedatu ajunge la concluzia că anume în această teorie își găsește rădăcinile explicația exploatării capitaliste și că: „teoriile lui Smith despre muncă, valoare și salariu sînt cei mai tari reazimi pe care se sprijină socialiștii!'. După cum se vede, el a intuit, dînd dovadă de o deosebită perspicacitate intelectuală, faptul că economia politică clasică engleză constituie una din părțile componente esențiale ale socialismului științific (pe lîngă filosofia dialectică hegeliană și socialismul utopic).

În general, studiul lui Ion Lapedatu reprezintă una din cele mai reușite sinteze originale ale operei economice a lui A. Smith din cîte s-au scris pînă atunci și încă multe vreme după aceea.

Deopotrivă cu subtilitatea analizei teoretice, de care a dat dovadă tînărul economist, nu mai puțin meritorie va fi activitatea sa concretă n domeniul economic și, mai cu seamă, cel financiar. Încă din anii studenției el a început colaborarea la „Revista Economică". Animat de spirit practic el publică în această revistă, în 1900, un studiu original despre *Teoria matematică a asigurărilor vieții*, sugerînd extinderea pe lîngă asociațiile de credit și a acestor forme de activitate bancară, printre români, relativ mai puțin cunoscută.

Revista ce apărea la Sibiu a ocupat locul central în publicistica social-economică românească din Transilvania, în toată perioada de mai bine de un sfert de veac, incepînd cu ultimii ani ai secolului al XIX-lea. De la bun început, continuînd tradiția precursorilor, i s-a imprimat un pronunțat caracter practic, de călăuză a activității financiare și comerciale. De altfel, a și apărut avînd inițial ca subtitlu mențiunea „Organ pentru Societăți financiare și comerciale", iar ca sumar: afaceri de lombard, examinarea bilanțului la societățile pe acțiuni, negocieri de efecte, bursele de mărfuri etc. În primul articol de fond se mai adaugă că nu vor fi neglijate nici probleme de agricultură și industrie. Dar și mai precis erau conturate rosturile practice ale publicației prin informația că, în permanență la redacție va funcționa un Birou ce stă la dispoziția cititorilor pentru orice date suplimentare cu privire la subiectele tratate [3]. În revista care, pentru a ține pasul cu ritmul vieții economice, apărea la fiecare zece zile, se publicau pînă și listele firmelor declarate nesolvabile de pe tot cuprinsul Austro-Ungariei.

[3] „Revista Economică", *Organ pentru Societăți financiare și comerciale*, Sibiu, nr. 1/1899.

În general, în virtutea unor condiţii specifice, regionale, în presa periodică din Transilvania problemelor sociale li se acorda o deosebită atenţie, iar revistele şi ziarele economice aveau un pronunţat caracter practic-aplicativ, cuprinzînd răspunsuri la chestiunile curente aflate la ordinea zilei.

Chiar după ce publicaţia a început să rezerve un loc mai important studiilor, apărînd cu un nou subtitlu ,,Organ financiar-economic'', ea nu şi-a pierdut caracterul său practic pe care l-a imprimat de la buninceput vrednicul său iniţiator şi director, dr. Corneliu Diaconovici, autorul primei enciclopedii române. Preluînd mai tîrziu conducerea revistei, Ion Lapedatu arăta într-un articol de fond că: ,,Poate că nicicînd lumea nu a fost mai preocupată de chestiunile economice, ca în zilele noastre, şi poate nicicînd ea nu a arătat o inclinare mai mare către realism ca în timpul ce-l trăim. Noi şi organul nostru avem dorinţa în prima linie să fim interpreţii acestor vremuri nouă'' [4].

După terminarea studiilor universitare, neputînd să se dedice carierei didactice în învăţămîntul comercial românesc din Braşov, după cum ar fi dorit-o el, se mulţumeşte, deocamdată, cu postul de al doilea secretar al ,,Astrei'', (,,Asociaţiunea pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român'') din Sibiu, alături de C. Diaconovici.

La 1 noiembrie 1905, a fost numit secretar la Banca ,,Ardeleana'' din Orăştie, una din cele mai însemnate bănci româneşti de pe acea vreme. Dar, ca o dovadă de seriozitate şi înaltul spirit de răspundere ce-l va caracteriza de-a lungul întregii sale vieţi, Ion Lapedatu, înainte de a-şi începe activitatea la această instituţie, cu toată pregătirea sa profesională temeinică, a ţinută să facă, timp de mai bine de şase luni, practică la principalele bănci din Sibiu, Cluj, Budapesta şi Viena. Reîntors la Orăştie, el ia în primire funcţia de secretar, iar în octombrie 1906 este numit director al ,,Ardelenei'', pe care o conduce cu multă pricepere timp de cinci ani.

Pornind cu un capital social de 500 000 de coroane, dispunînd de o rezervă de 310 000, cu depuneri de 2 515 000, credite străine atrase de 623 000 şi un activ de 4 450 000 coroane, ,,Ardeleana'', la sfîrşitul anului 1910, dispunea de un capital social de 1 000 000 coroane, rezervele se ridicau la 1 408 000, iar depunerile la 3 212 000 coroane, creditele străine la 1 773 000 şi un activ de 7 820 000 coroane. Nu multe bănci, şi nu numai cele din Transilvania s-ar putea bucura de asemenea rezultate într-o perioadă atît de scurtă.

---

[4] ,,Economia Naţională'', *Organ financiar-economic*, nr. 1/1907. Revista avea rubrici pentru: economie, finanţe, comerţ, contabilitate, legislaţie, agricultură, întreprinderi etc.

De la „Ardeleana", Ion Lapedatu trece la conducerea „Băncii Generale de Asigurare" din Sibiu, cea dintîi instituție de acest fel a românilor ardeleni, la a cărei pregătire și înființare a avut un rol hotăritor.

În această perioadă el a activat în permanență și ca secretar al „Solidarității" — federala băncilor românești din Transilvania. S-a remarcat, printre altele, și în calitate de secretar al „Fundațiunii pentru ajutorarea ziariștilor români" din Ungaria, contribuind la sporirea averii acestei instituții.

Cu toate multiplele sale sarcini, Ion Lapedatu a continuat neobosit activitatea sa de cercetător și publicist. În acest cadru nu au fost date uitării nici unele preocupări didactice mai vechi. Alte lucrări reprezintă dezvoltări aprofundate ale unor studii din tinerețe. Dintre lucrările mai însemnate, pe lîngă numeroase conferințe publice și discursuri parlamentare, sînt de menționat lucrări mai ample ca: *Teoria asigurărilor asupra vieții* (1902); „*Adam Smith. Sistemul său de economie politică* (1903); *Studii de contabilitate* (1904); *Politica de discont* (1905); *Studii practice de bancă* (1906); *Problemele viitoare ale băncilor noastre* (1913); *Chestiuni economice și financiare* (1923); *Problema datoriei publice și reforma monetară* (1924); *Banca Națională. Reforma din 1925* etc.

Ca luptător pentru Unire, el a reprezentat cercul „Nachrichtului" în adunarea de la Alba-Iulia și în Marele Sfat Național de la Sibiu. La alcătuirea Consiliului Dirigent pentru Transilvania i s-a încredințat funcția de secretar al resortului financiar. În România întregită a fost membru al corpurilor legiuitoare: în patru legislaturi ca deputat și în două ca senator, participînd activ la dezbaterea problemelor economice și financiare. În martie 1926 i s-a încredințat portofoliul finanțelor în guvernul de scurtă durată al generalului Averescu. Din 1928 este cooptat director și apoi numit administrator-delegat al Băncii Naționale.

Ion Lapedatu s-a remarcat și în exercitarea numeroaselor misiuni importante în străinătate, ca expert recunoscut în probleme economico-financiare. Astfel, el a fost delegat al guvernului român la Conferința Financiară Internațională de la Bruxelles (1920), membru al delegației române de lichidare a datoriilor postbelice, de la Budapesta (1921), delegat la Comisiunea de reparații de la Paris (1922) și alte reuniuni internaționale.

La 1 ianuarie 1922, Ion Lapedatu a fost numit profesor titular la catedra de economie și finanțe a Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale din Cluj, recent înființate. În acest fel, a fost satisfăcută și una din doleanțele sale din tinerețe, dată fiind vocația sa profesorală. În îndeplinirea acestei sarcini el a elaborat cursul său de bază *Noțiuni fundamentale de știința finanțelor*. Ca profesor de prestigiu a

avut o remarcabilă contribuţie la consolidarea acestei instituţii de învăţămînt superior, care a furnizat efective numeroase de tineri economişti de înaltă calificare profesională. Prin lucrările sale, bazate pe o bogată experienţă practică, a stimulat cercetările ştiinţifice în sînul corpului profesoral.

Drept recunoaştere a calităţilor sale de bun organizator a fost ales în fruntea „Societăţii Naţionale de Gaz Metan", în calitate de preşedinte al Consiliului de administraţie.

Ca o înaltă apreciere a meritelor sale atît ştiinţifice, cît şi practic-aplicative în domeniul ştiinţelor economico-financiare, a fost ales, în sesiunea din mai 1936, membru onorar al Academiei Române. După cum arăta acad. I. Lupaş în raportul de prezentare căruia i-a dat citire în Adunarea generală, „între specialiştii români în ştiinţele economico-financiare, Ion Lapedatu, profesor la Academia de Înalte Studii Comerciale şi Industriale din Cluj, s-a distins prin rara-i putere de muncă şi prin talentul constructiv, apreciat îndeobşte, din care au răsărit importante instituţiuni pentru progresul vieţii economice a Românilor din Transilvania, precum şi prin o fecundă activitate ştiinţifico-publicistică, ale cărei rezultate se înfăţişează într-o respectabilă serie de lucrări impunătoare prin temeinicia lor şi în sute de articole publicate în Revista Economică din Sibiu, ca şi în alte ziare şi reviste" [5].

După George Bariţiu şi Visarion Roman, el este al treilea economist de dincolo de munţi, admis în înaltul for academic care, însă, spre deosebire de marii săi predecesori, a avut parte de suprema satisfacţie de a-şi vedea îndeplinit prin actul Unirii idealul pentru care a luptat în primele rînduri ale intelectualităţii transilvănene.

---

[5] Academia Română, *Anale*, Tomul LVI (1935–1937), Şedinţa din 25 mai 1936.

VICTOR BĂDULESCU

Victor Bădulescu s-a născut la Găești, în anul 1891. După terminarea școlii primare din localitate, el își continuă studiile la Liceul „Gh. Lazăr" din București, pe care îl absolvă ca „premiant de onoare", titlu introdus de Spiru Haret pentru elevii deosebit de dotați ce s-au distins în toți anii de învățămînt *. Se remarcă, de asemenea, și la Școala de ofițeri de rezervă de artilerie și geniu, fiind clasificat ca șef de promoție. Va lua parte, mai tîrziu, la război, începînd din august 1916, iar la demobilizare este trecut în rezervă cu gradul de căpitan.

După terminarea liceului își continuă studiile în Franța la Școala de științe politice din Paris, în al cărei program figurau și unele materii ce nu se predau la facultățile de drept (doctrine economice și politice, finanțe, geografie economică, contabilitate publică, statistică), ce se vor dovedi atît de utile în viitoarea sa activitate.

Obține diploma de licență în 1914, la Secția financiară, susținînd teza despre chestiunea agrară în România. În anul următor se înscrie la Facultatea de drept a Universității din Paris, pe care o termină, obținînd licența în 1916. Va putea să-și continue studiile la aceeași facultate, abia după încheierea păcii.

În anii doctoratului, încă pînă la elaborarea tezei, publică în „Revue de science et legislation financières" studiile: *Le prélèvement sur le capital comme moyen de liquidation des charges financières en Allemagne*. Urmează apoi o lucrare mai amplă „*La prélèvement extraordinaire sur la capital dans l'Empire Allemand* (1922), premiată de Facultatea de drept, pe baza raportului întocmit de profesorul Gaston Jèze, a cărui autoritate în materie de drept financiar era larg recunoscută pe plan internațional.

---

* Printre cei ce au beneficiat de o asemenea distincție excepțională a fost, de pildă, și N. Titulescu, absolvent al liceului „Regele Carol I", din Craiova, viitor membru al Academiei Române.

În anul 1923, Victor Bădulescu susţine teza *Les finance publiques en Roumanie*, în baza căreia este declarat doctor în ştiinţe economice şi financiare.

La întoarcerea sa în ţară este remarcat de profesorul Ion Răducanu, titularul catedrei de finanţe a Academiei de Înalte Studii Comerciale şi Industriale din Bucureşti, care îi oferă posibilitatea de a ţine un curs de finanţe publice şi să conducă lucrările de seminar (1923—1924), la această instituţie de învăţămînt economic superior. În scurt timp, reuşind la concurs, este numit docent şi, după cîţiva ani, conferenţiar la catedra de Economie politică şi finanţe a Facultăţii de drept. Va ţine prelegeri de economie politică, de finanţe, de statistică şi chiar de contabilitate publică, dar cel mai apreciat va fi cursul său de *Monedă — Schimb — Preţuri*.

Este primul curs tipărit al lui V. Bădulescu, care cuprinde şi o parte din prelegerile ţinute la Academia Comercială şi Industrială. Într-o formă cursivă sînt tratate: evoluţia monedei; moneda metalică şi moneda de hîrtie; biletul de bancă; hîrtia monedă; moneda în schimburile internaţionale; preţurile şi mecanismul preţurilor. Capitole mai ample sînt cele consacrate reformelor monetare şi diverselor sisteme monetare. Cursul se încheie cu cîteva prelegeri în care sînt tratate condiţiile stabilizării monetare: echilibrul bugetar; consolidarea datoriei flotante; echilibrul balanţei de conturi; constituirea unui stoc de aur sau de devize — de rezervă; restabilirea creditului etc.). Stabilizarea monedei naţionale, promovată de guvern, era fără îndoială la acea dată, una din cele mai actuale probleme financiare [1].

În anul următor, V. Bădulescu a ţinut un curs de economie politică mai general, in care, după o scurtă introducere în care este abordată problema crizei economice mondiale, a cauzelor şi formelor ei, sînt înfăţişaţi factorii de producţie şi explicaţi o seamă de termeni economici şi juridici (patrimoniu, conceptul de utilitate publică, întreprinderi economice, societăţi şi asociaţii, forme cooperatiste, liberalism şi etatism etc.) [2].

O inovaţie a cursului l-a constituit faptul că, într-o anexă erau enumerate cele mai importante manuale, tratate şi reviste economice şi financiare, ce puteau fi consultate de studenţii doritori de a aprofunda temele ce-ar prezenta un interes deosebit. Această practică va fi continuată şi chiar extinsă cu prilejul publicării altor lucrări, incluzînd nu numai tratatele, manualele şi principalele opere de specialitate, apărute în ţară şi străinătate, ci mai toate publicaţiile periodice, inclusiv cele

---

[1] V. Bădulescu, *Curs de Economie Politică. Monedă—Schimb—Preţuri*, 1931.
[2] *Curs de Economie Politică*, litografiat, 1932.

statistice și de legislație comparată. Apoi, într-o vreme, cînd multe cursuri universitare apăreau sub formă litografiată, deseori chiar nefiind revăzute de profesorii respectivi, cursurile prof. V. Bădulescu apăreau tipărite în cele mai corespunzătoare condiții grafice.

Ceea ce a contribuit ani de-a rîndul, în mare măsură, la nivelul deosebit al prelegerilor lui Victor Bădulescu a fost, pe lîngă pregătirea sa temeinică inițială, faptul că el a știut, cu toată preferința declarată pentru cariera universitară, să țină mereu legătura cu activitatea practică. Astfel, încă din 1922, pînă la terminarea studiilor, a acceptat funcția modestă de referent la Banca de Credit Român, unde, după ce a trecut prin toate compartimentele și serviciile băncii, inclusiv contabilitatea, este avansat succesiv, procurist, sub-director și apoi director, funcție pe care o deține în perioada 1928—1935. Are parte, apoi, de o nouă, deși scurtă, experiență în calitate de sub-secretar de stat la Ministerul Finanțelor și apoi la Ministerul de Externe, cu atribuții tot de ordin financiar.

Ca delegat al României, ia parte la negocieri financiare și comerciale, la lucrările „Societății Națiunilor", iar la propunerea lui N. Titulescu, pe care l-a asistat în repetate rînduri la tratativele și aranjamentele cu privire la datoriile și despăgubirile de război, a fost desemnat ca membru permanent al Consiliului Economic al Micii Antante și apoi și al Înțelegerii Balcanice (1933—1938). Drept recunoaștere a deosebitei sale competențe în probleme financiare, Victor Bădulescu a fost cooptat, „cu titlu personal", în Consiliul Economic al „Societății Națiunilor", pe o perioadă de patru ani.

Un merit deosebit l-a avut Victor Bădulescu în susținerea competentă și fermă a drepturilor României, în materie de reparații și despăgubiri de război. Problema reparațiilor a frămîntat viața politică a Europei, după primul război mondial, timp de mai bine de zece ani. De soluționarea ei favorabilă, în sensul dorit de principalele țări învingătoare, epuizate de război, depindea, în mare măsură, nu numai refacerea economică, ci și posibilitatea de a face față angajamentelor financiare față de S.U.A. Dar, ca și referitor la alte probleme, încă din primele zile ale Conferinței Păcii, și în această problemă extrem de complexă se observă o divergență serioasă între Franța, țara cea mai ruinată de război și Marea Britanie. De rău augur în această materie a fost apariția cărții economistului britanic J. M. Keynes, *Urmările economice ale păcii*, în care se susținea că Tratatul de la Versailles ar conține o seamă de clauze „menite să sărăcească Germania, în prezent, sau să împiedice dezvoltarea ei viitoare" [3].

Franța cerea ca Germania să semneze o obligație generală de principiu, că va achita integral despăgubirile de război al căror cuantum

---

[3] M. Gilbert, R. Gott, *Conciliatorii*, 1966.

urma să fie stabilit ulterior. O asemenea cerere nu părea neobişnuită, de vreme ce, însăşi Franţa, după înfrîngerea din 1871, a trebuit să achite Germaniei — şi încă în urma unui război purtat pe teritoriul francez —suma de 5 miliarde franci aur, care a fost utilizată cu multă eficienţă la dezvoltarea rapidă a economiei germane.

Dată fiind poziţia divergentă a Angliei, s-a putut ajunge doar la un acord temporar, ceea ce n-a împiedicat, însă, ca la Conferinţa de la Spa (Belgia), din 1920, să se stabilească următoarea repartiţie a vărsămintelor Germaniei în contul reparaţiilor: Franţa — 52%, Anglia — 22%, Italia — 10%, Belgia — 8%, Portugalia — 0,75%, Japonia — 0,75%, Grecia, România şi Iugoslavia — împreună 6,50%. Îndemnizaţiile datorate de Austria, Belgia şi Ungaria urmau să fie defalcate în mod similar. După majorarea ulterioară a cotei iniţiale în favoarea Iugoslaviei — rezervîndu-i-se 5% — drepturile României au fost reduse doar la 1,1% din vărsămintele Germaniei şi la 10,55% din ale celorlalte state foste inamice [4].

Nedreptatea faţă de România era evidentă, în contrast izbitor cu tratamentul aplicat altor ţări ca Portugalia sau Japonia, a căror participare la război a fost extrem de redusă.

Problema a fost repusă în discuţie în cîteva rînduri, dar fără modificări mai însemnate şi chiar fără participarea tuturor părţilor interesate, cum a fost cazul Conferinţei de la Londra, în 1922. În Nota de protest. N. Titulescu arăta că în aceste condiţii, „guvernul român consideră a nu fi legat de nici o hotărîre luată fără ştirea lui" [5].

După cum s-a putut constata mai tîrziu, în urma unor estimaţii, care deşi nu ţineau seama de pierderile mult mai mari ale României, totuşi aveau la bază criterii comune şi s-au efectuat într-o atmosferă relativ mai calmă, cînd problema era în fond închisă, situaţia comparativă a pagubelor se prezenta astfel (în fr. aur): Rusia — 120 miliarde; Franţa — 100; Anglia — 40; România — 34; Belgia — 30; Iugoslavia — 10; Portugalia — 2,4 miliarde [6].

Dar, cu toate demersurile energice ale lui N. Titulescu, situaţia nu a putut fi schimbată la timpul său. Fără rezultat a rămas şi deplasarea sa — fiind însoţit de Victor Bădulescu — la Washington, unde se mutase centrul finanţelor mondiale [7].

---

[4] S. Rădulescu, *Chestiunea reparaţiilor şi planul Dawes*, 1928.

[5] N. Titulescu, *Documente Diplomatice*, 1967.

[6] *Dictionnaire Diplomatique*, vol. II, *La guerre*.

[7] Roumanian Debt Touring Delegation, *General Statement of Romania's Situation*, 1925.

În total, pînă la 1 mai 1929, s-a reușit să se încaseze în contul reparațiilor doar suma cu totul nesemnificativă de 93 milioane mărci aur. Aceasta, față de 113,9 miliarde mărci aur, suma totală a reparațiilor stabilită prin planul Young [8].

Istoria reparațiilor, deși atît de scurtă cronologic, rămîne totuși extrem de instructivă și edificatoare sub multiple aspecte. În urma hotărîrii Comisiei de reparații în care S.U.A. au jucat, de la bun început, rolul principal, se instituie două comitete de experți: unul pentru a studia mijloacele de echilibrare bugetară și de stabilizare monetară a Germaniei; celălalt pentru a evalua și repatria capitalurile germane camuflate sau evadate în străinătate. Măsurile elaborate de primul Comitet au căpătat denumirea de ,,Planul Dawes'', după numele bancherului american care prezidase lucrările acestuia. Achitarea reparațiilor urma să se facă din următoarele surse: veniturile industriei, veniturile căilor ferate și din excedentele bugetare.

Celălalt comitet instituit n-a putut decît să constate că, în urma inflației fără precedent, generalizată intenționat pînă la absurd, toți debitorii, începînd cu marii industriași, bancheri și negustori au scăpat de datorii. În plus, cea mai mare parte din capitaluri a fost camuflată prin transferarea lor în străinătate, prin cumpărarea de devize sau prin netransferare în Germania a contravalorii exporturilor efectuate

Cu toate acestea, sînt deschise larg căile de acces pentru investiții de capitaluri străine, în primul rînd americane și apoi engleze, care în cîțiva ani se ridicau la aproape 15 miliarde mărci, la cursul antebelic, la care se mai adaugă și peste 6 miliarde credite externe. De altfel, S.U.A. mai aveau încă pînă la declanșarea primului război mondial plasamente în Europa în valoare de peste 10 miliarde dolari.

Folosind abil contraindicațiile dintre marile puteri, Germania reușește să obțină noi facilități în materie de reparații și instituirea unui alt Comitet, sub președinția unui bancher american. Plata reparațiilor urma să se facă exclusiv din veniturile bugetului și ale căilor ferate, cu exonerarea completă a profiturilor industriei, sub pretextul că acestea vor servi exclusiv la dezvoltarea întreprinderilor existente sau pentru noi investiții. Noul plan a avut însă o viață de scurtă durată. Prin moratoriul președintelui S.U.A., Hoover, din vara anului 1930, plata reparațiilor este suspendată. Pînă atunci, în contul acestora s-au vărsat 10 miliarde mărci, în timp ce investițiile de capitaluri străine în Germania s-au ridicat la peste 25 miliarde mărci [9].

---

[8] *Enciclopedia României*, vol. IV.

[9] *Istoria Diplomatii*, redactor V. Potemkin, vol. 3.

...Pînă la urmă, problema reparaţiilor a fost încredinţată recent înfiinţatei Bănci a Reglementelor Internaţionale.

...Pe lîngă cursurile universitare cum sînt: *Curs de economie politică. Monedă — Schimb — Preţuri"* (1931); *Curs de legislaţie industrială* (1935); *Curs de contabilitate publică şi statistică* (1935), care se remarcă prin calităţile lor pedagogice, Victor Bădulescu a publicat şi o seamă de lucrări originale pe teme economice — financiare, monetare, comerciale — în rîndul cărora se înscriu: *Probleme economice şi financiare* (1940); *Probleme monetare internaţionale. Conferinţa Monetară Internaţională de la Bretton-Woods — S.U.A.* (1944); *Autarkie sau colaborare internaţională* (1945); *Tratat de politică comercială. Comerţ exterior şi schimburi internaţionale* (1945). Tot un tratat, cuprinzînd puncte de vedere personale, reprezintă şi *Cursul de politică economică* (vol. I.) *Politica comercială;* vol. II, *Politica monetară — Politica industrială — Politica agrară.*

Prin legea pentru organizarea învăţămîntului superior din mai 1942, la Facultatea de drept a Universităţii din Bucureşti a fost înfiinţată o catedră nouă de politică economică, al cărei titular a fost numit prof. Victor Bădulescu. Pînă atunci, această materie s-a predat exclusiv la Academia Comercială şi Industrială.

Pe baza acestor lucrări se pot contura unele aspecte ale viziunii economice generale a lui V. Bădulescu. Astfel, după cum declara el, justificînd necesitatea unei politici economice: „putem merge, cum a mers Karl Marx, în concepţiunea cunoscută sub numele de concepţia materialistă a istoriei, prin a susţine că factorul economic este hotărîtor, determinant în atitudinea politică a popoarelor; putem contesta predominanţa acestui factor ca mobil de acţiune politică a popoarelor; putem susţine că alături de el, sau împotriva lui, pot acţiona şi alţi factori cu aceeaşi sau cu o mai mare intensitate, nu putem însă tăgădui însemnătatea pe care au căpătat-o problemele economice în viaţa contemporană a statelor moderne"; cu alte cuvinte, problemele economice capătă o importanţă tot mai mare pe măsura extinderii relaţiilor între state.

Autorul trece în revistă diferite curente economice: liberalismul economic, intervenţionismul de stat în diverse forme, protecţionismul şi autarhia, mecanismul schimburilor internaţionale în perioada de după marea criză economică mondială, modificările intervenite în domeniul monetar şi al schimburilor comerciale, mişcările de capital etc. În concluzie, se sublinia necesitatea crescîndă a cooperării internaţionale în efortul de soluţionare a problemelor economice, financiare, monetare şi comerciale tot mai complexe.

Susţinînd ferm rolul crescînd al statului în orientarea vieţii economice, V. Bădulescu foloseşte chiar termenul de „strategie economică", ca sistem de măsuri pentru traducerea în viaţă a unei anumite politici

economice, dar obiectează critic împotriva tendințelor autarhice ce s făceau tot mai simțite, în unele state, în preajma celui de-al doilea război mondial, considerînd pe bună dreptate că ele reprezintă în fond preludiul instaurării unei economii de război. El acceptă chiar și ideea de planificare economică „concertată", adică globală, însă fără excesele pe care le califică drept „hyperorganiesierung" — aluzie la practica autarhică germană [10].

Demonstrînd, pe bază de date, efectele negative ale politicii autarhice asupra condițiilor de viață a populației din țările respective, V. Bădulescu semnala, în același timp, și consecințele unei asemenea politici asupra relațiilor internaționale. O latură dintre cele mai importante ale politicii economice, în viziunea sa, urma s-o reprezinte măsurile de politică socială.

Urmărind cu atenție situația economică mondială, ca și realitățile social-economice din România, V. Bădulescu conturează și unele soluții fără a reduce însă probleme complexe la aspecte financiare sau monetare. Nu putea, desigur, să nu fie atras de mersul lucrărilor Conferinței Monetare Internaționale de la Bretton-Woods, din vara anului 1944. După o amplă analiză a evoluției sistemelor monetare în perioada dintre cele două războaie mondiale, el își exprimă scepticismul cu privire la rezultatele acestei conferințe. „Cum era și firesc — arăta V. Bădulescu — rezoluțiile de la Bretton-Woods nu puteau împlini toate nădejdele, nici înlătura toate criticile". După părerea sa, fără o prealabilă asanare economică generală nu se putea vorbi de o reală reformă monetară și încă de una de asemenea dimensiuni. „Buna rînduială economică —, scria el — este condițiunea prealabilă și necesară a oricărei însănătoșiri monetare. Imaginăm o economie sănătoasă cu o monedă avariată; nu credem posibilă, însă, o monedă sănătoasă într-o economie dezorganizată"..

În felul acesta era evitată eroarea comună multor monetariști, chiar de talia lui Charles Rist, înclinați de a considera circulația bănească și sistemul monetar drept cauza principală a crizelor economice sau principala pîrghie de redresare economică.

Un loc aparte în rîndul lucrărilor mai importante ale lui Victor Bădulescu îl ocupă *Tratatul de politică comercială*. Drept motto, care reflectă orientarea generală a lucrării, sînt folosite cuvintele marelui jurist francez J. Barthélemy: „Nici o politică nu este legitimă, dacă nu tinde să atenueze suferințele oamenilor". Fără a intra în detalii va trebui reținut faptul că lucrarea, pe lîngă o parte extrem de interesantă, în care se înfățișează istoria doctrinelor economice, comerciale și mone-

---

10 „Economia Națională", nr. 1. 1937.

tare, precum și a schimbărilor ce au avut loc în aceste domenii pe plan internațional, constituie un îndrumar nedepășit nici astăzi în întregime, cu privire la instrumentele de schimb, balanța comercială și de plăți, statistica comercială etc. Tratatul a servit la instruirea unei întregi generații de slujitori ai sistemului bancar și comercial de-a lungul multor ani.

Numărul extrem de mare al efectivelor de studenți la Facultatea de drept a limitat extinderea seminariilor chiar la catedrele unde profesorii erau foarte dispuși de a le ține, cum era și prof. V. Bădulescu, mai cu seamă cu studenții ultimului an și cu doctoranzii. Mai cu seamă pentru ei erau redactate periodic și actualizate ample bibliografii, menite să stimuleze studiul individual.

O parte a activității prof. Victor Bădulescu, relativ mai puțin cunoscută, este cea publicistică, mai ales cea externă, prin care erau prezentate unele aspecte ale vieții economice și financiare a României, cum sînt: *La Roumanie économique, La situation monétaire de la Roumanie, Les moyens de reduire la dette publique, La politique comerciale et monétaire de la Roumanie* etc.

Și mai puțin este cunoscută activitatea lui Victor Bădulescu în domeniul organizării cercetărilor economice colective, în calitate de vicepreședinte al Asociației române pentru studiul conjuncturii economice, al cărei inițiator și președinte a fost prof. Virgil Madgearu. Institutul de Conjunctură ce a luat ființă a reușit să atragă cadre valoroase de economiști, agronomi, statisticieni, ingineri, sociologi și a dat la lumină publicații trimestriale mult apreciate, ce au stimulat în continuare cercetarea științifică a realităților social-economice din România.

După cum arăta în prestigioasa revistă ,,Economia Națională" fondată de P. S. Aurelian, redactorul-șef C. Băicoianu, cu privire la primul Buletin al Institutului de Conjunctură, ,,apariția acestui Buletin constituie indiscutabil cel mai important eveniment în literatura economică a anului trecut. Așteptat cu multă nerăbdare de toți cercetătorii realităților noastre economice, a fost primit de întreaga presă de specialitate în modul cel mai elogios. Și ce elogiu mai mare i s-a putut aduce — încheia ei ironic — decît acela că, de cînd a apărut, aproape întreaga presă și revistele economice și financiare reproduc fragmente și capitole întregi, uneori fără a indica sursa" [11].

Dacă prof. Virgil Madgearu, cu toate deosebirile de ordin politic, a făcut alegerea atît de fericită în persoana lui Victor Bădulescu, solicitîndu-i colaborarea în cadrul ,,Asociației Române pentru Studiul Con-

---

[11] ,,Economia Națională", nr. 1/1937.

juncturii", nu mai puţin meritorie a fost opţiunea Academiei Române de a-l propune membru corespondent al înaltului for al culturii naţionale.

În raportul asupra activităţii prof. Victor Bădulescu, prezentat în adunarea generală a Academiei de către acad. V. Slăvescu se arăta, că: „Victor Bădulescu este considerat astăzi ca unul din economiştii şi financiarii de seamă ai ţării". După trecerea în revistă a principalelor sale lucrări, este subliniat faptul că: „Toate aceste lucrări sînt alcătuite cu cea mai riguroasă metodă ştiinţifică şi se caracterizează printr-o analiză pătrunzătoare şi foarte bine documentată a diferitelor probleme luate în cercetare. Victor Bădulescu a colaborat la numeroase reviste de specialitate străine şi române, izbutind a dobîndi o notorietate şi un prestigiu ştiinţific din cele mai bine apreciate. În cei 25 de ani ai carierei sale, a avut prilejul să dovedească eminentele sale calităţi de cunoscător serios al problemelor economice şi financiare, atît interne, cît şi internaţionale, în nenumăratele misiuni oficiale ce i-au fost încredinţate".

Astfel, — continua raportorul — el a lucrat ca secretar general şi sub-secretar de stat la Ministerul Finanţelor, la alcătuirea diferitelor legiuiri importante, în special în legătură cu organizarea noastră monetară şi consolidarea datoriei noastre publice. A participat efectiv la reformele monetare din ultimele două decenii şi a purtat peste frontieră negociaţiuni pline de răspundere, de care s-a achitat în cele mai bune condiţiuni. Meritele sale au fost apreciate şi în forurile economice internaţionale, fiind ales ca membru în Consiliul Economic al „Societăţii Naţiunilor", alături de cei mai mari economişti şi financiari ai lumii. De opt ani îndeplineşte funcţia de administrator-delegat al Băncii Naţionale, unde aduce servicii preţioase, datorită temeinicei sale pregătiri ştiinţifice.

Pentru toate aceste merite excepţionale de om de ştiinţă şi de cunoscător serios al problemelor economice şi financiare — se arăta în final — Secţiunea istorică a hotărît şi are onoarea de a-l propune plenului, spre a fi ales membru corespondent al Academiei Române" [12].

După cum sublinia Andrei Rădulescu, vicepreşedinte al Academiei, salutînd pe noul ales, „Victor Bădulescu este o aleasă şi bine cunoscută personalitate în domeniul economiei şi al finanţelor noastre, pe care-l ilustrează de multă vreme nu numai ca cercetător teoretic, dar şi pe plan practic. El s-a distins ca profesor universitar, iar acum, în urmă, ca administrator-delegat al Băncii Naţionale. Bine apreciat în cercurile de specialitate, alegîndu-l ca membru corespondent, Aca-

---

[12] *Analele Academiei Române, Desbaterile*, Tom. LVIV (1943—1945).

demia a dat dovadă că știe să-și apropie elementele merituase din toate ramurile de activitate. Acum primește un economist, care sîntem convinși că se va simți bine între noi și de la care Academia așteaptă cu încredere contribuțiile sale valoroase în împlinirea misiunii instituțiunii noastre" [13].

Împrejurările, însă, n-au dat putință noului ales să-și desfășoare activitatea academică, deși abia împlinise 54 de ani. Singura lui misiune mai importantă și ea, totuși, extra-academică a fost aceea de membru în grupul experților ce au însoțit delegația română la Conferința de Pace de la Paris, în 1947.

Este desigur regretabil faptul că, deși a fost definitivat în calitate de conferențiar în 1932, iar în 1938 ca profesor la catedra de economie politică, dînd dovadă de cele mai frumoase calități didactice și de o adevărată erudiție în materie de finanțe, monedă, credit, tehnică bancară și comerț exterior, generații de studenți care ar fi putut beneficia de aceste cunoștințe ce s-au predat la nivelul celor mai prestigioase catedre universitare din occident, în realitate, practic, au fost lipsite de această posibilitate, sau în orice caz această posibilitate era extrem de redusă din cauza defectuoasei organizări a Facultăților de drept. Chiar după reorganizarea parțială din 1932–1933, cînd studiile au fost prelungite cu un an, singura disciplină obligatorie, urmată de un examen, rămînea economia politică. Astfel se face că studenții Facultății de drept a Universității din București (și situația era similară la Iași), nu erau antrenați să învețe legislația financiară, deși facultatea dispunea de un profesor ca C. Georgescu, nici statistică, predată sporadic de M. Săulescu, dar aproape exclusiv la doctorat. La fel se prezentau, în fond, lucrurile și cu materia predată de V. Bădulescu, care însă a avut ideea fericită de a-și tipări cursurile, la care se mai adăugau numeroase studii.

Ca profesor, a dat dovadă de deosebite calități didactice și de o mare experiență, mai ales la orele de seminar, pe care le ținea cu mare plăcere. De o egală bună dispoziție, mereu binevoitor, era, ca și profesorul de Drept constituțional și administrativ, Anibal Teodorescu, și el membru corespondent al Academiei, mult stimat și îndrăgit de studenți.

Prof. Victor Bădulescu a fost ultimul economist, din cei 12 în total, care au fost chemați la Academia Română în decursul celor 80 de ani de existență ai acestui înalt for al culturii românești.

---

[13] *Analele Academiei Române, Desbaterile*, Tom. LXV (1945–1946).

IV. ECONOMIȘTII STRĂINI LA ACADEMIA ROMÂNĂ

FRIEDRICH KLEINWÄCHTER

Nici economiștii străini nu s-au bucurat de o atenție deosebită din partea Academiei Române. Abia în 1921, este, în sfîrșit, ales în calitate de membru onorar și un economist străin, în persoana lui Friedrich Kleinwächter.

El s-a născut la 25 februarie 1838, la Praga, unde a urmat Facultatea de drept, obținînd în 1862 titlul de doctor în științe juridice, iar în 1866, în urma reușitei la concurs, este numit „privat-docent" la catedra de economie politică, făcînd primii pași în cariera sa universitară. Îl găsim apoi, predînd științele economice și legislația agrară la Școala superioară de agricultură din Boemia, iar mai tîrziu (1872—1874), ca profesor de economie politică și statistică la Universitatea din Riga [1].

În 1875 este numit profesor de economie politică și finanțe la nou înființata Universitate din Cernăuți, unde a profesat timp de peste trei decenii. Înființarea acestei universități a fost determinată de faptul că din toamna anului 1860 a început să funcționeze Universitatea din Iași, atrăgînd din ce în ce mai mulți tineri de origină română de peste hotare și, în primul rînd, din Bucovina [2].

Universitatea din Cernăuți a început și a continuat să funcționeze cu un număr redus de studenți. La sărbătorirea unui sfert de veac — festivitate la care a luat parte și D. Sturdza, ca reprezentant al Academiei Române, iar prof. D. Onciul a reprezentat Universitatea din București — s-a putut vedea că în primul an după înființare, Universitatea fusese frecventată de 191 studenți, din care 42 români, în semestrul

[1] I. Răducanu, *Economiștii străini la Academia Română*, în *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tomul XIX, mem. 22/1937.

[2] *Două Universități. Iași și Cernăuți*, în „Convorbiri Literare", nr. 1/1877.

Scanned with OKEN Scanner

de iarnă, și de 177 studenți, din care 47 români, în semestrul de vară. În anul universitar 1899—1900 efectivul de studenți se ridica la 392, din care studenți români doar 89 [3].

La această Universitate Fr. Kleinwächter a predat cursul de economie politică și periodic a ținut și prelegeri de istorie a doctrinelor economice, de finanțe, de politică economică, mai toate fiind cuprinse în manualele pe care le-a publicat, pe lîngă studii pe diferite probleme economice și sociale.

Deși a trăit într-o perioadă cînd în gîndirea economică apuseană începea să se afirme școala subiectivistă, psihologică, a „utilității finale" (Böhm—Bawerk, Menger), și apoi cea matematică, el nu pare a fi împărtășit tezele acestora, manifestînd mai multă preferință pentru școala neo-istorică germană, iar mai tîrziu devine partizan ferm al socialismului de stat, ale cărui principii în domeniul politicii sociale le susțineau, pe vremea sa, într-o măsură sau alta, mai toți economiștii germani.

El a elaborat numeroase studii social-economice, încă înainte de a trece la editarea manualelor. S-a ocupat, de pildă, de problema cartelurilor, insistînd asupra aspectelor negative pentru consumatori ai acestor forme de asociații patronale [4]. Ca adept al socialismului de stat, a repudiat „așa-numitul socialism științific" marxist [5]. În urma cercetării unor aspecte ale realităților social-economice în mediul rural, el arăta critic ravagiile cămătăriei la sate [6]. Tot lui îi aparține un studiu consacrat socialismului utopic (*Die Staatsromane*, 1891).

Într-o vreme cînd în presa social-democrată, în mod deosebit cea austriacă, se dezbătea problema așa-numitului drept al muncitorului la contravaloarea integrală a rezultatului muncii sale, Kleinwächter intervine apologetic spre a justifica repartiția existentă în condițiile modului de producție capitalist [7].

În ceea ce privește obiectul economiei politice, după o trecere în revistă a principalelor școli și curente în gîndirea economică, începînd cu fiziocrații și încheind cu Lassalle și Rodbertus, pe care îi consideră „doctrinari ai socialismului", el se limitează la prezentarea factorilor de producție. În general, însă, economia politică pentru el, ca de altfel pentru cei mai mulți dintre economiștii germani, este

---

[3] *Analele Academiei Române*, Seria II, Tomul XXIII, partea administrativă și desbaterile (1900—1901).

[4] *Die Kartelle*, 1883.

[5] *Die Grundlagen und Ziele des sogennanten wissenschaftlichen Sozialismus*, 1885.

[6] *Der Wucher aud dem Lande*, 1888.

[7] *Einkommen und seine Verteilung*, 1896.

economie națională și o asemenea viziune îi va ușura tranziția la tratarea problemelor de politică economică [8]. Sub acest aspect un interes deosebit îl prezintă *Manualul de economie națională teoretică*, apărut în prima ediție în 1902 și reeditat apoi în alte trei ediții succesive. În fond, este vorba tot de economie națională, în sensul încetățenit în urma apariției celebrei opere a lui Fr. List.

Kleinwächter însuși arăta, în prefață, că întrucît știința economică are a se ocupa de realități concrete, ea nu poate fi decît o știință a economiei naționale. El considera că școala economică clasică, engleză, a înfățișat economia politică ca un sistem științific al „egoismului uman". La acest nivel gîndirea economică s-a menținut pînă în 1872, cînd, după aproape o sută de ani de la apariția operei lui Adam Smith *Wealth of Nations* (1776), economiștii germani „din tînăra generație", întruniți la Eisenach, pun bazele „Uniunii pentru politica socială" („Verein für Sozialpolitik"), prin care se conturează o nouă orientare în gîndirea economică. După cum arăta el, „întrebarea cum gospodăresc oamenii a fost la început formulată ca și cum știința economică ar avea drept scop să înșire toate concluziile pe cale de logică deductivă, ce ar decurge din concepția egoismului personal. De cînd însă știm, că în viața economică conlucrează un șir întreg de alte motive, interesul personal nu mai este unicul mobil și stimulent al activității economice și răspunsul ar trebui să fie că oamenii gospodăresc nu numai individual, ci și colectiv" [9]. De aici și concluzia că: „Economia națională nu este, cum părea să fie, la jumătatea veacului trecut, o știință închisă, ci dimpotrivă, ea are să se ocupe de un domeniu mult mai larg".

Această afirmație, deși formulată în treacăt, avea o deosebită importanță metodologică, deschizînd accesul economiei politice, redusă aparent la aspecte naționale, concrete, la alte discipline sociale: istorie, demografie, sociologie economică etc. Treptat se vor estompa tot mai mult aspectele teoretice ale disciplinei în favoarea aspectelor practice de politică economică.

Nu diferă substanțial prin conținut și modul de tratare a problemelor nici *Manualul de economie națională*, apărut în 1909 în a doua ediție. Caracterul său eclectic este și mai mult confirmat de dese referiri la: Turgot, A. Smith, Ricardo, Bastiat, Thünen, List, Lassalle, Rodbertus, Carey, Wagner etc. În final, însă, se confirmă din nou preferința autorului pentru reprezentanții socialismului de stat.

---

[8] *Grundriss der Politischen Oekonomie*, 1897.

[9] *Lehrbuch der teoretischen Nationalökonomie*, ed. IV, 1923.

Preferințele teoretice și, îndeosebi, orientarea politico-ideologică a lui Fr. Kleinwächter se conturează destul de distinct în una din ultimele sale scrieri mai importante, consacrate problemelor de politică economică [10]. Definind politica economică drept un ansamblu de măsuri pe care le ia statul în domeniul vieții social-economice, el consideră, într-un sens mai larg, că atît organele administrative locale, cît și asociațiile profesionale dispun de anumite posibilități pentru a influența desfășurarea activității unor sectoare economice. Drept exemplu este citat cazul sindicatelor muncitorești și rolul lor crescînd în elaborarea și aplicarea unor măsuri de politică socială.

Urmează apoi o prezentare sistematică a măsurilor de politică economică în fiecare din principalele domenii de activitate economică, începînd cu agricultura. Cu privire la sistemele de agricultură, se afirmă că sistemul extensiv este caracteristic pentru regiunile cu populație mai puțin densă și suprafețe de pămînt agricol mai mari, pe cînd sistemul intensiv este propriu zonelor cu populație densă, dar cu suprafețe de pămînt cultivabil mai reduse.

În ceea ce privește repartiția proprietății funciare, el considera că marea proprietate are în general un rol progresist în agricultură, dacă pe baza ei se întemeiază o mare gospodărie rațională. În schimb, față de latifundii, se afirmă necesitatea de a se recurge la lichidarea lor, în primul rînd prin expropiere în vederea aplicării unor reforme agrare, prin instituirea unui regim succesoral ce ar duce la fragmentarea lor, sau prin aplicarea unor impozite progresive.

În general, simpatiile lui Fr. Kleinwächter sînt vădit îndreptate spre formele de agricultură rațională, spre măsurile considerate salutare, de emancipare a țărănimii, aplicate în diferite țări. „Faptul că suprafețele de pămînt cultivabil sînt reduse — afirma el — conferă proprietarului funciar o poziție de monopol și, implicit, posibilitatea de a percepe un tribut din partea societății, cu totul nejustificat. Recunoașterea acestei realități — scria Kleinwächter — a făcut ca nu numai reprezentanții socialismului, ci și alți autori, care deși susțin proprietatea capitalistă, să ceară abolirea rentei funciare (H. George, H. Spencer, Th. Stamm)".

Apreciind „exploatarea proprie", adică în regie, ca formă optimă de valorificare a proprietății funciare, prin participare directă la producție, el condamnă categoric arendășia și, în mod deosebit, absenteismul marilor proprietari, comentînd favorabil legea adoptată în România, în 1885, prin care se prevedea impunerea cu 5% a venitului net realizat de proprietarul funciar ce trăiește în țară și care

---

[10] *Volkswirtschaftspolitik*, 1911.

își exploatează el singur pămîntul, cu 6% venitul celui ce trăiește în țară dar dă în arendă pămîntul, cu 12% venitul absenteistului.

În curs este subliniată importanța comasării pămînturilor, a îmbunătățirilor funciare pentru menținerea fertilității solului, a creditului agricol (atît a creditului pe termen scurt, sezonier, cît și a creditului ipotecar). Este combătută cămătăria și sînt arătate foloasele multiple ale cooperației, ca și a diverselor forme ale asigurărilor în agricultură. Printre măsurile menite să concure la ridicarea producției agricole sînt enumerate măsurile raționale de politică vamală și chiar etatizarea, în anumite cazuri, a comercializării cerealelor, dezvoltarea învățămîntului și a cercetărilor, organizarea de ferme model și de expoziții. Este partizan ferm al dezvoltării diferitelor forme de cooperație la sate. Partea în care Kleinwächter se ocupă de măsuri de politică industrială cuprinde nu numai industria propriu-zisă, ci și formele premergătoare fabricilor și uzinelor, ca și meșteșugurile, munca la domiciliu, artizanatul. Este înfățișată de asemenea și evoluția breslelor și corporațiilor.

Pe larg sînt tratate problemele legate de relațiile dintre intreprinzători și muncitori de la stadiul inițial, cînd muncitorii erau atît de dezavantajați -- aceste relații fiind considerate ca fiind exclusiv de domeniul dreptului privat --, pînă în etapa intervenției statului și în această sferă de relații. Este justificat, în acest context, dreptul muncitorilor de a se asocia pentru a-și apăra drepturile profesionale, de care timp îndelungat au fost lipsiți cu desăvîrșire. Ca forme de luptă ale muncitorilor, pe deplin justificate, sînt menționate grevele și boicotul, dar nu și în întreprinderile de interes vital (uzine de apă și electricitate, de transporturi publice etc.). Sînt criticate manifestările și procedeele de concurență ilegală și din nou arătate avantajele cooperației, de data aceasta, ale cooperației de consum.

După ce sînt tratate problemele legate de prețuri și se arată rolul băncilor în activitatea economică, Kleinwächter abordează mult discutata problemă a avantajelor și dezavantajelor liberului schimb, în comparație cu politica protecționistă, arătînd că, adesea, printr-o excesivă politică protecționistă se ajunge a se proteja și amplifica indolența producătorilor interni, care știu că în orice caz le este garantată desfacerea produselor, și ei deci nu au nici un interes de a-și îmbunătăți continuu producția și de a reduce prețul de cost. Concurența străină, în schimb, ar putea să-i constrîngă de a lua măsuri în această privință. Cu alte cuvinte, după părerea sa, libertatea comerțului mondial reprezintă cel mai puternic motor al progresului, favorizînd diviziunea internațională a muncii. Pentru a trece la producția unor anumite mărfuri, sînt necesare, după părerea sa, și unele condiții prealabile, în primul rînd materiile prime și o anumită iscusință, altfel se va

asigura doar o „producție de seră", necompetitivă. Totuși, chiar în acest context se afirmă că, în fond, este mai puțin important a se urmări ca produsele să fie obținute cu cheltuieli cît mai mici, față de nevoia de a trezi și pune în mișcare forțele de producție ale unei țări.

Kleinwächter dezaproba politica promovată de unele state în colonii. „Experiența ne arată — scria el — că europenii, ori de cîte ori apar în ipostaza de cuceritori în colonii, urmează străvechea politică a cuceritorilor", adică de exploatare, jaf și împilare.

Un curs special a fost consacrat problemelor financiare, prin manualul apărut în prima ediție, în 1911. Sînt arătate atît principiile generale ale științei financiare, cît și sursele principale de venituri; elementele bugetului; finanțele locale. În ultima ediție, un capitol aparte este rezervat finanțelor Germaniei, în ajunul și în cursul primului război mondial [11].

Cu aceeași luciditate și spirit realist sînt abordate cauzele dezagregării imperiului austro-ungar, pe care, după cum arată Kleinwächter, a avut prilejul să-l cunoască din 1908, cutreierîndu-l în calitate de Consilier al Ministerului de Finanțe, „din Tirol, pînă în Bucovina, din Boemia, pînă în Dalmația, Bosnia și Herzegovina" [12].

O lucrare temeinică, de reală valoare documentară, este cea consacrată introducerii și răspîndirii economiei politice în învățămînt, precum și principalelor școli și curente economice din Germania. Cu acest prilej este reafirmată adeziunea la principiile socialismului de stat, este respins din nou atît socialismul utopic, cît și „așa-numitul socialism științific", și, totodată, etapa intermediară, „dominată de platitudini liberale" [13]. Prin această calificare destul de dură era vizată, în primul rînd, școala economică post-clasică, reprezentată, mai cu seamă, de economiștii adepți și protagoniști ai liberului schimb.

În general, manualele sale de economie politică și de politică economică, cu elemente de istorie a doctrinelor economice, de finanțe și de statistică, ca și numeroasele studii consacrate unor chestiuni social-economice concrete, facilitau considerabil pregătirea studenților și, ca atare, se foloseau pe scară largă și la alte universități.

Un capitol al activității lui Fr. Kleinwächter îl ocupă studiile referitoare la viața economică și unele aspecte sociale din Bucovina. După Unire, el s-a integrat în structura intereselor naționale, astfel încît alegerea sa ca membru onorar al Academiei Române răsplătea

[11] *Lehrbuch der Finanzwissenschaft*, 1922.
[12] *Der Untergang der Oester-Ungarischen Monarhie*, 1920.
[13] *Die Entwicklung der national-oekonomische Wissenschaft in Deutschland*, 1926.

Scanned with OKEN Scanner

nu numai pe reprezentantul de elită al științei, ci și pe cetățeanul care s-a identificat cu destinele noi ale țării de adopțiune [14].

O latură relativ mai puțin cunoscută a activității prof. Kleinwächter — deși atit de meritorie — a fost aceea de director, timp de mai bine de zece ani, al Casei de economii din Bucovina. Asemenea instituții sub forma unor „Case sociale de economii" — denumire prin care se sublinia faptul că prin intermediul lor nu se urmărea atit realizarea unor ciștiguri, cit dezvoltarea spiritului de „cumpătare și agonisire" in rindul păturilor sociale mai modeste din orașe, tirguri și sate — au început să se infiinteze in Austria, încă din primele decenii ale secolului trecut. Abia după 1860, o asemenea instituție se înjghebează și la Cernăuți. Începutul este anevoios, dar după înființarea Universității incep să se inregistreze unele progrese. Inițial, operațiile Casei de economii se reduceau aproape exclusiv la depuneri spre fructificare și mai puțin la acordarea unor credite modeste pe termen scurt. Ceva mai tirziu se va ajunge și la scontarea de polițe, împrumuturi ipotecare și alte operații, volumul lor fiind in continuă creștere. Prestigiul financiar al instituției este atit de mare, incit Casa de împrumut pe gaj și apoi și Casa de obligațiuni ipotecare au consimțit să fie încorporate în Casa bucovineană de economie. Dacă, conform primului său bilanț, depunerile nu depășeau 59 mii guldeni, iar împrumuturile acordate se limitau și ele la 42 mii, an de an se inregistrau creșteri substanțiale. În preajma primului război mondial, depunerile și atragerile de capitaluri ale instituției depășeau 17 milioane de florini, iar creditele acordate sub diverse forme depășiseră 8,8 milioane florini.

În mod indirect se poate intrevedea in aceste cifre și rolul pe care l-a jucat această instituție in ridicarea social-economică generală a Bucovinei. Unele din principalele aspecte ale activității Casei de economie au fost înfățișate sumar și cu o extremă modestie, chiar de acela ce a contribuit decisiv la progresul acesteia [15].

În cadrul unei cercetări mai ample, intreprinse chiar „la fața locului", la Cernăuți, este înfățișată atit activitatea universitară, cit și rolul pe care l-a jucat Fr. Kleinwächter in fruntea Casei de economie care, după cum se recunoaște în concluzia acestui studiu temeinic, „de la înființarea Universității, in 1875, a ocupat catedra de economie politică și finanțe, fiind și un prea cunoscut scriitor economist cu reputație europeană bine stabilită" [16].

---

[14] *Analele Academiei Române*, Seria II, Tomul XLI partea administrativă și desbaterile (1920—1921).

[15] Fr. Kleinwächter, *Casa de Economie „Bucovineana"*, in „Independența economică", nr. 13—14/1919.

[16] V. Slăvescu, *O veche întreprindere financiară din Bucovina „Bukowiner Sparkassa"*, in „Arhiva pentru știința și reforma socială", nr. 1—3/1920.

ANDRÉAS ANDRÉADES

Andréas Andréades, unul dintre cei mai de seamă economiști ai Greciei — din primele decenii ale secolului —, care a știut să ridice știința financiară din țara sa la un înalt nivel, impunîndu-se prin prestigiul său tot mai recunoscut și pe plan internațional, s-a născut în Corfu, la 30 noiembrie 1876.

A făcut studii strălucite în Franța. Doctor în drept și apoi și în științe economice și financiare, el a fost titularul catedrei de finanțe publice și statistică la Universitatea din Atena — din 1902 pînă în 1931 —, într-o vreme fiind și decan al Facultății de drept. A fost membru al Academiei Elene, al „Societății de Economie Politică" din Paris și membru corespondent al Institutului Franței.

În sesiunea de vară din 1929 a Academiei Române a fost ales membru corespondent, apreciat fiind, cu acest prilej, și ca prieten al țării noastre, care a contribuit la colaborarea cultural-științifică eleno-română și la consolidarea „Înțelegerii Balcanice" [1].

Andréades este autorul mult apreciatei lucrări fundamentale asupra Băncii Angliei, lucrare pe care prof. Lyon-Caën de la Facultatea de drept a Universității din Paris, membru al Institutului Franței, a prefațat-o, adresînd calde elogii autorului și calificîndu-l drept „profesor strălucit", ce a reușit să umple prin lucrarea sa — „care-i face o extrem de mare cinste" — o serioasă lacună în istoriografia economico-financiară universală.

Ea cuprinde o amplă și temeinic documentată prezentare nu numai a etapelor de dezvoltare a celei mai vechi instituții bancare, ci și a rolului deosebit pe care l-a jucat timp de aproape trei secole, atît în viața economică internă, cît și în expansiunea financiară a Marei Britanii. Partea a doua a lucrării este consacrată

---

[1] I. Răducanu, *Economiștii străini la Academia Română*, 1937.

unei analize minuțioase a operațiilor bancare, diversificării și adaptării lor la condițiile concrete ale etapelor în care n-au lipsit nici înfruntările cu depresiunile și crizele economice.

Pentru a putea reda cît mai veridic, nu numai împrejurările în care și-a desfășurat activitatea Banca Angliei, dar și natura și efectele operațiilor sale, Andréades — după propria-i mărturisire — a trebuit să depună eforturi deosebite spre a se familiariza cu toate subtilitățile tehnicii bancare. Dar a reușit și în această privință [2].

Nu sînt lipsite de interes și unele observații comparative, cu privire la diferite aspecte din activitatea altei mari instituții bancare, Banca Franței.

Chiar prima sa lucrare va confirma justețea convingerii că cea mai potrivită abordare a problemelor economice este cea istorică, mai cu seamă cînd este vorba de chestiuni din sfera finanțelor publice, examinate pe o anumită perioadă, mai îndelungată. Este o recunoaștere implicită a meritelor școlii istorice și, mai cu seamă, a celei neo-istorice în gîndirea economică. Tot pozitiv va fi apreciată și politica socială promovată de reprezentanții „socialismului de catedră" din Germania, ca și măsurile de reforme preconizate de membrii faimoasei „Fabian Society" din Marea Britanie.

În general, viziunea sa științifică și orientarea ideologică, reflectate în lucrări mai ample, studii, articole și conferințe publice, vădesc constant o amprentă progresist-democrată și adesea o atitudine antifascistă.

Printre primele lucrări consacrate diferitelor aspecte ale realităților economice și financiare din Grecia se numără studiile cu privire la patrimoniul silvic și sistemul de impunere a băuturilor alcoolice în Grecia. Ambele lucrări au apărut la București în cunoscuta pe vremuri editură „Socec & Co.".

Tot Andréades publică în „Journal des Economists" un articol mai amplu despre *Marina comercială a Greciei* (1913) și altul despre *Finanțele elenice în timpul războiului balcanic* (1914). Urmează un studiu de sinteză consacrat unui bilanț al dezvoltării economice a Greciei, pe o perioadă de patru decenii [3].

Manifestînd interes pentru trecutul mai îndepărtat al patriei sale, el se ocupă de istoria economică a Eladei și apoi a Bizanțului, emițînd teza că în trecutul îndepărtat ar exista o perioadă a „economiei

---

[2] A. Andréades, *Histoire de la Banque d'Angleterre*, 2 vol., Paris, 1904.

[3] A. Andréades, *Les progrès économiques de la Grèce depuis quarante ans*, Paris, 1919.

Scanned with OKEN Scanner

parazitice", cînd veniturile domeniale realizate prin exploatarea sclavilor și prăzile de război constituiau principalele surse de întreținere pentru gospodăriile regilor, și că aceasta ar cuprinde o bună parte din epoca „homerică".

Într-o altă lucrare, mai amplă, Andréades se ocupă de sistemul financiar, fiscalitate, împrumuturile externe, pagubele de război, problema reparațiilor, balanța comercială și de plăți a Greciei, după primul război mondial [4].

Ceea ce caracterizează toate lucrările sale de economie sau de finanțe este atenția acordată aspectelor sociale. Unele au chiar un pronunțat caracter sociologic, iar în dese cazuri și metodele statistice sînt folosite cu multă iscusință. Andréades, de altfel, a predat și un curs de statistică economică. Deși partizan al reformelor de politică socială în spiritul principiilor socialismului de stat, el susținea că este necesar să se țină seama de condițiile naționale, de caracteristicile etnice și chiar de particularitățile psihologice ale unui popor. Astfel, el considera, de pildă, că un popor individualist cum este poporul grec ar fi relativ mai puțin înclinat spre asemenea reforme.

Dar cea mai reușită explorare economico-sociologică a unor realități mai puțin cunoscute, din regiuni mai îndepărtate, rămîne lucrarea lui Andréades, consacrată Japoniei.

După cum se arăta în acest studiu original, Japonia, de la stadiul înapoiat și de la o atitudine de opoziție inițială, categorică, față de formele civilizației europene, prin trecerea rapidă la adoptarea și asimilarea acestor forme realizează performanțe uimitoare. Bugetul țării, în decurs de șase decenii (1868—1928), a crescut de 60 de ori — de la 15 milioane dolari, la 907 milioane. Sînt aduse și alte date statistice, care confirmă uriașele progrese realizate într-un interval de timp relativ scurt. Sînt analizate schimbările ce au intervenit în relațiile de producție, particularitățile atît de specific japoneze ale acestui proces, cu atît mai complex cu cît, după cum se arată în lucrare, în această perioadă Japonia a înfruntat nu mai puțin de patru crize economice, financiare și monetare și două războaie de uzură.

Andréades a intuit, chiar în această fază, că în Japonia au loc mutații de o complexitate și profunzime fără precedent și de mari consecințe. Chiar privite, înainte de toate, sub aspect financiar, constatările sale îl duceau la concluzia că: „Sîntem în fața unui eveniment unic în analele financiare contemporane. Europeizarea Japoniei este

---

[4] A. Andréades, *Les finances publiques*, Paris, 1928.

fără îndoială unul din fenomenele cele mai notabile ale timpurilor moderne, o adevărată revoluție" [5]. Constatarea se făcea într-o perioadă cînd acest proces era abea la început.

Ceea ce a confirmat această constatare a fost și cercetarea situației demografice a Japoniei. Perioada de pînă la 1868 a fost caracterizată de o continuă stagnare, din cauza unei extrem de mari mortalități, fenomen demografic caracteristic, în general, pentru toate popoarele mai înapoiate. Chiar și după unele ameliorări ale indicilor, situația, în perioada 1873—1890, rămîne nesatisfăcătoare. Saltul se înregistrează abia în preajma anului 1910, cînd curba creșterii anuale a populației continuă a fi ascendentă, astfel încît, față de un plus demografic de numai 4,8 la mie în 1873 și 8,7 în 1890, el ajunge să fie de 19,3 la mie în 1930. Populația totală a Japoniei se ridica în acest an la peste 64 milioane de locuitori, față de 40 de milioane în 1900 [6].

Acestea au fost rezultatele măsurilor de politică și igienă socială, care au ridicat Japonia pe primul loc în rîndul țărilor celor mai avansate. De mult a fost introdus învățămîntul liceal obligatoriu. A fost îmbunătățit sistemul asigurărilor sociale. Și toate acestea într-o țară atît de expusă cutremurelor și altor fenomene naturale dezastruoase, o țară cu o densitate de 172 locuitori pe km pătrat, o țară în care doar 11% din suprafață reprezintă teren cultivabil și este lipsită aproape complet de bogății minerale.

Subliniind importanța cercetărilor demografice în general, Andréades insista în mod deosebit asupra continuării lor în Japonia, pentru ilustrarea finală a înfăpturilor în domeniul social-economic. „A ignora evoluția populației în ultimii șaizeci de ani — scria el — înseamnă a te condamna de a înțelege prost evoluția paralelă a vieții economice, adică însăși istoria politică a unui popor care s-a ridicat atît de repede la un nivel de prim rang" [7].

Și în acest context, Andréades recurge la obișnuita sa manieră de a trata problemele economice și cele financiare, apreciind rezultatele din punct de vedere al efectelor sociale.

În ceea ce privește procesul de modernizare social-economică a Japoniei se poate observa că diferitele instituții nou introduse au fost preluate nu dintr-o singură țară avansată, ci din diferite țări. Astfel,

---

[5] A. Andréades, *Les finances de l'Empire Japonais et leur évolution (1868—1931)*, Paris, 1932.

[6] A. Andréades, *La population du Japon*, Bruxelles, 1931.

[7] *Ibidem*.

de pildă, sistemul de învăţămînt era asemănător celui din S.U.A. Armata de uscat s-a structurat după sistemul din Germania, în schimb marina, în general, şi cea militară, îndeosebi, a preluat sistemul britanic. La fel şi metodele comerciale.

Ca profesor de finanţe era desigur firesc să pună pe primul plan, în cercetările şi prelegerile sale, „factorul financiar", poate chiar cu oarecare exagerare voită. Referitor la Grecia antică, el afirma că: „Atena a dispărut din cauza finanţelor nesocotite. O demagogie, o destrăbălare fără limită în cheltuielile publice, sub masca unei politici sociale prost înţelese a slăbit puterea de rezistenţă a statului". La fel, el socotea că „nimic nu a contribuit mai mult decît politica financiară rea a anilor 1920—1923 la propagarea ideilor lui Mussolini", idei pe care le dezaproba tot atît de ferm, pe cît detesta dictatura fascistă.

A. Andréades a desfăşurat o vastă activitate şi în afară de cadrul obligaţiunilor sale de profesor şi academician. A ţinut comunicări şi conferinţe, mult apreciate, la „King's College" din Londra, la Universităţile din Paris, Lyon, Cairo, la cîteva universităţi din Germania şi la Academia de Drept Internaţional. A reprezentat ţara sa în diferite foruri internaţionale, ca delegat-expert la Conferinţa Păcii (1919—1920), la adunările generale ale „Societăţii Naţiunilor", a militat în favoarea „Înţelegerii Balcanice". Pe plan economic şi financiar s-a bucurat de un prestigiu cel puţin egal cu cel al concetăţeanului său N. Politis, pe planul diplomatic şi în domeniul dreptului internaţional, apreciat în mod deosebit de N. Titulescu.

Printre calităţile cu care era larg înzestrat economistul grec, era şi aceea de subtil biograf şi portretist. Una din primele scrieri de acest gen a fost consacrată fostului guvernator al Greciei, Capodistria, care într-o perioadă de numai cîţiva ani şi încă în condiţii extrem de vitrege a dat dovadă de reale calităţi de om de stat progresist[8].

Într-un studiu mai amplu este înfăţişată viaţa şi opera financiară a unuia din fruntaşii Partidului Labourist, Ph. Snowden, care a reuşit să promoveze în Marea Britanie o seamă de reforme cu profunde implicaţii sociale în favoarea muncitorilor. În ciuda sănătăţii sale din ce în ce mai şubrede, Snowden şi-a impus măsurile sale, luptînd neînfricat contra tradiţiilor şi superstiţiilor anacronice ale conservatorilor şi scepticilor, din rîndurile partidului din care făcea parte. Prin felul în care

---

[8] A. Andréades, *L'administration financière de Jean Capodistrias Gouverneur de la Grèce (1828—1831)*, Bucureşti, 1911.

Scanned with OKEN Scanner

Andréades prezintă problemele abordate în acest studiu, se pot întrezări și propriile sale convingeri și opinii, care și în acest context sînt vădit democratice[9].

Un loc aparte între studiile sale îl ocupă analiza amănunțită și extrem de instructivă a evoluției studiilor juridice în Grecia, pe care a elaborat-o sub auspiciile „Societății Națiunilor", în calitate de decan al Facultății de drept. După cum se poate vedea, studiul dreptului, deși introdus încă în a doua jumătate a secolului trecut, nu s-a bucurat de prea mare atenție în Grecia, ajungîndu-se chiar la unele anomalii.

Astfel, deși durata cursurilor la Facultatea de drept a Universității de la Atena era de 4 ani (față de numai 3 ani in mai toate facultățile juridice din țările europene), studentul era supus examinării „globale", abia la terminarea cursurilor ultimului an de studiu. Faptul constituia un prim motiv al nivelului, in general, scăzut de pregătire a studenților. Era scăzut și nivelul de predare, deoarece aproape toți profesorii facultății erau absorbiți de practica avocaturii, mult mai remuneratorie. De seminarii sau alte forme de aplicații practice nu se pomenea nimic. Lipseau in program unele materii importante.

Aceasta era, in linii mari, situația in învățămîntul juridic din Grecia, pînă in 1911, cînd s-a venit cu o nouă lege de organizare prin care se prevedea completarea cu noi materii a programului de învățămînt. Fiecare materie era urmată de examen. Studiile de licență erau finalizate printr-o teză specială, susținută în fața unei Comisii. Catedrele se ocupau prin concursuri, la care erau admise persoanele cu studii juridice superioare, de preferință — doctoratul. Îndatoriri precise se prevedeau și pentru cadrele didactice. Toți profesorii erau obligați să țină cel puțin 3 prelegeri pe săptămînă, afară de orele de seminar. Acei care erau membri ai baroului de avocați aveau dreptul de a pleda exclusiv în procesele pendinte de Curtea de Casație. În schimb, salariul profesorilor era considerabil majorat. Profesorii, indiferent de catedră, erau datori să editeze cursuri actualizate la fiecare trei ani. Prin aceeași lege se prevedea și organizarea sistemului de doctorat[10].

La traducerea în viață a unora dintre aceste măsuri, ca și a altora, care au urmat, o contribuție majoră a avut A. Andrèades.

O latură relativ mai puțin cunoscută a prodigioasei activități a lui Andréas Andréades este cea publicistică în reviste străine. A colaborat, printre altele la „Economic Journal", organul „Societății Eco-

---

9 A. Andréades, *Philippe Snowden: L'homme et sa politique financière*, Paris, 1930.

10 A. Andréades, *L'évolution des études juridiques en Grèce*, Athènes, 1931.

nomice Regale", aflat într-o vreme sub directa conducere a lui J. M. Keynes, cu care a avut legături de admirabilă prietenie. Marele economist englez a fost acela care a făcut necrologul lui Andréades, mort în plină afirmare cînd nu împlinise nici 60 de ani — economist original, om de vastă cultură, cu o vădită înclinație spre frumos și o sinceră afecțiune pentru România[11].

Cu multă căldură a susținut el colaborarea științifică și culturală greco-română[12].

---

[11] Lista completă a operelor sale se găsesc în lucrarea lui Athanas I. Sbarounis, *André Andréades, fondateur des finances en Grèce*, Athèns, 1936.

[12] A. Andréades, *Les études grecques en Roumanie*, Athèns, 1931.

WERNER SOMBART

Susținînd alegerea lui Werner Sombart ca membru onorar al Academiei Române, D. Gusti, subliniindu-i meritele științifice, arăta că acesta „se bucură de un renume mondial datorită monumentalei sale opere de analiză și explicare a epocii în care trăim"[1].

Într-adevăr W. Sombart ajunsese să se bucure de un mare prestigiu ca economist și sociolog, autor a numeroase lucrări social-economice de largă amplitudine tematică, bazate pe o temeinică și bogată documentare, atrăgătoare prin originalitatea stilului și subtilitatea unor interpretări uneori surprinzătoare. Scrierile sale se traduceau în numeroase țări, iar cuvîntul său era așteptat cu cel mai mare interes la reuniunile economice internaționale. A fost ales membru al Academiei de Științe a Germaniei, onoare de care, din rîndul economiștilor, a avut parte cu un sfert de veac mai înainte doar Gustav Schmoller, patriarhul recunoscut al economiștilor germani, căruia i-a urmat și la președenția faimoasei „Verein für Sozialpolitik". Era în continuă creștere popularitatea lui W. Sombart, ca și volumul recenziilor și comentariilor admirativ-elogioase la adresa operei și personalității sale. Și nu era deloc o opinie izolată, convingerea unui economist și sociolog român că, „pentru Economia secolului al XX-lea, Sombart e ceea ce a fost Marx pentru Economia secolului trecut.

Sombart își va găsi, astfel, într-un viitor nu prea depărtat, mii de glossatori și comentatori proprii"[2]. În ambele cazuri termenul de „Economie" este folosit într-o dublă accepțiune: de economie politică și de științe economice în general.

Dar, această convingere, ca și altele similare, nu s-a adeverit. Dimpotrivă, după apogeu a început declinul, desconsiderarea și repu-

---

[1] Academia Română, *Anale*, Tomul LI, Sesiunea din mai 1931.

[2] Barbu Solacolu, *W. Sombart. În marginea omului și a operei*, 1930.

dierea lui W. Sombart. Şi după cum se va putea vedea, fie şi dintr-o sumară analiză a operei marelui economist şi sociolog, acest proces a fost inevitabil.

Werner Sombart s-a născut la 24 februarie 1863, la Ermsleben. Tatăl său, om de afaceri şi moşier de convingeri naţional-liberale, a ajuns deputat în Reichstag, fiind şi unul din fondatorii „Asociaţiei pentru Promovarea Politicii Sociale", întemeiată în 1872. Fiul său, date fiind posibilităţile materiale, a putut studia pe îndelete, la diferite facultăţi: istoria, dreptul, filosofia, ştiinţele economice şi sociologia. Starea sănătăţii l-a obligat să stea, în repetate rînduri, timp de mai multe luni în Italia. Aici, la Roma, şi apoi la Pisa a început el studiile universitare. Prima sa teză de doctorat este consacrată realităţilor social-economice din provincia Campagna. După terminarea studiilor la Universitatea din Berlin, W. Sombart debutează ca sindic al Camerei de Comerţ din Bremen, unde are prilejul să se familiarizeze cu problemele economice ale marelui centru comercial, de veche tradiţie, dar nu pare a fi atras de problemele economice practice, concrete[3].

În 1890 este numit, în urma unui concurs, profesor extraordinar de ştiinţe economice la Universitatea din Breslau. Într-o perioadă cînd în Germania se afirmau cu succes numeroşi economişti, îndeosebi reprezentanţii şcolii neo-istorice, tînărul profesor reuşeşte cu greu să se afirme. Abia în 1906 reuşeşte să se transfere la Berlin, fiind numit profesor-titular la Şcoala superioară de comerţ, iar în 1918, în aceeaşi calitate, la Universitatea din Berlin. În 1931 i se conferă titlul de profesor universitar emerit. Continuă să activeze în sînul organizaţiei „Verein für Sozialpolitik", fiind ales în 1930 vicepreşedinte, iar în 1932, preşedinte. Din 1909 este preşedinte al „Societăţii Germane de Sociologie", în al cărei Consiliu de conducere continuă să rămînă şi după reorganizarea din 1922. Transferarea lui W. Sombart la Universitatea din Berlin a fost favorizată şi de faptul că în urma ieşirii la pensie a prof. A. Wagner, acesta, apreciindu-i calităţile, îl recomandă ca urmaş la catedra sa[4].

Ceea ce pare a fi contribuit la tardiva acceptare a lui W. Sombart ca profesor la Universitatea din Berlin a fost faptul că în opinia publică universitară el era socotit drept marxist. Aşa socotea sau pretindea însuşi Sombart, afirmînd că, el, tot ce are mai bun în opera sa o datorează gîndirii lui K. Marx. Îi va consacra, de altfel, mai tîrziu, chiar o monografie elogioasă[5]. Cu toate acestea, chiar în prima sa scriere

---

[3] *W. Sombart (1863–1941)*, în Oekonomen-Lexicon, Berlin, 1898.

[4] W. Krause, *Sombarts Weg von Kathedersozialismus zum Faschismul*, Berlin, 1962.

[5] W. Sombart, *Das Labenswerk von K. Marx*, Jena, 1909.

relativ mai originală, va proceda la „corective și completări" substanțiale ale doctrinei marxiste. Astfel, cu prilejul ținerii la Zürich, în toamna anului 1895, a unui ciclu de conferințe despre socialism (apărute în scurt timp într-o broșură), W. Sombart oferă o interpretare proprie a marxismului[6].

Pentru a acredita și întări, de la bun început, impresia că el înțelege să abordeze, în fond, o problemă pe cît de actuală, pe atît de controversată, și s-o trateze cu toată obiectivitatea, „fără ură și părtinire", W. Sombart și-a ales drept motto-epigraf, expresia: „Je ne propose rien; je ne suppose rien, j'expose", promisiune de la care se abate însă chiar în primele pagini.

Comentînd celebra formulă a lui K. Marx, cu care se începe „Manifestul Comunist" și anume, că: „Istoria oricărei societăți, pînă în zilele noastre, n-a fost decît istoria luptelor de clasă", W. Sombart, declara că prin aceste cuvinte „s-a formulat unul din cele mai mari adevăruri ale secolului nostru", dar intervine îndată cu „corectivul" că, de fapt, ar exista două feluri de antagonisme, în jurul cărora se desfășoară întreaga istorie a omenirii și anume: antagonisme sociale și antagonisme naționale. Vom reține, în treacăt, că termenul, mai ferm, de „luptă" este înlocuit cu unul relativ mai inofensiv, de „antagonism". Mișcările sociale, potrivit opiniei sale, nu reprezintă altceva decît ansamblul tuturor tendințelor unei clase, care au drept țel de a transforma organizarea socială existentă, în mod fundamental, în conformitate cu interesele acestei clase. Mișcarea socială modernă, după țelul urmărit, este, spunea el, socialistă, întrucît are drept scop final instaurarea proprietății socialiste, cel puțin asupra mijloacelor de producție. Ea, după Sombart, mai poate fi denumită „proletară" sau „muncitorească".

Orice mișcare socială — susține el — trebuie să întrunească următoarele elemente:

a) existența unei organizații sociale, ale cărei elemente fundamentale se pot reduce, în ultimă instanță, la organizarea producției și repartiției bunurilor materiale necesare existenței omului;

b) existența unei clase sociale, adică a unui grup de oameni, care au aceleași interese în general și mai ales aceleași interese economice, adică sînt interesați, într-un anumit mod, de producție și repartiție a bunurilor într-o organizație socială dată;

c) scopul ce-și propune această clasă în ce privește forma viitoarei societăți, idealul ei ce-și găsește expresia în principii, programe, revendicări, lozinci.

---

[6] W. Sombart, *Le socialisme et le mouvement social au XIX-e siècle*, Paris, 1898.

În ce privește tipologia mișcărilor muncitorești, Sombart distinge: tipul englez, avînd un caracter nepolitic, dominat de revendicări economice; tipul francez, caracterizat de spirit combativ, ce incită la răscoală, și apoi, tipul german, care, deși are un caracter politic, se manifestă într-un cadru de parlamentarism „legalitar". Preferința lui W. Sombart înclină vădit spre o mișcare socială reformistă, social-democrată, care să ducă la un „armistițiu social", de lungă durată. De aici simpatia sa față de formele cooperatiste și de măsurile de politică socială susținute de adepții socialismului de stat și ai așa-numitului socialism de catedră, susținut, prin excelență, de universitari.

Cit privește conceptul luptei de clasă, el considera că indiferent de formele ei de manifestare, ea trebuie să aibă un caracter legal, altfel „se va cădea în haos și se va compromite ideea de drept". Cu alte cuvinte această luptă trebuie să fie, după expresia sa, exemplu de confruntare „onestă, civilizată, legală"[7].

Această lucrare a lui W. Sombart s-a bucurat de un mare succes, fiind reeditată în mai multe rînduri, cu unele completări și tradusă în diferite limbi, în 12 țări. K. Kautsky i-a consacrat o recenzie extrem de favorabilă, G. Schmoller îl califică, cu acest prilej, drept „ein marxianer", iar L. Mises ajunge să afirme că, în fond, începînd cu această scriere, W. Sombart este acela care a introdus pe Marx în știința germană și a „acreditat marxismul în rîndul gînditorilor germani"[8]. Doar K. Dietzel și, în mod deosebit, R. Luxemburg au supus această scriere unei critici necruțătoare, arătînd că autorul ei nu are nimic comun cu marxismul. În realitate, W. Sombart, prin felul în care interpreta marxismul, — chiar în debutul carierei sale publicistice — se încadra în șirul destul de numeros al „marxiștilor legali" și al reprezentanților mișcării reformiste social-democrate europene.

Într-o formulare hiperbolică-idealistă, această tendință, de altfel profund progresistă, deși reformist-moderată și-a găsit expresia în formularea programatică a lui J. Jaurès, care arăta că în ceea ce privește socialismul francez, el va fi: „profund republican, întrucît noi niciodată nu vom separa chestiunile economice de cele politice, justiția socială de ideea de libertate, socialismul, de republică. El va fi totodată științific și idealist, deoarece el nu se va mărgini, cum a făcut-o Marx, să constate că abolirea regimului capitalist este inevitabilă, ci el, socialismul, va demonstra, în afară de aceasta, că el este totodată just. Va fi nevoie pentru aceasta de o organizație puternică a întregului proletariat; proletariatul muncitoresc, proletariatul țărănesc, proletaria-

---

[7] *Ibidem*.

[8] W. Krause, *op. cit.*

tul intelectual [...]. În sfîrșit, și acest lucru este decisiv, socialismul francez — susținea marele tribun — va avea grijă cu totul deosebită de a salvgarda energiile și agonisirile individuale, dreptul individual, și pentru a exprima într-un singur cuvînt: proprietatea individuală, în ceea ce are ea mai legitim și esențial"[9].

Am recurs la acest citat mai amplu întrucît, el exprimă în modul cel mai elocvent ideea centrală, comună mai tuturor partidelor socialiste și social-democrate din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și primele decenii ale celui următor, a căror tactică de luptă politică ținea seama și de considerente electoral-parlamentare.

Nu este lipsit de interes faptul că această primă lucrare a lui Sombart cuprinde sub aspect metodologic și stilistic unele trăsături specifice, care se vor regăsi în formă amplificată mai în toate scrierile sale următoare. Astfel, de pildă, el va căuta să-și etaleze spiritul său de reală sau aparentă obiectivitate, față de alte teze și principii. Urmează apoi tonalitatea destul de pronunțat declamatorie a stilului, fapt pentru care i s-au adus critici că s-ar erija adesea în tribun. Deseori recurge la epigrafe preluate din literatura universală, al cărei profund cunoscător se dovedise a fi, și nu ezita să apeleze la citate din autorii clasici, pentru a-și întări ideea enunțată. În schimb, mult mai rar recurgea la serviciile statisticii și mai deloc ale matematicii.

Dar, o trăsătură caracteristică și mai importantă a lucrărilor lui W. Sombart o constituie tonalitatea lor preponderent sociologică. Principalele sale scrieri sînt înainte de toate studii ample sau monografii sociologice cu rezonanță interdisciplinară. De altfel, în opera sa se poate observa nu numai o anumită influență a școlii neo-istorice germane, ci și a unor sociologi ca de pildă Max Weber sau, adesea, a unor teze din arsenalul Școlii psihologice marginaliste. Astfel, de pildă, sub vădita influență a lui M. Weber, care in explicarea genezei și a formelor capitalismului a căutat să atribuie un rol deosebit cultului protestant, Sombart, într-o formă și mai dezvoltată, le atribuie cultului mozaic, evreii fiind, după opinia sa, principalii purtători ai spiritului capitalist[10]. Această idee, lipsită de orice iz antisemit, reapare în cele mai importante din scrierile sale, care i-au adus o largă notorietate, consacrate istoriei, apariției și dezvoltării pînă în stadiul de apogeu al capitalismului modern, caracterizării sociale a burgheziei și unei prognoze destul de sumbre asupra viitorului acestui sistem, mai cu seamă cînd acesta fusese prins în vîrtejul celei mai ample și profunde crize economice mondiale, în anii 1929—1933.

---

[9] J. Jaurès, *Collectivisme*, Oeuvres de Jean Jaurès, par Max Bonnafous, Paris, 1931.

[10] W. Sombart, *Die juden und das Witschaftsleben*, Leipzig, 1911.

În general, însă, viziunea lui W. Sombart asupra modului de producție capitalist este prin excelență idealistă. Sistemul economic capitalist, potrivit părerii sale, este înainte de toate o entitate spirituală, dominată de un anumit spirit subiectiv, avînd o anumită organizare internă și care folosește o anumită tehnică de producție. Sistemul nu este rigid, putînd avea un șir de variante după modul de îmbinare a elementelor sale componente. Astfel, sub aspectul mobilului activității economice, sistemul poate să difere, după cum urmărește satisfacerea unor trebuințe sau realizarea unui cîștig; el poate fi tradiționalist, în opoziție cu altul raționalist, sau solidarist în opoziție cu unul individualist. Alături de forme de gospodărie individuală, pot coexista și altele, colective sau comunitare, integrate într-o simbioză pluralistă.

Pentru un sistem economic esențialul îl constituie ceea ce numește W. Sombart, „spiritul economic", adică ansamblul facultăților și aptitudinilor psihice care se manifestă în activitatea economică; trăsăturile de caracter, inteligența, prudența, moderația, spiritul de întreprindere, dorința de cîștig și înavuțire. Aceste trăsături pot fi stimulate de diferiți factori, cum sînt: anumite predispoziții etnice sau rasiale, descoperirile geografice și invențiile tehnice, dezvoltarea mijloacelor de comunicație, migrațiile, influențele religioase, dezvoltarea învățămîntului, rolul crescînd al statului, judecățile de valoare. Mai toate aceste trăsături se regăsesc în tipul „burghezului", căruia W. Sombart i-a consacrat o amplă cercetare, tradusă, ca și alte scrieri ale sale, și în alte limbi[11]. Deși dotat cu o seamă de trăsături noi și chiar și cu unele virtuți economice, „burghezul" lui W. Sombart este în fond *homo oeconomicus* al lui A. Smith, urmărit din primul stadiu al devenirii sale, pînă în faza de apogeu a capitalismului. În acest stadiu autorul nu ezită să-i atribuie „eroului" său și anumite trăsături negative, cu efecte dăunătoare asupra întregului sistem, cum ar fi goana nu numai după profit, ci și obiecte de lux excesiv, alunecarea spre o viață de rentier, diminuarea spiritului de întreprindere și expansiune, scăderea natalității în sînul păturilor sociale mai înstărite, burghezia pierzînd tot mai mult din cutezanța și vigoarea ei de altădată.

Asemenea afirmații mereu repetate nu puteau să nu trezească și să multiplice îngrijorarea în șinul burgheziei și nici să nu stimuleze speranțele tot mai larg împărtășite ale celor dispuși să salute dispariția capitalismului. Dar, lucru aparent ciudat, numele lui Sombart și într-un caz și în altul devenea tot mai larg cunoscut, el cîștigînd în popularitate. Tot el, însă, a reușit să „calmeze" spiritele. Recunoscînd că, după

---

[11] W. Sombart, *Le Bourgeois. Contribution à l'histoire morale et intellectuelle de l'homme économique moderne*, Paris, 1926.

marea criză economică mondială, nu mai poate fi vorba de o întoarcere la liberalismul de altădată, și dată fiind necesitatea tot mai stringentă de a se remedia unele „tendințe haotice ale capitalismului", Sombart crede că „planificarea va fi ideea centrală a viitorului". Dar ea nu trebuie să capete un caracter autotcuprinzător, încît să fie, după expresia sa, „împinsă pînă la ultima lingură de supă". Alături de mari întreprinderi, vor putea exista și întreprinderi mici și mijlocii. Atît pentru producător, cît și pentru consumator va trebui lăsată și o anumită „marjă de acțiune", lăsîndu-se loc și pentru o anumită concurență[12].

Sombart ajunge să conteste legea concentrării și centralizării capitalului și a producției, pauperizarea relativă și absolută a proletariatului și prăbușirea inevitabilă a capitalismului. El nu crede nici că legile formulate de Marx, pentru industrie, ar fi valabile și în agricultură.

Dezvoltînd conceptul de economie planificată, W. Sombart susținea că planificarea va trebui să cuprindă numai sferele economice principale, hotărîtoare, iar formele și metodele de planificare, gradul de cuprindere a unor sfere de activitate sau de generalizare vor trebui să țină seama de trecutul țării respective, de caracterul poporului, de particularitățile etnografice și psihologice, de nivelul cultural și, în general, de nivelul dezvoltării generale[13].

Un loc cu totul aparte în șirul operelor lui W. Sombart îl ocupă broșura sa editată la începutul primului război mondial care, deși lipsită aproape complet de calități științifice, și chiar literare, este de natură a releva cum reușește el, printr-o rapidă convertire, să susțină pătimaș, din rațiuni de oportunitate politică, păreri cu totul opuse celor susținute în trecut. Cititorul, de va zăbovi asupra ei, va putea înțelege cu anticipație și convertirea de mai tîrziu a lui W. Sombart la nazism. Este vorba de scrierea sa *Negustorii și eroii*, în care W. Sombart, preamărind în fel și chip virtuțile teutone, enumerînd exaltat faptele eroice și realizările culturii și științei germane, înfățișează tendențios poporul englez, ca fiind dominat de un „spirit mercantil, mărginit și egoist", iar toată cultura engleză drept inferioară și lipsită de valoare[14].

Faptul că la cîțiva ani după apariția acestei broșuri pătimaș-șovină autorul ei a fost transferat la Universitatea din Berlin, nu poate desigur să constituie o scuză pentru scrierea ei. Dar ceea ce s-a putut doar întrevedea în anii de război, a reeșit la iveală în toată plenitudinea

---

[12] W. Sombart, *L'apogée du capitalism*, Paris, 1932.
[13] W. Sombart, *Die Zukunft des Kapitalismus*, Berlin, 1932.
[14] W. Sombart, *Händler und Helden*, Leipzig, 1915.

Scanned with OKEN Scanner

într-o lucrare mult mai amplă despre *Socialismul proletar*, prin care W. Sombart rupe pînă și ultimele legături atît cu doctrina marxistă, cît și cu mișcarea socialistă, în general[15].

Cu toate acestea, în următoarea sa scriere, W. Sombart mai încearcă să dovedească că cel puțin parțial el rămîne credincios marxismului. „Asupra relațiilor mele cu K. Marx și opera sa, — scria el — aș vrea să spun cîteva cuvinte, ceea ce apare cu atît mai necesar cu cît după publicarea lucrării mele *Socialismul proletar*, s-ar putea crede că aș fi în totală opoziție față de acest geniu". Deși pretinde că noua sa lucrare „nu vrea să fie altceva decît o continuare și, într-un anumit sens, o desăvîrșire a operei lui Marx", el declară în final: „Pe cît de categoric resping concepția despre viață și lume (Weltanschaung) a acestui om și prin aceasta tot ce se consideră marxist, tot atît de mult îl admir fără nici o rezervă, ca teoretician. Și tot ceea ce este bun în opera mea se datorează spiritului lui Marx [...]. Cu geniala sa capacitate de a pune probleme, el a indicat științei economice, pentru un secol, căile cercetării rodnice. Toți economiștii care nu au știut să-și apropie acest fel de a pune problemele, au fost condamnați la sterilitate, lucru pe care îl putem astăzi constata cu certitudine"[16].

Între timp, el mai publică o broșură de sociologie, în care sînt înfățișate, destul de obiectiv, principalele școli și curente în sociologia europeană. Mai tîrziu, va publica și un studiu de antropologie. Principala atenție este însă absorbită de catedra de economie politică preluată de la A. Wagner și de activitatea, în continuare, la „Verein für Sozialpolitik".

Ca și alți reprezentanți ai socialismului de stat, el militează în continuare pentru extinderea și desăvîrșirea reformelor de politică socială, promovate la sfîrșitul secolului trecut de către „Cancelarul de fier" — Otto von Bismarck și apreciate pozitiv de economiștii și sociologii din Germania, de cele mai diferite convingeri și orientări[17].

O schimbare și mai vizibilă în concepția lui Sombart începe să se întrevadă în ajunul și în preajma instaurării în Germania a regimului nazist. În 1934 apare lucrarea de totală adeziune a lui Sombart la noua doctrină oficială, *Socialismul german* care, în traducere franceză, va purta și subtitlul explicativ *O nouă teorie a societății* (1938). De această dată teoria materialistă a istoriei, atît de elogiată în trecut de W. Sombart, este denumită mai vag și diminutiv „teoria economică a istoriei".

---

[15] W. Sombart, *Der Proletarische Sozialismus. Marxismus*, vol. I, *Die Lehre*, vol. II, *Die Bewegung*, Jena, 1924.

[16] W. Sombart, *Das Wirtschaftliche Leben in Zeitalter des Hochkapitalismus*, München, 1927.

[17] Walter Vogel, *Bismarcks Arbeiter-Versicherung*, Bonn, 1961.

Lupta de clasă, în noua versiune sombartiană, nu ar fi existat niciodată în trecutul istoriei și ar fi apărut mult mai tîrziu, în epoca capitalistă, cînd interesele economice au fost ridicate deasupra tuturor celorlalte interese și cînd reducerea socialismului, în accepțiunea marxistă, la „proletarism", este prea limitativă și deci nejustificată.

Multe pagini ale lucrării sînt consacrate încercărilor repetate de a defini ce este, în fond, socialismul? Cu acest prilej, sînt contestate sau repudiate din nou principalele teze ale doctrinei economice marxiste, ca și rolul revoluționar exclusiv al proletariatului. Teoria marxistă a istoriei, afirmă Sombart, este în realitate metafizică, deoarece transferă mecanic asupra întregii istorii umane unele trăsături specifice doar „erei economice", adică celei capitaliste. Socialismul marxist, ar fi, după el, adaptat în exclusivitate doar intereselor unei singure clase, cu neglijarea tuturor celorlalte.

Această afirmație repetată era menită să justifice „singurul socialism", cel german care, fiind adaptat condițiilor social-economice ale Germaniei, ar fi deci un socialism, prin excelență, național și, totodată, cuprinzînd și integrînd interesele tuturor păturilor și claselor sociale, toate laturile vieții sociale, este un socialism totalitar, care îmbrățișează și exprimă toate interesele și aspirațiile întregului popor. În fruntea națiunii se află statul, un stat național și, în același timp, un stat normativist, care planifică și îndrumează întreaga economie națională, lăsînd loc însă și unor activități economice mai reduse (meserii, industrii casnice etc.). Statul urmează a se ocupa de toate aspectele activității economice, întrucît național-socialismul va satisface toate trebuințele umane, nu doar „repartiția bunurilor" ca în socialismul marxist. Principiul suprem al socialismului german, declară W. Sombart, este „Führerprinzip", adică voința conducătorului suprem, și ca să nu lase lucrurile neclarificate, el explică că, în fond, este vorba de strictă și necondiționată subordonare a inferiorului față de superior, „exact ca în armată".

Dar, cu toate elogiile la adresa național-socialismului, W. Sombart s-a trezit într-o situație ciudată. Cei ce-au mai crezut în simpatiile sale filo-marxiste, de altădată, au văzut în sfîrșit pe adevăratul pseudo-marxist, iar partizanii mai tineri și mai înfocați ai nazismului nu puteau să nu considere cam tardivă adeziunea bătrînului prozelit. S-a agravat între timp și situația sa materială, astfel că el a fost nevoit să-și vîndă Universității din Tokyo biblioteca sa, într-adevăr de valoare inestimabilă, pe care a strîns-o din tinerețe.

După cum se poate judeca pe baza unor publicații economice relativ recente, critica lui W. Sombart nu a încetat nici după trecerea a mai bine de cincizeci de ani de la moartea sa, și aceasta în primul rînd

Scanned with OKEN Scanner

în R.D.G. Analizei critice a operei sale i s-a consacrat un studiu amplu, menit, pe de o parte, să diminueze sau să conteste valoarea ei științifică, iar, pe de alta, să înfățișeze drept firească și inevitabilă alunecarea sa degradantă spre fascism. În finalul acestei cercetări sistematice și documentate, cu tot caracterul vădit pătimaș, în multe locuri se afirmă categoric că: „Verner Sombart a fost un ideolog al marii burghezii. Principala sa vocație era aceea de a fi un falsificator al marxismului. Aceasta, însă, n-a decurs totdeauna în același chip și la fel. Cînd situația politică se schimba, se modifica și forma apologiei sombartiene a societății burgheze"[18].

Într-o formă succintă și mai moderată se consemnează, cu alt prilej, electismul lui W. Sombart, încercarea sa de a înfățișa capitalismul într-o versiune proprie, drept un sistem susceptibil de ameliorare, subliniindu-se în mod deosebit „tranziția sa bruscă", de la marxism, la reformism, și apoi la național-socialism[19].

Într-o tonalitate și mai necruțător-critică, este caracterizată opera și personalitatea lui W. Sombart într-o publicație enciclopedică mai recentă. În ciuda faptului că se reamintește de activitatea sa în „Verein für Sozialpolitik", ca militant în favoarea unor reforme sociale progresiste, se afirmă că scopul acestora n-ar consta decît în „salvarea capitalismului". Că el ar fi considerat statul drept o instituție neutrală aflată deasupra claselor, menită să asigure armonia și pacea socială. Sînt amintite și abaterile sale de la principiile marxiste și chiar negarea unor teze ale teoriei economice și ale materialismului istoric, că a căutat să abată mișcarea muncitorească pe făgașul reformismului, că a exagerat importanța religiei în dezvoltarea economică etc. Fiind eclectic, Sombart ar fi încercat să concilieze metodele școlii istorice germane cu tezele școlii utilității finale și a subestimat dominația monopolurilor în societatea capitalistă. Pe lîngă altele, i se „impută și faptul că a dizolvat asociația „Verein für Sozialpolitik" (1935), al cărei președinte a fost, măsură care de altfel a fost impusă de oficialități[20].

Și totuși, judecînd lucrurile după trecerea unei jumătăți de veac, în mod mai nepărtinitor, pare-se că necruțătorii critici ai lui Werner Sombart nu prea au dreptate. În primul rînd, acuzîndu-l că prin ultima sa lucrare ar fi adoptat principiile și tezele doctrinei naziste, se recunoaște

---

[18] Werner Krause, *Verner Sombart Weg von Kathedersozialismus zum Faschismus*, Berlin, 1962.

[19] *Who's Who in Economics. A Biographical Dictionary of Major Economists (1700–1981)*, Brighton-Sussex, 1983.

[20] Oekonomen-Lexicon. Herausegegeben von Werner Krause, Karl-Heinz Graupner, Rudolf Sieber, Berlin, 1989.

implicit că pînă atunci el a avut cu totul alte convingeri. Apoi, lucru şi mai important, printr-o curioasă şi inexplicabilă inadvertenţă se trece uşor peste faptul că aceasta era doctrina oficială a regimului, incontestabilă şi obligatorie, în general, şi mai ales în universităţi.

Rămîne un merit incontestabil al eminentului sociolog francez R. Aron, cunoscător temeinic al istoriei gîndirii sociale germane, de a fi semnalat şi reamintit cu prilejul unei reuniuni ştiinţifice internaţionale că, o dată cu instaurarea regimului nazist, „ştiinţele sociale în Germania se află în decădere”[21].

Şi această afirmaţie prudentă s-a făcut cînd trecuseră abia cîţiva ani de la instaurarea nazismului la putere.

Cît priveşte acuzaţia că Sombart a repudiat marxismul, iarăşi, trebuie avut în vedere că el niciodată nu a fost marxist, în adevărata accepţiune a cuvîntului, adică unul care a adoptat marxismul în întregime. Dovada o găsim în toate scrierile sale referitoare la marxism, şi, lucru bizar, pe măsură ce el se declara tot mai mult adept al marxismului, el se îndepărta tot mai mult de principiile marxiste, ceea ce se vădeşte atît de clar în ultima sa scriere.

Cu toate acestea, chiar cei mai autorizaţi dintre marxişti n-au contestat originalitatea şi prestanţa puternicei personalităţi a lui W. Sombart. Astfel, de pildă, N. Buharin, pe care V.I. Lenin, în al său Testament, îl califica drept unul dintre cei mai talentaţi fruntaşi ai Partidului Comunist, din tînăra generaţie, referindu-se la situaţia ştiinţelor sociale în Occident, îl declara pe W. Sombart — „maestrul ştiinţei burgheze contemporane!”[22].

Tot el, a surprins şi unul din marile defecte ale acestuia, defect care adesea avea aparenţa unei calităţi personale, şi anume faptul că el „a căutat mereu să întreacă pe toţi în originalitate”. Tocmai prin această trăsătură se remarcă scrierile sale. Şi tocmai prin această calitate — defect, W. Sombart, pe lîngă incontestabile contribuţii la dezvoltarea gîndirii economice moderne, a contribuit la răspîndirea şi acreditarea largă a unora din ideile şi tezele marxiste, fără a fi el însuşi marxist!

---

[21] R. Aron, *Sciences Sociales en Allemagne*, în vol. *Les Convergences des sciences sociales et l'esprit international*, Travaux de la Conférence Internationale des Sciences Sociales, Paris, 1937.

[22] N. Buharin, *Etiudî*, Moscova—Leningrad, 1932.

CHARLES RIST

Charles Rist s-a născut la 1 ianuarie 1874 la Prilly, în Elveția, unde s-a stabilit după 1870 tatăl său, medic alsacian. Mama sa, fiica eruditului istoric Manod, era nepoata cunoscutului revoluționar democrat rus, emigrat în Anglia, A. Herzen. Urmează studiile la Universitatea din Paris, obținînd doctoratul în științele juridice. Primele sale lucrări sînt consacrate unor probleme de politică socială: responsabilitatea în cazul accidentelor de muncă, în legislația engleză, și durata zilei de lucru în Franța. În urma concursului ce are loc este numit profesor-agregat la Facultatea de drept a Universității de Montpellier (1899)[1].

Din tinerețe, după cum va mărturisi mai tîrziu, a fost puternic nfluențat de Saint-Simon. Rist considera doctrina acestuia și scrierile economistului elvețian Léon Walras drept adevărate izvoare ale ideilor sale sociale și economice.

La Universitate el a ținut cursuri de istorie a doctrinelor economice; continuă însă să se preocupe și de probleme sociale. Alături de alți economiști, sociologi și filosofi, pune bazele Universității Populare, ai cărei auditori erau în cea mai mare parte muncitori. Începe să colaboreze la „Revue d'économie politique", cea mai însemnată publicație economică franceză, redactînd cronica sindicatelor muncitorești[2].

Bazat pe datele statisticii oficiale, Rist încearcă să stabilească un anumit raport condițional între unii indicatori economici (creșterea economică, volumul exporturilor, nivelul prețurilor, evoluția șomajului etc.), pe de o parte, și frecvența și extinderea acțiunilor greviste, pe de alta. Concluzia la care ajunge este că prin sindicalizarea munci-

---

[1] Ch. Rist, *Notice biographique*, în „Revue d'économie politique", nov. —dec., nr. 65/1955.

[2] *Notice biographique*.

torilor și instituirea, după experiența engleză, a unor „birouri de conciliere'', cu al căror concurs să se poată satisface pe scară cît mai largă diferitele revendicări muncitorești, grevele ar putea fi considerabil reduse și chiar evitate[3].

Pe primul plan al preocupărilor sale vor continua să rămînă mereu problemele sociale. „Cînd am început să mă interesez de problemele economice, — declara el — m-a pasionat, înainte de toate, aspectul social. Abia mai tîrziu, dîndu-mi seama că situația muncitorilor depinde în mod esențial de fenomene economice generale, m-am orientat spre aspectele de economie politică''[4]. În următoarea etapă a evoluției sale ideologice și științifice, Ch. Rist se va concentra tot mai mult asupra problemelor financiare și, în mod cu totul deosebit, asupra aspectelor monetare.

Un adevărat eveniment crucial în viața și activitatea ulterioară a lui Ch. Rist, l-a constituit apropierea și colaborarea îndelungată cu Ch. Gide, un reprezentant de seamă al solidarismului social împărtășit de numeroși intelectuali francezi, mai cu seamă din rîndul universitarilor. Profesor de înalt prestigiu la Facultatea de drept a Universității din Paris, el este autorul unui curs, apărut în mai multe ediții *Principii de economie politică* și al unui tratat mai amplu de *Economie socială*. În susținerea cu noi argumente a doctrinei solidariste, el ține un curs asupra cooperației și publică ciclul de prelegeri cu privire la solidarism la Colegiul Franței. Prin prestigiul său tot mai recunoscut, el a contribuit la încetățenirea denumirii economiei politice drept „economie socială'', adoptată și de alți economiști, pentru a marca atenția deosebită ce urmează a se acorda aspectelor sociale în expunerea și interpretarea fenomenelor economice. Această preferință lăsa totodată să se întrevadă și o anumită predispoziție spre reforme sociale.

În general, după cum se poate observa, între solidarismul social din Franța și socialismul de stat din Germania există multe afinități principiale, fiind dominate de aceeași tendință spre înfăptuirea unor reforme sociale pe diverse planuri.

Ch. Gide a remarcat de timpuriu calitățile tînărului profesor universitar. „El este acela — scrie Gide — care în tînăra generație a economiștilor mi-a părut că reunește cele mai remarcabile calități: idei foarte avansate în ceea ce privește reformele sociale, controlate însă de un spirit critic mereu treaz, o metodă de observație cu adevărat științifică, o probitate scrupuloasă în analiza faptelor și textelor, o

---

[3] Ch. Rist, *La progréssion des grèves en France et sa valeur symptomatique*, Paris, 1907.

[4] *Notice biographique*.

Scanned with OKEN Scanner

documentare sigură și cunoașterea vastă a literaturii străine"[5]. Îi propune, și acesta acceptă, să elaboreze împreună o istorie a doctrinelor economice. Colaborarea reușește pe deplin, lucrarea, care va fi mereu reeditată și tradusă și în alte limbi, se bucură de un deosebit succes, iar Rist este invitat la Facultatea de drept a Universității din Paris.

Comună pentru ambii autori este tendința de a prezenta într-o lumină mai favorabilă și de a scoate în relief unele priorități și originalitatea gîndirii economice franceze, începînd cu fiziocrații. În rest lucrarea este, în general, destul de ponderată, avînd un caracter pronunțat eclectic, ceea ce-i accentua aparența unei anumite obiectivități, ceva mai vizibile în capitolele elaborate de Gide. Astfel, de pildă, în timp ce Gide reușește să iasă, pînă la urmă, destul de onorabil din confruntarea cu dificultățile tratării teoriei economice marxiste (fără a recunoaște însă teoria valorii-muncă sau legea pauperizării), Rist, în capitolul ce tratează curentele anarhiste, în care încadrează și pe unii adepți ai marxismului, devine aproape pătimaș, iar pentru „socialismul de stat" din Germania, diminuîndu-i implicit originalitatea, găsește unele anetecedente în Franța[6].

Este adevărat că în capitolul final al lucrării, *Concluzie*, scris de ambii autori, se arată că istoria unei științe nu se oprește decît o dată cu încheierea definitivă a constituirii sale, iar economia politică, prin însăși vîrsta ei atît de tînără, abia ieșită din „tatonările debutului", nu poate pretinde în nici un caz că ar fi de acum încolo imuabilă. În această privință, ambii autori susțin că mai sînt multe de făcut, dar de ceea ce are nevoie cel mai mult știința și învățămîntul pentru a se putea dezvolta este cea mai largă și completă libertate: „libertatea în metode, libertatea în teorii, libertatea în idealuri și în sisteme [...]. Nimic n-ar fi mai funest pentru ele decît dogmatismul, ori de unde ar veni el"[7].

La Facultatea de drept a Universității din Paris, Ch. Rist a predat mai multă vreme la cursul de doctorat, ceea ce îi dădea o posibilitate mai largă de alegere a temelor, continuînd să se preocupe de problemele mișcării muncitorești și de politică socială. A ținut un ciclu de prelegeri despre repartiția veniturilor și apoi s-a concentrat definitiv asupra problemelor financiare și monetare, cărora le va consacra întreaga sa activitate, teoretică și practică. Pasionat de aceste probleme nu va pierde prilejul de a ține periodic conferințe pe teme de finanțe, monedă, credit și la Școala liberă de științe politice. Unele vor preceda studiile

---

[5] J. de La Morandière, *Charles Rist un de la Faculté de Droit* în „Revue d'économie politique", nr. 65/1955, consacrat în întregime lui Ch. Rist.

[6] Ch. Gide, Ch. Rist, *Histoire des doctrines économiques depuis les physiocrates, jusqu'à nos jours*, ed. III, Paris, 1920.

[7] *Ibidem*.

la care lucra, altele vor reprezenta, în formă dezvoltată, părți din lucrări publicate. A studiat temeinic politica financiară a Germaniei, promovată în preajma și în cursul războiului mondial, familiarizîndu-se, în detalii, — după cum rezultă din lucrarea publicată pe această temă — cu metodele de pregătire și de finanțare a războiului. Aceasta i-a facilitat înțelegerea problemelor financiare în perioada postbelică.

În împrejurările în care problemele financiare și monetare deveniseră mai în toate statele vechiului continent de stringentă actualitate, era firesc ca prestigiul lui Gh. Rist să fie tot mai recunoscut, începînd chiar cu Franța, Din 1926, alături de un alt expert de prestigiu în materie de legislație financiară, prof. Gaston Jèze, face parte din Comitetul instituit în vederea stabilizării francului. Peste puțin timp este numit viceguvernator al Băncii Franței, instituție de care va fi legat tot restul vieții, într-o vreme fiind și președinte de onoare al Băncii. Este tot mai des solicitat și de Comisiile economice și financiare ale ,,Societății Națiunilor''. Alegerea ca membru al Institutului Franței îi confirmă și-i întărește prestigiul științific. Este decorat cu ,,Legiunea de onoare'', în grad de ofițer. În mai 1931 este ales membru onorar al Academiei Române.

Devine tot mai cunoscut și dincolo de hotarele Franței. Începînd cu tratativele de la Washington pe problemele legate de datoriile de război, va participa apoi la toate conferințele financiare și monetare ce se vor ține în diferite capitale europene. Ca expert recunoscut în materie de finanțe, uneori denumit cam pretențios ,,medic curant al finanțelor bolnave'' ale Europei, este solicitat de tot mai numeroase state. Vizitează în repetate rînduri Austria și Turcia pentru a elabora, în primul caz, un proiect de reformă financiară, iar în al doilea — un proiect de reorganizare a băncii de emisiune. Tot în vederea unei stabilizări este invitat în Spania, iar pentru elaborarea unor măsuri de asanare financiară mai amplă vizitează România, cînd țara a fost surprinsă și angrenată în vîrtejul marii crize economice mondiale, cînd abia se trecuse la aplicarea planului complex de stabilizare monetară. Cu greu și cu destulă întîrziere s-a reușit a se obține, în acest scop, pe piața Parisului, un împrumut ce s-a dovedit a fi și oneros și neîndestulător. Acum pe lîngă efectele dezastruoase de ordin intern ce se multiplicau, se contura tot mai amenințătoare și neachitarea cuponului datoriei externe.

În aceste condiții, și-a făcut apariția grupul de experți francezi, în frunte cu Gh. Rist, care, pe lîngă calitatea oficială de viceguvernator al Băncii Franței, mai beneficia și de o alta și anume, de reprezentant împuternicit de ,,Banque de Paris et de Pays-Bas'', al cărei președinte al Consiliului de administrație va deveni în scurtă vreme.

După o sumară familiarizare la fața locului cu situația financiară deloc îmbucurătoare, Rist, invocînd lipsa de timp și alte sarcini cărora trebuia să le facă față, formulînd anumite indicații colegilor săi, a părăsit Bucureștii, nu fără a fi instalat la Banca Națională pe Roger Auboin, în calitate de „consilier tehnic''. Misiunea oficială a acestuia era aceea de a sprijini aplicarea măsurilor legate de stabilizare, măsuri ce căpătau tot mai mult caracterul unor expediente de asanare financiară. Scopul adevărat era, în ultimă instanță, asigurarea plății datoriei externe contractate pe piața Parisului.

Agravarea continuă a situației a determinat guvernul prezidat de N. Iorga, la inițiativa lui C. Argetoianu, care ca vicepremier deținea și portofoliul finanțelor, să apeleze din nou, personal, la Ch. Rist, la 16 martie 1932. În scurtă vreme după revenirea sa în România și revederea situației financiare, acesta a întocmit Raportul său asupra finanțelor publice ale României, compus din două părți: Raportul general (înaintat ministrului finanțelor la 22 mai 1932) și Rapoartele speciale (depuse în iulie 1932). Faptul că de la venirea lui Ch. Rist în țară și depunerea primului raport „provizoriu'', dar de fapt principal, n-au trecut decît ceva mai mult de două luni, iar definitivarea acestuia a necesitat și deplasări repetate pe teren, dovedește că raportul a fost elaborat și redactat în realitate de grupul de tehnicieni, în frunte cu R. Auboin.

În scrisoarea de prezentare a Raportului general se semnalează, fără menajamente, că greaua situație financiară se datorează înainte de toate unor „iregularități păgubitoare'' și recurgerii „abuzive'' la credite pe termen scurt. În textul raportului se recunoaște faptul că, prima cauză a situației ce s-a creeat se datorează crizei ale cărei efecte au fost agravate de caracterul agrar al economiei. Aceasta, însă, s-ar putea remedia numai prin măsuri economice. Dar, și mai puternic este subliniat în raport faptul că, pe lîngă criza economică, România suferă de o criză financiară și bancară, a cărei principală origine se află în „dezorganizarea finanțelor statului''. Concluzia la care se ajunge este aceea că „numai o reformă profundă a organizării finanțelor statului, de la stabilizarea bugetului pînă la metodele de percepere a impozitelor, va permite României să-și adapteze viața administrativă la noile condiții economice. Contrar, nu se va putea face față angajamentelor interne și externe ale statului''. În final se sugera că ar fi de dorit, pentru redresarea situației, să se recurgă la o „colaborare tehnică'' cu « Societatea Națiunilor »''.

În cele două rapoarte următoare cuprinse într-un singur volum (unul cu privire la impozitele directe, celălalt la impozitele indirecte), se semnalează din nou „lacunele și deficiențele foarte grave în organi-

zarea finanțelor", fenomenele extinse de evaziune fiscală, insistîndu-se asupra necesității de a se reduce drastic cheltuielile. Se sugera, de asemenea, să se treacă la mărirea impozitului pe capital; să se introducă apoi, pe lîngă impozitele proporționale, și un impozit progresiv pe totalitatea veniturilor realizate de o persoană fizică sau juridică; în venitul soțului să fie cuprins și venitul soției, constituind astfel o singură masă impozabilă; mărirea impozitului pe celibatari și pe familiile fără copii; introducerea unui nou impozit pe imobile afectate industriei. Printre măsurile preconizate se înscriu: separarea serviciilor de impunere, de serviciile de percepere și organizarea unor servicii de inspecție.

După analiza separată a situației cu privire la impozitele directe și apoi a celor indirecte se reamintește critic de exagerarea cronică a evaluării veniturilor, de practica greșită a multiplicării bugetelor speciale, de excesele intervenției statului în materie de finanțe și, cu o deosebită tărie, este atacată legea conversiunii datoriilor agricole, prin care s-ar fi afectat grav creditul, declanșîndu-se o nouă tendință de retragere a depunerilor care „măresc incertitudinea și paralizează inițiativele"[8].

În urma recomandării lui Rist se apelează la „Societatea Națiunilor", care trimite în România o nouă echipă de experți. Dar și aceștia manifestă o deosebită grijă pentru asigurarea cu precădere a drepturilor creditorilor străini. Atacă și ei legea conversiunii datoriilor agricole. Cu concursul Comitetului financiar al „Societății Națiunilor" se elaborează complexul de măsuri ce capătă denumirea „Planul de la Geneva". De fapt, însă, era un acord încheiat între guvernul român și Comitetul financiar, la 28 ianuarie 1933. Guvernul a trecut la aplicarea unor măsuri drastice de reducere a cheltuielilor, începînd cu faimoasele „curbe de sacrificiu". Toate acestea au provocat puternica reacție a clasei muncitoare ce și-a găsit expresia în luptele din ianuarie—februarie 1933. Începe o perioadă tulbure în viața politică, marcată de schimbări de guverne și remanieri. Pînă la urmă, la 18 mai 1934, în Sesiunea Consiliului „Societății Națiunilor", reprezentantul României face cunoscut că guvernul român, ținînd seama de noile condiții diferite de cele în care s-a încheiat acordul de colaborare, nu mai consideră posibilă aplicarea programului prevăzut și renunță la el. Astfel s-a pus capăt, — de altfel cu mare întîrziere — după ce au fost impuse mari sacrificii, politicii de concesii făcute monopolurilor financiare străine, încercării acestora de a subordona economia și politica României[9].

[8] Ch. Rist, *Rapport sur les finances publiques de la Roumanie* II, *Rapports spéciaux*, 1932.

[9] N. Z. Lupu, *Planul de la Geneva. Implicațiile lui politice în România (1932—1933)*, 1973.

Chiar în condițiile unor solicitări externe, Ch. Rist continuă și activitatea sa neobosită de cercetare a problemelor economice și sociale. Este numit președinte și director al Institutului Științific de Cercetări Economice și Sociale, înființat în 1933 la Paris, cu sprijinul Fundației Rockefeller. Din Consiliul acestui institut făceau parte o seamă dintre cei mai cunoscuți economiști, sociologi, juriști și statisticieni, printre care: Aftalion, Pirou, Bouglé, Simiand, Lambert, Augé-Laribé, Qualid, Landry.

Institutul a elaborat studii cu privire la diferite aspecte economice, sintetizate în *Tabloul economiei franceze (1910—1934)*, *Șomajul în Franța în anii 1930—1936*, lucrare întocmită pe baza unei anchete minuțioase, precum și o seamă de studii cu privire la evoluția prețurilor, nivelul de trai al diferitelor categorii sociale, a cartelurilor internaționale. S-au publicat și rezultatele unei cercetări mai îndelungate în volumul *Tabloul comerțului internațional (1890—1938)*.

În sînul acestui institut s-au format în scurtă vreme, sub îndrumarea lui Rist, cadre valoroase de cercetători. Pe lîngă o publicație proprie era mult folosită și prestigioasa revistă de largă circulație „Revue d'économie politique", al cărei inițiator și co-fondator, din 1890 cînd s-a întemeiat revista, a fost Ch. Gide, iar mai tîrziu, Ch. Rist, în perioada 1932—1955 și G. Pirou (1934—1946), au fost redactori-șefi.

În orientarea cercetărilor institutului pe care l-a condus, el a manifestat o anumită precauție, evitînd să se dedea la pronosticuri care au dus la discreditarea unor institute de conjunctură din Europa și S.U.A. Ch. Rist a definit în următorul chip scopul urmărit de institut: „În rezumat, — preciza el — Institutul Științific de Cercetări, care nici într-un fel nu tinde să fie un institut de previziuni sau profeție, va constitui un fel de laborator central care, urmărind el însuși un program precis de investigații, va fi în același timp accesibil tuturor cercetătorilor, fără distincție de școală sau formație științifică, oferindu-le posibilitatea de a se antrena în studiul nemijlocit al faptelor, în analiza documentelor și observația vieții sociale" [10].

Unele rezultate ale cercetătorilor acestui institut, Rist le-a putut folosi și în calitatea sa de președinte al Comitetului de coordonare a Școlii practice pentru serviciul social, prin intermediul căreia erau promovate măsuri de politică socială. Și în această calitate, ca și în funcția de președinte și director al Institutului Științific de Cercetări Economice și Sociale, Ch. Rist continua într-o formă amplificată prin program și participarea colectivului condus de el vechea sa activitate.

---

[10] Ch. Rist, *L'Institut Scientifique des recherches économiques et sociales*, în „Révue d'Economie politique", nov. — dec. 1934.

Pe tărîmul activității financiare, el apărea tot mai vădit drept susținător necondiționat al menținerii sistemelor monetare bazate pe etalonul aur. În acest scop, publică două studii speciale, unul pentru a demonstra încă o dată importanța aurului ca material monetar [11], iar al doilea pentru a-și demonstra punctul său de vedere prin eseuri economice și monetare [12]. Tot el este inițiatorul și unul din coautorii unei ample cercetări asupra crizei economice, realizată cu participarea unor personalități, ca: H. Barthélemy, decan al Facultății de drept din Paris, G. Capitant, profesor de drept civil, ambii membri ai Institutului Franței, precum și G. de Bras, profesor de istorie a dreptului la aceeași facultate, asistați de un grup de economiști, sociologi și juriști din generația mai tînără [13].

O lucrare interesantă pe care Ch. Rist o inițiază împreună cu colegul său G. Pirou, profesor și el la Universitatea din Paris, tratează despre istoria învățămîntul economic în Franța [14].

O operă fundamentală, care încununează activitatea îndelungată a lui Ch. Rist, este sinteza concepției sale monetare și bancare. Apărută în prima ediție în 1938 sub titlul *Istoria doctrinelor relative la credit și monedă, de la John Law pînă în zilele noastre*, lucrarea se bazează pe o vastă și temeinică documentare și cuprinde o analiză minuțioasă a tuturor teoriilor, principiilor și curentelor, ca și a unor experiențe practice ce s-au întreprins în domeniul creditului și al circulației monetare, de-a lungul ultimelor secole, în diferite țări.

În același timp el mai completează *Istoria doctrinelor economice* cu două capitole noi: unul referitor la noile teorii și tendințe în materie de comerț și altul referitor la crizele economice.

În 1940, ca reprezentant al Băncii Franței, el întreprinde o călătorie în Statele Unite ale Americii în legătură cu unele probleme financiare. I se face, după cum se menționa în presa vremii, „o primire cordială", peste tot, inclusiv la „Casa Albă". La întoarcerea sa în Franța, i se propune postul de ambasador al țării sale la Washington, dar, după cum relata cel mai apropiat colaborator și prieten al său R. Auboin, „el a refuzat să apere o politică pe care n-a iubit-o și un guvern pe care nu l-a apreciat". Era vorba de guvernul de la Vichy.

Cît de intransigent era Rist în apărarea convingerilor sale, o dovedește și evoluția relațiilor sale cu J. M. Keynes. La apariția

---

[11] *La question de l'or*, Paris, 1931.

[12] *Essais économiques et monétaires*, Paris, 1933.

[13] *Bilan de la crise*, în: „Les Annalles du Droit et des Sciences Sociales", nr. 1/1933.

[14] Cinquintenaire de la „Revue d'Economique Politique", *L'Enseignement économique en France (1887—1937), et a l'étranger*, Paris, 1937.

faimoasei sale cărţi *Urmările economice ale păcii* (1919), prin care era categoric contrazisă poziţia oficială a Franţei şi Angliei în problema reparaţiilor ce urmau a fi încasate de la Germania, Rist ia apărarea economistului englez, critică atitudinea miniştrilor de finanţe francezi, a căror „ignoranţă în aceste probleme — după cum afirma el — era uluitoare" şi deschide în revista pe care o conduce o rubrică specială, *Reparaţiile*, în care continuă să-şi susţină punctul de vedere. Cînd însă Keynes devine teoreticianul tot mai acreditat al intervenţiei statului în viaţa economică, Rist începe să-şi exprime tot mai ferm dezacordul, declarînd la un moment dat — într-o notă de vădită exagerare — că acesta ar fi introdus „în toate subiectele abordate de el: confuzia, echivocul şi obscuritatea", şi că „lucrările lui Keynes, sînt pline de sofisme şi imprecizuni determinate de situaţia specială din Anglia, confruntată cu un somaj în continuă creştere". Faptul că unele teze ale concepţiei lui Keynes au fost receptate şi puse in aplicare în S.U.A. îl face pe Rist să afirme că „ideile inflaţioniste ale lui Keynes au infestat gîndirea economică anglo-saxonă" şi că „ideea unei direcţii internaţionale în economia mondială îi seduce pe americani".

Rist a combătut energic convocarea, din iniţiativă anglo-americană, a Conferinţei Monetare de la Bretton-Wonds şi şi-a exprimat în repetate rînduri dezacordul cu înfiinţarea Fondului Monetar Internaţional, afirmind că la baza acestei instituţii stau interesele Statelor Unite şi ale Marii Britanii. „Departe de a viza refacerea monetară internaţională, această instituţie — declara Rist — a căutat îndeosebi să instaureze prin intermediul său un condominium monetar anglo-saxon asupra celorlalte ţări" [15].

El îşi susţine, în continuare, punctul său de vedere „ortodox", într-o prezentare dinamică a mecanismelor economice, aşa cum le concepea el, reprobînd ingerinţele statului în viaţa economică [16]. Ultimul studiu cu care se încheie definitiv activitatea publicistică a lui Ch. Rist este consacrat tot problemei aurului [17].

Dar, pe măsura acreditării noilor teze şi curente, „partida" era pierdută. Îi rămînea doar consolarea că-şi vedea apărută în a 7-a ediţie *Istoria doctrinelor economice* şi, în a doua, principala operă *Istoria doctrinelor relative la credit şi monedă*.

Privit în lumina evoluţiei şi orientării ulterioare a gîndirii economice şi a politicii în domeniul financiar şi cel monetar, Charles Rist va apare tot mai mult ca depăşit şi chiar ca un învins. El a fost,

---

[15] *Notice biographique.*

[16] *Précis des mécanismes economiques elementaires*, Paris, 1945.

[17] *Défence de l'or*, Paris, 1953.

însă, acela care timp de mai bine de două decenii și-a spus cuvîntul în multe probleme economice și financiare ale continentului european.

În patria sa, Ch. Rist nu este nici azi uitat, fiind trecut printre cei mai prestigioși economiști și financiari ai Franței. În unele publicații se aduc și precizări prețioase asupra viziunii sale economice. După cum se afirmă din primele rînduri ale unei apreciate publicații enciclopedice, „profesorul Charles Rist ocupă printre experții și cercetătorii din domeniul științelor sociale un loc de prim plan, datorită unei cariere de surprinzătoare activitate". Apoi, nu poate să nu impresioneze faptul deschiderii sale ample spre observație în cercetare obiectivă, asociată cu evitarea unor teze preconcepute, care ar putea duce la concluzii apriorice eronate. După opinia sa, „puțin importă ca în politică să fii intervenționist sau liberal, socialist sau individualist, căci orice om matur se va înclina în mod necesar în fața unei observații exacte sau a unei explicații satisfăcătoare" [18].

Tocmai acest pragmatism al lui Rist, a stat la baza acelei acțiuni întreprinse cu mult curaj sub guvernul Uniunii Naționale prezidat de fostul președinte al Franței, prin care în cîtiva ani s-a ajuns la un buget echilibrat, la amortizarea datoriei publice și restituirea avansurilor datorate Băncii Franței. Din acest arsenal al omului practicii a reieșit și afirmația sa că în economie, ca și în medicină, primează diagnosticul, adică stabilirea justă a adevăratelor cauze ale maladiei.

După cum s-a văzut, el a devenit unul dintre economiștii cei mai solicitați și în alte țări și a avut și un anumit rol în problema reparațiilor. Capacitatea și autoritatea sa financiară au fost confirmate și de faptul că în diverse perioade a luat partea cea mai activă la viața economică, nu numai ca președinte al Consiliului administrativ la „Banque de Paris et de Pay-Bas", ci și ca administrator al „Societății Canalului de Suez" și apoi și ca președinte al Comitetului din Paris, al Băncii Otomane, înființate în 1937.

Deși partizan consecvent, începînd cu primii ani de activitate și chiar militînd activ în favoarea intervenției statului în viața economică și, înainte de toate, în raporturile dintre muncă și capital, Ch. Rist a fost mereu un adversar declarat al „planismului integral", adică al intervenției crescînde a statului în toate sferele de activitate social-economică și culturală, tendință ce cîștiga în amploare mai cu seamă după declanșarea marii crize economice mondiale. Deseori își exprima neîncrederea în capacitatea de bun gospodar al aparatului

---

[18] *Dictionnaire Biographique Français Contemporain*, Paris, 1945.

de stat, declarînd că „preferă rutina întreprinderilor private, rutinei instituțiilor publice", mult mai grevate de spirit birocratic [19].

Pe lîngă alte calități, Rist, după cum rezultă din Nota biografică, citată anterior, o poseda și pe aceea de fin observator și psiholog. Astfel, repetatele sale vizite în România i-au dat prilejul să cunoască pe titularii departamentului de finanțe și să-și facă o anumită părere, cel puțin despre unii dintre ei. Aflăm, de pildă, potrivit părerii lui Rist, că, de exemplu, C. Argetoianu, pe lîngă altele, era „un om extrem de șiret, germano-fil, rău dispus față de consilierii tehnici francezi", deși aceștia au fost invitați de guvernul român. În schimb, referindu-se la V. Madgearu, cu toate că se plînge că nu i-ar fi pus la dispoziție unele date financiare pe care i le-a cerut, afirmă că „acesta era un om de reală valoare, a cărui competență ar putea fi invidiată de mulți dintre miniștrii de finanțe ai altor țări".

... Dar, spre deosebire de aprecierea de care continuă să se bucure Ch. Rist în țara sa, în alte țări, personalitatea sa apare nejustificat cu totul diminuată. Astfel, de pildă, într-o relativ recentă publicație enciclopedică engleză, numele său este menționat aproape exclusiv ca al unui reușit consilier, care a întreprins „misiuni" ca expert în diferite țări [20].

Aproape identică este tot atît de modesta apreciere a lui Rist și într-o publicație germană, atît doar că sînt enumerate fugitiv și unele din principalele sale lucrări [21].

---

[19] *Ibidem.*

[20] *Who's who in Economics. A Biography of Major Economists, 1700–1981,* Brighton, Sussex, 1983.

[21] Oekonomen-Lexicon. Herausgegeben von Werner Krause, Karl-Heinz Graupner, Rudolf Sieber, Berlin, 1989.

Scanned with OKEN Scanner

RÉSUMÉ

La création de l'Académie Roumaine, peu après l'union des Principautés Roumaines (la Moldavie et la Valachie) a marqué une étape supérieure dans l'affirmation de la conscience nationale du peuple roumain.

Sa structure organisationnelle, aussi bien que ses formes d'activité scientifique et culturelle ont été puisées, en grande mesure, à l'Académie française. Beaucoup de membres de cette institution prestigieuse ont été élus membres correspondants ou membres d'honneur de l'Académie roumaine. Les ouvrages notables ont été diffusés à l'étranger en version française. D'ailleurs, nombre de membres de l'Académie, des hommes de science roumains ont fait leurs études ou préparé le doctorat en France. Parmi les économistes membres de l'Académie, une moitié faisaient partie de cette catégorie, dont quelques-uns étaient membres de la Société d'économie politique de Paris.

Au début, l'activité de l'Académie roumaine a été orientée surtout vers des recherches dans le domaine de la linguistique, de l'histoire, puis du droit, surtout de l'ancien droit roumain. Ce n'est que plus tard que les sciences économiques ont pu être « naturalisées » à l'Académie. D'autres disciplines, comme la philosophie, ou la sociologie, incluses dans Section d'histoire, se trouvaient dans la même situation.

Le nombre relativement réduit des membres: limité à 36 membres et 45 correspondants et maintenu jusqu'en 1936, quand il a augmenté seulement jusqu'à 45 membres et 75 correspondants, a constitué une difficulté considérable, surtout pour ce qui est de l'élection des représentants des nouvelles disciplines (à ce temps-là, c'était le cas de l'économie politique et par extension interprétative, de toutes les sciences économiques en général).

Dans ces circonstances défavorables, les premiers économistes membres de l'Académie roumaine, ont dû avoir aussi d'autres quali-

tés extra-économiques. En effet, les premiers membres appartenant à cette catégorie ont été des personnalités remarquables dans la vie sociale, politique et culturelle. C'est ainsi que I. Ghica et P. S. Aurelian, chefs du parti libéral, sont devenus ministres et puis premiers-ministres, et G. Bariţiu a été un représentant d'élite des intellectuels de Transylvanie. Plus tard, ils ont été élus successivement présidents de l'Académie. I. Ionescu de la Brad et V. Roman, correspondants de l'Académie, ont mené une activité remarquable à la direction de certaines unités économiques.

Pour ce qui est de leur orientation théorique et idéologique et de leurs opinions socio-économiques, I Ghica et même I. Ionescu étaient les adeptes du libéralisme économique (« laissez faire, laissez aller ») — courant qui, à l'époque, prédominait en Occident. P. S. Aurelian, G. Bariţiu et V. Roman étaient les partisans de « l'industrialisation », qui tenait le développement de l'industrie nationale pour le moyen du progrès de toute l'économie nationale. À part cela, G. Bariţiu et V. Roman ont obtenu de bons résultats dans le développement du crédit, surtout du crédit coopératiste, en Transylvanie.

Mais, quelles que soient les divergences de vues et d'orientations dans le domaine de la politique économique, Ion Ghica, par ses « Entretiens économiques », et P. S. Aurelian, par les revues « Economia Rurală » (L'économie rurale) et « Economia Naţională » (L'économie nationale) qu'il a fondées et conduites; G. Bariţiu, par ses articles dans la presse du temps — ont prouvé leurs qualités d'économistes originaux, qui ont considérablement contribué à la diffusion des connaissances économiques, au développement de l'enseignement, à l'élévation du niveau de la culture économique nationale. P. S. Aurelian a réussi même à promouvoir la première loi visant la protection de l'industrie roumaine.

Cependant, toutes ces réalisations ont pu être constatées et appréciées à leur véritable valeur beaucoup plus tard. À l'époque, elles n'ont pas modifié l'attitude négativiste envers les économistes, qui persistait à l'Académie. Cela a même mené à une situation peu explicable, quand certains académiciens ont demandé la dissolution de la Chaire d'économie politique de la Faculté de Droit, de l'Université de Iassy.

La réception, en 1903, du professeur A. C. Cuza comme correspondant de l'Académie n'a pas changé le point de vue des académiciens, à cause de sa formation plutôt juridique et sociologique, et de son début trop récent dans la carrière universitaire. La preuve en est que le suivant correspondant a été reçu vingt cinq ans plus tard!

Entre temps, le nombre des économistes ayant une formation solide continuait d'augmenter et l'accumulation des problèmes socio-

économiques toujours plus nombreux et complexes réclamait la présence active des économistes de la jeune génération.

Pendant l'été de 1911, le groupe d'initiative, formé par I. N. Angelescu, C. Georgescu, V. Madgearu, I. Răducanu, V. Slăvescu, M. Săulescu, qui avaient obtenu le titre de Docteur ès sciences économiques dans des institutions d'enseignement supérieur de l'Europe occidentale, lance un appel pour la convocation d'un Congrès des économistes de Roumanie. La programme rédigé à cet effet comprenait un vaste projet d'activité pour une longue période (tout en considérant l'élaboration d'une histoire économique de la Roumanie) aussi bien que quelques revendications immédiates, concernant la parution d'un Bulletin, l'organisation de l'enseignement économique, la fondation d'une association des économistes et la création d'une Section économique à l'Académie roumaine.

Ce Congrès n'a pas été accepté par les autorités et donc, il n'a plus eu lieu. Une seule revendication a été, quand même, satisfaite: la fondation d'un institut d'enseignement supérieur économique (L'Académie des Hautes Études Commerciales et Industrielles). L'Association des économistes n'a été créée que 15 ans plus tard, et la Section de sciences économique qui a inclus les sciences juridiques, la philosophie et la sociologie a été créée encore plus tard, en 1955.

En échange, le rôle de l'Académie des Hautes Études Commerciales et Industrielles a été plus grand que l'on ne croyait, dans la formation du personnel économique de haute qualification, pour les institutions publiques et les entreprises ou pour la recherche scientifique. Certains des membres de l'Académie roumaine, des personnalités de la science et de la culture roumaines, comme les professeurs G. Taşcă, I. Răducanu, V. Slăvescu, ont enseigné dans cette institution. Le professeur Taşcă a enseigné l'économie politique et l'histoire des doctrines politiques. Adepte de la doctrine du solidarisme social (qui, grâce au prestige de son auteur, Léon Bourgeois, a représenté, pendant les premières décennies du XXe siecle, presqu'une doctrine officielle en France), Taşcă a accordé une attention particulière à la promotion des mesures de politique sociale et du développement de la coopération.

Après être reçu correspondant de l'Académie roumaine, il s'est distingué par des ouvrages originaux, dans lesquels il prenait attitude contre les théories réactionnaires, totalitaires. Ses mérites didactiques et scientifiques lui ont valu plus tard son élection dans la fonction de président de l'Association générale des économistes de Roumanie.

Un autre correspondant, le professeur I. Răducanu, économiste avec une formation multilatérale, couronnée par une brillante thèse de doctorat ès sciences économiques et financières sur « Les dettes publi-

ques de la Roumanie », présentée à l'Université de Berlin, s'est prononcé pour le socialisme d'Etat, associé à la doctrine coopératiste. A l'Académie des Hautes Études Commerciales et Industrielles, il a tenu des cours d'économie politique et d'histoire de la pensée économique, tout en gardant sa spécialité, c'est-à-dire les finances publiques.

Pendant plus de deux décennies, il a conduit la plus prestigieuse revue économique, « Independența Economică » (L'Indépendance économique). À l'Académie, il a eu une activité infatigable, il a présenté un nombre impressionnant de communications sur les thèmes les plus variés; il a été le premier économiste roumain qui ait popularisé en Roumanie les œuvres de certains économistes américains plus notables. Il a pris soin d'informer les étudiants et surtout ceux qui préparaient leur doctorat, sur les plus récents courants d'idées de la pensée économique universelle. Entre ses communications présentées à l'Académie, il faut mentionner celle qui portait sur « L'économie de guerre » et, entre ses cours, celui qui traitait le problème des finances de guerre. Les deux étaient destinés à informer l'opinion publique sur les préparatifs de guerre du Reich nazi et sur les méthodes de financement de la guerre sur le compte des pays occupés et assujettis.

Le plus grand mérite du professeur I. Răducanu reste, quand même, la manière dont, dans sa qualité de Recteur, il a su assurer les meilleures conditions matérielles et didactiques à Académie des Hautes Études Commerciales et Industrielles entre 1931 et 1940, quand cette institution a atteint le degré le plus élevé, du point de vue de la structure, du programme et des méthodes d'enseignement et de la dotation de la Bibliothèque.

Il était apprécié et sollicité comme maître de conférences non seulement en Roumanie, mais aussi dans beaucoup de centres universitaires et académiques d'Europe.

Le professeur V. Slăvescu, correspondant et puis membre de l'Académie, a eu, sans nul doute, la formation économique du plus haut niveau, non seulement sous l'aspect de l'érudition, mais aussi de ses qualités d'organisateur dans le domaine économique et financier. Il a tenu des cours d'économie politique, de politique économique, d'organisation des entreprises et du transport avec un égal succès, mais il s'est surtout distingué dans l'étude des problèmes de la monnaie, du crédit, de l'échange, qui ont constitué le contenu de ses principaux cours à l'Académie des Hautes Études Commerciales et Industrielles. Il a été en même temps, un infatigable chercheur et publiciste; il a également été l'un des fondateurs et corédacteurs de la revue « Analele Economice și Statistice » (Annales d'économie et de statistique). Il a élaboré de nombreux ouvrages monographiques, dédiés soit à l'his-

toire de certaines institutions, comme la Banque Nationale ou des banques commerciales, soit à certains économistes célèbres, comme D. P. Marţian.

Bien qu'il fût beaucoup plus exigeant que ses collègues il a été très apprécié par ses étudiants, surtout par ceux qui aspiraient au titre de docteur ès sciences économiques, grâce à sa sollicitude presque paternelle. Pendant des années, il a été le président de l'Association générale des économistes, qui a discuté dans ses débats, les problèmes les plus aigus de l'économie nationale et mondiale. Sur le plan de l'activité pratique, il a déterminé, par sa contribution, l'augmentation et la consolidation du potentiel défensif de la Roumanie. Bien qu'il fût l'adepte du libéralisme économique, c'est-à-dire d'une économie de marché, V. Slăvescu a compris le rôle toujours plus grand de l'État dans la direction et l'orientation générale de l'économie nationale, mais sans entraver l'initiative privée. Sa vision originale sur l'objet de l'économie politique comprenait aussi l'État et l'idée de technique, l'initiative crátrice, parmi les « facteurs traditionnels » de la production.

Cette nouvelle orientation de nature philo-étatiste est encore plus évidente chez le professeur V. Bădulescu, au point de vue chronologique, le dernier économiste reçu correspondant à l'Académie. Il a préparé son mémoire de licence et son doctorat à l'Université de Paris. Il s'est spécialisé en problèmes de finances, surtout dans des questions de monnaie, crédit, prix et commerce extérieur.

Admis, par concours, à la Chaire d'économie politique, à la Faculté de droit de l'Université de Bucarest, V. Bădulescu a donné des conférences d'économie politique pour les étudiants et un cours spécial de finances pour ceux qui préparaient leur doctorat, en prenant soin d'actualiser en permanence ses exposés, par de nouveaux thèmes. Il a été le premier professeur de politique économique, matière qui a été introduite plus tard dans le programme. Ensuite, il a publié des travaux originaux,: « Cours d'économie politique. La monnaie, l'échange, les prix », « Cours de législation industrielle », « Cours de contabilité publique et statistique », « Problèmes monétaires internationaux », « Traité de politique commerciale ». « Cours de politique économique ».

Adepte du rôle toujours plus grand de l'État, le professeur V. Bădulescu a introduit dans le langage de spécialité, le terme de « stratégie économique », tout en avertissant les étudiants sur les « excès » de a planification. Il a eu une activité fructueuse comme vice-président de l'Association roumaine pour l'étude de la conjoncture économique, à côté de l'éminent économiste V. Madgearu, initiateur, organisateur et président de cette association et de l'Institut d'étude de la conjoncture. Le professeur V. Bădulescu a également été administrateur délégué de la

Banque Nationale et membre dans le Conseil économique de la Société des Nations.

Le titre de membre d'honneur — titre relativement plus modeste que celui de correspondant de l'Académie — a été attribué I. Lapedatu et à V. Brătianu. I. Lapedatu, économiste de formation allemande, s'est affirmé avec beaucoup de succès comme professeur de finances à l'Académie Commerciale et Industrielle de Cluj et dans la presse économique de Transylvanie. Il est l'auteur d'une étude originale consacrée à Adam Smith, qui a représenté la première analyse subtile de l'œuvre du grand économiste anglais, parue dans la presse roumaine. Il a joué un rôle important à « Astra » (L'Association pour la littérature roumaine et la culture du peuple roumain dont le siège était à Sibiu et aussi à « Solidaritatea » (La fédération des Banques romaines de Transylvanie). Collaborateur et, un certain temps, rédacteur de la revue « Economia Națională » (L'Économie nationale), I. Lapedatu a contribué à la diffusion des connaissances d'économie. Parmi ses ouvrages plus importants, il faut noter: « Questions économiques et financières », « La politique d'escompte », « Études bancaires » « La théorie des assurances ».

Un autre économiste, membre d'honneur de l'Académie roumaine, c'est V. Brătianu. Sans avoir une contribution vaste dans la presse de spécialité, il s'est occupé des problèmes économiques et financiers concrets. Il avait obtenu le titre d'ingénieur en France et, sans s'être spécialisé en économie, il a réussi à s'affirmer dans la vie économique de la Roumanie, en tant que dirigeant de certaines institutions publiques et des administrations d'Etat, de la Mairie de Bucarest, jusqu'au Ministère des Finances. Grâce à ses qualités et à des circonstances économiques relativement favorables, il a réussi à redresser la situation financière de la Roumanie, sérieusement affectée par la Grande Guerre. Il a fait des efforts soutenus pour obtenir un taux plus élevé des réparations de guerre dues à la Roumanie. Il est l'auteur principal de la devise adoptée par le parti libéral: « par nous mêmes », condition de promotion prioritaire du capital autochtone, national. Un autre mérite incontestable de V. Brătianu est aussi le fait d'avoir soutenu la création de certains instituts de recherches scientifiques comme « L'Institut de Recherches Agricoles ». Il a été en même temps un adepte de la démocratie parlementaire.

Le contact permanent avec les problèmes économiques pratiques n'a pas constitué la préoccupation exclusive des deux membres d'honneur. Tous les économistes membres de l'Académie Roumaine, sans exception, ont rempli, avant d'être professeurs d'université des fonctions dans des offices publiques ou dans des entreprises économiques. Cette circonstance leur a permis d'adapter leurs cours ou les études élaborées, selon les exigences actuelles de la vie.

On a pu, donc, constater le fait que le nombre des économistes membres de l'Académie roumaine a été réduit: il n'a représenté que presque la moitié du nombre des historiens ou des juristes, qui étaient une présence beaucoup plus active dans la vie publique. Cette situation n'a pas du tout été accidentelle; ce fait est démontré, entre autres, par le nombre très réduit des économistes étrangers, membres de l'Académie. Ils n'étaient que quatre: un correspondant, A. Andréades, et trois membres d'honneur: Fr. Kleinwächter, W. Sombart et Ch. Rist, tous des économistes qui jouissaient d'un réel prestige et qui avaient eu des contributions scientifiques remarquables.

A. Andréades, qui avait obtenu le titre de docteur en droit, puis de docteur ès sciences financières à la Faculté de Droit de Paris, a été l'un des plus grands économistes de Grèce, titulaire de la Chaire de finances publiques et statistique de l'Université d'Athènes, membre de l'Académie Héllène et correspondant de l'Institut de France. Il est l'auteur d'une histoire documentée de la Banque Anglaise et de plusieurs études sur des thèmes économiques et financiers. Comme doyen de la Faculté de Droit, il a réorganisé en profondeur l'enseignement juridique grec.

Il a été l'un des premiers économistes qui, ayant étudié les réalités socio-économiques du Japon, ait eu l'intuition de l'évolution future de ce pays. Ses qualités scientifiques et l'originalité de sa pensée ont été beaucoup appréciées par J. M. Keynes, à la revue duquel il a collaboré.

Fr. Kleinwächter, professeur d'économie politique et de finances à l'Université de Tchernovtsy, s'est distingué par la variété thématique de ses cours. Il a publié des traités sur des thèmes économiques et financiers et des études consacrées au socialisme utopique, au protectionnisme industriel, au problème agraire, aux cartels et aux trusts, à l'histoire de l'enseignement économique, aux différentes écoles de la pensée économique. Un chapitre distinct de ses recherches est représenté par l'analyse des réalités socio-économiques de la Bucovine (métiers, crédit, commerce). Il a conduit pendant des années, la Caisse d'Epargne de Tchernovtsy, par laquelle on a contribué au développement économique et financier de cette province, assez sous-développée sous la domination des Habsbourg.

W. Sombart, un autre économiste membre d'honneur de l'Académie Roumaine, a été une personnalité prestigieuse de la pensée économique mondiale des premières décennies du XXe siècle. Après avoir fait des études solides dans cette spécialité, il s'est affirmé, surtout après avoir accédé à la Chaire d'économie politique de l'Université de Berlin, comme auteur de nombreux ouvrages originaux — au point de vue du style et des opinions — consacrés à l'histoire du

capitalisme et du mouvement socialiste. Il a toujours été un adepte déclaré de l'idéologie marxiste, même si, dans plusieurs points, ses opinions s'écartaient du marxisme, dès son premier ouvrage. Ses ouvrages impressionnent par le sérieux de la documentation et par les éléments de sociologie.

En fait, W Sombart a été un sociologue remarquable. Parmi ses ouvrages, il faut noter une introduction à la sociologie, précédée d'une histoire de cette branche plus jeune des sciences sociales.

Peu d'économistes contemporains ont suscité tant de discussions contradictoires sur la valeur de leurs ouvrages et surtout sur leur position théorique et idéologique, comme Sombart. Le fait qu'il n'a pas été marxiste comme il le prétendait est certain, car il a contesté, au fond, la thèse de la lutte de classe, la loi de la valeur-travail, de la concentration du capital, l'appauvrissement relatif et absolu du prolétariat, les traits spécifiques de l'agriculture qui rendent impossible l'application des lois économiques propres à l'industrie. Mais, surtout, il a soutenu la possibilité de la coexistence des différentes formes économiques individuelles ou coopératistes (économie mixte) basées sur d'autres principes que celui du profit, dans les conditions du mode de production capitaliste. Il a combattu fermement la thèse marxiste sur la dictature du prolétariat.

Pour expliquer les phénomènes socio-économiques, W. Sombart a également recours à des facteurs spirituels, comme la religion.

Ses ouvrages ont joui d'une grande circulation, étant traduits en plusieurs langues.

Dans sa jeunesse, il a fait partie de l'Union pour les réformes sociales, qui a promu certaines mesures sociales favorables (concernant le temps de travail, les salaires, la protection du travail, les assurances sociales) el il a été même président de cette organisation Mais après l'instauration du parti national-socialiste, il a été obligé de dissoudre cette association après presque huit décennies d'activité. Après quelque temps, il a édité son dernier ouvrage dédié au « socialisme allemand » où il communiquait l'idéologie et la doctrine officielle obligatoire du IIIe Reich nazi.

Charles Rist occupe, lui aussi, une place importante dans l'histoire de la pensée économique de la première mitié du XXe siècle. Il est connu surtout comme l'auteur (en collaboration avec Ch. Gide) de l'Histoire des doctrines économiques, étudiée dans beaucoup d'institutions d'enseignement supérieur économique et juridique d'Europe, traduite aussi en roumain

Mais, il est plus connu comme spécialiste dans les domaine financier er monétaire. Dans cette qualité, il a participé au redressement économique et monétaire de la France, puis il a été invité dans plu-

sieurs pays européens, dont la Roumanie. Il s'est aussi affirmé avec succès dans le domaine des recherches socio-économiques, en tant que Président et Directeur de l'Institut de Recherches Économiques et Sociales de Paris. Il a su attirer à cet Institut de nombreux économistes, sociologues, juristes et statisticiens et former de jeunes spécialistes dans ce domaine

L'institut a élaboré des ouvrages de grande valeur et la plupart ont été publiés. Charles Rist a été un adepte convaincu de l'étalon-or comme base de tout système monétaire solide. Il s'est opposé à l'ingérance excessive de l'État dans la vie économique, qu'il admettait néanmoins, mais seulement à une échelle plus large, dans le domaine de la politique sociale. Il a été corédacteur de la « Revue d'économie politique », fondée par Ch. Gide. À part le cours qu'il a tenu pour les aspirants au doctorat, à la Faculté de Droit de l'Université de Paris, il a aussi initié des conférences au sujet de la monnaie, du crédit, de l'échange, à l'École Libre des Sciences Politiques. Son œuvre principale reste « L'histoire des doctrines relatives au crédit et à la monnaie », parue en plusieurs éditions.

Scanned with OKEN Scanner

Redactor: ERMILIA DRĂGNEI
Tehnoredactor: AUREL BUDNIC

Bun de tipar: 9. IV. 1990. Format: 16/61 × 86. Coli de tipar: 13. C.Z. pentru biblioteci mari: 330.18(498): 061(498.124 Buc.) Acad. Române. C.Z. pentru biblioteci mici: 33.

I. P. Universul, c. 522